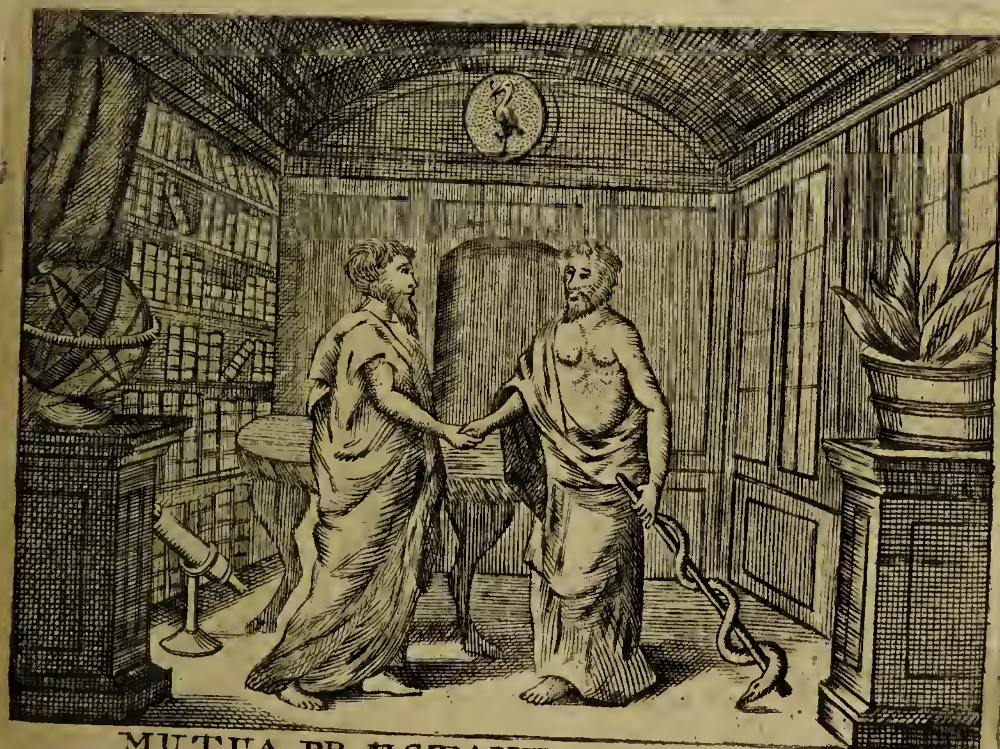
VERHANDELING
Omtrend de WEERSGESTELDHEID en ZIEKTEN der
VEREENIGDE NEDERLANDEN,
UITGEGEEVEN
DOOR DE
NATUUR-
EN
GENEESKUNDIGE
CORRESPONDENTIE-
SOCIETEIT,
IN 'sHAGE.

Ventos, & Varium Cœli prædiscere morem
Cura sit, ac Patrios cultusque habitusque locorum.
VIRGILIUS.

I. DEEL.

IN 'sGRAVENHAGE,
BY A. VAN HOOGSTRATEN,
MDCCXCIV.

Nil foret in arte medica utilius, quam ſuccedentes ſibi ad invicem conſtitutiones conferre, ut recta medendi methodus inſtitui poſſet, quoties eadem tempora ac iidem morbi recurrerent. ——

RAMAZZINI.

VOORBERICHT

AAN DEN

GEËERDEN LEZER.

Wy kunnen thans het genoegen hebben onze Landgenoten te berichten, dat agtervolgens het nieuw en verbeterd plan der inrichting dezer Societeit, veele nieuwe leden zich verbonden hebben het vervalle Gebouw dezer heilzaame Maatſchappy wederom te helpen oprichten. Daar wy te vooren alleen de waarneeming ontfingen van éénen Geneesheer, die hoe naaukeurig ook zynde, nogthans door medehulp van verſcheide Geneesheeren in elke Stad, daar de gelegenheid zulks toe-

laat, veel meerder aan het oogmerk dezer Societeit voldoen zouden, hebben wy hoop, daar dit bereids in voornaame Steden van dit gemeenebest plaats heeft, alwaar Gezelſchappen van Geneesheeren opgericht zyn, welke met vereenigde poogingen elk Jaar een naauwkeurig verſlag der ziekten in hunne Stad voorgevallen zullen opmaaken en aan deze Societeit toezenden, eene naauwkeurige bundel van welgeſtelde waarneemingen aan onze Lezeren te kunnen mededeelen.

Dan daar dit plan eerst in het midden van voorleden Jaar is bekend gemaakt, konden wy niet verwagten daar van in het afgeloopen reeds de vruchten te zien. Alleen om aan onze verpligting te voldoen geeven wy dit Stuk uit, het welk met betrekking tot 's Gravenhage de waarneemingen be-

bevat getrokken uit de aanteke-
ningen van den Mededirecteur
THUESSINCK; die van den
Heere VAN DER SANDE op
dezelfde leest geschoeid; die van
den Heere EICKMA leverende
de Waarneemingen van de Ziek-
ten der laatste maanden van het
Jaar 1793. door verscheide Ge-
neesheeren aangetekend, en door
dezen Geleerden Heer by een
verzameld; en van nog eenige
andere Corresponderende Leden.
— Wy twyffelen niet of wy
zullen in het volgend Jaar meer-
dere Verhandelingen, welke ons
toegezegd zyn, bekomen, en daar
door anderen Steden aanspooren
om op eene gemakkelyke wyze
ook het hunne, tot het algemeen
nut, en tot de kennis der Vaderland-
sche Ziekten toetebrengen. Daar
hier in 's Hage de Directeuren,
die *Medicinæ Doctores* zyn, zich

verbonden hebben om gezamentlyk hunne Waarneemingen te vergelyken, en na daar uit een geheel gevormd te hebben uit deze hunne Waarneemingen ook *Corallaria* te trekken, met verzoek aan alle Heeren Correspondenten om insgelyks by hunne eige Waarneemingen zodanige *Corallaria* agter aan te voegen, als zy oordeelen, dat uit hunne Waarneemingen kunnen getrokken worden.

Met ſmert moeten thans Directeuren melding maaken van het verlies der Societeit toegebragt door het affterven een hunner medeleden, den Wel Edelen Geſtrengen Heer en Mr. PHILIPPUS VAN SWINDEN, 's Lands Advokaat, die tevens ook was Theſaurier dezer Societeit, een man wiens kunde, vriendelyke ommegang, blaakende yver, welmee-

meenende pogingen, en naauwkeurigheid veel heeft toegedaan tot in ſtand brenging dezer inrichting, en die tot zyn dood toe onvermoeid in zyne arbeid tot welzyn van de Societeit is geweest. Dit verlies hebben Directeuren het genoegen van vergoed te zien door de Verkiezing van den Wel Edelen Geſtrengen Heer en Mr. PATYN *Secretaris* van 's Hage als Mededirecteur, door zyn Wel Ed. Geſtr. aangenomen. Tot Theſaurier is benoemd den Mededirecteur ARNOLDUS VAN DE LAAR *Med. Doct.* — Voorts door het vertrek van den Hoog Geleerden Heere THOMASSEN A THUESSINCK, welke tot *Professor Medicinæ Practicæ* aan het hooge School te GRONINGEN is aangeſteld, de plaats van Directeur opengevallen zynde, is daar toe aan-

aengesteld den *Med. Doctor* JACOB COVYN TER BRUGGE, zullende de Heer THUESSINCK, als daar toe verzogt zynde, als Lid Consultant, Thesaurier en Correspondent te Groningen zo veel mogelyk in deze betrekking voortgaan, deze inrichting van dienst te zyn

VAAR WEL

'sHAGE, den 9 October 1794.

ANT. LAURILLARD DIT FALLOT.
Societ. Secret.

PROGRAMMA

VAN DE

NATUUR- EN GENEESKUNDIGE

CORRESPONDENTIE - SOCIETEIT

IN DE

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

OPGERICHT IN 'S HAGE,

Voor 't Jaar 1793.

In de Voorberichten van de laatste uitgegeévene Verhandelingen hebben Directeuren telkens moeten klaagen over eene vermindering van corſpondeerende en contribueerende Leden der Societeit. Met leedweſen hebben zy moeten ondervinden, dat, ondanks alle hunne welmeenende pogingen, dit verval van tyd tot tyd is toegenomen, en hierom hebben zy in ernſtige overweeging genomen, welke middelen men zoude kunnen in het werk ſtellen, om den geheelen ondergang van deze voor onze Inwoonderen zo nuttige Inſtelling voor te komen. Directeuren zyn van oordeel, dat onvoorziene oorzaaken voor een gedeelte daartoe aanleiding gegeeven hebben; maar dat dezelven voor een volkomen redres vatbaar zynde, kunnen en behooren uit den weg geruimd en verbeterd te worden, wanneer zy zich vleijen, dat een ieder, wien het belang zyner

 Mede-

Medeburgeren ter harte gaat, zich beyveren zal, om tot dit gewigtig oogmerk, zo veel mogelyk, mede te werken.

De nuttige, doch zeer omſlagtige Meteriologiſche Waarnemingen en Tafelen, welke geduurende de eerſte Jaaren van eenige Plaatſen geregeld wierden ingezonden, zyn van verre de meeſten of geheel agtergebleeven, of maar zeer onvolkomen toegezonden.

Dit veroorzaakte niet alleen eene merkelyke vertraaging in het uitgeeven der Verhandelingen, maar zelfs eene zekere verwarring, welke veelen dusdanig mishaagden, dat zy zich allengs der Societeit onttrokken hebben, het welk wel dra een aanmerkelyke vermindering van het Fonds der Societeit, en een moeilykheid om de noodige kosten tot het drukken te vinden, te weeg bragt. Dit was te meer drukkende voor de Societeit, daar de Werken niet in het openbaar verkogt, maar den Leden alleen *gratis* toegezonden wierden. Het klein getal van Exemplaaren, 't welk hier door verſpreid wierdt, geraakte in te weinige handen, om een algemeen nut te kunnen doen, en anderen te kunnen aanmoedigen, om in dezelve deel te nemen.

De Verhandelingen, door de Correſpondenten van tyd tot tyd ingezonden, hebben ook niet alle aan de verwagting van Directeuren, en aan het Plan der Inſtelling voldaan, dewyl al ſommigen nutte-

nutteloos omflagtig waren, andere enkele Naamlyften van ziekten opleverden.

De Berichten waren in de agt laatfte Jaaren zodanig fchaars ingekomen, dat dezelven niet genoegzaam waren om in geregelde Stukken te worden uitgegeeven, en om deze rede hebben Directeuren voorgenomen, om dezelven alle by elkander in een Boekdeel uittegeeven, en op deze wyze, om zo veel dit in hun vermogen was, deze geheele gaaping in te vullen, waarby tevens befloote wierdt, om daarmede het voorgaande werk te fluiten, en in het volgende Jaar onder een andere Titel de Verhandelingen op een zeer gemaklyke, korte en gefchikte wyze, wederom uit te geeven.

Directeuren noodigen op nieuws alle Geneeskundigen van ons Vaderland uit, om met vereenigde poogingen wederom dit Werk op te vatten: vooral noodigen zy de Gezelfchappen van Geneesheeren in grootere Steden, de Doctoren van Diaconien, Godshuizen en publieke Geftichten, om met elkander gemeenfchaplyk hunne Berichten op te ftellen, en aan de Societeit toe te zenden, wanneer Directeuren zich vleyen volledige Berichten van elke Plaats te zullen leveren, waaruit men den onderlingen zamenhang der Ziekten, de regte bronnen der *morbi populares* beter zal kunnen opfpeuren.

Het is met het grootfte genoegen, dat Directeuren

teuren vernomen hebben, dat zich in verſcheide voorname Steden van dit Gemeenebest, dusdanige Genoodſchappen van Geneesheeren verbonden hebben, en reeds werklyk bezig zyn, om zodanige Berichten op te ſtellen.

Daar de ondervinding Directeuren geleerd heeft, dat men met geen mooglykheid van alle Plaatſen van Nederland volledige Weêrkundige Tafelen na het eerſte Plan der Societeit bekomen kan, hebben zy voorgenomen, om thans alleen hunne Correſpondenten te verzoeken, om zo veel mogelyk op de geſteldheid van Weêr en Wind te letten, en ten minſten de voornaamſte Winden, en de hoogſte, laatſte en middenſtand van den Barometer en Thermoter voor elke Maand aantetekenen.

Topographiſche Beſchryvingen van die Plaatſen, die in 't voorgaande Werk nog niet beſchreeven zyn, Geboorte-, Trouw- en Sterf-Lyſten zullen aan Directeuren welkom zyn. Het ware wel te wenſchen, dat de Geneesheeren in elke Plaats zich vrywillig verbinden, om de Geſtorvenen, met opgaaf der *Ziekte*, aan de Secretarien aan te geven, ten einde men op de Sterflyſten behoorlyk konde ſtaat maken.

Eindelyk moeten Directeuren den Correſpondenten erinneren, dat het groot oogmerk der Societeit hierin beſtaat, dat men den waaren aart en geneeſing der *Ziekten*, welke uit den zamen-

loop

loop der oorzaaken op elke Plaats ontstaan, navorsche. Zy verlangen dus geen bloote Naamlyst van Ziekten in elke Maand waargenomen; noch ook geen wydloopig verhaal van Geneeskundige gevallen, maar alleen een duidelyke en beknopte Beschryving van het beloop, toevallen en geneesing der Ziekten, en hierin kunnen zy HUXHAM en STOLL niet genoeg als modellen aanprysen. Zy meenen hier egter geenzints uittesluiten zodanige gewigtige gevallen, welke een omslagtiger Beschryving vorderen, en die *morbi chronici*, welke in de eene plaats, en op den eenen tyd, gewooner als op den anderen zyn, en dus wel degelyk tot de Geneeskundige Geschiedenis behooren. Ook verlangen zy, dat men het verband der *morbi chronici* met de doorgaande Ziekte, naga.

Voorts hebben Directeuren het volgende besloten.

I. Dat de nieuwe Verhandelingen op kosten van het Genoodschap gedrukt, ten voordeele van hetzelve publicq zullen verkogt worden.

II. Dat aan elk Lid, Mecenaat, Consulent, contribuerend of honorair Lid en Donateur een *Diploma* behoorlyk getekend en gezegeld zal ter hand gesteld worden.

 III. Dat

III. Dat in elke Plaats een der Leden zal verzogt worden om de Lyst van alle Leden in dat Departement op te maaken, en aan den Secretaris toe te zenden; zullende de Lyst der Leden voor het eerste Stuk gedrukt worden.

IV. Alle Leden zullen een Exemplaar van de Werken der Societeit *gratis*, eer die in 't publiek worden uitgegeeven, ontfangen.

V. De Correspondenten zullen Jaarlyks voor 1ste Maart hunne Berichten inzenden, om dezelven nog in 't zelve Jaar te kunnen uitgeeven.

VI. Directeuren behouden egter aan zich de vryheid, om de Verhandelingen te bekorten en te veranderen, egter daar van te voren aan de Zenders kennis geevende.

VII. De Berichten zullen voortaan met het hoofd-Departement van '*s Hage* beginnen, en met eenige Aanmerkingen en *corollaria* gesloten worden.

VIII. De Verhandelingen van het voorgaande Jaar zullen altyd in het volgende gedrukt en uitgegeeven worden, zullende het eerste Stuk de eerste Jaaren 1791, 1792 en 1793 bevatten.

WAARNEMINGEN

OMTRENT DE LUGTSGESTELDHEID EN ZIEKTEN VAN

'S GRAVENHAGE;

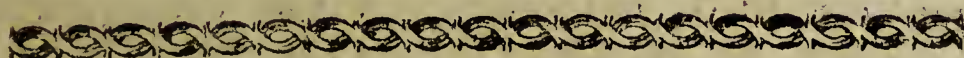
In het Jaar 1791.

DOOR

E. J. THOMASSEN à THUESSINK,

A. L. M. Med. & Phil. Doct.

January.

Geduurende deeze geheele Maand hadden wy vogtig en koud weer, zo dat slegts een heldere dag in dezelve wierd waargenomen. Van den 1 tot den 4, den dag der nieuwe Maan, was de wind veranderlyk, N. NW. en ZW. regenagtig en koud: op den 4 hadden wy sneeuw met een weinig vorst, welke reeds den 5 ophield, wanneer de wind uit het zuiden waaide met zoelen regen en buijen. Den 15 waaide een heldere N. wind: van den 16 tot den 22 was de wind

NW. en donker. Van den 22 tot het einde der maand, was de wind Z. met warmen regen.

Met het begin der maand waren 'er weinige Zieken, dan binnen weinige dagen vermeerderde derzelver getal aanmerkelyk. Door den aanhoudenden regen wierd de uitwaseming belet, de vaste deelen verslapt, en de vogten verdikt, en hieruit ontstonden veele rheumatieke, slymagtige en jigtige ongemakken.

Dan deeze namen, naar mate van de verschillende lighaamsgesteldheden, ouderdom en temperamenten der lyders verschillende gedaanten aan. Sommige hadden zinkingagtige zeere keelen, andere zinkingagtige pynen in de borst, welke door spaansche vliegen en zagte uitwaassemende middelen wierden verdreeven. By veelen waren de onderkaaks-klieren sterk opgezet, waarby zich eene ligte koorts met heevige tandpyn voegden, welke door buikzuiverende middelen, het aanleggen van verzagtende pappen en mondspoelingen en daarna door ligte zweetmiddelen binnen weinige dagen herstelden.

Deeze toevallen waren egter nu en dan slegts voorboden van een nalaatende koorts van een zamengestelden aart. De ziekte nam haar begin met een plaatslyke pyn in het een of ander deel, welke gewoonlyk met hevigheid het hoofd, de borst of ook wel de ledematen aangreep. Na dat deeze pyn eenige dagen had aangehouden, wierd zy verzeld met eene meer algemeene pyn in 't hoofd, den rug en lendenen, maar vooral met eene ondraaglyke en borende pyn der beenen, plaatsverwisselende rillin-

lingen, beurtlingſche verwisſelingen van koude en warmte, een witte ſlymagtige tong, papagtigen en ſomtyds ſmaakloozen mond, drukking en bezwaardheid omtrent de maag, walging en braaklust. Deze koorts kwam tegens den nagt aan met koude, gevolgd door hitte, ſomtyds met hitte alleen; by zommigen was een volſtrekte ſlaaploosheid, by anderen wederom een onweerſtaanbare neiging tot ſlapen, 's morgens ging de koorts of geheel af, of had ten minſten een merkelyke *remisſie.* Dit was het algemeen beloop der koorts, dan by ſommigen was zy geheel onregelmatig, zodat ſomtyds de zieke eenen geheel vryen dag had, doch ook ſomtyds op eenen dag twee aanvallen van koorts kreeg. Deze koorts was langduurig en zeer hardnekkig, zodat zy van den lyder het grootſte geduld en van den geneesheer de uitterſte oplettendheid vorderde. Gemeenlyk was ik genoodzaakt in het begin wegens de plaatslyke pyn en vrees voor ontſteking eene aderlating te doen. Het bloed was zeer dik, en een weinig tot ontſteking overhellende. Na de aderlating liet ik veel van een losmakenden en verdunnenden drank drinken, waardoor de ſtof, in de eerſte wegen opgehoopt, beweeglyk gemaakt wierd, en den volgenden morgen door een braakmiddel kon ontlast worden. Wanneer 'er uit de opgezetheid des buiks, en het vlokkig wit of geelagtig beſlag der tong agterdogt ontſtond van zwaare en aan de ingewanden vast gehegte ſtoffen, moesten 'er geduurende eenige dagen ontbindende afkookſels met midden zouten gebruikt worden, om dezelve be-

weeglyk te maaken, waarna een purgeermiddel eene groote hoeveelheid taaije flymagtige ftoffen deed losfen. Met deze behandeling was men dikwyls verpligt, weeken lang voord te vaaren, terwyl alle bittere middelen, en vooral de rhabarber, de ziekte verergerden en de koorts vermeerderden. Door het te vroeg aanwenden dezer middelen zag ik eens een geelzugt geboren worden, welke door een langdurig gebruik van zoute ontbindende middelen overwonnen wierd. Somtyds was deze koorts gepaard met andere toevallen, vooral met pynlyke en moeijelyke waterlozing, hardnekkige zinkingagtige pynen &c., welke alleen door ontbindende purgeermiddelen wierden weggenomen.

Aanmerkelyk waren in deze maand de zinkingagtige buikpynen, buik - en perslopen, welke ik zeermenigvuldig zag by vrouwen en lieden, die zwak en aandoenlyk van geftel waren.

Deeze ziekten waren gedeeltelyk flym - en gedeeltelyk ontfteking - en vooral zinkingagtig Zy begonnen met vliegende en plaatsverwisfelende pynen, welke zich eindelyk op de maag en ingewaden plaatften, wanneer 'er walging flymagtign braking, gedurige doch ydele persfingen de ingewanden en blaas volgden, de pols was meest zeer klein en ingetrokken, dikwyls hard en gefpannen, de tong of rood, of flymagtig en wit, de buik hard en opgezet, de ontlafting was zuiver flymagtig en het water zeer dik. Zomtyds waren deze buikpynen van eene hevige remitteerende koorts verzeld. Wanneer men in deeze ziekte zo als gewoonlyk-

lyk reeds voor myne aankomst geſchied was rhabarber toediende, wierden alle de toevallen aanmerklyk verergerd, en de pynen allerhevigst, met verheffing van koorts. De pynſtillende middelen waren zeer nadeelig, en de *opium* ſcheen de pyn wel voor een oogenblik te ſtillen, dan daarna de ziekte zeer te verergeren. Eene ruime aderlaating, emollierende en verzagtende ſtovingen des buiks, een aanhoudend gebruik van verdunnende en verzagtende dranken, ſpaanſche vliegen op den buik aangelegd, ſomtyds ook aan de beenen, het wryven met *ſpir. ſal. ammon.* en amandelöly, weekmakende verzagtende inſpuitingen, en het warme bad, deeden hier den uitmuntendſten dienst. De natuur redde zich meest door een zagt zweet en een dik wit gezet water.

Deeze ziekte is zo wel door den uitmuntenden STOLL beſchreeven, dat ik hier deſſelfs eigene woorden zal laten volgen, te meer, daar ik meermalen gezien heb, dat deeze ziekte, die in ons land, in alle vogtige winters, onbegrypelyk gemeen is, van veelen niet gekend en verkeerd behandeld word.

„ *Quosdam aſſidui dolores abdominis crucia-*
„ *bant, postquam artus dolere ceſſaverant,*
„ *vel etiam artus una & inteſtina doluerunt,*
„ *Colicos hoſce cruciatus ab rheumate intera-*
„ *nea obſidente credidimus. Quibus venter*
„ *hoc modo doluit, ſimul alvus fluxit, hi mu-*
„ *cum pendulum, velut ranarum ſperma eſſe*
„ *ſolet, vel etiam qualis in calculoſorum uri-*
„ *nis obſervatur, in fila ductilis; crebro &*
„ *torminoſe, & cum teneſmo dejecerunt, identi-*

„ *dem cacaturientes. Mucum hunc ſubinde ſan-*
„ *guis tingebat. Morbus dyſenteriam refe-*
„ *rebat, ſanavi tamen ut rheuma inteſti-*
„ *norum phlogiſticum, venæſectionibus ſanguinem*
„ *lardaceum exhibentibus, cataplasmate, fotu-*
„ *que abdominis emolliente, & potu tepido,*
„ *mucilaginoſo, mucilagine potiſſimum gummi*
„ *arabici. Dolore omni profligato, ſubinde*
„ *collecta & auctior ſaburra excuti ore potuit*
„ *tuto, quin & debuit. Diarrhæam, ſi qua*
„ *reſtitarat ob inductam inteſtinorum lubrici-*
„ *tatem, emendaverunt infuſo - decoctum radicis*
„ *arnicæ, amara, interpoſitis ſubinde parego-*
„ *ricis, & vinum auſterum. Quidam difficulter*
„ *& cum ardore mingebant; malum hoc ſubito*
„ *nonnunquam, prægreſſo partis cujusdam alte-*
„ *rius dolore veluti deſtillatorio, nunc vero diſſi-*
„ *pato, acceſſit, rheuma veſicæ appellabamus.*
„ *Potus tepidi emollientes & cataplasma conſimile*
„ *dolenti pubi & perinæo admotum profuit.*" (*a*)

Van deeze ziekte verſchilde en in natuur en in hevigheid de *colica Rheumatica* SELLII, welke ik reeds, als te voren hier meermalen waargenomen, beſchreven heb. Deze ziekte valt in kwaadſappige en aan buikverſtoppingen meer onderhevige menſchen, ten minſten hebik dezelve in die geſtellen het meeſt gezien, waarin ik verſtoppingen der lever en der bloedvaten des onderbuiks vermoedde: er ſchynt zich in deeze menſchen een atrabilaire, jigtige ſtof op de

(*a*) Rat. Med. T. III. p. 71.

de ingewanden te werpen, welke de allerhevigſte en onlydelykſte pynen en perſingen te weeg brengt: in het begin bepaalen zich de pynen gemeenlyk tot de dunne darmen, dan naderhand verſpreiden zich dezelve door het geheele lichaam, en vooral worden de geledingen der armen, handen en voeten door deeze ſcherpe ſtof aangetast, terwyl er zich rondsom de geledingen pynlyke en veerkragtige zwellingen opdoen, even als wy dit in de jigt waarnemen. De ziekte ſchynt dus niet *rheumatiſch* maar *arthritiſch* te zyn, met zoo zeer haaren oorſprong aan belette uitwaasſeming, als aan een gebrek in de werktuigen der ſpysvertering, verſchuldigd te zyn, hoewel koude en andere uitwendige oorzaaken tot derzelver opwekking aanleiding kunnen geven.

Wegens de hevigheid der toevallen is men ſomtyds genoodzaakt in het begin der ziekte aderlatingen, warme baden en emollierende middelen te gebruiken; ſpaanſche vliegen op den buik brengen ſomtyds eene oogenblikkelyke verligting aan, dan ik heb meermaalen ondervonden, dat oploſſende middelen, gepaard met opwekkende dingen, welke de ſcherpe jigtſtof door het zweet en water loosden, het duurzaamſte nut aanbragten. Het *ſal. CC.* met *opium*, en vooral een langduurig gebruik van zoete kwik met *ſulph. aur. antimon.* bragten de zeekerſte en beſte hulp aan. Door deeze middelen kregen de zieken een verligtend zagt zweet, een zeer dik wit gezet water, en loosden een menigte zwarte pekägtige ſtoffen. Of ſchoon de toevallen van deze *colicæ*, welke ik, hoewel niet menigvuldig, egter alle

jaar waarneeme, met de *colique de poitou* overeenkomen in toevallen, is egter de natuur daarvan zeer verſchillende, en het is daarom van belang, dat men dezelve wel onderſcheide. Het lood colyk luiſtert zeker het best na abſorberende middelen met rhabarber, en daarna doen verſterkende middelen de beſte uitwerking, daar dezelve behandeling, na myne herhaalde ondervinding, in deze *colicæ* nadeelig is.

February.

Deeze geheele Maand was, even als de vorige, zeer koud en regenagtig. Van den 1 tot den 5. regende het doorgaans, hierop volgde den 6 vorst met een NW. wind. Den 7 ZW. nevelagtig. Den 8 NW. en koud. 9 Z. 10 N. 11 NW. met buijen. 12 N. en helder. Van den 13 tot den 20 was de wind veranderlyk Z. ZW. met doorgaanden regen. 20 ſmeltende ſneeuw met NO. wind. 21 ZO. helder. 22 ZW. met nevel. 23 ZO. 24 Z. van den 25 tot den 28 heerſchte een koude N. wind met verdwynende ſneeuw.

Dezee geheele maand was meer doorgaande koud en nat dan de maand January, offchoon zy voor 't overige daarmede veel overeenkomst had. De ziekten waren egter nu meer zuiver zinkingagtig en ſlymerig, en die Ziekten, welke uit een ſlymagtige verdikking des bloeds, en een ophoping van ſlym in de verſchillende ingewanden ontſtaan, waren nu algemeen heerſchende. Hoest, Benaauwdheid, Kortademigheid, Hoofdpyn,

pyn, Verkoudheid, Slymberoerte waren de meest gewoone ziekten. Zy vorderden eerst eene kleine aderlating om den omloop des bloeds te bevorderen, en daarna kragtige ſlymbrekende middelen. Omtrent den 10, wanneer de koude N. winden de overhand hadden, zagen wy het meest zuivere en ook met een weinig ontſteking gemengde zinkingagtige ziekten, zinkingagtige pleurisſen, coliquen, doorlopen, roos en zwellingen der halsklieren, welke met eene kleine aderlating, ſpaanſche vliegen, en eerst ontbindende vervolgens met openende laxeermiddelen moesten behandeld worden.

Wanneer op den 20 de wind NO. waaide, ſcheen zich de rheumatiſche ſtof op de ingewanden te zetten, en veroorzaakte by veelen de te vooren beſchrevene persloop en buikpyn.

Dat de *Podagra* dikwyls met graveel en aambeijen verwiszelt, heb ik meermalen waargenomen, ik had hiervan deeze maand een aanmerkelyk voorbeeld. Een podagrist, die dikwyls een ſterken aambeyenvloed had, kreeg deeze maand ſterke perſingen op het water met looſing van zwart bloed, verzagtende middelen deden geen nut, het gebruik van poejers met aluin en *gummi kino* en *Opium*, en een afkookſel van brandnetelen met ſalebwortel, ſtopte de bloedwatering, veroorzaakte een algemeen verligtend zweet, waarop een geregelde aanval van *podagra* volgde, die den lyder volkomen herſtelde, zonder dat hy daarna weder eenig ongemak der blaas gevoeld heeft.

Maart.

Het weer was de geheele maand meest zagt,

maar ten opzigte van natheid en droogte zeer veranderlyk, zodat wy sommige schoone en warme lente dagen, en aanstonds daarop stortregens en stormen hadden.

De maand begon met sneeuw en een NO. wind, waarop een ligte vorst volgde, welke twee dagen voor de Nieuwe Maan veranderde in schoon helder zagt weer, met een veranderlyken wind, die Z. ZW. en W. was. Den 9 waaide een heldere N. wind. Van den 10 tot den 20 was de wind W. of ZW. met een zoele heldere lugt. Den dag van de nagtevening op den 21 hadden wy koude noordelyke stormwinden. Den 23 ging de wind na het NO. en wierd eindelyk NW. tot den 26, waarna dezelve weder naar het N. en NO. liep, met kouden nevel.

Met het begin der maand hadden wy veele zwaare verkoudheden, welke met buikpyn verwisselden, roos, zwelling der onderkaaksklieren, by kinderen waren de wormen menigvuldig en die scrofuls hadden, leeden daar aan nu zeer veel.

De koortsen waren zinkingagtig, doch met ontsteking en gal gemengd (*rheumatico-inflammatorio-biliosæ*). Zy begonnen met pyn door de leden, zeer zwaare hoofdpyn, benaauwdheid en pyn omtrent de maag, buikverstopping, een rood opgezet met geel gemengd wezen, een geele papagtig beslagen tong, een volle snelle pols. De koorts was remitterende, kwam 's avonds met sterke rilling en koude aan, waarop brandende hitte met yling volgde, doch tegens den morgen met een sterk zweet afging. Het bloed was in deze koorts weinig ontstooken, dan de

ader-

aderlating verligtte de hoofdpyn. De tong wierd niet tegenstaande het vroegtydig gebruik der braak - en purgeermiddelen droog en brandig. Eens zag ik in deze koorts reeds den zesden dag den geheelen mond en de keel met spruuw bedekt, de zieke wierd slaapzugtig, de pols klein en bevende en het hoofd meer opgezet. De verschyning van spruuw in den beginne of in den ruuwen staat der ziekte voor den 7den dag is door BOERHAVE, VAN SWIETEN en KETELAAR voor zeer gevaarlyk gehouden, STOLL beschouwde de spruuw als een teken van onreine stoffen in de eerste wegen. Ik heb seldsaam eenige spruuw zien verschynen, dan tegens den 11den of 17den dag, wanneer zy meest verligting aanbragt en meest altyd een nadere crisis op den 20 aanduidde. In dit geval was het alleen een kenmerk van een opneming van stof in de vaten, welke reeds in het begin der ziekte zich van een gedeelte derzelve zogten te ontdoen, en dus een *molimen criticum*, doch onvolkomen, en niet genoegzaam om zich van de geheele ziektestof te ontlasten. Egter was het raadsaam in dit geval door zagte emollierende Middelen, mondspoelingen en pappen om de keel, deeze poging te helpen. Dan daar onder deeze behandeling de toevallen toenamen, en de ziektestof voor 't grootste deel in 't bloed was opgenomen, oordeelde ik het nodig, volgens den raad van VAN SWIETEN, den koortsbast toe te dienen, waardoor niet alleen de kwyling en beurtlingsche opkoming en afvalling der spruuw bevorderd, maar op den 11 den dag een critische ruime pislosing, en op den 13 een sterk zweet be-

bevorderd wierd. Hierna volgden tekenen van gekookte ſtoffen in de ingewanden, welke door zagte *laxantia* wierden ontlast, eindelyk wierd het water den 17 dag troebel, en 'er volgde een volkomen *criſis* met een wel geſcheiden zetzel in 't water.

Over 't algemeen waren deeze koortſen gemakkelyk door een aanhoudend gebruik van zagte laxeerende middelen weg te neemen. Wanneer tusſchen den 8 en 13 der maand de wind Zuidelyk en warm was, waren 'er veelen die gal en ſlymagtige brakingen en doorlopen hadden, zy herſtelden door het wegnemen der galagtige oorzaak en het opwekken der belette uitwaaſſeming.

Wy hadden geduurende deze maand verſcheide lyders aan beroerte, onder anderen wierd ik by een ſterk man geroepen, die zeer zwaarmoedig van geſtel zynde, gewoon was zeer onmatig in het eeten te zyn. Hy had den voorgaanden avond na gewoonte onmatig voedzel genoomen, 's nagts had men hem hooren danſen over zyn kamer, des morgens vond men hem volkomen beroerd, met zwaare ſtuiptrekkingen, uit zyn oor was veel bloed gelopen, offſchoon men by het naaukeurigst onderzoek geen uitwendige belediging konde vinden, hy was aan eene zyde geheel lam, daar de andere altyd ſtuipagtig was, hy braakte veel ſchuim en galagtige ſtof, zyn pols was zeer hard en ſterk. Nadat ik hem ruim had adergelaten, zyn hoofd had laten ſcheren en omſlagen van koud water 'er om leggen, tragtede ik door een veer in de keel te brengen, hem te doen braken, vooral om dat de maag

zeer

zeer opgezet was, dan hiertoe was geen mooglykheid, door het gestadig woelen raakte de laadband los, en niet tegenstaande hy zeer veel bloed verloren had, bleef de pols hard. Met veel moeite gaf men hem prikkelende darminspuitingen, en men bragt het zo ver, dat hy eene dr. *scammonium* inkreeg. Dienzelven avond wierd hy weder adergelaten, en 's nagt gebeurde hetzelve ongeluk, dat de laadband lossprong, waardoor wederom een zeer zwaar verlies aan bloed ontstond. Hy scheen door deze herhaalde ontlastingen bedaarder te worden, en op den 4den dag was hy volkomen by zyn kennis.

De ziekte bedaarde langzaam en hy herstelde volkomen. 'Er is by my geen twyffel over of de eerste oorzaak dezer beroerte moet in een al te groote ophoping van voedzel, en hier door veroorzaakte drukking op de onderbuiksvaten, waar door het bloed belet wierd naar beneden te vloeijen, en dus in de borstholte en het hoofd opgehoopt wierd, gezogt worden. Dan, zoude het raadzaam geweest zyn, hier, ter wegneming der oorzaak, een braakmiddel toe te dienen? Immers zoude hier door eene nog grootere ophoping van bloed in 't hoofd veroorzaakt zyn. Door de aderlating in tegendeel wierd de onmiddelyke drukking in het hoofd weggenomen, terwyl men door clysteeren den onderbuik zuiverende, gelegendheid gaf, dat de stoffen zich naar beneden konden begeven.

In dit geval hebben zekerlyk de verbasende ontlastingen van bloed, welke geen redelyk geneesheer zoude hebben durven aftappen, dezen

ly-

lyder het leven behouden. En waarlyk, wanneer ik alle gevallen van beroerte, die onder myne behandeling gevallen zyn, overwege, moet ik bekennen, dat alleen diegenen, waarin ik in het begin ruim en herhaald bloed ontlaſt heb, de gelukkigſte geweeſt zyn. Spaanſche Vliegen kunnen weinig afleiden, wanneer men die by de Aderlaatingen vergelykt, en ik meen over het algemeen waargenomen te hebben, dat dezelve in 't begin veel meer kwaad, dan goed uitwerken. De Heer GRANT ſchynt my dus al te zeer de Braakmiddelen te pryſen, en ik geloof, dat deeze behandeling alleen in een zeer zeldſaam geval te pas koomt. De geleerde BURSERIUS waarſchuuwt dus te regt tegens deeze middelen.

Omtrent de Voorjaarsnagteveninig, wanneer 'er koude N. Winden waaiden, begonnen de Voorjaarskoortſen meer de overhand te neemen, zy kwamen nu ſchielyk en onverwagt aan met hevige koude, zwaare hoofdpyn, walging en braking, en deze toevallen waren zomtyds zo geweldig, dat zy een waar boord geleken, zommigen vielen door de hevige aanval in flaauwte. Anderen hadden deeze zelve Koorts, doch onder de gedaante van eene alledaagſche tuſſchenpozende Koorts, waar van elke aanval met duiſeling, hevige hoofdpyn, drukking en benaauwdheid, en walging begon. Deeze vorderde herhaalde aderlatingen, braakmiddelen en ontbindende *laxantia*. Het was een galkoorts met ontſteking gepaard. — Pleuris en peripneumonie met toevallen van onreinheid in de eerſte wegen, en een galagtig

tig ontſtoken bloed, wierden door aderlatingen, verzagtende pappen, en zuure ontbindende purgeermiddelen genezen. — Alle ziekten waren gedurende deeze dagen gal en ſlymagtig met ontſteking gemengd, wy hadden veel roos, neteluitſlag, en *peripneumonia notha*, welke alle dezelve behandeling, namelyk aderlating en ontlaſtingen, vereiſchten.

April.

Gedurende het grootſte gedeelte deezer maand hadden wy byna Zoomerweêr, het welk nu en dan door een zagten regen vervangen wierd. Van den 1 tot den 6 was de wind N. of NO., op den derden hadden wy eene Zonsverduiſtering, die hier zigtbaar was. Den 6 en 7 was het warm regenagtig weêr met ZW. wind. Van den 8 tot den 11 was de wind doorgaans 's morgens ZO. tegens den avond O. en warm. Den 13 en 14 W. en ZW. met warmen regen, 15 ---- 17 ZO. helder en warm. Van den 18 tot den 20 W. of ZW. wolkig. Den 21 Z. en zagten regen tot den 23. Van den 24 tot den 26 wolkig met W. wind. Van den 27 tot den 30 N. en NO. winden met kouden regen.

In het begin der maand, wanneer de dagen warm en de nagten koud waren, zagen wy veele catarrhale ziekten, die met gal gemengd waren, vooral zinkingagtige zeere keelen, baſtaart pleuriſſen, galagtige boorden en coliquen.

Verſcheide menſchen, die in den voorgaanden herfſt anderendaagſche koortſen gehad had-

hadden, wierden nu weder daar van aangetaſt, en dit had niet alleen plaats by die geene, welke door koortsbaſt waren weggenomen, maar ook by anderen, die de koorts of van zelve of door oploſſende middelen waren kwyt geworden, by verre de meeſten verdreef ik de koorts alleen door het gebruik van oploſſende geneesmiddelen.

De aanhoudende of remitterende koortſen welke over het algemeen de overhand hadden, waren *febres ardentes* of *cauſi* HIPPOCRATIS, en offchoon by ſommige de ontſteking plaatslyk, by andere meer algemeen was, droegen zy egter alle de kenmerken van dezelve ontſtekingagtige galkoorts. De ziekte kwam ſchielyk en onverwagt met zware koude en rilling aan, hier op volgde of een pyn in de zyde die de ademhaling belette, dog veelal over de geheele aangedane zyde zich verſpreidde, zware hoofdpyn, roodheid van 't weſen, met een geelagtigen weerſchyn, van 't begin af aan een ſterke neiging tot raſen, drooge roode tong meest zuiver, doch ook wel geel beſlagen, meestal een zware brand hitte en droogte in de keel, onophoudelyke walging en neiging tot braken, de koorts kwam des nademiddags altyd met koude aan en verminderde aanmerkelyk tegens den morgen veelal met zweet, het water was zeer galagtig en met een zwaar rood zinkzel bezet. By die gene die plaatslyke ontſtekingen hadden, vertoonde het bloed zich galagtig ontſtoken, dat is, de korst was zeer geel taay en als geſmolten vet, terwyl het bloedwater

groen

groen zag. By de overigen was het bloed weinig ontstoken maar schuimende, geel en zeer teder. De eersten verdroegen dus ruimere en meerdere aderlatingen, terwyl by de laatsten de aderlating nuttig was in het begin der ziekte, doch geenzints een tweede verdraagen wierd. Na de aderlating zoude het zeker in dit geval aangewezen geweest zyn een braakmiddel te geven; zodra 'er geen plaatslyke ontsteking was, of de aderlating de pyn had weggenomen, waren de braakmiddelen ook allernoodzakelykst, dewyl dezelve de Hoofdpyn en Benauwdheid wegnamen en gemeenlyk de volgende verheffing aanmerkelyk verminderden; zo lang egter de pyn in 't ademhalen aanhield, heb ik alleen by de zuuragtige dranken een weinig *Tart. Emeticus* gevoegd, waardoor dikwyls de maag op een gemaklyke wyze van veel galagtige stof ontlast wierd, terwyl 'er tevens een heilzame doorloop ontstond, welke de ziekte zodanig verligtte, dat niet alleen de koorts verminderde, maar ook de pyn allengs, naar mate der ontlasting van galstof, verdween.

Ongetwyfeld behoorde deeze ziekte tot de *pleuritis biliosa*, welke door BIANCHI, GUIDET en naderhand door STOLL waargenomen en uitnemend beschreven is, de welke door de ouden reeds waargenomen door latere Geneesheeren is over het hoofd gezien, wanneer wy intusschen de beschryvingen deezer Geneesheren met de onze vergelyken, zal het blyken, dat 'er een aanmerkelyke ontstekingskoorts mede gepaard was, welke het vroegtydig ge-

bruik der braakmiddelen in deeze ziekte belettede, en de aderlating noodzaakelyk maakte, welke ook altyd verligting te weeg bragt. Intusschen heb ik in deeze epidemie meermalen waargenomen, dat door de herhaling der aderlatingen de koorts heviger en de pyn zwaarder wierd, wanneer de ontlasting zo wel door braak- als purgeermiddelen somtyds niet alleen de pyn in de borst verminderde, maar zelfs geheel wegnam. De natuur was zeer geneigd om de gal door stoelgangen uit te voeren, en deeze waren over het algemeen zeer veilig en namen de ziekte spoedig weg. Offchoon ik niet geloof, dat men altyd purgeermiddelen in de plaats van braakmiddelen in galagtige ziekten geven kan en dezelve zeker in de eenvoudige zomergalkoorts nadelig zyn, heb ik egter meermalen gezien, dat in onze *pleuritides biliosæ*, welke zelden van ontsteking geheel vry zyn, de braakmidddelen de ontsteking vermeerderden en dat men dus met dezelve voorzigtig moest zyn, daar in tegendeel zagte *emeto-cathartica*, waartoe ik meest het *emeto-catharticum* van TISSOT gebruikte, welke ligte braking, doch veel meer een doorloop bevorderden, zeer veilige en heilzame hulpmiddelen waren, waardoor de gal na de ingewanden gelokt, en vermogend ontlast wierd.

Te gelyk met de *pleuritides biliosæ*, zag ik ook ware *anginæ biliosæ*; behalven alle tekenen van galkoorts, welke periodisch remittteerde, was de keel gezwollen en donker rood, de aderlating bragt niet de minste verligting aan, integendeel vermeerderde hierdoor de koorts

en

en hitte aanmerkelyk, het bloed was niet ontſtoken, maar dun en teder, terwyl de tong groenagtig was. De natuur redde zich ook in deeze ziekte door een galagtigen doorloop, welke door een zagt morgenzweet vergezeld wierd. Wanneer ik egter dit zweet door uitwaasſemende middelen wilde bevorderen; keerden de pyn en zwelling der keel, met alle de overige tekenen van galkoorts weder; die egter aanſtonds weder wierden weggenomen, door het herſtellen van den galagtigen doorloop.

By die geene, welke de koorts met eenen doorloop en zware buikpyn kregen, was de gal zeer beweeglyk en wierd gemeenlyk door een of twee braakmiddelen uitgedreven, waar na door zagte laxeermiddelen een galagtige doorloop volgde; die de koorts binnen drie dagen tot een geregelde anderendaagſche koorts deed overgaan; welke door aanhoudende laxeermiddelen ook ſpoedig geneezen wierd.

Van denzelven galagtigen aart waren de opzettingen der onderkaaksklieren, roos en uitſlag, welke nu meenigvuldig gezien wierden; alle verergerden door uitwaasſemende middelen, terwyl een braakmiddel, en daarna een door laxeermiddelen te weeg gebragte diarrhé dezelve geheel en al wegnamen.

Geduurende de laatſte dagen der maand hadden de *pleuritides* en *peripneumoniæ bilioſæ*, dat byzonder, dat 'er niet tegenſtaande de ruime ontlaſtingen door braak- en purgeermiddelen, waar door de ziekte overwonnen werd, 'er egter plaats verwiſſelende pynen in de borst overbleven, welke door herhaalde ſpaanſchevliegen en *an-*

timonialia overwonnen wierden. Op dien tyd was het weer vogtig en zoel, en de uitwaassemingdus ligtelyk belet.

De eigenlyke *febris aphthosa* is over het algemeen in dit land een seldsaam verschynzel, ik had gelegenheid dezelve in deezen tyd waar te neemen.

Een vrouw van een teder en aandoenlyk gestel, wierd door zwaare benauwdheid en hoofdpyn aangetast, welke om den anderen dag met een ligte koorts verzeld waren, de tong was wit beslagen en papagtig: na het gebruik van oplossende en laxeerende dranken, wierd zy op eens hevig benaauwd, met een zwaare toeknyping der borst, welke toevallen door het ontlasten van veel zwarte stoffen bedaarden. Dan den volgenden dag wierd zy op eens door een moeyelyke slikking en een gevoel als van een bal in de keel aangetast, waar by zy veel heldere pis loosde. Daar ik dit toeval als hysterisch beschouwde, gaf ik een zenuwdrankje. Den volgenden dag was de keel droog en de benauwdheid meerder. Egter volgde er een goede nagt en de benauwdheid was merkelyk minder; ik vond toen de slikking moeilyker en de keel zeer rood, en hier en daar met witte spruuw bezet, deze vermeerderde den tweeden dag; doch op den derden was de geheele mond en keel zodanig met spruuw overtogen, dat daar uit een moeyelyke ademhaling en ligging ontstond, den 7den dag kwamen de stonden, welke de ziekte verligteden, dan dewyl de zieke zeer zwak was, gaf ik den koortsbast. Op den 12den dag kwam een nieuwe bezetting

van

van fpruuw, en zodanig een onruftigheid en flaap-loosheid, dat ik genoodzaakt was *opium* te geven. Dit verwekte een fterk zweet, waardoor de fpruuw verdween. Offchoon 'er nu geen fpruuw meer aanwezig was, verheften de benauwdheden egter om den anderen dag, doch langzamerhand verdween ook dit toeval, doordien de zieke 's nagts zweette, een fterk wit bezinkzel in 't water had en veel flymagtige afgangen kreeg.

Offchoon hier de fpruuw uit een fcherpe ftof ontftond, welke waarfchynlyk van een catharralen aart was, zag ik duidelyk, dat de natuur hier zynen eigenen weg wilde volgen, en de fcherpte onder de gedaante van fpruuw in den mond ontlaften, terwyl op dien tyd alle overige ontlaftingen de fpruuw weerhielden, en groote benauwdheid veroorzaakten. De Heer GRANT fpreekt ook van deeze fpruuw en was ook van begrip, dat men de Natuur hier ongeftoord haaren gang moeft laaten gaan, en alleen de fcherpte door verzagtende en doorfpoelende middelen moest tragten te matigen, terwyl alle ontlaftingen, en vooral ook zamentrekkende middelen en opiaten nadeel aanbragten.

Mey.

De koude NO. winden bleeven van het begin tot den 10 aanhouden, met geftaadigen regen, den 11 wierd de wind W. en het weer helder. Van den 12 tot den 16. waaiden 'er NO. en NW. winden, den 16 en 17 W. Den 18. NW. 19. N. 21. NW. met een heldere koude, van den 22 tot den 24. was het

het weer helder en matig warm met W. wind. 25 NO. wolkig en koud. 26 O. en helder van den 27 tot den 30 NO. en helder.

De koude NO. winden veroorzaaakten in het begin der maand catharrale koortſen, zinkingagtige zeere keelen, roos, zweeren in den mond, en by veelen ſpruuw, of ſchoon de ziekten anders uit haaren aart niet hevig of kwaadaartig waren. By eenige kinderen zagen wy ſtikzinkingen vooral wanneer zy reeds eenigen tyd te vooren gehoest hadden, en daar na onvoorzigtig aan de lugt waren bloot geſteld geworden.

Ik had geduurende deeze dagen wederom gelegenheid het nadeel der braakmiddelen in beroerte te zien, hoe zeer dezelve ook aangeweezen ſcheenen. Een mager ſlymagtig en met buikverſtoppingen bezet man, wierd na dat hy een ſterke ontlaſting gehad en te gelyk veel bloed door de aambeyen was kwyt geworden, op eens beroerd gevonden, en lag zonder beweeging en gevoel ter aarde, een ander geneesheer had een aderlating gedaan en een purgeerdrank voorgeſchreeven. Zyn bloed was dik en ſlymagtig, de ademhaling ronkende en de pols langſaam. Hy deed alle pogingen tot braaken en loosde een weinig dikke ſlym. Ik liet 2 grein braakwynſteen in water ſmelten en by gedeeltens inbrengen. Dit veroorzaakte een ſterke braking van veel dikke taaije ſlym. Een prikkelend lavement had geen ontlaſting te weeg gebragt. Ik vond hem na eenige uuren bleek, ingetrokken, met moeijelyke ademhaling, ſnorkende, met zeer weinig kennis, hy bragt de

eene

eene hand dikwyls na het hoofd, terwyl de andere zoo wel als het been geheel verlamd waren. Niettegenstaande hy naderhand door darminspuitingen veel gal en slymagtige stoffen kwyt raakte, begon het hoofd en de oogen te zwellen, en hy stierf nog dien zelven nagt.

Door de natte koude wierd de galagtige gesteldheid nu merkelyk verminderd, en daarentegen de slymagtige en catharrale in deszelfs plaats gesteld. Hier door waren de ziekten in het begin met ontsteking gepaard, en vorderden aderlatingen, waar na oplossende middelen vereischt wierden om de taaije slymagtige stoffen te verdunnen en los te maaken: na dat deeze ontlast waren, deeden de uitwaassemende middelen en spaanschevliegen den meesten dienst.

Omtrent het midden der maand hadden wy veele tusschenpoozende koortzen, welke alle aan een belette uitwaassemingt, na dat het lichaam verhit geweest zynde, koude gevat had, haaren oorsprong verschuldigd waren. Zy hadden alle draaijingen, zwaare hoofdpyn, benauwdheid en een drukkende pyn omtrent den hartkolk. In het begin van den aanval braakten zy veel gal en na eyerdooren gelykende stoffen, op het einde van elken aanval was 'er een rood bezinkzel in het water, de tong werd na deezen aanval meer geelagtig beslaagen, en het water was weinig en wierd met moeite geloosd.

De brakingen, welke of door de natuur of door kunst verwekt wierden, deeden hier den meesten dienst, en hier door wierd een

verbaazende meenigte *saburra biliosa* ontlast. Zommige kreegen na het vierde, andere na het vyfde acces van koorts eenen uitslag rondsom den mond, waar na de koorts aanstonds weg bleef. Ik was egter te raade nog langen tyd een doorloop te onderhouden, waar door ook alle myne lyders zonder weder instorten hersteld wierden.

Een remitteerende galkoorts zag ik in een zwaare roos overgaan, welke door den damp van warm water, met een zagte uitwaasseming verdween, terwyl het water moejelyk wierd, en een zeer sterk bezinkzel afzette.

Omtrent den 25, wanneer de wind meest N en het weêr helder en koud was, wierd de galstof, welke niet konde uitwaassemen, meest na de borst en ingewanden gebragt, hieruit ontstonden vele galagtige pleurissen, boorden, diarrheen, *rheumatismi*, moejelyke waterlozing, zwellingen der onderkaaks- en oorklieren, welke in 't eerst wel eenige ontsteeking, doch daarna haaren galagtigen aart vertoonden, en hierom zeer bedriegiyk waren.

Een bloedryk en sterk man kreeg, nadat hy zyne gewoone voorjaars aderlating had laten doen, een steekende pyn in de linker borst, met pynlyke en benauwde ademhaling en ligging, en een zeer harde pols, na twee aderlatingen had hy verligting en het bloed was niet ontstooken, egter was ik genoodzaakt wegens de hevige pyn hem voor de derde maal te laten, wanneer het bloed ontstooken was, de pyn had zig nu onder het borstbeen bepaald. Ik liet hier op een spaansche vlieg leggen, waarop de pyn verdween.

Op

Op den vierden dag kreeg hy een hevige koorts met koude, een zeer geele tong, een bitteren mond en walging, waarop hem een braakmiddel gegeven wierd, 't welk veel taye ſlym ontlaſtte. Op den 5 den dag verhefte de koorts teegens den avond met dezelve toevallen, het water was brandig rood. Op den ſesden dag, was de kortädemigheid minder, maar de tong bleef zeer beſlagen en de pols hard. Op den 7den was de eetlust verbeterd, maar de ademhaling moejelyk, de tong droog, veel dorst en de pols hard. Den 8ſten dag had hy een hard en ontſtoken gezwel aan de kuit, hy had een neusbloeding, hoestte bloed op, was kortademig en de pols hard en geſpannen. Na de aderlating, waar in het bloed galagtig ontſtoken was, verdween de zwelling in het been. Den 9den was de zwelling hard en pynelyk, de pols minder hard, de kortademigheid ſterker, ik liet daarom nog 10 oncen bloed aftrekken. Daarna was het bloed ontſtooken, de pols zagter, doch de tong droog, en hy ylde, egter was de eetlust goed. Op den 10den kreeg hy doorloop, het weſen wierd bleek en verwilderd, de ademhaling geheel ruim, terwyl de pols klein en ſnel was, dit duurde voort tot op den 11den; doch den 12den was de yling hevig en boven op de hand vertoonde zig een *phlegmone*, de afgangen waren zeer ſtinkende, de tong rood, het water rood en helder, hy had opſpringingen der peezen, s'avonds verhefte de koorts met opzetting van 't weſen, terwyl de pols ſnel en klein was en de ſtuyptrekkingen vermeerderden. Den 13den wierd de ſlikking

moeijelyk en op den 14 den dag kreeg hy een *trismus maxillæ* en ftierf dien nagt.

Deze *pleuris*, welke eerst van geen belang en eenvoudig fcheen te zyn, wierd naderhand met een galagtige ontftekingkoorts verbonden. De natuur deed door verfcheide pogingen haar best om de ftof, door op twee plaatzen uitwendige ontftekingen te vormen, te ontlaften. Dan de bykoomende *phrenitis*, en de overgang tot een *febris putrida* maakte fpoedig hier van een einde.

In een oud man compliceerde dezelve galkoorts met een baftaart longontfteking: na eenige dagen gehoest te hebben, verminderde de eetlust, en wierd de tong beflagen, er wierd een laxerende borstdrank gegeven, waarop de hoest vermeerderde, het wefen rood wierd, en de tong meer befloeg, by den borstdrank voegde men *nitrum* en *fp. Minder.* om de uitwaasfeming te bevorderen. Hierop kwam een koorts met hevige koude, braking van taaije gal, benauwdheid, kortademigheid, pyn in de zyde, met een uit rood en geelgemengde koleur van 'taangezigt, zeer zware hoest, en een harde pols. Na een aderlating en het toedienen van een purgeerdrank, verbeterden deze toevallen. Dan alle avonden vermeerderden wederom de toevallen, wanneer de koorts opkwam, zo dat ik gedrongen was, vier aderlatingen te doen, wanneer het bloed telkens ontftooken en groenagtig was. Op den 6 den dag was de benauwdheid zeer groot, zonder dat de zieke, wiens borst zeer vol was, iets ophoeftte. Een drank

drank uit *Tamarinde*, *Manna* & *Tart. Emeticus* bevorderde dezelve uitnemend. Dan by elke avond-verheffing was de zieke zeer flaperig en benauwd, en de ophoefting was dan zeer weinig. Op den negenden dag, wanneer de zieke reeds veel door braking en ftoelgangen was kwyt geworden, wierd de pols zwak, het water bleek en de borst benauwder, waarom ik een fpaanfchevlieg op de borst liet leggen, en een mixtuur met *kerm. miner.* & *oxymel. feill* toediende. Hier op volgde een ruime ophoefting. Op den 13den dag, na een heevige verheffing van koorts, kreeg hy meer gebondene afgangen. Na deezen dag vermeerderde de ontlafting van ftoffen daaglyks, terwyl tevens veel flym opgehoest wierd en het water een fterk wit bezinkzel had. Het aftrekzel van de *fenega* wortel en de *flor. arnicæ* met de *gummi. ferulacea* & *fulph. aur.* deeden nu zeer veel nut, en de zieke herftelde volkomen. — Dit geval was een *peripneumonia Notha* met veel ontfteking en gal verbonden.

Juny.

Deeze maand begon met een helderen ZO. wind, die op den 2. eerst NW. en daarna N. wierd. De hitte was deeze dagen zeer fterk en ondraagelyk, zodat alles verdroogde, op den 9 wierd de hitte door regen gematigd en de NW. wind bragt een fchielyke verandering van koud weêr aan. Den 12 was de wind W. NW. met regen, ftorm en hagel, van den 13 tot den 23 veranderlyk, zynde de wind

wind dan W. dan weder O. en NW. meest ſtorm en buyagtig. Den 23 hadden wy weder een onaangenaam warm weêr met W. wind, dan van den 27 tot den 30 wierd de hitte draaglyker, terwyl de wind uit het Z. en ZW. waaide.

In den tyd van drie dagen veranderden de ziekten aanmerklyk, zodat nu de galagtige geſteldheid voor de catharrale plaats maakte, intusſchen waren alle de ziekten meer of min met ontſteking verbonden, ja ſommige waren zodanig ontſtekingagtig, dat zy geenzints ontlaſtende middelen, maar herhaalde aderlatingen vorderden. Alle de lyders hadden een zeer harde pols, een zeer rood aangezigt en oogen, een drogen mond, en zeer ſterken dorst; zonder dat zich een plaatslyke ontſteeking opdeed.

In het begin van den Zomer, wanneer de dagen warm en de nagten gemeenlyk koud zyn, en 'er N. of NO. winden waaijen, heb ik gemeenlyk gezien, dat in het begin der koortzen een ontſteekingagtige geſteldheid plaats had, en dat een aderlating als dan ongemeen veel nut deed en de daaropvolgende ontlaſtingen zeer bevorderde. SYDENHAM en GRANT raaden hier, en niet te onregt, om in 't begin der galkoortſen een kleine aderlating te doen, en STOLL, die over 't algemeen de aderlatingen niet toegedaan is, zegt zelfs, *ubi tempore, quod „ veri extremo & æſtati interjacet febres bili- „ oſæ accidunt, hae ſanguinem accendunt, ita „ ut in his cura a vſ. etiam iterata inchoari „ de-*

„ *debeat.*" Op een andere plaats egter schynt hy niet van het gevoelen van GRANT te zyn. „ *Morbo bilioso per se vs. nunquam convenit* „ *cum extracto sanguine bilis domitore acrius in-* „ *surgat et liberius in sanguinem irruat, si vero* „ *bilis per corpus diffusa, tum etiam plethoræ* „ *speciem cum febre valida, strangulationem mi-* „ *nitatur avara manu mittendus sanguis est.* (a)

Na myn gedagte behoort men dit laatste tot de ziekten van July en Augustus hier te lande te bepaalen, wanneer zeldsaam eenige ontsteeking met de galkoortsen gepaard is, maar de gal minder zuiver en meer tot rotting overhellende is, en 'er tegelyker tyd een *saburra putrida* in de maag en ingewanden gevonden word.

Na dat door aderlatingen en verkoelende middelen de ontsteking was weggenomen, vertoonden zich spoedig teekenen van gal in de eerste wegen, welke aanstonds door braakmiddelen en daar na door purgeermiddelen wierden opgeruimd, of schoon de lyder zeer zwak scheen, heb ik dikwyls een braakmiddel het beste *cardiacum* gevonden. Wanneer de buik opgezet en gespannen was, gepaard met een wateragtige dunne scherpe afgang, heb ik na een braakmiddel met een uitstekend goed gevolg zuuragtige laxeermiddelen toegediend, en daar door den doorloop zien ophouden, terwyl 'er goede stoelgangen kwamen. Zoo lang de pols snel en de hette groot was, heb ik noch bittere noch versterkende middelen toegediend, maar door rype vrugten en zuure dranken met laxeermiddelen gepaard ruime ontlastingen onder-

hou-

(a) r. m. t. II. p. 63.

houden en hier door de zieken herſteld. In deeze koorts heb ik meermaalen gezien, dat verſterkende middelen te vroeg toegediend, eene allergevaarlykſte kwaadaartige koorts te weeg bragten, die den dood ten gevolge had.

By eenige kraamvrouwen heb ik in deeze maand dezelve koorts gezien, welke zich met hoest en gierstuitſlag, diarhé, walging en opzetting des buiks paarde. Door het gebruik van zuure dranken, vrugten, purgeermiddelen bedaarden de toevallen zeer ſchielyk. Seldſaam heb ik by kraamvrouwen gierstuitſlag gezien, als in den voorzomer, wanneer zich met dezelve een galagtige koorts vereenigde, en hier van heb ik altoos in dit geval ruime ontlaſtingen laten onderhouden, wanneer door de ſtoelgangen in 't gemeen veele oude galagtige en verſtopte ſtoffen geloosd wierden.

Wanneer op den agtſten deezer maand de lugtsgeſteldheid geheel en al veranderde, en het weer ruuw en buyig wierd met een kouden noorden wind, ontſtonden 'er aanſtonds zeere keelen, pleuriſſen en diarheen, welke meest galagtig catharraal waren, dan na dat dit weer eenige dagen had aangehouden, wierden de vogten meer verdikt en ſlymagtig, zoo dat men nu die ziekten waarnam, welke men gegewoonlyk in het najaar in de maand van October pleegt te zien, vooral de baſtaard peripneumonie in volbloedige en bejaarde menſchen. In het begin vorderde dezelve aderlatingen en een braakmiddel, daar na *laxantia*, dan wanneer men te lang met de ontlaſtingen aanhield, wierd de ſtof tayer, de borst droger en de ophoeſting moeielyker. In dit tydſtip der ziek-

ziekte deeden de spaansche vliegen, *antimonialia & scillitica* met *gum ammoniac* gepaard, de taye stof gemaklyk loozen, terwyl alle uitwaassemende dingen oogenschynlyk in deeze ziekte nadeel toebragten. De pleurissen, welke nu ook menigvuldig waren, hadden ook een geheel anderen aart, zy waren *rheumatico inflammatoriæ* en vorderden aderlatingen, spaansche vliegen en *emollientia*, terwyl somtyds alleen op het einde der ziekte *laxantia* vereischt wierden.

Op het einde der maand het weêr weder zeer warm wordende, hadden wy veel galkoortsen, en *pleuritides biliosæ*. Over het algemeen zag men, dat de koortsen met een steekende pyn in de zyde begonnen, waar voor ik altoos een kleine aderlating deed, doch aanstonds daar op een braakmiddel liet volgen, en hier door wierd gemeenlyk de geneezing in eens verricht.

July.

De maand July begon met een W. wind en zagten regen, welke tot den 8 duurden. Den 9 en 10 was de wind meer noordelyk en de regen kouder, van den 11 tot den 13 zoel en vogtig, van den 14 tot den 16. kouder met een NW. wind. Van den 16 tot den 19 was het brandend heet met een O. wind. 9 W. wind en regenagtig. 20 helder en warm. 22 Z. wind. 24 regen, W. wind. 25 buijig, van den 26 tot den 30 zeer warm en droog met een O. wind.

De galkoorts wierd in het begin der maand algemeener, en offschoon 'er door de tusschenkomende

mende koude regen by zommige catharrale toevallen bykwaamen, was egter de *febris biliosoputrida* van GRANT, de *febris stationaria*. Deeze koorts was in het begin verzeld met pyn in de regter zyde, dan dezelve scheen haar zitplaats dieper te hebben, en strekte zich verder na het *epigastrium* uit, de koorts was remitterende, kwam 's avonds met verheffing aan en verminderde des morgens. Deeze pyn luisterde na geene aderlatingen, pappen of spaanschevliegen, maar scheen daar door te verergeren. Het bloed was helder rood en zeer teder, zodat by de minste omroering hetzelve zich met het groenagtige bloedwater vermengde. In het begin was 'er noch walging, noch kwaade smaak in den mond, het water was hoog geel en de pols klein en snel. Dan na dat de koorts eenige dagen geduurd had, vertoonden zich de tekenen van gal duidelyk en vereischten herhaalde braak- en purgeermiddelen, waarmede dezelve door het ontlasten van veel groene gal zeer schielyk wierd weggenomen.

Geduurende de vogtige dagen dezer maand wierd zoo wel door de koude avonden als de natheid der lugt de galstof meer na de inwendige deelen van het lichaam en vooral de ingewanden bepaald, en hier uit ontstonden galcolyken en menigvuldige doorloopen, de lyders ondervonden eerst een ongewoone mattigheid en zwaarte door de leeden, de eetlust wierd gebrekkig, de mond smaakloos, zomtyds bitter, 'er volgde een zwaarte en drukkende pyn in de maag en ingewanden, waar by

by zich rilling, gevolgd door meerdere of mindere hitte, volgden, vooral tegens den avond en des nagts, hierop kwamen 'er dunne galagtige geele afgangen. Wanneer men de natuur volgde en de ontlastingen haren gang liet gaan, of dezelve door zagte laxeermiddelen bevorderde, en tevens het bloed zuiverde door het gebruik van vrugten en zuuragtige dranken, hield gemeenlyk de buikpyn en doorloop van zelf op; dan niets verergerde zo zeer de pyn als de rhabarber, welke dikwyls reeds door de lyders gebruikt was; er ontstond dan hitte, en koorts, terwyl de buikloop gemeenlyk ophield, en de galstof in het bloed wierd opgenomen. Byaldien de zieke geduurende dezen buikloop zich te veel aan de lugt bloot stelde, of in zynen gewoonen leefreegel voortging, kwam er een boord, waardoor de galstof met geweld van boven en beneden ontlast wierd. In deze omstandigheid liet ik door zuure dranken met *Manna* gemengd, of met Tamarinde-water rykelyk doorspoelen, wanneer geduurende eenige dagen een heilzame buikloop onderhouden wierd, die den lyder van eene anders onvermydelyke galkoorts bevrydde.

Nimmer zag ik zoo veele oogontsteekingen als in deze maand, aderlatingen, spaansche vliegen en oogwaters waren hier vrugtloos, ja verergerden de ziekte, de oogen waren geel rood, de pyn was niet zwaar, maar zy konden geen licht verdragen, de tong was zeer geel, de mond bitter, verzeld met walging, en een remitterende koorts. Herhaalde braakmiddelen, zuure dranken en purgeermiddelen namen deze *ophtha-*

mia biliosa weg. Van den zelven aart was de galagtige roos en de zwelling der *parotides*, welke noch door pappen noch door zweetmiddelen, maar dikwyls door een enkel braakmiddel herstelden.

De pokjes, welke hier sporadisch waren, hadden dezelve galkoorts by zich. Een jongeling van 13 jaaren kreeg pyn door de leden, benauwdheid en walging, hy nam hier op zelfs een sterk purgeermiddel, sonder dat hy daar van eenige ontlasting had, 's avonds vond ik hem buiten kennis, zeer benaauwd, met een harden vollen pols, gezwollen aangezigt, roode oogen, brandende huid, een zeer drooge, ruwe, roode tong, de maag en ingewanden waren zeer opgezet en hy waterde niet. Een aderlating verligtte hem niet, maar na een clysteer wierd hy iets beter, hy braakte veel gal van een drank met *oxymel. & Tart. Emetic.*, dien dag had hy verscheidene rotagtige ontlastingen.

Den volgenden dag had hy nog eenige galagtige brakingen en de pokjes begonnen zich nu te vertoonen. Op den 4 den dag voelde hy zwaare buikpyn, zyn pols was byna natuurlyk, maar hy was zeer zwak: op den 5 den had hy zeer stinkende stoelgangen, dan 's avonds was hy wederom *comateus*, de handen waren koud, de pols traag, de tong zeer droog, de urine zeer brandig, de pokjes stonden droog en hard. Na dat hy eenige ontlastingen gehad had, wierd hy beter en de pokjes liepen nu ook haaren gewoonen loop, zonder dat de galkoorts, welke door tydige en overvloedige ontlastingen en zuuren gestuit wierd, de pokjes verder belemmerde.

De

De galkoorts, welke in het midden en tegens het einde der maand zich openbaarde, wierd genoegzaam altyd voorafgegaan door kleine witte zweeren in den mond, welke verdwynende, door de koorts zelve opgevolgd wierden, of ook somtyds de ziekte vergezelden. By zommigen had deeze ziekte een enkele verheffing des avonds, by andere verhefte de koorts ook tegens den middag. Zelden wierd in 't eerst meer dan een dikke slym ontlast, dan na dat de koorts eenige dagen had aangehouden, vertoonde zich de gal meer zuiver, zoo dat zy dan of van zelve, of door een braakmiddel in een zeer groote hoeveelheid met verligting ontlast wierd, gewoonlyk volgden hier op zwartgallige ontlastingen, en een zeer troebele drabbige pis, welke de ziekte volkomen scheidde.

Geduurende deeze galagtige gesteldheid heb ik veele bloedspuuwingen gezien, welke ik aan de uitzetting van 't bloed door de warmte toeschreef; ik heb daar by geen tekenen van gal waargenomen, en ofschoon het bloed niet ontstoken was, met vrugt, hoewel spaarsaam, adergelaten, en veele verkoelende en zuure dranken toegediend; byzonder vond ik, dat het comcommersap met citroen in dit geval uitnemende diensten deed, en de vogten zodanig verkoelde, dat de hette en drift der pols daar door zeer spoedig gematigd wierd.

Augustus.

De hette was in 't begin der maand ondraaglyk

lyk, de lugt was helder, en de wind W., van den 2 tot den 6 hadden wy 's avonds zeedampen, welke de lugt verkoelden, van den 7 tot den 11 was de wind NW. en N. met hitte, den 11 en 12 viel 'er een verkwikkende regen. Maar den 13 bragt de ZW. wind weder een zwaare hette aan, die met een O. wind tot den 17 aanhield, wanneer de W. wind, welke schielyk N. wierd, een gematigder lugt gaf. Van den 21 tot den 24 hadden wy weder warme dagen, dan van den 25 tot het einde der maand was de lugt door een NW. wind merkelyk koelder.

In het begin deezer maand vertoonden zich aanstonds *colicæ & choleræ biliosæ*. Het galagtig coliecq wierd voorafgegaan door een langdurigen afkeer van voedsel, daarna walging, neiging tot braken, welke gevolgd wierden van scherpe en vliegende pynen in het weeke van den buik; vooral aan de regter zyde, de tong was zeer beslagen en geel, de pols snel, de dorst groot, en de huid zeer heet. Na het drinken van veel verdunnenden drank, gaf ik des avonds een braakmiddel, 't welk zeer veel gal ontlastte, wanneer de buikpyn gewoonlyk ophield, somtyds wierden 'er egter ook *laxantia* vereischt. Vrugten en verkoelende zuure dranken, waarna de zieken zeer verlangden, deden hier het oogenschynlykste nut.

De *cholera morbus* wierd even als de *colica biliosa*, door een langdurig gebrek aan eetlust en tekenen van gal in de eerste wegen voorafgegaan; waarop zwaare buikpyn volgde, welke dan in een hevige ontlasting van gal van boven en van beneden overging. Wanneer de stof niet gemak-

gemaklyk ontlast wierd, gaf ik kleine en herhaalde giften van *Ipecacoanna*, welke de pogingen der natuur onderſteunden, en hierop liet ik de lyders gedurende verſcheide dagen *manna Tamarinde* of de emulſie van GRANT uit *Manna & Tartar. ſolubil.* beſtaande, gebruiken, op deeze wyze wierd de galkoorts voorgekomen, welke ik alleen heb waargenomen, by die gene, welke tot wegneming van het boord rhabarber, verſterkende middelen, wyn met caneel en geroost brood, en diergelyke dingen gebruikt hadden. Zeer kort daarna kreegen zy een zwelling en opzetting der maag, welke op de minſte drukking zeer pynlyk was, een ſnelle zeer kleine pols, en groote hitte der huid. Herhaalde braakmiddelen en *laxantia* genazen deeze koorts.

Die zich onvoorzigtig aan de koude avondlugt blootſtelden en de opgeſlurpte gal niet tydig door braak- of purgeermiddelen ontlaſteden, kreegen een neteluitſlag, puiſten over de geheele huid, of ook plaatslyke roos, welke door zweetmiddelen verergerden, en meestal ſpoedig door een braakmiddel en daarop volgende *purgantia* herſtelden. De *dyſenteria bilioſa* was een gewoon gevolg van een verſuimde *colica bilioſa*, zy was verzeld van walging, braaklust, pyn in de maag, een geelheid in 't aangezigt, beſlagen tong, opzetting des onderbuiks, hitte en droogte der huid met gedurige en ydele perzingen tot afgang, waar door een weinig ſlymagtige dunne ſtof ontlast wierd. Een braakmiddel en daarna de emulſie van GRANT ontlaſteden een menigte galſtoffen, waarna kleine gif-

giften *Ipecacoanna* de al te groote gevoeligheid en krampagtige zamentrekking der ingewanden wegnamen.

Gedurende dit galagtig jaarſaiſoen had ik veele tuſſchenpoozende anderendaagſche koortſen, welke van het begin af aan intermitteerden, de aanvallen waren hevig, de koude ſterk en langdurig, de hitte zwaar en verzeld van ylhoofdigheid en zwaare hoofdpyn, de koorts vervroegde telkens twee of vier uuren, het water was meest helder, ook wel galagtig en bruinrood, en zette eindelyk een zeer hoogrood bezinkzel.

Braak- en purgeermiddelen waren onvoldoende, deze koorts geheel te overwinnen, en na dat de eerſte wegen genoegzaam gereinigd waren, moest ik de koorts met de *china* wegnemen.

Onder de chroniſche ziektens zag ik veel vogtige *herpes*, welke een langdurig gebruik van antimoniaal en kwikmiddelen met een *decoct lignor.* vorderde.

Het einde der maand was zeer verſchillend van deſzelfs begin, dewyl 'er nu een koud regenagtig weêr met NW. wind plaats had.

De ziekten bleven egter dezelfde, en vorderden ook dezelve braak- en purgeermiddelen, alleen was het nu nodig de ingewanden door verſterkende middelen, tegens een nieuwen aanval te verzekeren.

September.

In den aanvang deezer maand was het weer koud

koud en regenagtig, en de wind W. van den 6 tot den 8 hadden wy helder warm weer met een N W. wind, de wind liep vervolgens na het Z., terwyl de warmte tot den 15 aanhield, van den 5 tot den 23 hadden wy een natte koude met W. en NW. winden, waarop een droge koude met een O. of NO. wind tot aan het einde der maand volgde.

Dezelve galagtige ziekten bleven in 't begin der maand aanhouden, ondertusschen waren zy geenzints, zoo als dit gemeenlyk op het einde der zoomer plaats heeft, met ontsteeking gepaard.

De zomer gal, welke nu nog in de lichaamen was opgehoopt, wierd door de vogtige koude meer verdikt en met slym vermengd. De stof was hierdoor trager, meer vastgehegt, en veel minder beweegbaar, zy vorderde dus een langdurige bereiding en oplossing, terwyl zy nu niet meer zich geheel en al langs den weg der ingewanden wilde ontlasten, maar na de behoorlyke zuivering der eerste wegen door het water en zweetgaaten moest ontlast worden.

De zieken, die de galkoorts hadden, gevoelden nu meer een groote zwaarte door de leden, en drukkende hoofdpyn, zy hadden een gevoel van drukking om rent den hartkolk, een drogen papagtigen mond, ydele braking, een zuivere of witte beslagen tong, een zamentrekking des buiks op de plaats van het *colon transversum*. Na het eerste braakmiddel in het begin der ziekte wierd een weinig dikke gal ontlast, doch zonder dat hierdoor de benauwdheid en walging ophield. De koorts verhefte des avonds en verminderde des mor-

gens aanmerkelyk, ja was ſomtyds geheel en al tuſſchenpooſende. De ziekte was dikwyls verzeld van een dunnen doorloop met veel dorst en hette, zonder verligting. Na het gebruik van openende afkookzels met *ſal ammoniac* of *polychr. & oxymel*, wierd de ſtof beweegbaar, en kon door een braakmiddel ontlast worden, terwyl deze zelve ſolverende middelen den buik genoegzaam open hielden. Hierna moest men overgaan tot zagte *diaphoretica* als *ſpir. Minder. Tra antimonii*, *ſulph. aur. ant.*, waardoor de uitwaſeming herſteld, en de overgeblevene ziekte ſtof gemakkelyk door een zagt zweet uitgedreven wierd.

Tegelyker tyd zagen wy *diarrheen*, *rheumatique* pynen, *anginæ ſeroſæ*, uitſlag, hoest, en verkoudheden.

Na den 6, wanneer het weer weder warm wierd, herkreeg de gal weder desſelfs eerſte kragt en hieruit ontſtonden wederom verſchillende ziekten. Veele vrouwen hadden nu ſterke vloeden, welke zo wel door zuuragtige ontlaſtende middelen, als door *ſp. vitrioli* &c. na maten der omſtandigheden moeſten behandeld worden.

De gal, welke door de hette ſcherper geworden, en door de verwiſſeling van de avond koude en de hette van den dag te gelyk dikker, nauwer met de vogten verbonden, en daarvan niet zo gemakkelyk afteſcheiden was, veroorzaakte nu andere toevallen.

De geelzugt, die nu vry algemeen was ſproot niet voort uit een belette ontlaſting der gal in de ingewanden, maar alleen uit een

eene al te groote overvloed (*polycholia*). De ziekte begon met de gewoone toevallen van koorts, verzeld met zwaare lendepyn, de ontlasting was traag, de tong wit en slymagtig, in 't begin was 'er walging en braaklust, de pols zeer snel, en het water hoog geel, tot hiertoe was 'er geen geelzugt, maar wanneer alle de tekenen van koorts verdweenen waren, en de eetlust zich herstelde, de ontlastingen natuurlyk en met gal vermengd waren, wierd het water dik, zeer geel en gaf een geel vlokkig bezinkzel, de tong wierd geel, en de geheele huid kreeg de kleur van geel wasch. s' avonds was 'er een weinig koorts met roodhe d van wezen, welke echter spoedig verdween. Deeze geelzugt was dus voor een gedeelte critisch, dewyl de natuur een gedeelte der galstof na de huid bragt en daar tragtte te ontlasten, egter was deeze *crisis* onvolkoomen, dewyl het water eeveneens met gal verzadigd was. Wy leezen menigvuldige dergelyke voorbeelden by GUIDETTI en FORESTUS, welke de Heer de WIND in zyne uitmuntende verhandeling de *morbis vero et stricto sensu biliosis* breder heeft opgegeven.

By zommige bleef na een galagtigen doorloop een zekere losheid der ingewanden over, wanneer de eetlust hersteld en de gal behoorlyk ontlast was. In deze gevallen deed de *opium* met adstringerende en gomagtige middelen een uitstekenden dienst. De *dysenterie* wierd nu algemeener en was of eenvoudig, of met koorts verzeld. In het eerste geval kwam er eerst walging, gebrek aan eetlust, de tong wierd geel beslagen, hierop volgden

winden en rommelingen, gevolgd van hevige buikpynen, en looze persingen, welke zeer hevig wierden na het gebruik van warm drinken, persing op 't water, 't welk in een zeer kleine hoeveelheid was; de stoelgangen waren menigvuldig, zeer gering slymagtig met bloed gemengd; by sommigen deed een braakmiddel veel dienst, by de meesten egter kleine giften van *Ipecacoanna* tot dat 'er een sterke walging kwam; alle verstoppende middelen en rhabarber deeden kwaad, zagte emollierende, oplossende en laxerende afkookzels verligteden de ziekte; waar na de rhabarber en bittere middelen de verlooren veerkragt der ingewanden herstelden.

De *Febris dysenterica* was zeldzaamer, zy wierd voorgegaan door een gebrek aan eetlust, en neerslagtigheid, hierby kwam des avonds koorts met rilling en koude, hierop volgde zwaare hoofdpyn, sterke droge hitte, een bittre smaak, loose braking, een drukking en zwaarte omtrent den hartkolk, dorst, een droge, witte slymagtige tong, snydingen in de ingewanden met persingen tot afgang, wanneer 'er slegts een weinig dikke slym ontlast wierd. De persingen namen vervolgens toe, terwyl 'er intusschen telkens minder ontlast wierd en de pyn vermeerderde, de verheffingen van koorts wierden in die zelve rede zwaarder, terwyl tevens de kragten verminderden en de moedeloosheid der lyders vermeerderde, de pols zwakker en sneller wierd, en des nagts een vetagtig bezwarend zweet wierd waargenomen. De zieke herstelde niet eer voor dat de persingen verminderden, en 'er waare galagtige stoffen genoegzaam

zaam ontlast wierden. De ziekte was over 't algemeen met een grote ſlaperigheid gepaard, en de lyders gevoelden zich na den ſlaap altyd erger. Het eerſte teken van beterſchap was, wanneer de zieke des nagts wel en met verligting doorſliep, en dat hy daarna zuure oprispingen kreeg, een teken 't welk HIPPOCRATES reeds had waargenomen, en 't welk ik dikwyls heb beveſtigd gezien.

Ik begon in 't eerst myn behandeling met een braakmiddel, dan daar ik altyd ondervond, dat hierdoor geen verligting of ontlaſting van gal volgde, heb ik deze behandeling laten varen. Zagte ontlaſtende middelen veroorzaakten heevige pynen, opzetting van buik en deden geen uitwerking. Ik heb my met zeer veel vrugt van *decocta Graminis* met *Tamarinde Ipecacoanna* en *ſenna* bediend, waardoor weinig pyn veroorzaakt wierd, en gewoonlyk zeer ſchielyk goede gebondene en verligtende afgangen voortgebragt wierden. Na het purgeermiddel heb ik dikwerf een opiaat gegeven, dan hoewel hierdoor de persloop voor een korten tyd bedaarde, wierd de koorts heeviger, en de ziekte altyd zwaarder, ik heb daar om alleen op 't einde der ziekte na de *purgantia* een emulſie met *ſyr Diacod* gegeven, waardoor de ingewanden verzagt en de ontlaſtingen niet te veel geſtremd wierden. De *rad. arnica diarheae* welke my te vooren in het ſtuiten van *diarheae ſymptomaticæ* in koortzen uitnemend voldaan had, heb ik ook herhaalde reiſen in de *febris dysenterica* beproefd, dan ik heb daarvan veel nadeel ondervonden, dewyl de tong droog

droog, de koorts hevig, en de ziekte erger wierd, zelf heb ik op het einde dezer koorts de *rhabarber* met *arnica* altyd moeten ter zyde ſtellen. De *ſpir Minder* met *ſulph. antimon aur*, of de *Tra antimoni vinoſa Huxhami* voldeden uitſtekend aan het oogmerk, om den aandrang der vogten van binnen naar buiten te brengen, en om de overblyvende ſcherpe ſtoffen door een ſterk bezinkzel in 't water, en een zagt morgenzweet af te voeren.

Omtrent het midden der maand hadden wy eenige waare, doch veele baſtaart pokjes. De laatſten hadden weinig of geen koorts en byna geen beſlag op de tong, na een gemelykheid en ongemaklykheid van 2 dagen volgde een eruptie van puisjes, welke niet van waare pokjes te onderſcheiden was; dan op den derden dag ſtonden zy reeds te etteren, en begonnen reeds den 4den dag te verdwynen; zy hadden niet als een *Laxans* op het einde der ziekte nodig.

Op het eind der maand waren 'er veele *peripneumoniæ* en *pleuritides*, welke voor 't grootſte gedeelte galagtig, doch ook ſommige meer rheumatiſch waren, een kleine aderlating, een braakmiddel, en ſpaanſche vliegen deden hier de genezing af.

October.

Deeze maand begon met een ſchoon en helder weêr en een O. wind, welke tot den 7 duurde, wanneer wy tot den 14 NW. winden met koude regens hadden; twee dagen had-

hadden wy daarna weder ſchoon weêr met ZO. wind. Van den 16 tot den 24 hadden wy ſtorm en buyagtig weêr en veel kouden regen met een NW. W. en zomtyds ZW. wind.

Van den 25 tot het einde der maand hadden wy vorst en vry ſtrenge koude met O. en N. winden.

In het begin der maand was het getal der zieken en dooden zeer gering, en de galagtige geſteldheid ſcheen nu geheel door de invallende koude overwonnen te zyn. — Alle de ziekten waren nu rheumatisch, vooral heerſchten *colicæ rheumaticæ*, opzettingen der halsklieren, en roosagtige oogontſtekingen.

De *colicæ rheumaticæ* waren of zonder of met diarhé, zomtyds zonder, zomtyds met koorts verzeld. Zy wierden voorafgegaan door plaats verwisſelende pynen in 't hoofd, nek, borst, lenden, en in den rug, en zetteden zich eindelyk in den buik vast, vooral omtrent den navel, of ook boven het ſchaambeen, de pynen waren of hevig, en ſcherp, of dof, de tong was of zuiver, of met een dunne witte ſlymkorst bedekt, en 'er was geen walging, dan die uit de hevige pynen in de buik door medelydenheid ontſtond, de ontlaſtingen waren of natuurlyk, of hard, doch meest zeer dun, ſcherp en ſlymagtig. Pynſtillende en zweetdryvende middelen in 't begin der ziekte gegeven, deden geen nut. Zagte en weekmakende clyſteeren ſtilden ſchielyk de pyn, terwyl rhabarber met campher en kreefts oogen zeer ſpoedig de pynen wegnamen, de *rad.*

arni-

arnicæ ſtilde vermogend den doorloop. Wanneer 'er een taaye ſlym vast aan de ingewanden gehegt was, welke de catarrhale ſtof als 't ware bevattede en ingewikkeld hield, waren zagte oplosſende middelen hier zeer geſchikt, als *Manna*, *Caſſia*, en alle de middenzouten.

Wanneer de *colicæ rheumaticæ* met koorts en diarhé verzeld waren, was 'er een aanmerkelyke voorraad van taaye ſlym voorhanden, welke door ontbindende middelen ontlast zynde, de koorts van zelf ophield. Pynſtillende middelen deden hier een merkbaar nadeel. De koorts opgehouden zynde, bleven 'er somtyds nog hevige buikpynen over, welke door *diaphoretica* erger wierden, en een verder gebruik van *laxantia* vereiſchten.

Opzwellingen der onderkaaksklieren, met ontſteking van het tandvleesch waren ſomtyds zo hevig, dat zy een herhaald gebruik van aderlatingen en verkoelende middelen vereiſchten, wanneer eindelyk zagte laxeermiddelen, en ſpaanſche vliegen de ziekte weg namen, terwyl 'er naderhand een overvloedig zweet en dik water geloosd wierd.

Zwellingen der *parotides*, welke weinig pynlyk en byna zonder koorts aanwezig waren, wierden meest door inwryving van *ſp. C. C.* met amandeloly weggenomen. Ik heb egter nimmer verplaatſingen dezer zwellingen na de borſten en de *teſtes* gezien, waarvan BURSERIUS gewag maakt.

De *pleuritis rheumatica*, welke nu vry menigvuldig was, had in 't begin byna geen koorts

koorts by zich, maar aanſtonds een gebrek aan eetlust en mattigheid der leden met ſlaaploosheid, een vaste pyn in een der beide zyden, die op het leggen, zo wel als aanraken verergerde, en meeſtal laag omtrent de korte ribben haar zitplaats had, de zieken hadden meest een rood uitſlag in 't aangezigt, de pols was vol en ſterk. De aderlating deed niet te min nadeel, ſpaanſche vliegen namen dezelve weg. De pyn weggenomen zynde, ontſtond 'er een *febris remittens* met exacerbatie tegens den avond, welke egter na het toedienen van een braakmiddel door openende en laxerende dranden gemaklyk overwonnen wierd.

By kinderen de eerſte weeken na hunne geboorte hadden wy een byzondere oogziekte, welke alleen de *glandulæ Meibomianae* ſcheen aan te doen. De oogleden waren zeer gezwollen en geſloten, 'er liep uit de oogen een dikke geele etteragtige ſtof. Nadat men eenige dagen ſpaanſche vliegen, purgeermiddelen en weekmaakende ſtovingen had aangewend, ſlonken de oogleden van zelf, verminderde de ontlasting van etter, en men vond de oogbollen zelve volmaakt gezond.

De kinkhoest, welke hier niet epidemisch was, wierd ons van Utrecht aangebragt, doch verſpreidde zich niet verder in deeze maand als in de huiſen, waarin zy reeds grasſeerde, alle de kinderen waren reeds in het tweede tydperk der ziekte, of hadden reeds de kinkhoest zelve, een kind 't welk van de overige beſmet wierd, kreeg eerst een catarrhale hoest van 8 of 10 dagen, wanneer die in waare kink-

kinkhoest overging. Ik merkte wel verheffing des nagts, doch niet om den anderen dag.

Zy hadden alle een onverzadelyken honger. Veeltyds was zy met lange wormen of maden verbonden. Om den anderen dag herhaalde braakmiddelen herſtelden hen binnen kort. Sommige genazen alleen door het gebruik van *Ipecac. ſulph. aur. ant.* en rhabarber tot dat 'er walging kwam, waardoor zagte ontlastingen onderhouden wierden.

Over 't algemeen begon zich de *conſtitutio atrabilaria* te vertonen door zwaarte in de leden, doffe hoofdpyn, ſlaaploosheid, uitſlag over 't lichaam, hardlyvigheid, en aambeyen, ook zagen wy by kinderen meer wormen, als in de voorige maanden.

November.

Van den 1 tot den 5 ſneeuwde het daaglyks, de wind N., van den 5 tot den 8 NW. en W. wolkig, 'smorgens dikke nevel. 9 ZW. helder, 10 regen. 11 heldere vorst met ZO. wind. 13 NW. nevelig en koud. 15 tot 20 regen met W. wind. Van den 20 tot 24 dagelyks dikke koude nevel. Van den 25 tot den 30 regen, met mist verwisſelende, over 't algemeen guur weêr, van den 15 tot het einde der maand waaide de wind altyd W.

Wy zagen nu dezelve ziekten, die wy in de voorige maand hadden waargenoomen, welke alle zinkingagtig waren, *diarrheen*, buikpynen, veele verkoudheden, rheumatique pynen, zo wel in de zyden als in de ledematen, zinkingagtige

agtige zeere keelen. Zy hadden deeze opvolging, dat wy in de eerste dagen met de koude N. winden veele diarheen en colicquen hadden, welke egter van pynen door de ledematen vergezeld waren. De diarhé was de hoofdziekte, waarmede zich de overige toevallen paarden. Omtrent den 5 zach men meer rheumatique hoofdpynen, roos en klieragtige opzettingen van het wesen en den hals, ontstekingagtige *rheumatismi*; de wind NW. zynde: zinkingen en ontstekingen der oogen, waren toen ook zeer gemeen. Tegens den 10 kreegen wy veele verkoudheden in 't hoofd, en op de borst, welke door de mist vooral zeer algemeen wierden. Na den 15 scheen door 't slappe en vogtige weêr de zinkingstof zich weder meer op de ingewanden te plaatsen, zodat men coliquen, diarheen en moeilyke waterlosing met en zonder hoest waarnam. Kinderen en oude lieden kreegen veel geelzugt. Ook zag men veel uitslag van allerhande soort. Op het eind van November waren de bloedspuwingen en alle andere bloedstortingen algemeener, en veele kraamvrouwen kregen een doorgaande koorts.

De diarheen waren slymagtig en catarrhaal zodat 'er met dezelve altoos een ophoping van slym in de eerste wegen aanwezig was, de mond was papagtig, de tong wit en met slym bedekt, de mond van de maag was pynlyk, de afgangen waren slymagtig, gering en met persing verzeld, een remitterende kleine koorts vergezelde de ziekte, met vliegende pynen, welke 't hoofd, dan wederom de ingewanden aangre-

pen. Een braakmiddel verligtte, maar genas de ziekte niet. Alle zweetmiddelen vermeerderden dezelve; alleen voldeden hier die ontlastmiddelen, welke de flym losmaakten, terwyl zy te gelyk den aandrang der vogten naar de oppervlakte des lichaams bragten en de nieuwe ophoping derzelve, door de ingewanden te versterken, beletteden; de rhabarber met campher en *sal ammoniac* beantwoordeden het best aan dit oogmerk. In alle ziekten was 'er niet alleen een ophoping van flym in de eerste wegen, maar vooral ook in 't bloed een byzondere dikte en flymagtige traagheid, welke zich door alle toevallen openbaarde. Hierom was ook de geelzugt by kinderen en oude menschen zeer algemeen. Deze geelzugt was ook van een geheel anderen aart dan in de maand September. Eerst gevoelden de lyders een drukkende pyn in de maag, walging, zwaarte en doffe pyn in het regter *hypochondrium* met braking van taaye flym, de pols was langsaam en traag, het water eerst dik en flymagtig. Op den derden of vierden dag der ziekte wierden de oogen en het aangezigt eerst geel, de ontlastingen waren flymagtig, hard en kleiagtig, het water wierd nu ook drabbig geelagtig groen, of bruin. Een braakmiddel verligtte in 't eerst de ziekte aanmerklyk, zodat dikwyls door het ontlasten der taaye flym in de maag de eetlust geheel hersteld wierd, oplossende extracten met de rhabarber en zeep ryklyk toegediend, namen de ziekte in weinige dagen geheel weg. Om de veerkragt der ingewanden te herstellen, liet ik lang

lang een aftrekzel van quasfiehout met rhabarber gebruiken.

Geduurende den kouden en miftigen NW. wind, dien wy omtrent den 9 hadden, wierd het getal der zieken aanmerkelyk vermeerderd door de hoesten en verkoudheden. In 't begin hadden zy een fcherpe hoest, met een ontlasting van fcherpe ftof uit den neus, die de keel ontvelde en een *angina ferofa* gaf. De meefte menfchen agteden deezen hoest niet, en hierdoor wierd dezelve dagelyks drooger, meer prikkelende en piepende, vooral des nagts; hierby voegde zich dan tegens den avond koorts met koude, plaatslyke pyn tusfchen de fchouders, of in de zyde, die de ademhaling belemmerde, zodat de hoest by eene diepere inademing vermeerderd wierd; zy konden op de aangedane zyde geheel niet, en bezwaarlyk op den rug of agter over liggen; de pols was in 't begin klein en ingetrokken, de tong vogtig, wit, met flym bezet; de ontlasting ongeregeld, het water dik, de eetlust zeer gering. Spaanfche vliegen deden in 't begin geen nut, en 'er wierd altyd een aderlating gevorderd, welke, offchoon zy weinig de pyn verligtede, egter aan het dik bloed een grotere vryheid gaf en de pols ruimer maakte.

Het afgetrokken bloed was dik en geleiägtig, zodat 'er zich byna geen wei van affcheidde, by de tweede aderlating vertoonde zich een platte rheumatifche korst, die egter een weinig omgekruld was. Gewoonlyk bragt de aderlating dit voordeel aan, dat de koorts, die eerst min of meer aanhoudende was, nu fterker remitteerde, met duidelyker koude en rilling begon,

en des morgens met een ſterk zuur ruikend zweet eindigde. De ſtekende pyn, die na dit alles voortduurde, luiſterde nu na het aanleggen van ſpaanſche vliegen, en gemeenlyk wierd de ziekte nu door een zagt uitwaasſemende behandeling weggenomen. Dit was dus een *febris catarrhalis* met een plaatſlyke rheumatiſche pyn verbonden.

Zomtyds eindigde deeze catarrhale koorts in roos. Deeze koorts begon met koude en huivering, remitteerde des morgens met een ſterk zweet, de tong was wit, de pols vol en hard; na de aderlating vertoonde het bloed zich meer ontſtoken; de tweede aderlating ſcheen meer dan de eerſte te verligten, intuſſchen kwam de koorts des avonds weder zonder koude, maar was meer van yling en ſlaperigheid verzeld. Op den vierden dag kwam 'er na een hevig acces van koorts een roosagtige opzetting van de eene zyde van 't wezen, intuſſchen vertoonde dezelve zich als een najaars roos, door dien de kleur van 't wezen meer geelagtig en purperverwig was, en tegelyk met het uitbreken derzelve de mond bitter en de tong beſlagen wierd, terwyl de adem zeer ſterk riekte, en het water een galagtig bezinkzel toonde. Den zesden dag vertoonden zich veel blazen met geel vogt vervuld, welke weder verdwynende, door een nieuwen aanval te voorſchyn gebragt wierden, en de koorts zeer verligtten. Ik tragte nu, door ruime ontlastingen te bevorderen, en het openhouden van een ſpaanſche vlieg in den nek, deeze ſtof te ontlaſten, waar door de ziekte ſpoedig ophield.

De

De Heer GRANT merkt te regt op, dat de koorts van deeze maand hardnekkig is, en zich niet gemaklyk laat overwinnen, by aldien 'er geen roos of intermitterende koorts by koomt.

Wanneer deeze roos een der oogen aangreep, wierd 'er een zeer moeyelyke *ophthalmia ſeroſa* gebooren, de vaten der *albuginea* wierden zeer rood en opgezet, rondſom de *cornea* vertoonde zich een roode kring van kleine opgezette vaten, welke de randen van de *cornea* opzetteden; intuſſchen was de pyn en de gevoeligheid voor 't licht niet aanmerkelyk, van tyd tot tyd kwamen 'er pynlyke ſchoten door 't geheel oog. Na eenige dagen kwam 'er in den hoek der *cornea* een donker ſtipje, 't welke ſchielyk het geheel waterig vogt troebel maakte en als in dunne etter veranderde. Aderlatingen, ſpaanſche vliegen, bloedzuigers, alle oogwaters &c. konden den voortgang dezer ziekte niet beletten. Sterk opengehoudene ſpaanſche vliegpleisters in den nek, het gedurig toedienen van ſterke purgantia, vooral van het *ſal epshamenſe* tot dat 'er dunne en wateragtige ſtoelgangen kwaamen, en het drinken van een *decoct ſarſaparillæ*, bragten een dik etteragtig bezinkzel in 't water, waar door langzamerhand het *humor aqueus* weder helder wierd, 'er bleef egter nog lang een witte vlak op het hoornvlies, welke door eene zalf uit eenige greinen rood *præcipitaat* en *axungia* bereid, en een *ecorce de garou* op den arm wierd weggenomen.

De borſtziekten, welke gedurende de vogtige en koude W. winden op het laatst der maand regeer-

den, waren verschillende naar mate zy in verschillende gestellen voorvielen.

By volbloedige sterke bejaarde lieden heerschte de *peripneumonia notha* van SYDENHAM en BOERHAAVE. Zy nam haren aanvang met een pynlyke gewaarwording door alle ledematen, geweldige hoofdpyn, als of het hoofd van een zoude bersten, vooral vermeerderd wordende door een zware, volle, moeilyke hoest, een zwaare en moeilyke ademhaling, eene zeer ongemaklyke ligging, een witte slymige tong, gedurige slaperigheid, doch ongeruste en afgebroken slaap, een zeer waterige of dikke papagtige urine, verstopte stoelgangen, angst en benauwdheid, walging, een volle en sterke pols, waarby nog zommige hadden een steekende pyn in de borst. Deeze ziekte welke by BOERHAVE en SYDENHAM onder den naam van *peripneumonia notha* beschreven is, verschilt na myne gedagten niet van de ware peripneumonie, dan in zo verre dezelve in een slymagtig gestel valt. De dikte van het bloed maakt dat het met moeite door de longen stroomt; de koude, welke een sterkere zamentrekking der longen te weeg brengt, vermeerdert deeze moeilyke doorstraling, en hieruit ontstaat dus ligt een zamengestelde ziekte uit slym en ontsteking, waarvan dus zo veele wyzingen zyn, als 'er gestellen gevonden worden. In sommige is de ziekte byna zonder ontsteking, terwyl by anderen de hoogste trap daarvan bespeurd word. Men begrypt hier uit, dat men in deeze ziekte by zommigen zeer spaarzaam moet aderlaten, terwyl by ande-

ren

ren rykelyke en zeer dikwyls herhaalde bloedontlaſtingen gevorderd worden. De behandeling van SYDENHAM en BOERHAVE is over 't algemeen zeer geſchikt, dan men zoude zomtyds kwalyk doen om den anderen dag een lating en een purgeermiddel voor te ſchryven. Daar by de eene dikwyls in 't begin een braak-en purgeermiddel de ziekte zal doen eindigen, zal 'er by den anderen meer dan eene aderlating op een dag te pas koomen. In alle gevallen zal een aderlating in het begin altoos de vryheid van circulatie bevorderen, terwyl een braakmiddel de long niet alleen, maar ook de maag en ingewanden van zeer veel taaye ſlym zal bevryden.

Dan, byaldien de ontſteking hevig is, is het niet raadſaam, braakmiddelen in 't begin te geven, als alleen, door het toevoegen van een weinig *Tart. Emeticus* by de *purgantia*, een zagte braking te verwekken. Zelf oordeel ik het niet zeer veilig deeze middelen te geven in ſterke ontſteking, voor dat 'er ontſpanning genoeg is, om door de prikkeling deezer middelen de ontſteking niet te vermeerderen. In die gevallen van *peripneumonia notha*, die onder myne behandeling gevallen zyn, heb ik altyd gezien, dat de ziekte voor 't grootſte gedeelte ontſtekingagtig was, en daarom met zeer veel vrugt herhaald en ruim adergelaten, tegelyk ontbindende en zeer zagt afvoerende dranken gegeven, en dan eerst ſterkere purgeermiddelen toegediend, wanneer de kragt der ontſteking gebroken was. Dan eerst verligten de ontlastingen de borst, en dryven de ſlym naar beneeden

den uit. Niets is na myne ondervinding schadelyker in deeze ziekte, dan het vroeg toedienen van *expectorantia*, dewyl daar door de borst meer en meer met slym vervuld, en dikwyls een stikking gedreigd word. Spaansche vliegen in 't begin der ziekte aangelegd zyn even eens nadelig; hierdoor worden de vogten nog meer naar de borst toegeleid. Wanneer door een zwakheid der longen, of een alte grote zamentrekking derzelve de ophoesting op eens ophield, vond ik, dat een kleine aderlating en het aanleggen van spaansche vliegen op de borst en aan de beenen, dikwyls den lyder uit het grootste gevaar reddeden. Nadat het bloed door behoorlyke ontlasting genoegzaam gezuiverd was, deden de *gummi ferulacea* met *kermes minerale* of *sulph. aur: ant.* de overblyfzels der ziekte door een heilzame ophoesting, schielyk verdwynen.

In tegenovergestelde droge inflammatore gestellen had deeze ziekte een geheel anderen loop. Zy begon met koude en rilling en stekende pyn in de zyde op de hoogte van de valsche ribben, de zieken konden op beide zyden gemaklyk liggen, de pyn vermeerderde by de inademing, maar vooral door 't hoesten, de hoest was zeer droog en gedurig, 'er volgde brandende hitte met een snelle ingetrokkene pols. De tong was aan de randen vogtig en wit, in 't midden bruin en droog, 'er was walging en braking van slymagtige gal, het weezen was niet rood noch opgezet. Wy hadden hier een zamenloop van ontsteking en *saburra gastrica*, hierom liet ik in 't begin een

een aderlating doen, waar door aanſtonds de ſterke pyn verdween, doch de benauwdheid aanhield, ik liet daar op een reſolverende drank toedienen met een weinig *Tart. Emetic.* waarna een ontlaſting van zeer veel kwade ſtoffen van boven en van onderen volgde. Het bloed was zeer ontſtoken, en hierom wierd de aderlating herhaald, vooral omdat de hoeſt hevig aanhield en de ophoeſting bloedig was. Wanneer op den derden dag de pyn en hoest wederkeerden, liet ik voor de derdemaal aderlaten, hier op volgde gewoonlyk meer verligting, en de ophoeſting ſcheen nu meer gekookt, intuſſchen bleef de koorts met verheffing des avonds aanhouden. Het voor de derdemaal afgetapt bloed had een platte rheumatiſche korst. Ik liet om die reeden aanſtonds ſpaanſche vliegen aanleggen op de zyde, waarna de koorts ſpoedig ophield, en gekookte met bloedſtrepen gemengde fluimen gemaklyk ontlast wierden. Gedurende de geheele ziekte zorgde ik, dat de buik ruim wierd opengehouden.

Deze *pleuritides* waren dus zamengeſteld uit het ontſtekingagtige en zinkingagtige en van een verzameling van bedorven ſtoffen in de eerſte wegen vergezeld (*pleuritis inflammatorio-ſaburrali-catarrhalis*).

Veele hevige rheumatique pynen in de borst, verdroegen aanſtonds herhaalde ſpaanſche vliegen, zonder aderlating, doch vorderden tevens ruime ontlaſtingen.

De pleuriſſen, die wy doorgaans hier te lande ontmoeten, of ſchoon zy in 't eerſte begin

hevig ontftekingagtig fchynen, hebben egter altyd tekenen van zinkingagtige fcherpte by zich. Zeldzaam is de tong zeer droog, en meest kunnen zy op de aangedane zyde niet liggen. Men denke egter niet, dat men hierom aanftonds fpaanfche vliegen moet aanleggen. Ruime aderlatingen en een ontftekingwerende behandeling worden zoo lang vereischt tot dat de korst van het afgelaten bloed geheel plat is, en de pols merkelyk van zyn eerfte hardheid verloren heeft. Als dan heb ik altyd waargenomen, dat fpaanfche vliegen, zelf wanneer de koorts nog aanhoudend en de pols zeer fnel was, niet alleen de pyn, maar ook de koorts, door de ftof na buiten te lokken, wegnamen.

Vrouwen van een volbloedig en flap geftel hadde nu bloedfpuwing met een inflammatore koorts, waarin fterke aderlatingen en een zeer ontftekingwerende behandeling gevorderd wierden.

Te regt merkt de Heer STOLL aan, dat in de flappe winters zeer dikwyls flappe geftellen waare ontfteking ziekten krygen, terwyl fterkere menfchen voor dezen prikkel ongevoelig zyn, en daardoor niet aangedaan worden.

Reeds voor twee jaaren was my de *cortex angufturae* ter beproeving door den Heer MARCARD uit Engeland medegebragt, ik had dezelve flegts eens doch met oogenfchynlyk gelukkig gevolg in een chronifche *diarhé* toegediend. Ik had nu gelegenheid dezelve in een *diarhéa fymptomatica* te beproeven in het laatfte tydperk der tering. Ik liet aan deze lyderesfe daarvan driemaal daags 10 greinen in poeder toedienen met dit uitfteekend gevolg, dat daardoor de *diarhé* wel-

welke na geene andere middelen luisterde, zeer spoedig wierd weggenomen.

In trage en koude gestellen, was een taaye en dikke slym en zwartgallige gesteldheid aanwesig, die wy te vooren (Ao 1788.) beschreven hebben. Ook waren 'er veelen, die chronische uitslagen hadden, waarin slymbreekende *laxantia* den meesten dienst deden.

December.

Deze maand is in 't begin buiten gemeen zagt geweest, zoodat wy van den 1 tot den 6 zagt regenagtig weer met W. wind hadden. hierop volgde helder weer met vorst en O. wind, den 8 was het dooy weer en regenagtig. Den 10 smeltende sneeuw. Den 11 N. wind en vorstig. 12 O. wind met sneeuw, van den 13 tot den 16 ZO. en ZW. winden met zagt weer. Van den 16 tot den 23 des nagts vorst, doch door den dag helder en schoon weer met een O. of N. wind. van den 23 tot het einde der maand storm en buiagtig met veel reegen en een veranderlyke W. ZW. of Z. wind.

In 't begin der maand, hadden het zwakke lieden het ergst, en zukkelden aan catarhale en slymagtige ziektens. Hoesten, instortingen van tusschenpozende koortzen, *lumbago*, rheumatique pynen, maagpynen, coliquen, kramphoesten waren meest al de gewoone ziekten.

Na den 6den zagen wy rheumatique ziekten met ontsteking gemengd, zinkingagtige pleurissen, zeere keelen, catarhale met ontsteking

ge-

gemengde koortsen, zeer moejelyke waterloſing, zinking pynen.

Den 16de Beroerten, vloeden, bloedſpuwingen, walgingen, hevige *rheumatismi* en oogziekten.

Den 24 paarde zich met de ziekten meer ſlym; ſlymhoeſten, roos met ſlym, coliquen, maagpynen, zwellingen der oorklieren.

Veele kinderen hadden geelzugt, wierden door braakmiddelen van veele taaye ſlym bevryd, en herſtelden door ontbindende zouten en zagte laxeermiddelen.

De catarhále koortsen, of verkoudheden met koorts gepaard, die wy menigvuldig omtrent den 8 waarnamen, begonnen met huivering, of verwiſſelingen van koude en warmte, welke s'avonds erger wierd, de huid was heet en droog, de pols ſnel en zelden hard, de ademhaling gemaklyk, de hoest was kittelende en gedurig den lyder afmattende, of geheel droog, of met een uitwerping van zeer dunne en ſchuimagtige ſlym, 'er was altyd een prikkelende gewaarwording in de keel en onder de *procesſus ensiformis* van het borstbeen, by ſommige was een zinkingagtige zeere keel, by anderen tand of oorpyn. De hoest was vooral des nagts door het liggen en de warmte van het bed zoo ondraaglyk, dat de zieken het in het bed niet konden houden, de tong was wit, vogtig en papagtig, het water dik en drabbig. Zommige braakten een dikke taaye ſlym en waren daardoor zeer verligt. In het begin (*in ſtatu morbi crudo*) deed de aderlating nut, en het bloed was met een ligte ontſteeking korst bedekt, de ſlym wierd na dezelve meer

ont-

ontwikkeld, zoodat zy gemaklyk door een braakmiddel konde ontlast worden. Alle olie en flymagtige middelen, en borstdranken verergerden den hoest, *Ipecacuanna* en *kermes* waren vooral nuttig, omdat de geringfte gift daar van altyd een heilzame braking te weeg bragt. Zagte fmeltende afvoerende dingen, als *manna*, rhabarber en middenzouten waren tot het zelve einde dienftig. Maar wanneer de hoest meer chronisch wierd, nam zy de gedaante van een maaghoest aan, kwam met acceffen en verergerde na den eeten. *Opium* met cachou, yslandfche mosch en de *polygala amara* met koortsbast voldeden dan uitnemend.

Omtrent het midden van December, wanneer het weer vorftig en koud was, paarde zich de zinkingagtige ftof meer met ontfteking, zo egter, dat by allen een galagtige ftof in de eerfte wegen gevonden wierd. De *anginae inflammatorio-ferofæ* waren nu zeer algemeen. Een ruime aderlating, gefchikt naar de kragten en de omftandigheden der lyders bragt veel verligting aan, en het bloed was zeer ontftooken. Daar de tong zeer beflagen en geel de fmaak bitter en de urine dik geel en troebel was, toonde dit de noodzakelykheid der *emeto-catartica* aan. Deze een en andermaal herhaald zynde, wierd de ziekte of geheel weggenomen, of ging in een algemene *rheumatismus* over. Deeze *rheumatismus* verdroeg geen fpaanfche vliegen, maar in 't begin aderlatingen, waarna een braking van zelf aankwam, die een menigte gal en flymagtige ftoffen

ſen ontlaſtede, en de ziekte onbegryplyk verligtede. Kleine giften van *Tart Emeticus Ipecac.*, *&* *ſulphur. aurat.*, veroorzaakten in 't begin zagte en gemakkelyke brakingen, en daarna een verligtend zweet.

De maand ten einde lopende, wierd het weer zeer koud guur en regenagtig. Hier door wierden de vogten verdikt, de eerſte wegen verzwakt, de omloop des bloeds door het geſtel der poortader vertraagd, de ſlym, welke in de ingewanden nestelde, vooral by zittende en werkende menſchen meer vastgezet. Het bloed het welk in de groote takken der ingewanden traag bewoogen en opgehouden wierd, belette de wederkeering van 't bloed naar de regter holte van het hart, en de uitgang uit het linkergedeelte, hierdoor ontſtond een ophoping van bloed in het hoofd en in de borst, en veroorzaakte by ſommigen gevaarlyke toevallen, welke moeilyk konden weggenoomen worden. By andere veroorzaakte dezelve taaye ſlym chroniſche uitſlagen, welke alleen door het behoorlyk ontlaſten der ingewanden en buiksvaten konden herſteld worden.

De zwellingen der *parotides* by kinderen, waren algemeen, in een jongeling van 17 jaaren zag ik eerst de eene, vervolgens de anderen *parotis* opzwellen, den derden dag was ook de *glandula Thyreoidea* zoo opgezet, dat het een kropgezwel geleek, een verwarmende pap, en een *decoct. aperiens laxans.* genas hem in zeer weinig dagen.

LYST

LYST
DER
GESTORVENEN
In 's GRAVENHAGE
IN DEN JAARE 1791.

January . . .	134
February . . .	87
Maart . . .	73
April . . .	96
Mey . . .	91
Juny . . .	90
July . . .	78
Augustus . . .	95
September . . .	101
October . . .	63
November . . .	97
December . . .	99
Totaal	1104

WEERS-

WEERSGESTELDHEID
EN
ZIEKTEN
VAN
'sGRAVENHAGE,

van 't Jaar 1792.

January.

De maand van January was zo veranderlyk, dat wy geen tweé dagen hadden zonder aanmerkelyke verandering in den dampkring te ondervinden. Van den 1 tot den 3 hadden wy Z, ZW. en W. wind met mist en regen. Den 4 N. wind met heldere vorst. Van den 5 tot den 8 mist en Z. wind. Den 8 heldere vorst. Den 9 regen met ZW. wind. Den 10 smeltende sneeuw, de wind N. Den 11 heldere vorst. Den 12 en 13 sneeuw met W. en NW. wind. Den 14 ZO. wind, helder en vogtig. Den 15 zagten regen met ZW. wind, tot den 18, wanneer wy mistig weêr hadden met vorst, de wind N. en NW. Den 21 en 22 bleef het weêr helder en vorstig, de wind ZO. Van den 23 tot het einde der maand was het weêr zeer zagt, regenagtig en stormig met ZW. wind.

Het

Het getal der zieken was in 't begin van January aanmerklyk groot. Het ſlappe weêr verzwakte het lichaam, maakte de ſpysvertering gebrekkig en de uitwaasſeming ongeregeld, hierdoor heerſchte er een ſlymagtige geſteldheid, waarmede zich een *ſaburra bilioſa* paarde. Hieruit ontſtond die koorts, welke SYDENHAM en GRANT de winterkoorts genoemd hebben, en die uit de dikte der vogten, een te groten toevoer van ſlym na de ingewanden, en een ophoping van bedorvene ſtoffen in de eerſte wegen, gebooren word.

De zieken klaagden over zwaare hoofdpyn, duiſeling, walging, braking, benauwdheid omtrent den hartkolk, ſmaakloozen mond of bitteren ſmaak, verwiſſelingen van koude en hitte, pyn door armen, beenen en de lendenen, traage buiksontlasting, zy ylden zeer ligt, het wezen was rood en zy zweeteden ſterk zonder verligting, de tong was met een dikke witte ſlym overtoogen, het water of rood of dik en troebel, de koorts verhefte des middags of na den eeten: 'er was geen *criſis*, als alleen een *crisis partialis*; en de ziekte ſchikte zich langzaam, en zeer ongelyk tot beeterſchap, wanneer 'er een dik zetzel in 't water beſpeurd wierd. Eene aderlating, waardoor een dik en met een rheumatiſche korst bedekt bloed wierd afgetapt, een braakmiddel, en vervolgens openende en verdunnende dranken met ſpaanſche vliegen, waren hier de veiligſte hulpmiddelen. Met deeze koorts was dikwyls een plaatslyke zinking gepaard, welke de ziekte als door een ſoort van criſis ſcheen te ſcheiden, een zwel-

ling der oorklieren was vooral hier in zeer gemeen, en gemeenlyk zwol eerst de eene, vervolgens de andere en eindelyk de ſtrottenhoofdsklieren, wanneer de ziekte tevens wierd weggenoomen: verzagtende pappen en laxeermiddelen deden deeze klieren zonder ſuppuratie verdwynen. — Eveneens ſcheidde de ziekte zich door een opkomende zinkingagtige zeerekeel.

De zinkingagtige oogziektens, of ſchoon niet zeer pynlyk, maakten ligt kleine zweertjes op de *albuginea*, welke hardnekkig zynde, dikwerf door het lancet moeſten geopend worden, de vaten der *albuginea*, waren *variceus*, de oogen liepen van eene ſcherpe weiſtof over, egter waren zy voor 't licht niet zeer gevoelig. Deeze ontſteeking in 't eene oog geneezen zynde, ging ligt tot het andere over. In 't begin wierden aderlatingen, bloedzuigers, en ſpaanſche vliegen aangelegd, en uitwendig zamentrekkende *collyria* uit het *vitr. alb. ſerum aluminoſum* &c. op het oog gelegd, terwyl inwendig om den anderen dag een afleidende purgatie uit *ſal. epsh.* of *ſal. glaub.* wierd toegediend. Des avonds appliceerde men op 't oog, of het gewoone *ung. oculare*, of de roode præcipitaatzalf, uit een *Dr. axungia* en 1 of 2 gr. præcipitaat bereid. De roode præcipitaat deed in deze chroniſche oogontſteking zeer veel nut, en trok de uitgezette oogvaaten uitnemend zamen.

In een persloop, die zeer lang geduurd had, en na generhande middelen wilde luiſteren, ſchreef ik de *cortex anguſturæ* met zeer veel vrucht voor. Ik heb dezelve met een even gelukkig gevolg in een anderendaagſche koorts,

en

en in een maagpyn, welke tegens alle andere middelen hardnekkig bleef, toegediend. Dit middel schynt, behalven zyne versterkende kragt, iets krampstillends te bezitten, 't welk ook eenigzins door den smaak, die iets na de *Ipecacuanna* gelykende heeft, word aangewezen.

Van den 10 tot den 15 hadden wy een vry sterke vorst met sneeuw. De catarhale koortsen waren nu meest zuiver of met een weinig ontsteking gemengd, rheumatique pleurissen, coliquen, en verkoudheden &c. vereischten meest na een kleine aderlating, ('t bloed was met een platte korst voorzien) *emollientia* en zagte *diaphoretca*; wanneer 'er een plaatslyke pyn by was, spaansche vliegen.

Veele kinderen, die te voren kinkhoest gehad, en daardoor zwakke longen hadden, wierden op dezen tyd door stikzinkingen aangetast: het warm bad, een spaansche vlieg op de borst, en een mixtuur van *oxym scillit* en *kermes miner* voldeed over het algemeen het best: by een kind wierd egter een aderlating gevorderd; de clysteeren deeden in deeze ziekte ook een zeer voortreffelyke uitwerking.

Van den 15 tot den 18 was het weer zagt, en nu zagen wy veele verkoudheden, en catarhale koortzen met een slymagtige gesteldheid.

Op den 18 kreeg ik een hevige *pleuris* by een jong en sterk mensch, by wien den eersten dag alle teekenen van galkoorts waren, die egter den volgenden dag verdwenen, wanneer de ziekte volkoomen ontstekingagtig was. Door herhaalde aderlatingen de ontsteking gebrooken hebbende, onderhield ik door clysteren en *laxantia*

zagte buiks ontlastingen. In 't begin was het bloed zeer ontstoken, naderhand rheumatisch, wanneer ik met vrugt spaansche vliegen liet aanleggen. De ziekte scheidde zich eerst door ontlastingen, daarna op den 9 dag door een zeer dik etterig water, zonder eenige fluimloozing. Op den 15 dag kwam 'er een *furunculus* op de borst, en hy genas zonder eenig overblyfzel van ongemak.

Van den 19 tot den 22 hadden wy wederom vorst; duizelingen, zuisingen der ooren, stuipen, zenuwaandoeningen, bloedspuwingen, en uitslagen, waren nu de heerschende ziekten.

Den 22 volgde 'er wederom slap vogtig weêr, en nu waren 'er veele slymkoortsen, waar van een reeds den 6den dag dodelyk wierd. — Zonder voorafgaand ongemak begon de ziekte met een koude rilling, slaaprigheid, duiseling en zwaarte in het hoofd, hier op volgde roodheid van 't wesen en hitte zonder zweet. Den volgenden dag keerde de koorts weder, maar gepaard met walging, bitteren mond, een vuile tong, benauwdheid, en alle andere teekenen van turgerende stof naar boven, vooral byaldien 'er een aderlating gedaan was. Zommige hadden een hoest, die vooral den slaap belette. De ontlasting van veele taaye slym door een braakmiddel, het openhouden van den buik door purgeermiddelen, en daarna een dik rheumatiesch water, genas ze allen.

Zelden wierden sterke mannen, maar alleen vrouwen en kinderen door deze ziekte aangetast. Kinderen en jongelingen hadden ook nu meer waare ontstekingagtige pleurissen, welke door a-

der-

derlatingen en verkoelende middelen gered wierden.

Zwangere vrouwen kreegen na hevige colicq pynen miskramen, die niet waren voor te komen.

Kraamvrouwen wierden ook ligter door buikpyn en diarhe aangetast, welke door pappen, emollierende dranken, clyfteren, en zeer vermoogend door kleine giften van de *Ipecacuanna* geftild wierden.

Op 't eind der maand mengde zich meer gal met deze flymziekten, dewyl nu het weer byzonder warm was; hierom waren de netelroos, fcheelehoofdpyn, rheumatique pynen, oogontftekingen meer galagtig, verdroegen geen zweetmiddelen, maar vorderden braak- en purgeermiddelen. Hierom wierd de *febris eryfipelatofa* zelve door in 't begin een braakmiddel, en naderhand door zuure dranken met fenne aangezet, en door een kunftige diarrhe fpoedig geneezen.

February.

De maand van February was over het geheel regenagtig, 'er waaide meest een ZW. wind. Van den 3 tot den 5 W. van den 6 tot den 8 ZW. van den 9 tot den 11 ZO, miftig en koud. Van den 11 tot den 15 was de wind W. met zagten regen, van den 15 tot den 18 hadden wy zulk een fterken vorst en fneeuw, dat alles daar mede dik bedekt was. 19 helder weêr met O. wind, den 21 fneeuw, N wind. 23 ZO. wind, heldere

vorst. Den 25 kreegen wy een zagten dooy met W. en ZW. wind tot aan het eind der maand.

Met het begin van February, waren 'er veel *febres pituitoso-biliosæ*, welke eenige dagen geduurd hebbende, meer catarrhaal wierden.

'Er waren veele *rheumatismi acuti* met tekenen van onreinheid in de eerste wegen De ziekte nam haren aanvang met koude, daarna hitte en styfheid der ledematen. Het zweet vermeerderde de zwelling en pynlykheid der geledingen. Het water zette een vioolkleurig dik bezinkzel. Een of meer aderlatingen, waar door een dik en met een rheumatische korst bedekt bloed wierd ontlast, verligteden de zieken. Door openende afkookzels met tamarinde en *sal glaub.* wierd veel galagtige slym ontlast. Na genoegzame aderlatingen en ontlastingen, deeden juleppen van *sp. minder. sp. Nitr. dulc.* met *laud. liquid.* nut, waar op de *sulph. aur. ant* met *camphor* en *opium*, tegelyk met een sterk afkookzel van den klittenwortel, met het beste gevolg gegeven wierden.

By een man van 50 Jaaren kwam een kwaadaartige koorts met zwaare benauwdheid, welke van zulk een menigte *anthraces*, welke als pestkolen waren, verzeld wierd, dat hy daar aan, na eenige weeken stierf.

Wanneer omtrent den 8 de wind N. wierd, zettede zich de catarrhale stof door de belette uitwaasseming op de ingewanden, hieruit ontstonden veele *Colicæ rheumaticæ*. Zy begonnen

nen als gewoonlyk met vliegende pynen door de leden, die zich of paarden, of eindigden met ſcherpe pynen in de ingewanden, welke door alle voedzel en vooral door warme dranken heviger wierden. De verzellende koorts was remiterende, en des nagts, en in 't bed erger. De afgangen waren of hard, of wierden door de ligtſte prikkeling van *rhabarbarina* dun, pynlyk, en met persſingen verzeld; de pyn verbreidde zich tot de blaas, en 'er ontſtond een pynlyke waterloſing, zo dat alle oogenblik de zieke met zeer veel pyn een weinig hoogrood water loosde. Zeer veel verdunnende dranken, kleine giften *opium*, *clyſmata emollientia*, ſpezeryagtige ſtovingen des onderbuiks, en het vryven des buiks met het *linimentum opodeldoch* van den Heer VAN DER HAAR deden hier veel nut.

By ſommigen was een zamenloop van galagtige ſtoffen, die door braakmiddelen moeſten ontlast worden.

Wanneer de wind wederom na het weſten ging met warmen regen, veroorzaakte dit veele verkoudheden, welke ofſchoon zy meest *ſaburraal* ſchenen te zyn, egter in 't begin geen onduidelyke kenmerken van bykomende ontſteking toonden.

Zy begonnen met een langdurige ſterke koude, met inwendige rilling, verwarring der zinnen, yling, dorst, zwaare hoofdpyn, een witte ſlymagtige tong, walging, bitteren ſmaak, en een zeer dik water. Een aderlating, een braakmiddel en daarna herhaalde *laxantia* namen deze ziekte weg.

In deeze koude dagen waren 'er veele *pleuritides rheumatico - inflammatoriæ*, *parotides*, *anginæ catarrhales*, *cephaleæ rheumaticæ*, uitslag en *peripneumoniæ nothæ*. Kraamvrouwen hadden veel geerst uitslag.

De uitbotting der tanden by de kinderen was moeilyk, en met ontsteking, stuipen, hoest, zuur en andere zwaare toevallen verzeld. In deze toevallen deden de *flores zinci* wonderen. De *flores zinci* heb ik lang en menigvuldig gebruikt voor dat ik daar van eenige uitwerking gezien heb; ik zag egter met verwondering, dat de *luna fixata* van LUDEMAN in die gevallen wonderen deed, en de stuipen bedaarde, waar in ik te vergeefs de *flores zinci* beproefd had, ik dagt dus eerst, dat de Heer GAUBIUS te onregt de *luna fixata* voor *flores zinci* hield. Dan by naaukeuriger onderzoek vernam ik, dat LUDEMAN altyd zeer zorgvuldig belaste, zyne poejers met suiker vermengd, droog in den mond te laten strooijen, en een half uur voor en na dezelve de kinderen niet liet zuigen. Dewyl ik begreep, dat even als de *flores zinci* in roos en uitwendige ontsteking der huid, de hitte matigen, en de huidkramp wegnemen, dagt ik dat veelligt de plaatslyke aanbrenging dezer bloemen op de gevoelige tepeltjes der tong mooglyk een antispasmodische werking langs het geheele zamenstel zoude kunnen verspreiden, welke door dilutie met water of eenig ander vogt wierd weg genomen, en dat de zinkbloemen byzonder nuttig konden zyn, wanneer zy plaatslyk aan het ontstoken tandvleesch wierden aangebragt. De on-

ondervinding heeft deeze gisfing volkomen bevestigd, en zedert ik de zinkbloemen den kinderen droog toediene, heb ik genoegzaam altyd daar van in stuipen de schoonste en een meest onmiddelyke uitwerking gezien. Zedert het berigt in de vaderlandsche letteroeffeningen omtrent de bereiding van LUDEMAN van dezen metaalkalk, heb ik ook altyd dezelve laten afwassen, en gezien, dat daar door aanmerklyk de braakverwekkende kragt gebroken wierd.

Men zorge egter altyd, dat men zuivere en wel gebrande zinkbloemen hebbe, dewyl ik meermaalen ondervond, dat de met kryt of op eene andere wyze vervalschte kalk geen uitwerking deed, en dat ik zeer wel slaagde met die zinkbloemen, van welke ik overtuigd was, dat zy wel waren toebereid.

Wanneer op het eind der maand het weêr droog wierd, vermeerderde het getal der zieken aanmerklyk; 'er waren veel verkoudheden, en zingkingagtige zeerekeelen, maar vooral heerschte 'er een *colica rheumatico inflammatoria*, waar in de pynen ondraaglyk waren, alle tekenen van onreine stoffen in de ingewanden waren hier afwezig, de koorts was zeer hevig, en de pols zeer zamengetrokken, herhaalde aderlatingen, en spaansche vliegen op den buik deden hier de beste uitwerking. Ik beschouwde deze ziekte als een roosagtige aandoening der darmen, en hierom waren de spaansche vliegen, welke de zinkingagtige stof na buiten bragten, hier zeer voordeelig.

Maart.

Het weêr was in het begin der maand zeer veranderlyk en regenagtig, de wind was W. ZW. NW. van den 7 tot den 14 kregen wy een ſtrenge vorst met ſneeuw, hierop volgde een malſche regen tot den 20, die weder door een koude heldere lugt met een N. wind vervangen wierd. Dit weêr duurde tot den 31, wanneer het weêr weder zagt wierd, terwyl de wind na het weſten liep.

In de maand Maart zagen wy veele chroniſche ziekten by zwakke en ſlymagtige menſchen, als *amenorrhœa*, *leucorrhea*, zenuwtoevallen, ſlym en maaghoeſten. De koortſen waren alle van een ſlymagtigen aart. Veele kinderen hadden ſtikzinkingen.

Na den 7 verminderde het getal der zieken langzamerhand, hoewel ſommige door de ſchielyke verandering van lugtsgeſteldheid hardnekkige en zwaare verkoudheden kregen, die, met ontſteking verzeld, aderlatingen vorderden.

Na dat de koude weder ſchielyk tot een natte warmte overging, zagen wy veele zinkingagtige pleuriſſen, en rheumatique pynen.— De overgebleevene ontſtekingagtige geſteldheid des winters, voegde zich nu dikwyls by de ſlym der lente, en veroorzaakte by bejaarde lieden een *peripneumonia notha*, welke in 't begin aderlatingen en purgeermiddelen, en daarna *oxym. ſcillit.* en *expectorantia* vereiſchte.

Een ongetrouwde Juffrouw van in de veertig jaren kreeg, ongeveer ſes jaar geleden he-

vi-

vige tandpyn in de regter bovenkaak, en liet zich daarvoor een kies trekken, van dien tyd af aan gevoelde zy geduurige hevige pynen, welke als een blikfemftraal door de bovenkaak fchooten, zich verfpreidden door de flaap van het hoofd, en eene onwillekeurige zamentrekkende beweging van de fpieren van het aangezigt der aangedane zyde veroorzaakten.

Deze fchoten, die verfchriklyk pynlyk waren, duurden flegts eenige minuten, dan langer dan korter, en hielden dan wederom voor eenigen tyd op. Zy was genoodzaakt om zo dra zy deeze pyn gevoelde, haar neusdoek na den mond te brengen en de kaak te vryven, 't welk haar eenige verligting fcheen toe te brengen, en hier door was de kaak zodanig rood en glad gevréven, dat zy 'er als rood turks leer uitzag; des nagts was zy veelal vry, doch ontwaakte fomtyds fchielyk uit den flaap, en moest dan overeind zitten en de pyn door vryven verdryven. De ligtfte oorzaak en beweging der kaak bragt deeze pyn te weeg, vooral het kaauwen en fpreeken, zelf fomtyds een fchielyk op de kaak vallende zonneftraal. Het bed, en de verwiffeling van koud of warm weêr hadden op de pyn geen invloed. Zy at fmaaklyk, doch was dikwyls verftopt van buik, hare *menfes* waren ongeregeld, en zy was van een zwaarmoedig en zwartgallig temperament. Zo als het met diergelyke zieken gaat, waren alle geneesheren geraadpleegd, en alle huismiddelen, zonder het minfte effect gebruikt. Ik gaf haar, toen ik voor de tweede keer van haar geraadpleegd wierd, kwik met *opium*, welke eenigen invloed op

op de pyn schenen te hebben, ten minsten wierden de aanvallen daarvan minder. Ik was genoodzaakt deze middelen ter zyde te zetten wegens een verkoudheid, waar van zy vry hevig wierd aangetast, verzagtende en inwikkelende middelen schenen den hoest en bykomende koorts te verminderen, na dat ik haar 's avonds vry wel verlaten had, zo dat zy my zelf tot aan de deur van haar kamer bragt, wierd zy in haar bed des morgens dood gevonden. Uit den mond liep een etterige stof, en het lyk rook reeds zeer sterk den volgenden dag.

Deze ziekte is ongetwyfeld dezelve welke SAUVAGES onder den naam van *trismus dolorificus* en FOTHERGIL onder dien van *dolor maxillæ* beschreven heeft. FOTHERGIL zag daarvan slegts zeer weinige voorbeelden, en THILENIUS getuigt, dezelve maar tweemaal gezien te hebben.

VOGEL, (*manuale t. II.*) noemde ze *rheumaticus dolor maxillæ*, en geeft daar van eenige voorbeelden op Dan de Heer PUYOL heeft die ongetwyfeld het best en naukeurigst beschreven, in zyn werkje *sur le tic douloureux*. By BLUMENBACH (med. biblioth. 2 b. 1 st. p. 146) LENTIN (beytrage zur ausubend. arzneykunst p. 334) BALDINGER (Medicin. Journ. 7 st. p. 55 en neues magaz. fur artze t. IX. I. st.) SAUTER (museum helv. t. 1.) BLUNT (London Med. Journal ann. 1786. p, 46) en RAHN. (mus. helv. t. 1. p. 302.) vinden wy daarvan verschillende en zeer leezenswaardige voorbeelden.

En ongetwyfeld zouden wy daarvan meerder

der waarnemingen hebben, byaldien men dit gebrek niet voor een hardnekkige rheumatique pyn gehouden had. Het is hier de plaats niet, dit gebrek uitvoerig te behandelen, 't welk ik egter nader in een ander werk doen zal, ik zal hier alleen aanmerken, dat deze ziekte uit verschillende oorzaaken voortkoomt, en dus ook een verschillende geneeswyze vordert.

Intusschen moeten wy met LENTIN zeggen, dat het een ongemak is, 't welk tot nog toe verre van altyd te kunnen genezen worden, somtyds de kragtigste geneesmiddelen weerstaat en daarom alzints de oplettendste aandagt der artzen vordert.

Offschoon ik met FOTHERGILL geloof, dat dit gebrek veelmalen in vrouwen, by welke de *menses* zyn opgehouden, en dispositie tot *cancer* hebben, voorkoomt, en zeker veel overeenkoomt met die hardnekkige rheumatique pynen, die by zwartgallige vrouwen op dien tyd worden waargenomen, en die ik geloof van eene stof, die met de *carcinomateuse* stof *analogie* heeft, af te hangen, denk ik egter niet dat dit altyd de oorzaak is. Immers is dezelve ziekte ook by mannen waargenomen, en door geneesmiddelen genezen, welke op de kankeragtige stof geen werking doen. Na het my voorkoomt, is 'er een aanmerkelyk onderscheid tusschen de *dolor maxillæ*, die idiopatisch is, en die, welke uit een verstopping der ingewanden, en dus door sympathie geboren word.

FOTHERGIL genas de zieken door *cicuta*; by anderen deed dezelve niets af; sommige herstelden door de *bella donna*; andere door oplos-

loſſende middelen; andere wederom door kwik en een ſterke ſalivatie. Ik meen zoo wel de idiopatiſche, als nu onlangs ook de ſymptomatiſche *dolor maxillae* te hebben waargenomen: beide myne lyders ſtierven, ondanks alle aangewende middelen, aan dit hevig en verſchriklyk ongemak.

Den 20 volgde, op een zeer warmen dag, een ſtrenge koude, hier door verloor ik een vrouw, die een ontſtekingagtige buikpyn kreeg in 24 uuren, na dat zy een meenigte ſcherpe bloedige ſtof door den afgang was kwyt geworden. — Zommige ſtierven aan beroerte, terwyl 'er veele door duiſeling en hoofdpyn aangetast wierden.

De geheele maand door, leden de kinderen door de groote veranderingen der lugt, meer dan naar gewoonte. --- Gedurende eenige dagen ſchenen zy een verkoudheid te hebben, zy hoeſten, en hadden een belemmerde ademhaling. Na dat dit eenigen tyd geduurd had, wierden zy door een hevige koorts met een ſtekende pyn in de zyde aangetast, welke noch door aderlatingen, noch door ſpaanſche vliegen verminderde, het bloed was ook byna niet ontſtoken. De koorts verhefte geregeld des middags en des avonds, weldra voegden zich hier by ſtuipen en trekkingen, welke tot ſlaapzugt overgingen, zommige kinderen lagen met ongevoelige opene oogen twee en meer dagen lang, de ademhaling was natuurlyk, de pols ſnel, by anderen zeer langzaam, de buik was zeer hard en opgezet, by de meeſten was een doorloop, by zommige een hardnekkige buiksver-

verſtopping, weldra beſchoude ik toen de ziekte als een wormkoorts, en gaf *calomel*, *ſal ammoniac* met *cremor tartari* en clyſteren van een aftrekſel van *tanacetum*, *ſantonic.*, of *ſemen ſabadilleos*, tuſſchen beide gaf ik ſterkere *purgantia*, en hier door wierden niet alleen wormen, maar ook een menigte glasſlym geloosd, waarna de kinderen zeer ſpoedig herſtelden.

April.

Het weer was met den aanvang der maand regen- en ſtormagtig, de wind NW. Den 8 volgde er een heldere zuidelyke aangenaame warmte. Dit weer wierd op den 11 en 12 iets koeler. Van den 14 tot den 17 kwam 'er een O. wind met koude, dan op den 17 wierd de wind ZO, en het weer regenagtig en zoel, hierop volgde den 19 een N. wind met ruuw en nat weer. Op den 21 kreegen wy een ſchielyke ſterke vorst, waardoor niet alleen de opene bloeſems afvielen, maar zelfs 't groen verdorde. Den volgenden dag, 22, wierd de wind ZW. en op den 23 Z., wanneer wy weder tot aan het einde der maand zomerſche dagen hadden.

De ziekten waren in 't begin der maand zuiver catarhaal, de hoeſten, keelziekten, zwellingen der oorklieren, roos &c. genazen zeer wel, zonder eenige *laxantia*, door uitwaasſemende middelen, en ſpaanſche vliegen, *ſpir. Mind. antimon. diaph. alkali volatil.*, *ſulph. aur. antim.*, *camphor.* en vlier waren de eenige middelen, welke wy hiertoe nodig hadden.

De

De koortsen waren eveneens catarhaal, met plaatſlyke zinkingen gepaard, en wierden door een critiſch zweet en een waare rheumatiſche urine op den 9 of 10 dag geſcheiden. Egter was het dikwyls noodig by de openende middelen *Cortex Peruv.* te voegen, dewyl zy ſchielyk zwakheid by zich hadden, en anders gevaar liepen van tot *febres malignæ catarhales* over te gaan.

Van den 9 tot den 15 was de warmte zeker voor dit jaargetyde boven maten groot; en hierdoor wierd de ſlym nu meer beweeglyk en ſcherp, en veroorzaakte boorden, colicqpynen en doorloopen. Deze boorden waren egter zuiver ſlymagtig zonder eenig bymengzel van gal; de pynen waren ſcherp, en ſnydende; de buik pynlyk en opgezet; de tong zuiver of wit beſlagen; 'er was benauwdheid, dorst en hitte; de pols was zeer ſnel en zeer geirriteert; zy braakten geduurig een dunne, galagtige ſmakeloofe ſlym; de afgangen waren ſcherp, ſpaarſaaam, dun, met perſingen en gedurige neiging tot ſtoelgang; de pis helder en wateragtig. Oplosſende zoute middelen en *emetica* namen de ziekte zeer ſchielyk weg.

By een kind van drie weeken zag ik een hevige ontſteking van het *ſcrotum*, die door pappen tot verettering overging en daarna toeſloot, zonder dat de *teſticuli* daar door eenig nadeel leden: veele eerſtgeborene kinderen, en ook die in het tandkrygen waren, wierden door ſpruuw, buikpyn en *diarhéen* aangetast en door kleine giften van *Ipecacuanna* geneezen.

De

Den 15 kreegen wy schielyk koude met O. wind, waarop eerst warmte, naderhand koude regen volgde, hierop kwam den 20 een strenge vorst.

De roos, zinkingagtige *ophthalmiæ*, en catarrhale koortsen waren nu met gal vermengd; de galagtige *pleuris* was zeer menigvuldig. Deze was egter ontstekingagtiger, dan die wy te voren hebben waargenoomen, en altyd min of meer catarrhaal. Nadat de zieken reeds geduurende eenige dagen over walging, kwaaden smaak, benauwdheid, en dan over koude, dan over warmte geklaagd hadden, voegde zich hier by een stekende pyn op de hoogte van de korte ribben, welke door de inademing en hoest vermeerderd wierd. Na een aderlating, die een kort durende verligting gaf, en somtyds geheel niets hielp, gaf ik aanstonds een braakmiddel. Het bloed was ontstoken, de tong zeer galagtig, door het braken wierd een menigte dikke en taaye gal ontlast met de grootste verligting, het water was hooggeel. Sommige wierpen door den hoest galagtige groene fluimen op, welke met bloed gemengd waren, zy hadden een gevoel van hitte in de borst en in den hartkolk. Na een of meer braakmiddelen, waren smeltende en zuuragtige purgeerdranken hier zeer geschikt om de overvloedige galstoffen, die zich in de ingewanden ophielden, te ontlasten.

Eindelyk veroorzaakten de spaansche vliegen, op de pynlyke plaats aangelegd, niet alleen een oogenbliklyke verligting, maar deden ook de overblyfsels der ziekte, door een zuur

F zweet

zweet, en dik wit water ontlaſten. Verſcheide *choleræ pituitoſo-bilioſæ*, die op den 17 en 18 voorvielen, wierden door *emeto-catartica* herſteld.

Deeze galagtige geſteldheid veroorzaakte by twee vrouwen, doch van een zeer verſchillend geſtel, een geelzugt met ontſteking der lever.

De eerſte was een Meisje van 16 jaar. Den 12 gevoelde zy pyn door de leden, walging en braaking, den 13 waren de oogen en huid reeds geel, de ſmaak was bitter, 'er was geen ontlaſting, zy gevoelde een zwaarte in de lendenen, en in de regter zyde, zy was dorſtig, de pols ſnel en de tong zuiver. Door het gebruik van een reſolverende drank, had zy den 15 witte ſtoelgangen, en het water was ſaffraangeel. Den 16 kwam 'er een zware koorts met hitte, een drukkende pyn van de rugwervelen af tot midden in den buik, een korte afgebroken hoest, moeilyke ademhaling, inwendige hitte, en een kleine zeer ſnelle pols. Eene aderlating, een verzagtende drank en emollierende pap wierden nu voorgeſchreven. Het bloed was dik en zwart, en naauwlyks ontſtoken. De ſpanning was daar door merkelyk verligt. Den 23 waren de ſtoelgangen reeds natuurlyk, en de overige tekenen van geelzugt verdwenen, maar de keel, het weeke verhemelte en amandelen waren met vuile zweeren bezet, welke egter in korte dagen door het gebruik van gorgeldranken met *ſp. ſal. mar.* en roſenhonig, en door zuuragtige dranken genezen wierden.

De andere was een vrouw van jaaren, die lan-

langen tyd met toevallen van zwaarmoedigheid was gekweld geweest. Den 20 dezer maand gevoelde zy koude rilling, die tot hitte overging, benauwdheid, pyn in het regter *hypochondrium*, welke door de inademing verhefte, walging, braaken, rood helder water met een snelle en harde pols. Den volgenden dag was zy zeer geel, de tong galagtig beslagen, onrustig, dorstig, braakte veel, en had gedurige hik. Den 22 was de koorts hevig, vermeerderde des avonds, de pyn verhefte op het aanraken, de pols was hard. Den 23 was 'er een groote hette, een harde pols, een zwaare drukkende pyn in de zyde met hik, welke door de ademhaling vermeerderde, het water was dik. Tot nu toe waren 'er niet als openende decocten en pappen gebruikt, dan nu, het welk veel eer behoorde geschied te zyn, wierd zy 10 oncen bloed gelaten. De pyn was in 't eerst hier door zeer verligt, dan verhefte des avonds met de koorts, de kleur van het aangezigt was nu geel, de afgang zwart, de tong droog, 'er waren gedurige oprispingen en hik. Hier op liet ik wederom 10 oncen bloed aftappen, 't welk met een dikke taaye rheumatische korst bedekt was. Den 25 was de pyn eerst beter, doch keerde des avonds weder, en verbreidde zich naar den schouder en het sleutelbeen, 'er was hik, en ydele braking, een groote inwendige hitte, drooge mond, dunne afgangen na koffydik gelykende, en een zeer dik water. Na een aderlating van 8 oncen wierd de pols weeker, de

pyn minder, en 't bloed was rheumatisch, 'er wierd een spaansche vlieg op de zyde gelegd. Den 26 was de hoest sterker, als ook de braking, de buik aan de regter zyde pynlyk en opgezet, de ledematen koud en de pols klein en ingetrokken. Ik liet wederom 6 oncen bloed aftrekken. Nu eerst was het bloed met een omgekrulde korst bedekt en de pols ruimer geworden. Den 27 was 'er een groote onrustigheid, hoest en zeer moeilyke ademhaling, de pyn bleef aanhouden en de buik zwol. Een aderlating van 6 oncen, een spaansche vlieg op de zyde, en een emulsie met lynolie en *syrup. diacod.* wierden nu aangewend. Den 28 vond ik het bloed met een zeer dikke spekhuid voorzien, en 'er brak des nagts een zeer sterk zweet uit, 't welk de pyn zeer verminderde, het water begon nu ook zuiverder te bezinken. Des avonds egter was 'er een beklemming op de borst en moeilyke doorslikking, waarop een drankje met *sp. Mind*, en *ant. diaph.* wierd toegediend. Den 29 was de huid droog en het water helder, terwyl de benauwdheid dezelve bleef. Na een clysteer wierden 'er veele rotagtige stoelgangen met groote verligting ontlast. Den 30 was het water dik en de stoelgangen zwart. Den 1 Mey op den 11 dag der ziekte verspreidde zich de pyn langs de geheele streek der lever en breidde zich tot de keel toe uit, zy had veele zwarte stoelgangen. 's Avonds kwam de koorts met koude rillingen. 'Er was nu geen hik meer en langzaam herstelde de zieke door zwarte afgangen en een zagt zweet

zweet des morgens, zy gebruikte geduurende die dagen een drankje van *Manna* met *Tart. Emeticus*.

Een beginnende cataract genas ik in een vrouw van byna 60 jaaren door het gebruik der ſnuifpoeders van KLEBER in weinige weken.

Omſtreeks den 21 vertoonden zich tuſſchenpozende koortſen, welke reeds den 24 vry algemeen waren. In het begin waren zy met een catarrhaale koorts vereenigd, welke door een aderlating, ('t bloed ontſtoken zynde) en openende *decocta* wierd weggenomen. Na drie of vier dagen verliet de catarrhale koorts den lyder, en 'er bleef een eenvoudige anderendaagſche koorts over. Somtyds egter waren by elken aanval der koorts catarrhale toevallen, als hoest, pyn op de borst, nieſen &c., welke den aanval geeindigd zynde, verdweenen.

Dit was egter de aart dezer koortſen, dat ofſchoon de eerſte wegen zeer wel geſuiverd waren, de koorts niet alleen niet verminderde, maar heviger wierd, verdubbelde, en de eetlust en kragten der zieken verminderden, en de koorts gemaklyk in een aanhoudende koorts overging. Hierom was het nodig den koortsbast in een genoegzame hoeveelheid in *ſubſtantie* toe te dienen, dewyl noch het afkookſel, noch het *extract* iets deden, om de koorts te verminderen, of weg te nemen.

Den 25 wierd het weêr wederom warm en hier door ontſtonden die ziekten, welke uit een galagtige oorzaak ontſpruiten. Behalven de gewoone tekenen van koorts, hadden de zieken een geweldige hoofpyn, en een drukkende zwaar-

te door het geheele lichaam, duiseling, walging en een zeer bitteren mond. Intusschen bleef 'er nog altyd iets ontstekingagtigs over, waarom men de behandeling met een kleine aderlating beginnen moest.

Op het eind der maand heerschte een lastige scherpe hoest, welke door zweeten vermeerderde: in allen wierd een aderlating gevorderd, ofschoon daarna een braakmiddel dezelve wegnam.

Mey.

Na een sterke warmte in de laatste dagen der voorige maand, volgde in het begin van Mey koude. Den 2 hadden wy donder en blixem, den 3 een koude N. wind, den 4 en 5 koud en regenagtig ruuw weêr. Den 6 volgde een koude O. wind, die den 7 N. wierd, en met helder weêr tot den 11 duurde, toen was de wind W., N. of NW. en koud. Op den 15 wierd de lugt meer gematigd met ZW. wind en zagten regen. Den 16 hadden wy wederom onweer, als ook den 20, wanneer de lugt veel koeler wierd. Den 23 hadden wy N., ZO. en NW. winden, met zeer veranderlyk weêr. Den 25 was de warmte matig. Den 26 was de wind NW. en helder, welke den 27 door warmen regen met W., ZW. en Z. winden vervangen wierd.

Uit den schielyken overgang van warm tot koud weêr ontstonden door belette uitwaasseming veele catarrhale ziekten met gal gemengd. Jigt en rheumatieke pynen, pleurisfen, uitslag, de wel-

welke met een catharrhale koorts gepaard gingen. —— Ik zag in een bejaard man een *peripneumonia notha*, welke in het begin alle de tekenen van een ontftekingagtige *peripneumoniæ notha* hebbende, met een aandoening der lever verzeld was, en fchielyk tot een *peripneumonia maligna* overging. Na voorafgaande ontlaftingen deed hier het *Decoct. C. Peruv. cum Tamarindis* zeer goeden dienst.

Het koude weêr voortdurende, wierden de verkoudheden, zeere keelen, en intermitterende catarrhaal koortfen zeer algemeen. Vooral openbaarden zich buikpynen met hevige koorts verzeld, waarin de pols fnel en klein, en de buik zeer pynlyk en gefpannen was. Deze *colicæ* waren ontftekingagtig en de aderlatingen toonden een zeer ontftoken bloed. In deze buikpynen deeden de olieagtige dingen een uitnemenden dienst. De olie, waartoe ik de zagte amandelolie verre boven de lynolie verkiefe, bragt niet alleen een zagt zweet, 't welk gewoonlyk vet en kleverig was, maar ook een *hypoftafis laudabilis* in 't water te weeg. Sedert weinige jaaren heb ik my met zeer veel vrugt van olie in inwendige ontftekingen zo wel der long, als vooral der ingewanden bediend, wanneer de pyn niet fchielyk voor aderlatingen wilde wyken, en de oorfaak der ontfteking een rheumatifche fcherpe ftof was, welke ingewikkeld moest worden. De aderlating konde hier wel de uitwerking doch de oorzaak niet wegnemen. Spaanfche vliegen deden niet altyd die gelukkige uitwerkingen, welke ik daarvan verwagtte, dewyl de ftc[illegible]e-

F 4 veel

veel met de vogten verbonden, en dus hardnekkig de aangedane delen bleef bezetten.

Hier mede ſtemt over een het onlangs aangetoonde nut der boomolie in de *rheumatiſmus*, 't welk de Heer J. A. MARINO in een byzonder ſtukje over dit onderwerp boven alle andere middelen heeft aangepreſen. (*a*)

In een *rheumatiſmus acutus*, waarby toevallen van *ſcorbutus* waren, heb ik het meeſte nut na genoegzame aderlatingen en ſpaanſche vliegen gehad van *Tart. Emetic* met *opium*. Deze vermenging nam de pyn weg, en bevorderde een gemaklyke ſcheiding der ziekte door zweet en het water.

Een *colica podagrica*, waarby zo wel de borst als ingewanden pynlyk aangedaan waren, genas ik door aderlatingen, pappen, en *decocta operientia* en *laxantia*, waar door de pyn op zyn vorige plaats gebragt zynde, de lyder herſtelde.

In een *pleuritis inflammatorio-biliofa* zag ik den 11den dag een gierſtuitſlag, 't welk zich eerst rondſom den mond vertoonde, en vervolgens over het geheel lichaam verſpreidde, deze *criſis* was egter onvolkomen, en wierd op den 14den dag door een volkomene *criſis* door ontlaſtingen gevolgd.

De wind warm en zuidelyk wordende, kwamen

(a) Saggio ſopra l'efficacia dell' ollo di olivo nell, artritidi vaga, del ſig. GIOV. ANT. MARINO, in 't Hoogduitſch vertaald uitgegeven in de Italieniſche Medicinisch-Chirurg. biblioth. von KUHN en WEIGEL, Leipzig 1793.

men 'er veele koortſen met oogontſteking verzeld, er wierden meer vrouwen dan mannen aangetast, en het linker oog was meermalen ontſtoken, dan het regter; vooral wierd ik deze ziekte gewaar by vrouwen, die zwakke zenuwen hadden. De oogen waren rood en opgezet, niet zeer pynlyk, traanden veel en waren des morgens gemeenlyk door een verdikte ſcherpe ſtof aaneengelymd, meest was deze ziekte van roos verzeld. By zommigen was de pyn in 't begin hevig, en dan hielpen emollierende ſtovingen met *opium* het meest. Wanneer de pyn en ontſteking verminderd was, gebruikte ik zagt zamentrekkende oogwaters met witte vitriool en *opium*. De oogleden zamengekleefd zynde, was een zalfje met *ung. roſac.*, zinkbloemen en roode præcipitaat vooral nuttig.

In de intermitterende koortſen, die den 20 en volgende dagen aankwamen, waren gewoonlyk de eerste twee of drie aanvallen zo zagt en gematigd, dat de zieken dagten, dat de koorts wederom van zelf zoude verdwynen, en daarom zelden hulp vroegen. By zommige was er een galagtige, en by andere een ſlymagtige complicatie, 't welk ook verſchillende anomalien te weeg bragt. Wanneer er zich in 't begin gal byvoegde, hadt de zieke reeds verſcheide dagen te voren gebrek aan eetlust, benaauwdheid, walging, een bitteren ſmaak, pyn door alle leden, vooral in 't hoofd, koude en daarna brandende hitte, een roode gladde tong, en de koorts had geen volkomene tusſchenpozing. De koorts verhefte om den anderen dag met groote koude, gevolgd van hitte, zwaare

 hoofd

hoofd en lendepyn, ſterke braking en doorloop. De koorts was zeer moeilyk, dewyl de zwakheid ſchielyk de overhand nam en de koortsbast wel de bykomende intermitterende koorts wegnam, maar de galkoorts verergerde, welke zeer ligt in één *continua putrida* overging, verzeld, met een zeer drooge tong. Dat hier waarlyk een zekere maligniteit bykwam, toonde de uitwerking der *evacuantia*, waardoor de kragten vervielen en de tong droog wierd. Ik moet egter bekennen, dat ik dikwyls niet vroeg genoeg by de zieken geroepen wierd, en de ziekteſtof reeds in de tweede wegen was overgegaan. Wanneer ik in 't eerste begin gelegenheid had een braakmiddel toe te dienen, wierd de koorts geregeld intermitterende, en kon gemaklyk door den koortsbast overwonnen worden. De ziekte tot een *febris bilioſa putrida* overgegaan zynde, maakten de *camphor*, *radix. ſerpentariæ* en *mosſchus* met wyn de pols traager en voller, en namen de droogte der tong weg; gemeenlyk ſcheidde de ziekte zich dan door afgangen en zweet.

Wanneer 'er integendeel een ſlymagrige complicatie was, begon de ziekte meer onverwagt, offchoon de zieken reeds te vooren verkoudheid, of ligte rheumatiſche pynen waren gewaar geworden. De koorts was van 't begin af aan gevormd, en de bykomende catarrhale toevallen hielden na den aanval op en de zieke gevoelde zich dan wel. De koortsaanval begon des morgens met hevige koude, benauwdheid en een ſcherpe prikkelende hoest, zwaare pyn in 't hoofd, lendenen en beenen, en eindigde

digde met een zuurruikend zweet en een ſterk wit zetzel in 't water. Gemeenlyk wierd deze ziekte door een braakmiddel, waardoor veel taaije ſlym ontlast wierd, en vervolgens door zagte afleidende openende dranken, uit middenzouten, vlier en *ſp. Minder.* met het derde of vyfde acces weggenomen. By een zieke, die deeze zelve koorts had, wierd de koorts dubbel anderendaagsch, en offchoon er rykelyke ontlastingen van ſlym geweest, en de eetlust en tong natuurlyk waren, kwam 'er den 7den dag der ziekte een overvloedige witte ſpruuw in de keel, die den zieken geheel van de koorts bevrydde. Den 9 den dag verdween de ſpruuw van zelf, offchoon ik door pappen en weekmakende gorgel dranken dezelve zogt te bevorderen, de koorts kwam ook dien zelven dag weder, verdubbelde wederom onder het gebruik van reſolverende middelen, en week eindelyk ſpoedig voor 't gebruik van koortsbast met rhabarber.

Op het einde der maand bleven de rheumatiſche ziekten aanhouden, 'er waren veel uitſlagen by kinderen, colicquen, diarheen, roos en wormkoortſen. Veele bejaarde lieden hadden podagra, jigtpynen en aambeyen.

Juny.

De eerſte 4 dagen waren aangenaam warm, en helder, 'er waaide een ZO. wind, welke op den 4 na het N. ging, en eerst een drooge en naderhand een vogtige koude gaf.

Den 9 den bragt de W. wind, die weldra Z. wierd

wierd ons weder een vogtige warmte aan, welke met een ZW. wind voortduurde tot den 16, wanneer wy een helderen warmen dag hadden. Van den 18 tot het einde der maand was het des daags regenagtig en des avonds helder en droog, de wind waaide meest uit het W.

De vogtige warmte der vorige maand, had de lichaamen aanmerklyk verzwakt, en de vogten verdikt, de affcheiding der flymklieren was zeer vermeerderd; door de hierop volgende drooge warmte, wierden deze ftoffen in beweging gebragt, de gal fcherper gemaakt, en de eerfte wegen meer vervuild: hier door leeden vooral in het begin der maand het meest zwakke vrouwen en kinderen.

Dagelyks nam nu het getal der koortfen toe, welke offchoon zy den loop van anderendaagfche koortfen hielden, egter een bykomende onreinheid niet alleen der eerfte wegen, maar ook der vogten zelve, aantoonden. Zy wierden voorgegaan door walging en pyn door alle leden. Zomtyds egter kwam de koorts zonder deze toevallen. Omtrent den middag begon de koorts met een allerhevigfte koude, zeer zwaare pyn in 't hoofd, lendenen en beenen, hierop volgde de hitte, welke aanftonds verzeld was van kleine roode puisjes, die door het zweet vermeerderd wierden. Deze uitflag kwam zomtyds by den eerften, dan by zommigen ook met den tweeden aanval. Het fcheen als of deze uitflag niet zo zeer fymtomatifch, als gedeeltelyk critifch was, dewyl zy niet gezien wierd, voor dat 'er een aanmer-

merkelyke hoeveelheid gal en flymagtige ftof door braken en purgeeren ontlast, en de zieke na deefen uitflag zonder koorts was, het water was zelf by deze lyders zeer met flym vervuld. Meeftentyds wierd deeze koorts door twee of drie maal herhaalde braakmiddelen weggenomen. Dan fomtyds wierd de koorts door de ontlaftingen niet verminderd, maar verdubbelde veel eer en fcheen den zieken te verzwakken, met dit alles kregen zy goeden eetlust en trek na vleefch en vast voedfel. De natuur toonde dus een *cardiacum* nodig te hebben, 't welk ik dus ook geredelyk toeftond, terwyl ik tevens den koortsbast als het befte *cardiacum*, gepaard met camille bloemen, *fal ammoniac* en rhabarber toediende.

Met den N. wind en koude wierden veele door kliergezwellen aangetast; by fommige was alleen een enkele waterklier gezwollen, in anderen vooral, die aan *fcrofula*, die met den winter bedaard was, onderhevig waren, vertoonde zich een jeukend rood fchubagtig uitflag, vooral agter de ooren, aan den hoek van den mond, en op 't hoofd, 't welk zich langfaam over het geheel lichaam verfpreidde. De klieren, die langs de halswervelen lopen, waren hard en gezwollen, by kinderen was tegelyker tyd de buik hard en gefpannen, zy waren flaperig en zeer gemelyk. Ik tragtede de fcherpte af te leiden door *bois de garou* op de arm te leggen, en de vogten te zuiveren en te verdunnen door kwikfmeringen, en inwendig kwik en fpiesglasbereidingen te geven. Sommige hadden fcrofuleufe oogontftekingen.

Men

Men konde een ongelooflyke hoeveelheid kwik invryven en laten innemen zonder dat de mond daar door eenigſints geraakt was.

'T weer wederom zagter wordende, zagen wy veele *morbi chronici*, hoeſten, diarheen, *asthmata*, maaghoeſten, heup en jigtpynen. Ook waren 'er nog veele ſereuſe keel en oogontſtekingen.

Omtrent den 17 leeden 'er veele aan rheumatieke pynen, welke, offchoon gedeeltelyk galagtig, egter voor 't grootſte gedeelte van belette uitwaasſeming afhingen, en hierom na behoorlyke zuivering der eerſte wegen door ſpaanſche vliegen en *diaphoretica*, geheven wierden.

Een zestigjarig man, die reeds lange jaren te voren een opzetting der milt, en nu zedert eenige dagen buikpyn gehad had, kreeg in het bukken om zyne ſchoenen aan te doen, een hevige bloedbraking, hy ontlaſtede den geheelen dag door potten vol geronnen en deels dun zwart bloed. 's Avonds by hem geroepen, vond ik hem doodsbleek, koud en als ſtervende, hy was nog zeer benauwd en de maag en buik waren nog zeer gezwollen, de bloedbraking was door het drinken van water en azyn opgehouden. Door het gebruik van *caſſia*, *Manna* en amandelolie, en het toedienen van clyſteren, raakte hy nog veel ſtukken zwart bloed door den afgang kwyt en genas alleen door deze middelen in weinig dagen.

Omtrent den 20, wanneer des daags de hitte lastig was, en de avonden zeer koud en nat waren, hadden wy veele anderendaagſche

koort-

koortſen, welke van het begin of aan gevormd waren. Na de ontlasting van veel gal eindigden zy met den vyfden aanval door eene ſterk zweet en dik wit bezonken water. Wanneer egter de zieken door gevatte koude inſtortten, gaf ik met vrugt koorſtbast met ammoniac zout en camillebloemen, waardoor de koorts aanſtonds wierd weggenomen.

Een vyftigjarige vrouw kreeg een dubbele anderendaagſche koorts, en loosde door oplosſende middelen niet alleen geheele potten vol taaye witte ſlym, maar kwylde in de tusſchenpozingen geſtadig. Haar tong was met een dikke korst van een loodkleurige papagtige ſlym bedekt, het water bleef helder. In 't eerst waren de aanvallen zeer gematigd, dan in 't vervolg wierd elke aanval heviger. De koude en rilling en de pyn in de benen, waren zo hevig, dat zy eindlyk ſtyf en gezwollen wierd, het weſen was ingevallen, de kaken waren zodanig krampagtig geſloten, dat zy niet drinken konde, zy waterde niet, de buik was ingetrokken, de oogen ſtonden wyd open, en de mond en lippen waren droog. Deze ſtaat duurde eenige uuren, toen kwam 'er langſaam warmte, zy loosde een ligtgeel water, en kwam langſaam weer by, zonder eenig zweet. Ik gaf na dezen aanval aanſtonds den koortsbast in ſterke giften. In 't begin had zy ſterke brakingen en benauwdheid; nadat ik door clyſteren, laxeerpillen, en het toevoegen van *ſal. ammoniac* by den koorstbast veel taaye ſlym ontlast had, hield de koorts terſtond op,

de

de eetlust kwam weder, en de zieke herstelde volkomen.

Van het midden der maand tot aan deszelfs einde heerschte een byzonder soort van uitslag, die epidemisch doch niet besmetlyk was. 'Er ontstond eerst een ligte graad van koorts, die met koude begon, hierop volgde een benauwde warmte, den derden dag begon het wesen te zwellen, en 'er ontstonden roode breede vlakken op de wangen, die daarna zich ook langs den hals en op de handen en by eenige weinige ook over het geheele lichaam verspreidden, deze vlakken bestonden uit zeer kleine puisjes, die naauw aan elkander zittende, de gedaante van roode vlakken hadden. Met den uitslag verdween de koorts, de vlakken bleeven twee dagen staan, en verdwenen daarna van zelf. — Hier en daar zag men ook bastaart pokjes.

Ik had deze maand twee lyders aan borstwater, de een genas door fontanellen aan de beenen, spaansche vliegen op den rug, en het inwendig gebruik der *scillitica* met speceryagtige middelen verbonden.

De andere stierf ondanks alle middelen door een verplaatsing des waters na de hersenen, de *digitalis purpurea* deed hier nadeel, niet tegenstaande het water helder was en in een vry goede hoeveelheid ontlast wierd. In 't begin gebruikte de lyderes 1 gr., zonder uitwerking, dan tot 4 gr. opgeklommen zynde, veroorzaakte dit middel droogte des monds, hitte en gedurige brakingen.

July

July

Van den eerften tot den zesden hadden wy vogtig en koud weêr met een W. wind. Na den 7 wierd de wind, eerst NW. en daarna N. met een drooge en brandende hitte. Den 13 waaide een Z. wind, met koelen regen. De warmte wierd daarna weer fterker, en bleef tot den 23 met veranderlyke winden aanhouden. Hierop volgden N. koude en buyagtige winden, welke buyen, offchoon de wind Z. wierd, aanhielden tot den 28, wanneer wy tot aan het einde der maand droog en warm weêr met een O. wind hielden.

Door den kouden regen in 't begin der maand waren 'er veele zieken, meest catarrhaal, met iets galagtigs gemengd, *colicæ*, *diarrheæ catarrhi fuffocativi* by kinderen, *anginae ferofæ*.

By kinderen heerschte nog het in de voorgaande maand befchreven uitflag, 't welke nu meer na pokjes geleek, en egter van de windpokjes, die ook heerfchten, merklyk verfchilde: fomtyds kwam het fchielyk en zonder koorts, bywylen na een koorts van eenen dag, het verdween na eenige dagen, kwam dan weder, verplaatfte zich van het eene deel na het andere, en vermeerderde door de warmte in het bed. Het duurde langer by die genen, die van alle koorts bevryd waren gebleven.

Ik zag een zeer duidelyk gekenmerkte *angina biliofa* by een fterk volbloedig man, hy had een zwaare hoofdpyn, de huid, oogen

en de neus, waren geel, hy had een bitteren mond, de tong had een dik geel beslag, pyn en benaauwdheid in de maag, walging en ligte brakingen van gal, heete brandende huid met een volle en harde pols, de keel was purperrood, gezwollen en zeer brandig, het water was schuimende en saffraangeel. Een drank van vlier en *cremor Tart.* had de ziekte verergerd. Ik gaf hem een *emetico-catarticum*, 't welk een onnoemlyke hoeveelheid gal van boven en van onderen loosde en daardoor in eens de keelsontsteking wegnam.

Veele vrouwen liepen gevaar van miskraamen te krygen, en sommigen kreegen dezelve werklyk. Het zenuw en vaatgestel waren door de warme en vogtige lugtgesteldheid zeer verzwakt, en hierom waren de aamborstige, teringagtige, aan bloedspuwing onderhevige menschen, erger.

Na den zesden, wanneer de wind W. waaide, en de warmte meer en meer de overhand nam, begonnen die ziekten, welke uit een overtollige en scherp gewordene gal voortspruiten, meer en meer het hoofd opteheffen. De voorgaande uitslagen bleven niet alleen voortduren, maar 'er kwamen nieuwe by, welke pynlyk waren, sterk jeukten en des avonds vermeerderden, doch door de warmte van het bed, en een zagt zweet verdweenen.

Deze uitslag vertoonde zich meest op de dyen en beenen met een wateragtige opzetting van het geheele been. Het scheen als of dezelve uit een opgenomene galstof, welke door de zweetgaten een uittogt zogt, voort-

sproot.

ſproot. Verkoelende *laxantia*, en doeken met karnemelk en vlierbloemen uitwendig aangelegd, voldeden hier het best.

De genen, die met een galkoorts gedreigdt wierden, wierden daarvan bevryd door een braakmiddel, waarop terſtond een purgeermiddel moest genomen, en de buik lang door zuure laxeermiddelen open gehouden worden.

Omtrent den 9, wanneer wy met een N. wind des daags ſterke hitte en des avonds een zeer koude daauw hadden, zagen wy veel colicquen. Hetzelve begon met tekenen van ontſteking en zulk een hevige pyn, dat ik een aderlating nodig keurde, hierna verdween de pyn geheel en al, maar na dat de zieke te veel gegeten had, keerde de pyn weder, met een bitteren mond, geele drooge tong en hardnekkige buiksverſtopping. In 't eerst gaf ik te vergeefs openende dranken met *ſal Epshamens.*, dan daar hier door de pyn verergerde, nam ik myn toevlugt tot olyagtige clyſteren, en inwendig het *Oleum Ricini*, welke zeer ſchielyk de ziekteſtof na beneden ontlasteden.

By volwasſenen zo wel als by kinderen zagen wy nu duidelyke kenmerken van ſcheurbuik. Dan wy namen hierin een aanmerklyk verſchil waar.

De volwasſenen klaagden over mattigheid en pyn door de leden, en over een zekere droefgeestigheid: wanneer dit eenige dagen geduurd had, kwam 'er tandpyn met een inwendige zwelling der mond, het tandvleesch was rondſom de tanden loodkleurig en gezwollen, en kort daarna waren de tanden met etter omge-

ven, zodat het tandvleesch ſponsagtig; en de tanden uit de kasſen opgeheven wierden, en daaruit zeer gemaklyk konden geligt worden. In 't begin bezigde ik antiscorbutiſche mondſpoelingen van lepelbladwater, met ſalie, tinct. van Myrrhe, roſenhonig, en om de pyn te bedaren *opium*, hierdoor wierd de pyn wel geſtild, doch de oorzaak niet weggenomen. Dan zodra ik zo wel in als uitwendig den *ſpir. ſalis marini* rykelyk bezigde, verdween de ziekte oogenſchynlyk in weinige dagen. By kinderen was deze ſcorbutiſche geſteldheid met gal gepaard, zy hadden een ondraaglyken ſtank uit den mond, de tong was galagtig, 'er was een zwaare koorts mede verzeld, en een afkeer voor alle voedzel, de mond en het tandvleesch waren bezet met kleine witte platte zweertjes, welke ook de tong en het verhemelte bezetteden, en dikwyls van plaats verwisſelden, het overige van den mond en het tandvleesch, waren roozerood. Ik liet aanſtonds een braakmiddel en daarna zuure laxeermiddelen toedienen, waarna ik den mond met een zeer verdund *acid. ſalis* liet ſpoelen met een aangenaame ſtroop vermengd, en het zelve ook inwendig met zeer veel vrugt voorſchreef. Deeze ziekte kwam veel overeen met het puisſagtig uitſlag in 't begin der maand by kinderen waargenomen, 't welk ook na dezelve behandeling luisſterde.

Ik zag tegelyker tyd by verſcheiden kinderen een koorts, welke volmaakt met de wormkoorts overeen kwam, en egter niet van wormen, maar uit een zwaare ſcherpe ſlym, met onverteerde ſpyſen in de ingewanden opgehoopt,

hoopt, ontſtond. De ziekte begon met een gevoel van koude, 't welk gedurende verſcheiden dagen onafgebroken aanhield, een walg van alle voedzel, en geduurige braking van dikke ſlym met gal vermengd, hierop volgde hitte, die des avonds altyd merklyk toenam, deze hitte wierd verzeld van zware krimpingen in den buik met perſingen tot afgang, de onderbuik was veerkragtig geſpannen, de ſtoelgangen waren dun en ſlymerig, het water dun en raauw, het weſen bleek en ingetrokken, zy ploofen geduurig in den neus, de pols was ſnel en geſpannen.

Deze toevallen duurden ſomtyds twee of drie weeken, wanneer zy door het toedienen van geſchikte middelen, ophielden. De ontlastende middelen na het behoorlyk zuiveren der eerſte wegen, waren hier ſchadelyk en vermeerderden de koorts en pynen. Zagte opwekkende middelen, gepaard met inwikkelende *mucilaginoſa* en *oleoſa*, ſpeceryen met koortsbast, verzagteden en verſterkten de verſlapte ſpiervefelen der ingewanden, en deeden deze koorts bedaren.

Ik heb my dikwyls verwonderd, dat ofſchoon wy by kinderen toevallen van wormen zien, en 'er ſomtyds wel een enkele worm met deeze toevallen geloosd wierd, dat wy egter meer wormen zien loſen van kinderen, waarvan wy dit niet verwagten, en die anders volmaakt gezond zyn, daar wy in tegendeel by de ſterkſte tekenen van wormen, door de beste wormmiddelen geen wormen zien vooȓ den dag komen. Dr. St. CLAIR beſchreef reeds in 't Jaar 1737. twee gevallen van kinderen, het een, 't welk een dusdanige wormkoorts had, en het andere, 't welk

 al-

alle tekenen van een epilepſie uit wormen had, waarby geen wormen door wormdryvende middelen geloosd wierden: en by de ontleding van 't laatſte bleek het, dat dit kind geen wormen, of eenige wormſlym in de ingewanden had, maar dat de ziekte van een ophoping van water in de herſenen, na hem *hydrocephalus acutus* by de latere ſchryvers genoemd, gehad had.

Het is nu bekend, dat veele ziektens, die te voren met wormen verward waren, daarmede veele tekenen gemeen hebben, byzonder de *ſcrophula* en de *hydrocephalus acutus:* dan de Heer MUSGRAVE heeft ons in een byzonder ſtuk, (a) 't welk in de nuttige *auſerleſene abhandlungen zum gebrauch practiſcher ärtze* vertaald is medegedeeld (b), geleerd, dat de koorts, die wy in den zomer by kinderen zien, en die alle tekenen van aanwezende wormen heeft, van een andere oorſaak afhangt, en veelal uit een onmatig gebruik van vrugten ontſtaat, en dat hierin de herhaalde *purgantia* en ſcherpe wormdryvende middelen nadeel doen. Na het toedienen van een braak- en laxeermiddel raad hy, warme omſlagen van aromatieke kruiden, en het eenvoudig gebruik van caneelwater met amandelolie en *ſyr. balſamic.* om de ingewanden te verzagten en te verſterken. Ik heb meermalen gelegenheid gehad, de waar-

(a) Esſay on the nature and cure of the (ſo called) Wormfever Lond. 1776.

(b) 3 band. 3 ſt. p. 554 ſqq.

waarheid van deze waarnemingen op te merken, in zo verre, dat ik deeze zelve koorts met alle tekenen van wormen, door kwik en andere *purgantia* zag verergeren, en in tegendeel door 't gebruik van zagte *roborantia* en *demulcentia* genezen. Ik denk dus, dat in deze gevallen, waarin men twyfelagtig is omtrent het aanwezen der wormen, het altyd voorzigtig is, deeze scherpere middelen te vermyden, en liever die middelen te bezigen, welke door hare bittere aromatische kragt niet alleen de ingewanden versterken, maar ook tevens een wormdodende kragt bezitten. Ik heb my altoos in die gevallen met zeer veel vrugt van een eenvoudig aftrekzel van wormkruid op mee of witten wyn bediend, en dit even kragtig bevonden als de kwikmiddelen.

By volwassenen zagen wy ook tekenen van wormen, en nu en dan een worm loosen, zonder daartoe eenige middelen gebruikt te hebben. By deesen namen de *geoffrea*, *valeriana* en *calomel* wel veel slym, doch geen wormen weg.

Rheumatismi met zwelling der ledematen namen wy in slappe en zwakke gestellen waar, waarby een bitteren mond, geele tong, en bykomende buikpynen duidelyk toonden, dat 'er onzuiverheden der eerste wegen plaats hadden. Intusschen waren het geene zuivere *rheumatismi biliosi*, dewyl na genoegzame ontlastingen der eerste weegen openende en zweetdryvende middelen en spaansche vliegen de geneezing te weeg bragten.

Ik heb nooit op denzelven tyd zo veel vrou-

wen aan vloeden zien lyden, als op dit tydſtip, zy klaagden, dat zy reeds voor vier, ja zes weken nu meer, dan minder haare *menſes* gehad hadden, over pyn in de lenden, welke zich ſomtyds tot den buik verſpreidde, mattigheid en groote zwakheid, by zommigen waren de eerſte wegen ook met een ſcherpe gal en ſlym bezet. Alle de vrouwen, die deze ziekte hadden, waren ſlappe, wateragtige, ſcorbutiſche geſtellen; ik ſchreef hierom deze ziekte aan ſlapheid der vaten, en een *diathesis ſcorbutica* toe. Met dit oogmerk gaf ik na het zuiveren der eerſte wegen, zodanige middelen, welke het bloed verdikten en verbeterden, en de vaten verſterkten en zamentrokken, vooral minerale zuuren en koortsbast. De uitwerking dezer middelen overtrof zelfs myne verwagting, zodat alle binnen zeer korten tyd daardoor genezen waren.

Wanneer de wind zuidelyk, en het weer drukkend warm wierd, kreeg ik op een dag 5 lyders aan *colica* en *cholera biliosa*, hiervan waren 4 vrouwen, en een zwak hypochondrisch man. Twee hiervan hadden een waare *cholera* met hevige braking en afgang, ſterke koorts, dorst en droogen mond. Drie andere hadden een *colica biliosa*, welke op een galagtige diarhé uitliep. By allen egter, offſchoon zy gal loosden, was de tong wit en papagtig, en zy hadden de ziekte bekomen door zich aan de koude avondlugt bloot te ſtellen. Hierom behandelde ik de ziekte niet na de wyze van SYDENHAM met *diluentia*, maar met *antispasmodica*, die te gelyk een weinig zweetdryvende waren. Hiertoe bezigde ik de *Ipecacuanna* met *rhabarber* en *Laud. Liquid*,

wel-

welke ik in kleine en herhaalde giften met dit gevolg toediende, dat de ziekte in zeer korten tyd volkomen bedaard wierd

Deze geneigdheid tot *cholera* en *colica biliosa* bleef de geheele maand voortduren, en veele wierden tevens door een *febris æstiva* gedreigd, welke egter door het by tyds gebruiken van een braakmiddel en daarop volgende laxeermiddelen, wierden voorgekomen, tevens liet ik egter een oelen, en uit zuuragtige vrugten met onthouding van vleesch, bestaanden leefregel in agt nemen.

Van den 21 tot den 28 hadden wy N. reegens, die door de schielyke op de hitte volgende verkoeling verkoudheden, zeere keelen, colicqpynen, rheumatische zydeween, en lendeween te weeg bragten, welke alle ruime ontlastingen, en daarna spaansche vliegen en zweetmiddelen vorderden.

Den 29 wierd de lugt helder en warm, toen hadden wy veel galagtige roos en *colicae biliosae.*

In de voorgaande maand zond my de Heer HUFELAND van *Weimar* zyn stukje over het gebruik der *barytes muriatus*, en een proeve van dit zout ter onderzoeking. Ik liet aanstonds een zekere hoeveelheid van dit middenzout na het voorschrift van HUFELAND uit *spathum ponderosum*, welke ik uit Schotland voor myne verzameling had medegebragt, toebereiden, welke in alle opzigten met die van gemelden Schryver overeenkwam. Ik liet een half drachma van dit zout in een once gedestilleerd water ontbinden, en gaf daar van aan een scrofuleus kind van 15 tot 20 droppen met water, zo dikwyls het kind dit nam, gaf het braking en daarna

afgang. Een kind van 3 jaar, 't welk niet alleen klieren aan den hals, maar ook een verharding en verstopping der darmscheilklieren had, verdroeg zonder het minste ongemak van 30 tot 40 droppen: maar wanneer ik een dragma in dezelve hoeveelheid water ontbond, en het kind daarvan 30 droppen toediende, raakte het sterk aan het braken. By een jonge juffrouw die zedert langen tyd zeer groote en verharde klieren aan den hals had, veroorzaakten 30 droppen geen uitwerking, 40 droppen gaven walging, en 50 braaking. Ik bleef dus voor haar de gift op 40 droppen bepalen. — By de kinderen, waarin ik het tot nog toe beproefd heb, scheen het in 't eerst een zeer goede uitwerking te doen, doch daarna verergerden zy wederom. Dan by de jonge juffrouw wierd de groote klier aan den hals zeer schielyk week, en verdeelde zich in verscheide kleinere, welke ook daaglyks verminderden, dan daar dit meisje cachectisch was, kwam 'er een schielyke bloedspuwing van zeer dun schuimagtig bloed, waaraan zy stierf: het is by my twyfelagtig of deeze bloedspuwing aan een sterke resolutie van 't bloed door dit zeer kragtig ontbindend middel, dan aan een toevallige bykomende oorzaak, moet toegeschreven worden.

De *calx salita* of het overblyfzel van de destillatie van de *spir. sal. ammon. c. calce viva paratus*, een oud geneesmiddel, waarvan wy in eenige oude apotheken nog gewag gemaakt vinden onder den naam van *lithontripticum Hofmanni*. Dit middel, 't welk in smaak en bestanddeelen zo veel overeenkomst heeft met de *terra pon-*

ponderosa salita, heb ik ook met vrugt in *scrophula* beproefd. Dan daar 'er altyd nog *alcali volatile* aan de *calx salita*, op deeze wyze verkregen, blyft hangen, welke de zuiverheid aan dit middel beneemt, heb ik eenvoudige *calx viva* met *spir salis* laten verzadigen, dit tot droogwordens toe uitwaasfemen, en vervolgens in de lugt fmelten. Op deeze wyze verkreeg ik een zeer fterk zout *lixivium*, 't welk ik van 10 tot 20 droppen, in gedeftilleerd water opgelost, aan kinderen gaf, dit middel werkte veel minder hevig dan de *barytes muriatus*, en veroorzaakte geen walging, het hield alleen den buik ruim open. Ik heb met dit middel, wanneer ik langen tyd vergeefs *calomel* met *Sulph. aur.* gebruikt had, hardnekkige klieren aan den hals in zeer korten tyd doen fmelten. (*a*)

Auguftus.

Met het begin van Augustus hadden wy droog helder weêr met een O. of N. wind, zodat de eerfte van den 1 tot den 5, en de laatfte van den 5 tot den 11 waaide. Den 11 begon de lugt zich meer met wolken te dekken, en de wind wierd westelyk, den 15 ZW. met zagten regen, welke het verdroogde aardryk zeer verfrifchte, offchoon den 18 de wind O. was, hield het zelve weder aan, en bleef met onweers buyen en flagregens op den 28, tot aan den 29 voortduren, wanneer de wind tot aan het einde der maand N. bleef.

De afwisfeling van O. en koele N. winden maak-

(*a*) de Heer FOURCROY pryst ook dit middel aan in *Scrofula*, zie *Medecine Eclairée* t. I. p. 368 en 369.

maakte, dat wy een aangename getemperde drooge lugt in de eerste dagen van Augustus hadden, zodat 'er byna geen *colicæ* of *diarheæ biliosæ* meer gevonden wierden. Op den 6de wierd de hitte meer brandende en onaangenaam, te meer dewyl de avonden door de N. winden zeer koud waren. Het getal der zieken, welke een te overvloedige en scherpe gal hadden, vermeerderde dus aanmerkelyk, en wy zagen al aanstonds veele *choleræ*, *colicæ biliosæ*, *diarheæ*, roos en andere galagtige uitslagen. De *choleræ* kwamen meest zeer schielyk en onverwagt aan, doch de gal zeer beweeglyk zynde, wierd dezelve aanstonds door de natuur zelve uitgedreven, alleen op de wyze van SYDENHAM, door dezelve met veel drinken te ondersteunen. Na het aflopen der ziekte deed de rhabarber veel voordeel, welke ik in andere *cholerae*, waarin de natuur minder werksaam was, en de stof niet volkomen ontlast was, nadeelig zag. In 't vervolg der maand, wanneer er tekenen van ophoping eener *saburra biliosa* in de eerste weegen aanwezig waren, was de ziekte moeilyker, en de toevallen zwaarder. By eene zieke waren de toevallen zodanig hevig, dat zy van de eene flaauwte in de andere verviel, onlydelyke angsten en brakingen, en onophoudelyke dunne stoelgangen had. Dezelve geneeswyze, welke ik in de *choleræ* der voorgaande maand gevolgd had, voldeed nu ook volkomen, dewyl de *Ipecac.* met *Laud. Rheum* en *lap. cancr.* in het begin de loosing van stoffen door braking bevorderden, de kramppynen bedaarden, en de stoelgangen zodanig bedwongen, dat 'er nu oude

de en zwaardere ſtoffen met verligting ontlast wierden. Hierna volgde een goede uitwaasſeming, welke geheel en al de gezondheid herſtelde.

De *colicæ biliosae* waren ook ligt en wierden aanſtonds van een galagtige diarhé gevolgd, wanneer egter deze afgangen te ſterk waren, wierd de buikpyn zonder nadeel door *rhabarber* en *abſorbentia* weggenomen.

De galagtige roos wierd in galagtige drooge lichamen ook hier en daar waargenomen, doch alleen by die geene, die veel en vet aten, en zich aan de avondlugt onvoorzigtig hadden blootgeſted. 's Avonds hadden zy koorts met hitte en des morgens een bezwarend zweet, de kleur van 't weezen was meer purperagtig rood, en om den neus en mond waren de zieken zeer geel; voor 't overige hadden zy alle tekenen van ſcherpe gal in de eerſte wegen. Braakmiddelen en *purgantia*, waar door veel dikke taaye gal geloosd wierd, genazen hier de zieken ſpoedig. — De windpokjes, en netelroos, welke nu ook menigvuldig gezien wierden, hadden ook alle tekenen van gal by zich.

In deze maand zag ik wederom een en ander voorbeeld van *pemphigus*. Deze ziekte heb ik hier niet anders dan zeer ligt, en dan ook meermalen waargenomen. De ziekte was of verſpreid over het geheele lichaam, of meer bepaald tot byzondere deelen: zy kwam te voorſchyn onder de gedaante van kleine roode puisjes, welke langſaam grooter wierden; eindelyk zich tot blaaſen van een meerdere of mindere grootte verheften, en een dun geelagtig vogt bevatteden. De blaasjes doorgeſneden zynde, viel de opperhuid tevens af. Deze ziekte zag ik zel-

zelden met eenig teken van onzuivere ingewanden gepaard. Somtyds duurde deze uitſlag eenige dagen, ſomtyds eenige weeken, terwyl telkens de afvallende blaaſen door nieuwe vervangen wierden. Geduurende deezen uitſlag, welke ik van eene zekere ſcherpte in 't bloed afleidde, heb ik ruime buiksontlaſtingen onderhouden, bloedzuiverende dranken laten drinken, en den uitſlag zelve met doeken met karnemelk en vlierbloemen laten betten.

De *pemphigus* is een dier ziekten, welke minder bekend, en onder de meer zeldzame behoren, intusſchen is 'er zekerlyk een merkelyk onderſcheid tusſchen de *pemphigus acutus* en *chronicus*. De *pemphigus chronicus* heb ik verſcheide reizen gezien zonder eenige koorts, en langer of korter duuren, CULLEN zag de ziekte ſlegts eens, en hy dagt dat ze ſymptomatiſch was, gelyk hy dan ook aan de beſchryvingen van SAUVAGES weinig gewigt ſchynt te hangen (Nos. Method. g. 34.). Ik heb eens gelegenheid gehad, de ware *pemphigus acutus*, zoo als dezelve van SAUVAGES beſchreeven word. ſp. 3 onder de naam van *pemphigus Helveticus* te zien, hoewel dezelve noch doodlyk noch beſmettelyk was. Deze vrouw kreeg na ongeregeldheeden der *menſes* eerst bloedbraking, daarna een zekere blindheid, zonder dat men iets aan de oogen zien kon; vervolgens kwaamen 'er over het geheele lichaam blaſen uit, die de grootte van een hazelnoot hadden, en met een helder ſereus vogt vervuld waren, deze blazen kwaamen te gelyk op de tong, in den mond en keel, daarna in de maag en den geheelen loop der ingewan-

wanden, zoodat zy van plaats tot plaats ſcheenen voort te lopen, zy was met geen hevige koorts, maar met ſterke benauwdheid gepaard. De blazen droogende, gingen alleen in een afſchilfering der huid over, die lang blauwagtig bleef. Deeze ziekte kwam op dezelve wyze drie agtereenvolgende jaaren weder in de maand April, en wierd door de Heeren HOME en GREGORY met koortsbast en wyn behandeld. Het laatſte jaar, toen ik dezelze zag, was de aandoening der oogen ſterk, doch de uitſlag der blaazen niet zeer langduurig. Dewyl de ziekte haren oorſprong ſcheen verſchuldigd te zyn aan een opſtopping der *menſes*, zoude men dezelve mogelyk onder de 7 ſpec. van SAUVAGES kunnen brengen, die hy *pemphigus plethoricus ſeu inflammatorius ſimplex* noemt.

Geduurende deeze dagen hadden wy veele toevallen, welke alleen van gal moesten afgeleid worden, *anginae bilioſae*, *pleuritides bilioſae* &c. welke alle door braak en purgeermiddelen zeer ſchielyk verdreeven wierden.

De galkoortſen waren van een remiterenden aart, met ſterke verheffingen des avonds, en remiſſie des ogtends door zweet, de zieken waren zeer zwak en tot flauwtens geneigd. Herhaalde braakmiddelen, zuuren en *laxantia acidula* voldeden hier zeer wel. Op den 9den dag zag ik by een ſterk menſch in een *febris bilioſa*, een abſces in 't *perineum* geboren worden, waardoor de koorts ophield. By een ander hield de koorts op, wanneer de ziekte zich op de tanden zettede en een zwaare kiespyn veroorzaakte, na het gebruik van een zweetmiddel, ver-

verplaatſte de ſtof zich wederom na de maag en ingewanden, en veroorzaakte alle de tekenen van *materia turgens*, er wierd door een braakmiddel veel dikke grauwe gal ontlast en de zieke was zoowel van zyn tandpyn, als van zyn galkoorts geneezen. Gewoonlyk eindigde de ziekte door ruime ontlaſtingen van ſtoffen door een diarrhe op den 11den dag, wanneer 'er op den 14den een zeer vet zweet uitbrak, 't welk den lyder geheel en al van de koorts bevrydde.

Den 16 begon het weer te veranderen, nadat de wind na het W. gelopen was, de lugt wierd betrokken, en weldra kwam 'er een ZW. wind met regen, die nu de geheele maand bleef voortduren. De uitwaasſeming ſchielyk by veelen belet zynde, kregen zy verkoudheden, zeere keelen en *dyſenteriae*, welke egter van die *dyſenteria* verſchilde, welke ik te voren had waargenomen, en door GRANT als een gedeelte van de *conſtitutio biliosa* beſchreven is. Deze dyſenterie was geheel en al rheumatiſch, en tastede alleen dezulken aan, die, na warm geweest te zyn, koude gevat hadden. Zy begon met of zonder walging, met een ſmakeloſen mond, ſomtyds met, ſomtyds zonder koorts, met een gebrek aan eetlust, 'er volgden buikpynen in de dunne darmen, met zeer dikwyls herhaalde doch ſpaarzame en pynlyke afgangen van ſlym met bloedſtreepen vermengd. Het water was dik, (*jumentoſa*) met een rood of ook wel wit poejer op den grond, de tong was wit, of geheel zuiver; alle de tekenen van gal waren hier dus afwezig,

die

die wy te voren gezien hebben. Rhabarber met *Laud. Liquid.* en *absorbentia* matigden niet alleen de buikpynen, maar bragten gemeenlyk in twee of drie dagen waare stoelgangen zonder persingen te weeg, waarmede de geheele ziekte ophield. Een zuur en overvloedig zweet volgde of verzelde de ziekte, 't welk de pyn altyd verminderde.

Ik genas een asthmatisch meisje, die een *pleuritis inflammatorio - rheumatica* had door aderlatingen, spaansche vliegen en een afkookzel van *senegawortel* met *oxymel* en *kermes*. Wat ook de Heer THILENIUS omtrent het nut der *Senega* wortel mooge zeggen in het verdunnen van inflammatoir bloed, en het genezen der *pleuris*; wat ook anderen en vooral LENTIN daar omtrent mogen staande houden, ben ik verzekerd, dat de *Senega* in een zuivere ontstekingagtige *pleuris* nadeel doet. Ik heb dezelve niet een, maar meermalen na genoegzame bloed ontlastingen in *pleuris* toegediend, dan ook altyd my deszelfs gebruik beklaagd. Altyd was ik gedrongen op nieuw ader te laten, dewyl het bloed daardoor aangezet en de hitte in de maag en ingewanden ondraaglyk was, en de tong daarna droog wierd, terwyl niet alleen geen *expectoratie* volgde maar dezelve veel meer gesupprimeerd wierd. Dan in *inflammationes spuriae* en *erysipelatosae*, waarin de inflammatie maar *per accidens* komt, en gewoonlyk door een aderlating word weggenomen; waarin een byzondere scherpe stof de oorzaak der inflammatie is, en 'er tegelyk, zo als gewoonlyk is by alle rheumatieke ziekten, een tegennatuur-

lyke dikte der vogten, en flymagtige dispositie de overhand heeft, zal de *Senega* als een zeer vermogend *attenuans* en *incidens* de taaye flym verdunnen, in beweging brengen, en door den korften weg ontlasten. Na myn inzien komt de *Senega* dus te ftade, wanneer de *Helenium*, *fulph. aurat. en kermes* te pas komen en in dit geval heb ik meer dan eens desfelfs uitftekend vermogen in het bevorderen der fluimlozing bewonderd.

September.

De maand begon met fchoon en helder weêr en ZO. wind, 's morgens was 'er een dikke koude mist, die zich weder na zonnenondergang vertoonde.

Van den 8 tot den 11 was de wind W. met reegen. Van den 11 tot den 18 was 'er ftorm en regen, de wind eerst NW. daarna N. Den 18 ZO. heldere koude. Van den 20 tot den 27 ZW. koud en regenagtig. Van den 27 tot den 30 was de wind 's morgens O. en helder, 's avonds W. en regenagtig.

In 't begin zagen wy veele tand- en oorpynen, zeerekeelen en *rheumatismi*, *pleuritides rheumaticæ*, *diarheæ* en *dyfenteriæ*. Die gezond en fterk zynde, deze ziekten door gevatte koude, kregen, hadden geene tekenen van gal; een fpaanfche vlieg en een uitwaasfemend drankje van *fp. Minder. Laud liq*, *Ipecac.* &c. genas dezelve aanftonds.

Maar die zwak, en te gelyk met een moeilyke en kwade fpysvertering behebt waren, en

en vooral kraamvrouwen, kreegen ligt de *febris dysenterica biliosa.* De kraamvrouwen kreegen aanstonds na de kraam zwaarte in 't hoofd, roodheid van weesen, en ongevoeligheid, daarna zware pyn door de leden, een geele kring omstreeks den neus en mond, een geele drooge tong, dorst, walging, pyn omtrent den hartkolk, buikpyn, persingen en zeer stinkende dunne afgangen. Het zog wierd egter behoorlyk afgescheiden, en de kraamvloed was niet genoegzaam, en zeer bleek. Ik gaf haar de *Ipecacuanna* met *sal polychrest* in kleine, doch genoegzaame giften om den vreemden gast uit te dryven; 'er volgden gemaklyke brakingen, en scherpe maar doorgaande en zeer verligtende ontlastingen. Terwyl 'er egter nog tegennatuurlyke stoffen in de ingewanden overbleven, kwam 'er des avonds koorts met koude en rilling, en braking, het hoofd wierd ligt en yl, wanneer de hitte aankwam en de aanval eindigde met een ruim zweet, en een volkomen bezonken urine. Afkooksels van tamarinde met *Ipecacuanna* en *sal polychrest* veroorsaakten dunne, galagtige en stinkende ontlastingen, terwyl de kraamvloed weerkeerde, en het zog meer na de borsten ging. — Daar na wierden de afgangen lyviger, meer gekookt en gunstig, de eetlust keerde weder, en zy herstelden volkomen door laxeermiddelen. De verloorene kragten wierden na het eindigen der ziekte door koortsbast en bittere middelen hersteld. Men ziet hieruit, hoe gevaarlyk het is by kraamvrouwen altyd een diarhé door *adstringentia* en *anodyna* te stuiten, daar zy tog

veel meer gefchikt zyn om een heerfchende ziekte, vooral van een gaftrifchen aart te krygen, 't welk door STOLL diensvolgens op veele plaatfen te regt errinnerd word.

Hoewel by kinderen nog veele wormen en vooral maden befpeurd wierden, heerschte 'er nog een *febris verminofa fpuria*, welke uit een galagtige flym in de eerfte wegen opgehoopt, zyn oorfprong had, en die van de voorgaande verfchilde. De koorts kwam des avonds zonder koude, met hitte, rood- en opgezetheid van het aangezigt, droogen mond, roode tong, welke in 't midden met een witte flymagtige korst bedekt was, verwyderde oogappels, zy ploofen den neus en bragten de handen dikwyls na de *genitalia*, de adem was heet en ftinkende, zy waren zeer afgemat, zomtyds hadden zy een kleinen hoest, geen lust tot eeten, en neiging tot braaken, de afgangen flymagtig, de buik gefpannen en als trommelzugtig. Na de *Geoffrea*, de overige *amara* &c. te vergeefs te hebben toegediend, nam ik myn toevlugt tot zagte en inwikkelende *laxantia*: de *pulp. caffiæ* met *oleum amygdalarum* deed hier de fchoonfte uitwerking, zy bedaarde de koorts, en gaf veele flymagtige afgangen. Aan een kind, 't welk deze koorts gehad had, en by het welk ik nog vermoeden van wormen bleef houden, gaf ik het *lixivium* der *terra ponder. falita*, waardoor een lange worm ontlast wierd.

Een vyftigjarige vrouw, die haare gewoone aderlating verzuimd had, kreeg een fterke bloedbraking, die door een aderlating, en *caffia* met amandelolie fpoedig weggenomen wierd.

Den

Den 8 wierd het weêr koud en veranderlyk met een regenagtigen W. wind. Veele kreegen nu zonder, andere merkbare oorzaak dan gevatte koude, een allerhevigste pyn in de maag, onder het zwaardwyze uitsteeksel van het borstbeen, het was als of hier een scherpe priem in gestoken wierd; deze pyn kwam des middags na den eeten. De zieken hadden te gelyk winden en oprispingen na boven, en waren tot flaauw worden zeer geneigd. Zommige hadden zeer goeden eetlust, doch zo dra de spysvertering een uur byna na het eeten begon, braakten zy al het eeten weder uit met veel dikke groenagtige slym. Een braakmiddel hielp in het begin voor een of twee dagen. De *Ipecacuanna* met *Laudan.* en rhabarber deed geenerhande uitwerking. Na het braakmiddel keerde de pyn na een of twee dagen weder, zo dat ik de slym eer als een uitwerkzel der kramp, als een oorzaak daarvan beschouwde. Een koud aftrekzel der valeriaanwortel genas ze alle, en scheen niet alleen als een krampstillend en versterkend, maar ook als een zagt uitwaassemend middel te werken. Zomtyds was deze pyn van een hevigen aart, en vertoonde een *inflammatio erysipelatosa* der maag. Een jonge gezonde vrouw was, terwyl zy een zware verkoudheid in 't hoofd had, op een kouden regenagtigen dag op een open rytuig gaan zitten, zodat zy door en door nat wierd, s'avonds hield de verkoudheid geheel en al op, zy gevoelde aanstonds zware pyn in de maag, walging, en braakte veel slym, dit duurde tot den volgenden dag. Des naden-

middags kreeg zy zeer zwaare pyn in 't hoofd met gedurige braking, zwaare benaauwdheid, egter had zy in de maag geen hevige pyn, maar alleen een drukking en zwaarte, dunne afgangen, rilling en koude, die met warmte verwisseld wierden, de huid was matig warm, en de pols klein en ingetrokken, de tong zuiver en vogtig. Dewyl ik de voorgaande omstandigheden niet wist, en alleen aan een overlading der maag dagt, gaf ik haar een mixtuur uit rhabarber, *Ipecac.*, kreeftsoogen en een weinig *Laud. Liq.* bestaande. Na dat zy dit middel tweemaal gebruikt had, viel zy in een gerusten slaap, en zweete sterk met verligting, voor myn komst had zy egter het drankje doorgebruikt, dewyl haar tong zeer beslagen was; na dat zy slym gebraakt en ontlast had, kreeg zy des nagts wederom een zeer sterk zweet, een hypostatische urine, en bevond zich des anderendaagsch gezond.

De koortsen waren geduurende de geheele maand zeldsaam; men zag egter nu en dan tusschenpozende koortsen, welke van een gal- en zinkingagtigen aart waren. Zy hielden het beloop van een dubbele anderendaagsche koorts. De zieken hadden een gevoel van zwaarte in 't hoofd, een droogen hoest, die met den aanval vermeerderd wierd, benaauwdheid, en met het begin des aanvals braking, de tong was slymagtig en geel beslagen, het water dik, de ontlasting traag. De catarrhale en galagtige toevallen moesten eerst door openende en laxerende dranken worden weggenomen, wanneer de koorts door den koortsbast konde

ge-

gestuit worden. By eenen lyder zag ik een *febris rheumatico-biliosa*, zo als die by GRANT onder den naam van *febris biliosa* beschreeven word, die op den 15den dag met een koude rilling en sterkere koorts, waarop een goed zweet volgde, eindigde.

Zinkingagtige zeere keelen en tandpynen, als ook verkoudheden waren heerschende. Verscheide menschen wierden door een soort van roode gierstkoorts aangedaan, die ook *rheumatico-biliosa* en goedaartig was. Zy begon even als andere koortsen, met verwisselingen van koude en warmte, zware pyn in 't hoofd, rug en lendenen, walging, onrustigheid, een drooge en beslagene tong, hoest en benaauwdheid, te gelyker tyd brak over het geheele lighaam een rood puistagtig uitslag uit, 't welk zeer jeukte; dit uitslag vertoonde zich alleen zo lang de lyder te bed lag, maar zo dra hy buiten 't zelve was, verdween hetzelve, en wierd vervangen door heeschheid, angstvalligheid en moeilyke ademhaling. Het duurde 3 of 4 dagen, wanneer ruime ontlastingen, en een daar op volgend zweet, hetzelve wegnamen.

Omtrent den 20 kwam de *febris dysenterica* wederom ten voorschyn. In het begin klaagden de zieken over afwisselende koude en warmte, de hitte wierd daarna meer bestendig met grooten dorst, 'er volgde hevige buikpyn met persingen, en geduurige afgangen, waardoor een weinig bloedige slym ontlast wierd, de mond was bitter, de tong wit beslagen, de pols snel en ingetrokken, het water dik en troebel. Door de *Ipecacuanna* met

H 4 *rheum*

rheum braakte de zieke eerst, en kreeg hierop dikke ſtoflyke ontlastingen. Somtyds bleef 'er egter een bloedige doorloop over zonder pyn, welke het veiligſte door de *cortex anguſturae* overwonnen wierd.

Met deze *febris dyſenterica* heb ik een tusſchenpozende koorts verbonden gezien. 's Avonds kreeg de zieke den aanval met koude, en zwaare buikpyn, de hitte was verzeld met geweldige hoofdpyn, vooral van het voor en agterhoofd, zodat de lyder zyn gevoel uitdrukte, als of 'er een band ſtyf om 't hoofd gebonden was, 's morgens zweette hy ſterk. Na den aanval was 'er walging en neiging tot braking, en een vuil beſlag op de tong. Op den vryen dag bragt een braakmiddel veel taaye gal op, en daarna wierd de ontlasting door rhabarber met *ſal. polychr.* bevorderd. De tweede aanval liep op dezelve wyze af, maar op den vryen dag, waren de afgangen lyviger. Na het derde *acces* hield de dyſenterie op, maar de zieke hadde zwaarder hoofdpyn, yling, en een opzetting der maag, die op het aanraken pynlyk was. Om deze rede wierden de ontlastingen meer bevorderd, en de volgende *paroxysmus* was van deze toevallen vry. Wanneer de zwakheid vermeerderde, gaf ik campher met *ſerpentaria*, waardoor van zelve, wel gekookte afgangen, een verligtend zweet, en een dik wit water, volgden. Een ſpaanſche vlieg in den nek aangelegd, nam niet alleen de hoofdpyn, maar de koorts zelve weg. Dan daar de koorts als een zuivere *terti-*

ana

ana wederkeerde, genas ik dezelve gemak'yk met den koortsbast.

De volgende dagen waren 'er door de koude en belette uitwaasſeming rheumatique pynen en *choleræ*, welke door openende *laxantia* verdweenen. Zommige daarvan wierden door een *critisch acces* van koorts met braking en ſtoelgangen, een ſterk zweet, en een dikke wel beſonkene urine geheel weggenomen.

October.

Van 1 tot den 11 was het weêr helder en koud met een O. of NO. wind, op dien dag veranderde het weêr geheel en al, zodat wy met een W. wind warmen regen hadden. Den 13 was de wind Z., welke dus met regen tot den 20 bleef voortduren, wanneer 'er heldere en zomerſche dagen kwamen. Den 24 hadden wy weder een plotslyke verandering van weêr, het welk nu koud, en regenagtig wierd met NO. wind, die den 26 O. wierd, maar helder en koud. Den 28 wierd de wind Z. laauw, regenagtig. Van den 29 tot den 31 ſtormagtig met regen, terwyl 'er een ZW. en W. wind waaide.

De *febres bilioſo-catarrhales* der vorige maand bleven nog aanhouden, waarby zich hier en daar een inflammatoire dispoſitie voegde. Rheumatique pynen, catarrhale koortſen, *pleuritides rheumatico-inflammatoriæ*, wierden nu over het algemeen waargenomen: een galagge ſlym voegde zich gewoonlyk by een ſcherpe zinkingagtige ſtoffe, zodanig dat een ſchie-

lyk belette uitwaasſeming de toevallige oorzaak ſcheen te zyn, waardoor eene opgehoopte galagtige ſtof in werking gebragt wierd. Met een ſcherpen hoest, oppresſie, en pyn op de borst was meest een geele tong, walging en drukkende pyn in de maag gepaard, die op het aanraken erger wierd. Hierom was een braakmiddel uitſtekend nuttig, waardoor na het ontlasten van veel ſlymagtige gal een ſterk en waar critisch zweet veroorzaakt wierd, zodanig, dat de natuur zich hierdoor zonder eenige purgeermiddelen redde.

Dezelve oorzaak maakte de diarheen menigvuldig, welke in 't eerst met zwaare pyn, walging, en bitteren ſmaak verzeld, door purgeermiddelen verergerd, maar kragtig door een braakmiddel en vervolgens door zweetmiddelen genezen wierden. In ſommige gevallen wierden zy egter langdurig, zodat zy oogenſchynlyk nadeel deeden, hierom heb ik gedagt dezelve door een kragtig verſterkend middel te moeten bedwingen. Ik liet tot dit einde een *Dr. cortex auguſturae* in 6 oncen van een ſpeceryagtig water aftrekken, en in 24 uuren gebruiken. Dit middel 2 of 3 dagen gebruikt zynde, bedaarde niet alleen de diarhé, maar nam ook tegelyk de walging en bittere ſmaak weg. Dit middel komt dus in veel opzigten met de *radix arnicæ* overeen, waarvan ik de uitſtekende uitwerkingen te voren heb medegedeeld.

By die gene, welke te voren tekenen van kwaade ſtoffen in de ingewanden gehad, en dezelve verwaasloosd hadden, brak de netelroos uit, die door *laxantia* weggenomen wierd.

Moei-

Moeijelyke waterloſing met buikpyn, ſcherpe maagpynen met zuuragtige oprispingen, uit onderdrukte uitwaasſeming voortſpruitende, wierden op dezelve wyze als in de vorige maand door een aftrekzel der valeriaanwortel genezen.

Sommige vrouwen kreegen zonder uitwendige aanleidende oorzaaken flauwtens, en wierden daarvan herſteld door *antiſpaſmodica*.

De moeilyke en belette neerzwelging was dit jaar meer gemeen dan in de voorgaande jaaren, zo dat ik daar aan drie vrouwen verloor. Offchoon ik zo wel by jonge als oude menſchen deze kwaal heb waargenomen, zag ik dezelve egter meer op dien tyd, wanneer de *menſes* ophouden. By een anderzints gezonde vrouw, wier ſtonden twee jaaren te vooren waren opgehouden, kwam in de verlopen maand van April een zekere ſcherpte in de keel met een gevoel van droogte, welke de ſlikking moeielyk maakte, wanneer ik de keel met alle oplettendheid beſchouwde, vond ik dezelve bleek en verſlapt; deeze moejelyke ſlikking wierd allengs grooter, en nu vertoonde zich in den nek by de doornachtige uitſteekſels der halswervelen een verharde klier, welke langſaam grooter wordende, zeer lastig wierd. In de maand van September wierd deeze moeylykheid in 't ſlikken grooter, en tegelyk met het voedzel wierd 'er veel taaije ſlym uitgeworpen. Zy kreeg een zeer ſchielyk verval van kragten, en ſtikte onverwagt. Zeldzaam of ooit heb ik gezien, dat de ziekte in zulk een korten tyd zodanig verergerde, als in dit geval. Meest altyd was de verergering on-

onmerkbaar: een vrouw van 80 jaar ſtierf aan dit gebrek, nadat zy het reeds dertig jaar gedragen had.

In deeze Maand vertoonde zich hier dezelve epidemiſche catarrhaal koorts, welke onder den naam van *Influenza* in het jaar 1782 geheel Europa bezogt heeft, en vooral in de maanden van Mey en Juny hier in Nederland algemeen was. — De eerſte, die hiervan aangetast wierd, kreeg ik op den 9, wanneer een koud en regenachtig weer, tot helder en koud met een NO. wind overgegaan was. De ziekte verſpreidde zich dagelyks meer en meer, doch vooral den 24, 25 en 30, wanneer de lugt zoei en vogtig was. — De toevallen, welke deeze epidemiſche ziekte kenmerkten, waren de volgende.

Onverwagt wierden zy aangetast door een pyn door alle leeden, matheid, en een ligte rilling en koude, het hoofd was vooral pynlyk, doch zodanig dat 'er als een band boven de oogleden gebonden was; de oogen waren rood, pynlyk, traanende, en konden geen ſterk licht verdragen; 'er was een gedurige nieſing, in de *uvula*, het *velum pendulum* en de keel voelden zy een ligte prikkeling, en hierdoor was de ſlikking pynlyk, de ſtem was eenigſints heesch, de hoest was geduurig en heesch, by ſommige was zy byna niet aanwezig, de ademhaling was moeilyk en 'er was als een gevoel van zamentrekking over de geheele borst, 'er was altyd een pyn en drukking op de *ſcrobiculus cordis*, walging, neiging tot braken, de ſmaak of zoet, of papagtig of bitter, by zommige

mige was de tong wit en papagtig, by andere geel en galagtig; de pols was in 't eerst klein en ingetrokken, doch daarna wierd zy vryer en meer vol, te gelyk kwam 'er een brandende hitte; het water was dik en liet een onvolkomen wit zetzel vallen; des nagts vermeerderde de hoest, en 'er volgde een symptomatisch zweet. — Den tweeden dag vermeerderden alle de toevallen, vooral de braking, en veele braakten van zelfs veel flym, met zeer veel verligting. Den derden dag verdween de koorts reeds en 'er volgde een zagt aangenaam verligtend zweet, en een gescheiden wit water, waardoor de ziekte volkomen geeindigd wierd. — By sommige waren slegts geringe tekenen van koorts, maar by alle het gevoel van drukking op de maag, en tekenen van verkoudheid. By andere waren alle toevallen van koorts zwaarder, en de koorts een remitterende catarrhaalkoorts. Sommige hadden alleen des avonds een aanval van koorts, welke des morgens afging met zweet en een zeer overvloedig wit zetzel in 't water. Deze hadden alle sterkere tekenen van koorts. Somtyds bepaalde zich de ziekte alleen tot het hoofd en de keel, en vertoonde een *angina serosa*, dan de walging en drukking op de maag, de korte duur der ziekte, en de genezing door een verligtend zweet, toonden genoegzaam dezelve natuur der ziekte. Niet zelden koos de ziekte stof de waterwegen, de maag of ingewanden, en veroorzaakte moeilyke waterlozing, pyn in de maag, een boord of doorloop, welke binnen drie dagen

door

door een rheumatische urine, en een sterk zweet geoordeelt wierden.

De ziekte was dikwyls verzeld van een scherpe pyn in de borst, die de ademhaling belemmerde, intusschen luisterde dezelve niet na de gewoone middelen, had zulk een hevige koorts niet by zich, als de *pleuris*, en wierd door zweet in weinige dagen geheel weggenomen. — Was de catarrhale koorts met een tusschenpozende verbonden, dan maakten de catarrhale toevallen de koorts zeer moeilyk, en deze bleeven de *intermittens* lang verzellen; dan wanneer zy eens overwonnen waren, kon men de koorts veilig met den koortsbast wegnemen.

Met opzigt tot de behandeling, beschouwde ik de ziekte als zamengesteld uit het rheumatische en gastrische, (als een *febris rheumatico-gastrica*) en hierom liet ik aanstonds een *decoctum aperiens laxans* gebruiken, 't welk in 't begin een ligte braking, en daarna veele slymagtige stoelgangen te weeg bragt, terwyl 'er des nagts een zeer verligtend zweet volgde. In de meeste gevallen was geen ander geneesmiddel nodig, en binnen drie dagen wierd de zieke daar door hersteld. Was de walging sterker; dan gaf ik de *ipecacuanna* in kleinere giften en hierdoor wierd zeer dikwyls de hoest weggenomen. De aderlating was zo schadelyk, dat daar door aanstonds de benauwdheid, en de steking der borst, ja zelf de koorts aanmerklyk vermeerderde. By eenige zwangere vrouwen liet ik een ader openen, om dat zy meer oppresfie, sterker hoest, en een harder pols hadden, deeze egter bleven veel erger en langer ziek. Ik heb

na

naderhand, niet tegenſtaande een plaatſlyke pyn en benaauwdheid op de borst een aderlating ſcheenen aan te wyzen, dezelve niet in 't werk geſteld, maar op de pynlyke plaats een warme pap gelegd, en tegelyk een openende drank met *Manna* en *ſal polycr.* rykelyk laten drinken, waardoor de ziekte na voorafgaande behoorlyke ontlaſtingen door een goed zweet gescheiden wierd. In 't begin der ziekte heb ik nooit aanſtonds ſpaanſche vliegen gebezigd, maar zo dikwyls 'er een kittelende hoest overbleef, welke vooral des nagts laſtig zynde den ſlaap belettede, liet ik een groote ſpaanſche vlieg tusſchen de ſchouders leggen, welke niet alleen de hoest verminderde, maar ook een goede ophoesting gaf. Wanneer de ziekte na het einde liep, liet ik gedurende verſcheide dagen zagte uitwaasſemende middelen gebruiken, welke de fynere overblyvende ſtof langs den weg der huid loosden. Bittere middelen voldeden my zeer wel om een inſtorting voor te komen.

Opiaten vermeerderden den hoest en de koorts, en maakten de ziekte hardnekkiger. Maar byaldien de hoest en heeschheid langdurig wierden, en de borst door een ſpasmodiſchen hoest, die diep uit den buik ſcheen te komen van tyd tot tyd krampagtig wierd zamengetrokken, was de *opium* met *caſtoreum* en *tinct. Succini* zeer heilzaam.

Wanneer de zieken niet aanſtonds zich te huis hielden, en zich van de vrye lugt wagteden, waren zy veel erger ziek, en hadden een veel zwaarder koorts. Het te vroeg uitgaan was zelf zo nadelig, dat zy den zelven

dag

dag reeds weder instorteden, zy wierden op eens overvallen door een zwaare oppressie die een onmiddelyke stikking dreigde, met zwaare pyn boven de oogleden, benaauwdheid, en een snelle en gespannen pols. Een kleine aderlating scheen in dit geval goed te doen, niet tegenstaande het bloed niet ontstoken was; maar een clysteer, en een buikzuiverend middel, bragten een onmiddelyke verligting te weeg.

Offschoon de ziekte het meest by mans en vrouwen van middelbaren ouderdom gezien wierd, en over het algemeen de kinderen scheen te sparen, wierden deze egter, by aldien zy de ziekte kregen, zwaarder aangetast. Zy kregen wel dra een waare ontstekingagtige peripneumonie, welke voor een tyd door aderlatingen verligt wierd, offschoon het bloed alleen met een *crusta rheumatica* bedekt was. 's Avonds wierden zy door een aanval van droogen hoest, met oppressie en benauwdheid aangetast, met een hevige koorts, welke door een aderlating moest weggenomen worden. Emollierende dranken, spaansche vliegen tusschen de schouders, clysteren en *laxantia* genazen ze alle.

De ziekte was voor geen van myne lyders doodelyk, offchoon by veele zwaare toevallen plaats gehad hebben.

Een *delirium ferox* met toevallen van *epilepsia apoplectica* door schielyke gramschap ontstaan, genas ik, na aderlatingen en spaansche vliegen, door campher, met *opium* en azyn, welke na een ruim zweet, en galagtige ontlastingen de ziekte geheel wegnamen.

Novem-

November.

De W. wind bleef met regen en zagt weêr geduurende de eerste dagen van November voortgaan, van den 4 tot den 7 hadden wy schoon helder weêr met een O. of ZO. wind, des nagts vorst. Den 7 en 8 miste het sterk, van den 9 tot 11 bleef de stinkende koude mist aanhouden met W. wind. Den 15 ZW. met zoelen regen. De drie volgende dagen stormen en regenbuijen uit het W. en NW. welke nu meer, dan minder aanhielden tot den 24. 'Er volgde den 24 helder weêr met vorst tot den 28, de wind N. of O. Den 28 wierd de wind ZO. met dooy weêr en mist tot het einde der maand.

De *catarrhus epidemicus*, die de voorige maand zo algemeen geweest was, bleef nu nog aanhouden; de ziekte scheen nu egter een ernstiger keer te nemen. De benauwdheid was groot, de hoest zeer droog en kittelende, zonder de minste opwerping, by zommige was een plaatslyke pyn in de zyde, by anderen begon de ziekte met een hevige koude koorts, waarop hitte en zweet volgde, de kenmerkende drukkende pyn in den hartkolk was altyd by deze ziekte tegenwoordig, de pols was snel en week, de tong wit of geel, 'er was walging, het water was zeer diep gekleurd, helder of ook bezonken. De ziekte was over het algemeen sterker, hardnekkiger en langduriger. Zomtyds was zy met een plaatslyke zin-

king op de borst, de keel, of de ingewanden verbonden.

In het behandelen dezer ziekte begon ik met het zuiveren der eerste wegen door resolverende dranken, door *Manna*, *Tamarinde*, *oxymel*, middenzouten &c. wanneer de natuur of na boven, of na beneden een menigte galagtige slymstoffen ontlastte, of ten minsten de stof zodanig beweeglyk maakte, dat dezelve door kleine giften *Tart. Emetic.* gemaklyk ontlast wierd. Over het algemeen heb ik niets in deze ziekte zodanig zien voldoen, als de kleine en aanhoudend toegediende giften der braakmiddelen, zonder welke de overige middelen weinig dienst deden. Somtyds egter was de benaauwdheid en de doorloop des bloeds door de longen zodanig moeilyk, dat men verpligt was een ader te openen. Het bloed was dik, galagtig, zonder wey, doch ook zonder de minste korst. Intusschen wierd dezelve meest vrugtloos en verkeerd in 't werk gesteld, wanneer 'er een scherpe stekende pyn in de borst plaats had; de aderlating nam deze pyn niet weg, maar een spaansche vlieg, zo na mogelyk aan de plaats der pyn aangelegd.

'Er was geen maand, waarin zo veel *rheumatismi* en rheumatische koortsen waren, als deze. By sommige waren 'er eerst tekenen van verkoudheid, by andere begon de rheumatische pyn met zwelling en roodheid van het deel aanstonds met de koorts, terwyl wederom by andere de koorts by de plaatslyke *rheumatismus* bykwam.

Over-

Over 't algemeen was de ziekte in haar eerſte begin zeer inflammatoir, het aangedane deel was zeer rood, geſpannen, pynlyk en kloppende, zo dat 'er herhaalde aderlatingen en weekmakende pappen vereiſcht wierden om dezelve weg te nemen. Hier door het ontſtekingagtig tydperk overwonnen zynde, begon de koorts remitterende en *gaſtrisch* te worden, terwyl de verheffingen des avonds aankwamen, en des morgens wederom met een vettig, en niet verligtend zweet, nalieten. De tong wierd geel, het water dik, 'er was walging en alle andere tekenen van onzuiverheid der eerſte wegen. Kleine giften van braakmiddelen, openende en buikzuiverende dranken ontlaſteden veel galagtige ſlym, en maakten, dat de pyn van de een na de andere plaats telkens verſchietende, eindelyk verdween. Deze *rheumatiſmus* verdroeg geen *opium* of *pulvis doveri*, maar na een vry langdurig gebruik van *laxantia* waren pillen van *gum. guajac.* met *ſulph. aurat.* en *rheum* zeer geſchikt. De overblyvende ſtyfheid der ledematen en vliegende pynen, wierden door campher met *ſal. volatile C. C.* en bittere extracten weggenomen. De ſpaanſche vliegen deeden in den beginne hierom nadeel, dewyl zy de *fomes gaſtricus* en de koorts vermeerderden, en dus middelyk de ziekte voedden.

Offſchoon 'er weinig heldere koude was, voegde 'er zich egter hier en daar een weinig ontſteking by de *morbi rheumatici*, vooral by die geene, welke natuurlyk daar toe weinig geſchikt ſchenen. Vooral waren 'er

veele vrouwen, die een *inflammatio tecta particulae pulmonis* hadden, een ziekte zo wel door STOLL beſchreven, en die helaas nog zo dikwyls door onze geneesheren, als een ligte verkoudheid tot ſchade der lyders behandeld word.

De kraamvrouwen, vooral die voor 't eerſte kraamden, hadden een langdurig en moeilyk kraambed.

Een jonge, ſterke, gezonde vrouw, kraamde voor 't eerst moeilyk na langdurige valſche pynen, de nageboorte was zodanig vast vereenigd met de lyfmoeder, dat de vroedmeeſter genoodzaakt was dezelve voorzigtig met de vingeren af te pellen. Den volgenden dag was de kraamvloed gering. Op den derden dag kwam de zogkoorts, en de kraamvloeide ſterk. Den vierden dag bleef de koorts voortduren, en hierom was ik verpligt, door een clyſteer en een manna drankje, den buik te openen. Op den 6 dag kreeg zy een geregelde koorts met koude, hitte en zweet, waarna zy door middel van een clyſteer veel oude ſtoffen loosde. Op den 8, 10, 12, dag kwam de koorts weder, doch nu verzettede zy zich op den 13, terwyl de eetlust wederkwam en de urine afzettede. Dewyl de koorts nu geregeld op den 15 terug keerde, gaf ik den koortsbast. Den 17 was zy zeer ſlaperig en het zog verdween langzaam, egter keerde het langzaam onder het gebruik van kina weder; niet te min bleef 'er zeer lang een groote ſnelheid van pols en zwakheid over.

Ik ben lang van begrip geweest met de

mees-

meeſte hedendaagſche vroedkundigen, dat men de nageboorte niet terſtond na de kraam behoorde aftehalen. Dan ondanks de redenen door den Heer VAN DER HAAR (Bataafsch genoodſ. 6. d.) RUISCH en CAMPER hier voor ingebragt, ben ik, en met my veele kundige vroedmeeſters, van myn gevoelen te rug gekomen, en raade nu om zo het mogelyk is, dezelve niet te lang te laten zitten. Immers heb ik een en andermaal gezien, dat 'er by het agterblyven der *placenta*, zonder dat daaraan eenig geweld gedaan was, de kraamvloed te rug bleef, de lyfmoeder hard wierd, een ſterke inflammatoire koorts gebooren wierd, welke zeer ſpoedig in een *gangraena uteri* en den dood overging. Meer dan eens zag ik, dat de *placenta* agterblyvende, na twee of meer dagen met klonters bloed wierd uitgedreven, dat zo wel de *placenta* als de *grumi*, welke tegelyk ontlast wierden, bedorven en zeer ſtinkend waren, de kraamvloed weinig was, en dat 'er langen tyd een dunne ſtinkende ſtoffe geloosd wierd. Dat deze dunne etteragtige ſtof in 't bloed opgenomen, een zoort van *febris lenta naturae putridae* veroorſaakte, en op den 20 of 22 dag eindelyk nog dodelyk wierd.

In deeze zelve maand heb ik een kraamvrouw aan *rheumatiſmus acutus* gehad, welke door zagte *involventia* en *diaphoretica* met een weinig *opium* gemengd, herſtelde.

Wanneer in het verder beloop der maand het weer ſtormagtig, vogtig en koud wierd, waren de *rheumatiſche* ziekten menigvuldiger, en kwamen nu onder de gedaante van tand- en oorpy-

nen en zeere keel menigvuldig voor. Zy waren egter alle min of meer met een remitterende *febris gastrica* gepaard.

De *influensa*, die nu eenigen tyd verminderd was, hefte nu ook wederom het hoofd op. De borst wierd nu daar door sterker aangetast, de oppressie was grooter, en de zieken gevoelden nu meer stekende pynen in de zyden, en een zekere hitte in de borst. De aderlating deed nu meerder nut, en het bloed had een dikke zamengetrokken korst. De *influensa* verzuimd zynde, kreegen de zieken een zeer gevaarlyke *pleuritis rheumatico-inflammatoria*, waarin aderlatingen, en daarna spaansche vliegen, maar byzonder het *oleum lini* nut deeden. Op het sterk aanpryzen van THILENIUS heb ik in deeze ziekte een *infusum* van de *radix senegæ* gegeven. Dan de hitte en vermeerdering der koorts, welke daardoor spoedig verwekt wierden, deden my overtuigend zien, dat dit prikkelend middel geheel ongeschikt is om de *dispositio sanguinis inflammatoria* weg te neemen, daar het integendeel zeer nuttig is om in die gevallen gebezigd te worden, waarin een dikke taaije slym de longen verstopt, en een genoegzame veerkragt aan dit ingewand ontbreekt, om zich van deeze stoffen te ontdoen.

Ik heb meermalen gezien, dat zwangere vrouwen in de laatste maanden van haare zwangerheid, schielyk en zonder uitwendige oorzaak een geelzugt krygen. Offchoon de vrouwen op dit oogenblik in een gevaarlyk tydpunt van haar leven verkeeren, is deeze geelzugt, ook volgens de herhaalde waarneeming van BURSERIUS,

niet gevaarlyk. De ziekte, welke uit een drukking der lyfmoeder op de lever en deszelfs ontlastbuis voortſpruit, laat dikwyls geene genezing gedurende dezen tyd toe, en word aanſtonds na de kraam, door het wegnemen der oorzaak, geheven. Intusſchen kan de in het bloed opgenomene gal een koorts doen geboren worden; en dat zelve vogt, 't welk in de galblaas, en de *ductus hepatici* opgehoopt is, kan hierdoor ſcherp worden, prikkeling, pyn en ontſteking in deeze deelen te weeg brengen; het gebrek aan gal in het *duodenum* en de andere ingewanden, kan niet alleen de natuurlyke neiging der kraamvrouwen tot zuur merkelyk vermeerderen, en daardoor een ſterke hardlyvigheid veroorzaaken, maar ook andere aanmerkelyke ongemakken te weeg brengen.

Een zwangere vrouw van een droog en galagtig geſtel, kreeg op de agtſte maand een ſterke jeuking en rood uitſlag over de geheele huid, haar mond was bitter, zy had pyn door de leden en koorts. Na het gebruik van zagte *laxantia* wierden de huid en oogen geel, zy klaagde over een ſpannende pyn in de regter zyde, haar water was groengeel, de pols hard en ſnel, de pyn week voor een aderlating, en voor verdunnende en verkoelende dranken. Egter keerde de pyn den volgenden dag weder, de huid was geeler, de ontlasting grys, en de keel zeer ſlymagtig. Dewyl zy na het gebruik van *clysmata* en zagte *laxantia* geen ſtoelgang kreeg, gaf ik haar een openend *decoctum* met een weinig ſennebladen, hierop ontlastte zy veele harde afgangen, die welgekleurd waren. Dit middel hield

den buik dagelyks open, en de geelzugt verminderde. Niettemin kwamen 'er onverwagt pynen, en de vrouw verloste van een kind, 't welk geen tekenen van geelzugt had, doch des anderen daags aan hevige stuipen stierf. Alles schikte zich met deze kraamvrouw wel, en op den derden dag kreeg zy een behoorlyke zogkoorts, waarna een geel en met gal besmet zog uit de borsten ontlast wierd. Zy herstelde door het gebruik van resolverende extracten.

Na den 24 wierd het weer geheel veranderd en koud, gedurende dit vorstig weer, vermeerderden de *rheumatismi acuti*. Omtrent den 27 wierd het weer mistig met O. wind. Wy hadden toen veele *anginae inflammatoriae*, de amandelen waren hier geheel niet aangedaan, maar alleen het *palatum molle* en *uvula*, deeze waren zeer rood en pynlyk, de zieken hadden daarby een *febris acuta inflammatoria*; de ziekte ging in drie dagen tot *suppuratie* over, dan meestal wierd de hand des heelmeesters vereischt om deeze absceesen te openen, eer dat zy volkomen ryp waren, dewyl een langer uitstel een stikking zoude te weeg gebragt hebben. Dit was een ware *angina inflammatoria*, die hier zeldzaam is, zy had haar zitplaats niet in de klieren, maar in de vleesige deelen der keel, en suppureerde daarom spoedig. Onze gewoone keelziekten zyn meest rheumatisch, hebben haar zitplaats in de amandelen, en zyn langduriger, offchoon zy zelden tot een volkomene suppuratie overgaan.

Decem-

December.

In het begin deezer maand hadden wy vorst met O. wind, en zeer koud weer. Wanneer de wind den 4 na het Z. liep, kreegen wy schielyk een warmen reegen en stormbuijen. Van den 7 tot den 11 kreegen wy storm uit het N. en NW. met zeer kouden regen, de wind wierd toen ZW. en het weer iets warmer, den 16de en 17de ZO. den 18 en 19 ZW. van den 20 tot het einde der maand NW. Van den 4 tot het einde der maand hadden wy niets als regen en storm.

Gedurende de eerste koude dagen waren veele menschen verkoud en heesch.

Een byzondere soort van zinkingagtige zeere keel vertoonde zich by verscheide menschen. Deeze ziekte was niet zeer hevig maar uitermaten lastig en langdurig. Het was een *angina pharyngea*, waarvan dit het beloop was.

's Avonds kwam 'er een aanval van koude koorts, gevolgd van brandende hitte, waarby zich aanstonds voegde een zekere ruuwheid in de keel by het slikken, het aangezigt en de hals waren gezwollen, en uitwendig aan de hals konde men gezwollene klieren gewaar worden. Diep in de keel zag men niet alleen de amandelen rood en opgezet, maar overal zag men diep in de keel veele kleine roode opgezette kliertjes, welke in het slikken zeer veel pyn gaven. Na den derden dag waren alle tekenen van koorts reeds verdwenen, de tong was zuiver en vog-

tig, en de eetlust zeer goed. Zy verdroegen gene adſtringerende gorgeldranken, maar emollierende en ſlymagtige dingen, en de damp van warm water, het vryven van den hals met het *linimentum volatile*, purgeermiddelen, en des avonds het *ſerum lactis vinoſum*, bragten de meeste verligting aan. De ziekte, welke ook vooral deszelfs catarrhale natuur daardoor verraadde, dat zy met verkoudheid gepaard, of de eene ziekte in de andere overging, was ook ſomtyds hardnekkig en langdurig.

Wanneer de vorst in een zagte dooy overging, hadden wy veele verkoudheden, die verwaarloosd zynde, in een catarrhale koorts overgingen. By een jong ſcorbutisch mensch wierd deze koorts kwaadaartig en eindelyk dodelyk. In het eerst was de verkoudheid eenvoudig en zonder koorts, en hierom bleef hy met dezelve uitgaan, en zich aan 't guure weêr bloot ſtellen. Eindelyk kreeg hy zwaare pyn in 't voorhoofd, roode oogen, een drogen hoest en benauwdheid op de borst, pyn door alle leden en 's avonds een vry hevige koorts, het water was zeer dik, de tong wit, en de pols ſnel. Na dat men een aderlating, ſpaanſche vliegen en openende en losmakende middelen had toegediend, wierd de koorts heviger met yling en verhefte twee maal in 24 uuren met koude, en ſcheen met zweet te remitteren. Op den elfden dag wierden de toevallen meer bedenkelyk, de yling heviger in de verheffingen, de ademhaling moeilyker, en de pols meer krampagtig, ik oordeelde daar-

daarom nodig de campher te geven. Op den 13 dag vertoonde zich aan de lippen en in den mond ſtippen van witte ſpruuw, de urine was moeilyk en 'er kwam een zekere beving by. Op den 14 was 'er buikloop, veel ſereuſe urine, en de geheele keel droog en ſpruuwagtig. Men gaf toen een afkookzel van koortsbast, hierna wierd de tong vogtiger en de koorts minder. Den 16 was de tong droog en vuil, opſpringingen der peeſen, de pols intermitterende, de buik geſpannen. Deze convulſive bewegingen vermeerderden van tyd tot tyd, en hy ſtierf den 17 dag. Deze ziekte was in 't begin eenvoudig catarrhaal, op den agtſten dag kwamen 'er tekenen van *typhus nervoſus*, welke ik door campher zogt weg te nemen, dewyl de ondervinding my geleerd had, dat de koortsbast te vroeg in deeze koortſen gegeven, de huid en tong droog maakte, en de hitte vermeerderde. Op het laatst egter was ik genoodzaakt tot dit middel mynen toevlugt te nemen, dewyl 'er een groot verval van levenskragten kwam. In dit tydperk was het ook zeer merkbaar, dat de koortsbast, de campher en wyn, de tong vogtig maakten. 'Er waren geheel geene *ſymtomata putrida*, de *urina ſtranguri-oſa*, welke op den 4den dag wierd waargenoomen, toonde een poging der natuur om de ziekte te ſcheiden. Op den 13 poogde dezelve een bezinkzel in 't water te vormen, dan dit was een vergeefſche poging, dewyl de kragten te veel vervallen waren. De *aphthae* waren hier niet waare *aphthae criticae*, offchoon 'er

'er na het verfchynen derzelve een mindere ophoping na de borst was, zy waren wit en gefcheiden, maar zy kwamen niet uit de keel, zy waren niet doorfchynende, en verligtende, men kon dezelve eer als *miliaria* befchouwen, welke hier en daar in den mond onder den naam van fpruuw voortkwamen.

Met opzigt tot de fpruuw, heb ik in myne practyk daarvan verfchillende foorten opgemerkt, welke alle in aart verfcheiden zynde, een verfchillende behandeling vorderden. De fpruuw by jonge kinderen fchynt thans niet zo menigvuldig te zyn, als in voorgaande jaren. Deze fchynt niet van een zuur geworden zog af te hangen, dewyl de kinderen, die niet zuigen, en pap eeten, ook dikwyls fpruuw krygen. Alle ophopingen van zuur, flym en onverteerd voedzel, geven fpruuw, en deeze houd op, zodra de oorfaak word weggenomen. De *Ipecacuanna* en de *Tinctur antimonii Huxhami* zo zeer door ARNEMAN aangeprefen, kunnen, door de maag onmiddelyk door braken daarvan te ontlaften, hier zeer veel nut doen, purgeermiddelen werken langzamer, en behagen gewoonlyk meer aan de moeder en minnen, en ik heb dezelve ook meermalen met zeer veel vrugt gegeven. Alle ftroopen doen nadeel. De *borax* neemt wel de fpruuw, maar geenzints deszelfs oorzaak weg. Om de fpruuw te verzagten, liet ik de kinderen dikwyls een eyerdojer met regenwater en fuiker gemengd nemen, dewyl dit door desfelfs inwikkelende en feepagtige kragt de flym ontbind, en het zuur in-

inwikkelt, hierom laat ik beurtlings het zelve met een rhabarber drankje verwisselen. In veele zwakke kinderen heb ik de spruuw zonder purgeermiddel alleen door een eyerdojer overwonnen. Zomtyds voegt zich de spruuw by tanden of koortsen van kleine kinderen; de spruuw is dan meest een zeer lastig toeval, en ik heb de *borax* in dit geval veel nut zien doen.

De spruuw by volwassenen is van een geheel anderen aart. Zy is een toeval van koortsen, en of symptomatisch of critisch. Ik heb dezelve nooit dan op een *dies judicatorius*, zelf in het begin der ziekten, gezien. De catarrhale koortsen, die eenigsints kwaadaartig zyn, en een soort van roosagtige ontsteking by zich hebben, hebben dikwyls spruuw by zich, en zeeker moet men dan met de ontlastingen voorzigtig zyn, offschoon dit ook wel eens een uitzondering hebbe: gewoonlyk zyn zy eenigsints critisch, en verligtende, en toonen dat 'er een *crisis per evacuationem serosam* op een andere *crisis* dag volgen zal. De spruuw, die vroeg by de catarrhaal koortsen komt, verheft zich om den anderen dag, en heeft gewoonlyk een groote zwakheid by zich. Ik meen dezelve meer by lieden van hoge jaren, dan by jongere menschen te hebben waargenomen. De spruuw, die goed en waarlyk critisch was, heb ik genoegzaam altyd op den 17 dag zien koomen, wanneer zy wit, doorschynend en zuiver, onder uit de keel kwam, en zich geregeld tot voor aan in den mond, en tot op de lippen voortplantte.

In

In alle ſpruuw heb ik my onthouden van veel ontlastingen te bevorderen; ik zag by een oud man een *mataſtaſis* na de borst gebeuren, die doodlyk wierd, door een zeer eenvoudig laxeerdrankje.

Ik heb altyd door emollierende mondſpoelingen, en een warme pap om de keel te leggen, getragt, deeze heilzaame uitbotting te bevorderen. Inmiddels kan ik met VAN SWIETEN zeggen, dat de ſpruuw zeer wel den koortsbast, ja zelf de *ſerpentaria*, *moſchus* en campher verdroeg, en dat ik door de levenskragten op te beuren, uitſtekend deeze heilzame poging der natuur bevorderde. Gewoonlyk wierd hierdoor een volkomene *criſis*, door gebondene ſtoelgangen, en een dik water, op den 20 dag te weeg gebragt.

Nimmer zag ik ſpruuw van een ophoping van kwade ſtoffen in de eerſte wegen, of van een verwaarloſing van behoorlyke en tydige ontlastingen, ontſtaan. Zomtyds heb ik in de *febris aestiva* en *dyſenterica* op het einde der ziekte zwarte drooge ſtinkende ſpruuw zien opkomen, welke met andere zeer ſlegte toevallen gepaard, een voorbode des doods was.

Eindelyk heb ik te voren een chroniſche ſpruuw waargenomen, waarvan KETELAER, BOERHAVE en GRANT ook gewag maken, dan wy vinden daarvan als een endemiſche ziekte het beste verſlag in HILLARY die dezelve op 't eiland BARBADOS menigvuldig opmerkte, in het werk, 't welk alzints opmerklyk en lezenswaardig is (*obſerv. on the changes of the air & the concomitant epidemic dis-*

diseases in the island of Barbados by W. HILLARY p. 276 tot 297.) Deeze spruuw schynt ook van een catarrhalen oorspronk te zyn, en van een belette uitwaassefming af te hangen, zagte *emollientia* en *diaphoretica*, genezen deeze ziekte het best.

De *aphthae* der ouden, of de roode zweertjes des monds met een wit stipje in 't midden, welke gemeenlyk voortlopende zyn, heb ik meest al by kinderen in den zomer epidemisch zien heerschen. Deze verschillen van *ulcera scorbutica*, en hebben egter daarmede zeer veel overeenkomst, zy schynen uit een catharrhale ongesteldheid, te gelyk met een phlogistische dispositie te ontstaan; een antiphlogistische geneeswyze, en zuure mondspoelingen scheenen hierin het beste te voldoen. Ik heb diergelyke zweeren ook in *febres catarrhales gastricae* gezien, dan offchoon zy met *ulcera scorbutica* de naaste overeenkomst hadden, waren zy pynlyk, minder uitgebreid, geelagtig en spekkig, en weerstonden alle *collutoria antiscorbutica*. Na het zuiveren der eerste wegen voldeed hier de koortsbast het best.

Van den 8 tot den 11 vermeerderde de N. wind de rheumatische ziekten, zodat 'er veele *febres rheumaticae*, *rheumatismi* en hoesten waren.

Den 11den begonnen de stormen en plasregens, die byna zonder ophouden voortduurden en in 't begin van een ZW. warmen wind verzeld wierden.

De *rheumatismi* waren, zelf in sterke en volbloedige menschen, niet zuiver inflammatoir, maar

maar waren met een *febris pituitosa gastrica* gepaard. By minder sterke lieden, waren wel in 't begin toevallen van ontsteking, die door een lating moesten weggenomen worden, maar de voornaamste ziekte was by allen een slymkoorts. Alle de zieken hadden een remitterende koorts, welke des avonds sterk verhefte, des nagts het hevigste was, en tegens den morgen in een sterk, niet verligtend, zuur sweet overging; het water, het welk in het begin dik was, wierd daarna helder, de stoelgangen waren dun en slymagtig, de tong papagtig en geel, de geledingen waren gezwollen, maar de zwelling was niet rood, maar bleek en wateragtig, en niet pynlyk op het aanraken. De zwelling en pyn verwisselden dikwyls van plaats, en bezetteden dan het hoofd, dan wederom de borst en de ledematen. De ziekte was verdrietig, langdurig en vermagerde de zieken sterk. De aderlating was slegts in het begin van dienst, de spaansche vliegen bragten een zeer kortduurende verligting te weeg. De uitwaassemende middelen als de *antimonialia spir. Minder* &c. vermeerderden de koorts en de scherpte der vogten. By eenen lyder zag ik op den 13den dag witte geerstuitslag, en daarna groote blasen op de borst, die in 't begin schenen te verligten, dan hoewel zy lang duurden en veel ongemak veroorzaakten, verminderde de ziekte niet. De koortbast met de *sarsaparilla* deeden zeeker een goede uitwerking om de kragten te onderhouden, dan de ziekte zelf verdween langzaam, zonder merkbare *crisis*.

de

De melkdiëet, en koortsbast herftelden daarna de verlorene levenskragten.

De netelroos, verkoudheden, *colicae rheumaticæ, anginæ, parotides* waren hier en daar te zien. De *fcorbutus* of *ftomacace* was vry algemeen; 'er was een bezwaarende en drukkende pyn in 't hoofd, een traagheid tot alle beweging, het tandvleesch was rood en gezwollen, daarna week en fponsagtig, de tanden waren met etter omgeven, en zaten los in de kasfen. Over het geheele lichaam waren blaauwe vlakken verfpreid, op de beenen waren de aders uitgezet en vol fpatten, en des nagts was 'er een zwaare pyn in de beenen. De *ftomacace* was een toeval van de fcheurbuik des geheelen lichaams, dewyl gedurende de aandoening des monds, alle de toevallen in 't lichaam zelve op het hevigfte waren, en daar door niet verligt wierden. Ook dwalen na myn inzien die gene, welke de fcheurbuik als een ziekte der eerfte wegen befchouwen, dewyl de eetlust en fpysverteering, gedurende deeze ziekte, gewoonlyk zeer goed zyn. Ook helpen de eigenlyk gezegde maagmiddelen in deeze ziekte niet, maar zulke dingen, welke de byzondere alcalifche fcherpte wegnemen. By zommige genas eenvoudig citroenfap den mond zeer fchielyk, by anderen was ik verpligt het *unguent. Aegyptiacum*, in lepelblad of faliewater ontbonden, als mondfpoeling te geven. Het *cerevifia antiscorb. Sydenhami*, de koortsbast en vooral het *elix. vitrioli* deeden inwendig het meefte nut. Intusfchen moet men alle oplettenheid gebruiken om de fcheurbuik wel

te onderscheiden, dewyl in volbloedige en sterke menschen de scheurbuik meer heet, en als van een impure inflammatoiren aart kan zyn, daar zy in tedere en magere gestellen meer na het tegenovergestelde overslaat. By de eerste zyn dus zuure dingen en *spir. vitrioli*, of *sp. salis.*, by de laatste *amara sinceriora* en zomtyds *aromatica* nuttig.

Omtrent het midden van December begon de scharlakenkoorts zich hier en daar te vertonen. Een jongman van 30 jaar kreeg op den 27 deezer maand koude en rilling, benauwdheid, walging en braaking van slym, de keel was rood en pynlyk, de tong wit: ik gaf hem een braakmiddel. Nadat hy met veel verligting gebraakt had, wierd het wesen en het geheele lichaam rood, de keel was ontstoken en de amandelen gezwollen, de oogen waren rood, de pols hard en snel, hy was zeer heesch, en de tong beslagen. Ik liet een ruime aderlating doen en een *Dec. aper.* met *manna* geven. Het bloed was rosenkleurig en iets ontstoken, de koorts was sterker, de urine rood, de amandelen ontstoken en bedekt met een geulcereerde korst; een pap van mostert en zuurdeeg, en een verzagtende gorgeldrank wierden van het begin af aan voorgeschreven. Na een ongedurigen nagt was de koorts den derden dag minder hevig, de keel vryer, maar de borst heesch en raauw, hy had walging en dunne afgangen; het water was rood, dik en slymagtig. 's Avonds was de koorts sterker, de pols voller, en een zagte uitwaasseming; des nagts wierd de zieke onrustiger, de pols snel-

ſneller, en 'er kwam een gedurige neiging tot braken met een inwendigen brand, terwyl de uitſlag ſtaan bleef. Na het geven van een verzagtend clyſteer, en het toedienen van een emulſie met *ſyr. Diacod.* bedaarde de braking, en hy had een rustigen nagt, intusſchen had hy geweldige pyn in 't ſlikken, de ſcharlaken uitſlag had zich meer over het lyf en beenen verbreid, het water was als bruin bier; ik liet een ſpaanſche vlieg tusſchen de ſchouders leggen. Hierop volgde een goed zweet en verligting in de keel. Den 5den dag was de keel purperrood, en de tong groen beſlagen, aan de linker zyde was een diepe zweer, die groene etter gaf, de uitſlag wierd bleeker en de braking hield op. Den 6den dag kreeg hy des nagts koorts met yling, terwyl de uitſlag verdween, en de keel droog en rood zag. Na het toedienen van een *decoct laxans* bedaarden deeze toevallen, terwyl de uitſlag den volgenden dag zich wederom vertoonde. Den 7den dag was hy ſlaperig, maar by zyn verſtand, des avonds had hy koortsverheffing. Den 8 kreeg hy gekookte ſtoelgangen, gevolgd van een ſterk zweet, waarna de uitſlag verdween, en nu tragtte ik door rhabarber en *Tra. ant Hux.* de uitwaasſeming en den buik open te houden, en hield hem lang buiten de lugt.

Ik heb deeze ziektegeſchiedenis hier alleen zo breedvoerig opgegeven om te toonen, dat deeze zwaare ziekte zeer wel na de eenvoudigſte behandeling luiſterde. Deeze ontſtekingziekte wierd in 't begin antiplogiſtisch behandeld, op den 3den dag wierd een *ſymptoma terrens* door

een eenvoudig verkoelend *anodynum* weggenomen. Op den 4den dag gaf ik geen *cortex* of *acida mineralia*, offchoon de keel purperagtig zag. Ik maakte de ziekte door deeze middelen niet kwaadaartig, en liet dezelve byna aan de natuur over, en myn zieke herftelde in agt dagen.

LYST
DER
GESTORVENEN
In 's GRAVENHAGE
IN DEN JAARE 1792.

January . . .	100
February . . .	89
Maart . . .	96
April . . .	104
Mey . . .	81
Juny . . .	82
July . . .	83
Augustus . . .	84
September . . .	72
October . . .	84
November . . .	104
December . . .	106
Totaal .	1085

WEERSGESTELDHEID

EN

ZIEKTEN

VAN

'sGRAVENHAGE,

van 't Jaar 1793.

January.

Van het begin van January tot den 5 bragt de N. wind een heldere vorst aan, hierop volgde ſtorm met ſneeuw en veranderlyk ruuw weêr tot den 12, de wind NW. Na de nieuwe maan hadden wy een ZW. wind met een zagten regen tot den 14. Toen hervatte de koude N. wind weder met vorst en ſneeuw tot den 16, het weêr wierd daar na helder tot den 20 met vorst. Van deeſen dag af tot het eind der maand was de wind W. met mist en donker weêr.

De roodvonk wierd nu meer epidemiſch, en 'er ſtierven drie kinderen aan deſzelfs gevolgen. Een kind kreeg naderhand een ſterke neusbloeding, daarna een ontlaſting van bloed

bloed uit het oor, eindelyk waterde het ook bloed, en ſtierf. Een ander kreeg een verzwering in de long en ſtierf, uitgeteerd.

Door den langdurigen zagten regen, verzwakten de vaſte deelen des lichaams, de vogten verloren hare behoorlyke menging, de uitwaasſeming wierd ongeregeld, en de ſcherpe deelen, welke van dezelve moeſten afgeſcheiden worden, bleven met de vogten vermengd, hier uit ontſtond eene byzondere *dyſcraſia humorum*, welke by de kinderen vooral zeldzame toevallen gaf. 'Er wierd door de bykomende vorst eene *febris inflammatoria* verwekt, welke een ſoort van *ſcorbutiſche* ſcherpte by zich had, en dus een *inflammatio impura* te weeg bragt. Deze ſcorbutiſche geſteldheid was niet alleen by kinderen, maar ook by volwasſenen zigtbaar, 'er was een loom en traagheid, blaauwe vlekken over het geheele lichaam verſpreid, ſcorbutiſche zweeren in den mond, dorst, terwyl de eetlust zeer goed bleef. Deze geſteldheid voegde zich meer of min by alle ziekten, en maakte hier door een zamengeſtelde ongeſteldheid, welke door de natuur en geneesmiddelen moeilyker te overwinnen was. Op deeſen tyd nam de inflammatoire geſteldheid wel de overhand, doch zodanig, dat zy de ſcorbutieke conſtitutie niet wegnam, maar daarmede gepaard zynde, een *morbus protheiformis* voortbragt. Van dezen zamengeſtelden aart waren de pleuriſſen, &c. *rheumatiſmi*, keelziekten, colieken, en koortſen, welke zo wel door my,

 als

als de overige geneesheeren wierden waargenomen.

De koorts, die de *pleuris* vergezelde, was minder hevig, begon met geringe rilling, matige hitte, maar wierd door een zeer scherpe pyn verzeld, de ophoesting was zuiver bloederig, de pols klein en zagt, en niet sneller dan natuurlyk. De lating verligtte weinig, en 'er wierd spoedig een tweede bloedontlasting gevorderd, het bloed had een dunne groene lymige korst, die doorschynend was, en 'er met de vingeren zeer gemaklyk konde afgeligt worden, egter was ze eenigsints omgekruld; de bloedkoek was zwart, stroopagtig, vloeibaar, als teer, en gemaklyk met de wey te vermengen. Na een of meer aderlatingen, pappen, en emollierende dranken met veel *oxymel simplex*, scheidde de ziekte zich niet door ophoesting, maar door een olieagtige dikke urine, welke een vetagtig zetzel liet vallen, vergezeld van een kleverig zweet.

De peripneumonien waren van den zelven aart, langdurig, maar wierden tegelyk door ophoesting en dik water en zweet gescheiden. — Veele hadden bloedspuwingen van dik zwart, veneus bloed, zonder hoest buiten de bloedspuwing; en het afgelaten bloed was, even als by de *pleuritici*, ligt ontstoken, maar scorbutisch. — By anderen zagen wy *colicæ*, *rheumatismi*, *podagra*, *adfectiones hystericæ* en *hypochondriacæ*. In deeze maand alleen sloegen zeven menschen, die zeer hypochondrisch waren, de handen aan zich zelven. — Veele

stier-

ſtierven ſchielyk of aan beroerte, of aan een ſchielyken dood, zonder uitwendige of bekende oorzaaken.

February.

Het weêr was koud en vogtig tot den 12, wanneer 'er een ZW. wind waaide, tuſſchen beide had men den 13 een helderen dag, dan de ZW. wind ſtelde zich nu aanſtonds weder in tot den 19, de wind was toen O. en wy hadden ſchoon weêr, maar den 20 kregen wy W. wind, en de 2 volgende dagen N. wind met ſterke koude, den 23 was de wind weder W. met regen, dan van dien tyd af hadden wy tot aan het eind der maand aangenaam helder en warm weêr.

In het begin der maand waren 'er veele *colicæ rheumaticæ*, zo als ik dezelve te voren beſchreven heb. Ik heb verſcheide van deeze *colicæ* gepaard gezien met een geregelde anderendaagſche koorts, en zy gingen daarna in een zuivere *tertiana* over. Tegelyk waren 'er veele andere *rheumatiſche* ziekten, welke door zagte openende middelen best geneezen wierden: gewoonlyk duurde de ziekte zeer lang, en zy herſtelden eerst, wanneer 'er een zeer overvloedige pisvloed van een heldere ſtrookleurige urine kwam. By enkele menſchen heb ik de natuur zich ſpoedig zien redden door een grooten toevloed van dikke, zeer ſtinkende, taaye ſlymſtoffen, na de ingewanden, welke door een diarhée ontlast wierden.

Offchoon 'er nu veele *colicæ rheumaticæ* waren, welke met de befchryving van STOLL (zie anno 1791.) zeer overeenkwamen, fcheen het als of de natuur elke ziekteftof meer op de ingewanden bepaalde. Hier door greep de *inflammatoire conftitutie* nu ook vooral de ingewanden aan. De *colica inflammatoria*, of *inflammatio inteftinorum*, welke ik wel eens nu en dan gezien had, doch nimmer epidemifch heerfchen, was nu zo algemeen, dat ik daar aan verfcheide menfchen te gelyk had.

De ziekte begon fchielyk en onverwagt, vooral na dat het lichaam fchielyk aan koude was blootgefteld. Zy nam haren aanvang, met walging, braking, en een zekere fcherpe pyn, welke in de maag begon, en zich door den geheelen onderbuik langfaam verfpreidde, de braking wierd aanhoudend, de dorst zeer groot, de tong wierd droog, de buik was zeer gevoelig by de minfte drukking, zeer opgezet en gefpannen, het water was zeer rood en helder, de pols was klein, ingetrokken en fnel; het weefen bleek en zamengetrokken, de handen en voeten waren koud, de ledematen en het hoofd waren pynlyk. Clyfteren, *opium*, een aftrekfel van camillebloemen, en alle andere middelen, die men in *colica fpasmodica* toedient, en daar men zyn eerfte toevlugt toe nam, waren niet alleen vrugtloos, maar vermeerderden de pyn en braking. In het begin fcheen de ziekte zonder aanmerkelyke koorts te zyn, dan den eerften avond reeds kreegen de zieken een fterke rilling, waarop een bran-

den-

dende drooge hitte volgde, zonder eenig zweet, de afgang was niet verſtopt; integendeel hadden de zieken veele dunne ſtinkende afgangen, met hevige perſingen. Zodra ik de natuur der ziekte kende, zag ik de noodzaaklykheid, van aanſtonds ruime aderlatingen te doen. Het bloed was zeer ontſtoken, zomtyds met een dikke rheumatiſche korst bedekt. De zagtſte *laxantia*, de amandelolie met *caſſia* zelf, wierden niet van de maag verdragen, maar ten eerſten weder uitgeworpen, alle warme dranken veroorzaakten de onlydelykſte pynen. Zeltzer water, met een weinig witten wyn, of koud gerſte water, wierd nog het best binnengehouden. Verzagtende pappen op den buik gelegd, maakten de pyn wel iets draaglyker, dan de vryving des buiks met het *linimentum volatile cum camphora* bragt de meeſte kalmte aan. Na een voorafgaande aderlating, was niets van een betere uitwerking, dan een geheel warm bad, waarin de lyder een half uur gelaten wierd. Hier door wierd de pyn op eens geſtild, en de zieke raakte daarna in een zeer zagt verligtend zweet. Deeze ziekte was zeer halſtarrig en wierd van alle uitwendige oorzaken vermeerderd, en offchoon de zieken zeer verzwakt waren, bleef zy weeken aanhouden. Wanneer namentlyk de grootſte kragt der ziekte door aderlatingen, emollierende pappen, het warmebad &c. gebroken was, bleef 'er een zekere plaatſlyke pyn in den buik, welke vooral zich op die plaats in de regterbuiks holte deed gevoelen, daar het *ileum* zich met het *colon* vereenigd, deeze pyn ſtrekte zich dikwyls tot aan de blaas

uit,

uit, en hier door wierd een moeilyke pisloſing veroorzaakt, waar door een dikke, ſlymagtige en met een dik rooſerood poejer bezwangerde urine ontlast wierd. De ſtoelgang wierd nu ook verſtopt, en daar alle *laxantia* en *clyſmata* &c. de zeer gevoelige ingewanden zeer prikkelden, veroorzaakte deeze hardlyvigheid een zeer groot ongemak. De *oleoſa*, de *oleum ricini* &c. wierden aanſtonds weder uitgeworpen. By een tedere en aandoenlyke vrouw, die door dit colyk zeer hevig wierd aangetast, kwamen de *menſes* op den 4den dag, en op den 5den een zwaare neusbloeding, die beide de ziekte verligteden. Zy wierd daarna door een *intermittens quotidiana* aangetast, die geregeld alle avonden met koude aankwam, en des morgens met zweet en een dik water eindigde, wanneer alle buikpyn wierd weggenomen. Daar ik zag dat de ziekte op deeze wyze door de natuur geneezen wierd, liet ik *decoct. ſaſſaparillae*, *bardanae* &c. gebruiken, welke zeer wel verdragen wierden, zeer goeden afgang gaven, en de ziekte langzaam wegnamen. Om de ingewanden te verſterken gaf ik haar een aftrekzel van de *lichen iſlandicus* en eindelyk de *vitr. mart.* met *extr. agrimoniae* en myrrhe.

In de behandeling van deeze *colica inflammatoria* heb ik naderhand aanſtonds een ruime aderlating laten doen, en dezelve ſomtyds 2, 3 ja zelf 5 of 6 maalen laten herhalen, alle ontlaſtende middelen, welke de reeds al te gevoelige ingewanden prikkelden heb ik vermyd, olieagtige dingen, welke van veele

zo

zo zeer geprezen worden, worden te schielyk scherp, en doen dus meest al meer nadeel dan nut, ik heb dezelve altyd moeten nalaten. Een *decoct. Emolliens* van *althea*, *malva* met een weinig *diacodium* deed het meeste nut en verzagtte de pyn. Broodwater met harsthoorn, of enkel water en melk, liet ik de eerste dagen alleen voor spys en drank dienen. Na dat de eerste kragt der ziekte gebroken was, gaf ik met veel vrugt een *decoct. Lichenis* met *sarsaparille*, en daarna *martialia.* De clysteren prikkelden te veel door de uitzetting, welke zy in de ingewanden veroorzaakten, en deeden dus meer nadeel. Zwangere vrouwen en kraamvrouwen hadden ook veel *colicae inflammatoriae*, welke op dezelve wyze moesten behandeld worden.

Maart.

Deze maand begon met storm en regenagtig weer, en een Z. of ZW. wind. Den 6 wierd de wind NO. en daarna O., welke een heldere vorst tot den 12 te weeg bragt. Na den 12, wanneer wy een zoneclips hadden, volgde een Z. wind met schoon warm weer, hierop volgde regen met W. wind tot den 20, van den 20 tot den 22 was het weer helder en warm met ZW. wind. Den 23 was het koud en regenagtig, de wind N. Deeze ging den 25 na het NO. en bragt vorst en wind aan, den 27 wierd het weer iets zagter en helder met N. wind.

In het begin van Maart heerschten dezelve ziekten, welke wy in February gezien hebben, voor-

vooral *colicae inflammatoriæ*, *pleuritides rheumaticæ*, en *febres catarrhales*. Maar het weer meer helder en koud wordende, wierden 'er veele door een gierstuitslag aangetast, welke zonder koorts zynde, door de ontlasting der eerste weegen en de herstelling der uitwaasseming wierd weggenomen. *Diarrheæ*, *ophthalmiæ* en *anginæ serosae*, welke uit een belette uitwaasseming en ophoping van slym ontstonden, wierden gemaklyk genezen.

Omtrent den 6, terwyl 'er N. en NO. winden waaiden, zagen wy uit dezelve oorzaak, veel tandpyn met zwelling van het inwendig gedeelte des monds en van het tandvleesch, welke dikwyls tot verettering overging.

Het getal der geene, die aan hoest, rheumatique borstpynen en verkoudheid onderhevig waren, was nu ook zeer groot. De kinderen leeden veel aan de tanden en stuipen, en de *flores zinci* deeden hierin veel nut.

Na de zoneclips, veranderde de lugt zodanig schielyk, van warm in koud, dat 'er veele *choleræ*, welke in dit jaarsaisoen niet gewoon zyn, zich openbaarden, dezelve waren zeer kort van duur en veel minder hevig, dan men die in de maand Augustus pleeg waar te neemen. De *colicæ inflammatoriæ* waren niet minder ontstekingagtig, maar hadden nu nieuwe toevallen by zich, die de ziekte erger maakten. Zy begonnen als een boord met een sterke ontlasting van slym en galagtige stoffen, de buik was steenhard, de afgangen meer stinkende, 'er was meer inwendige hitte, zy waren alle zeer tot flaauwtens geneigd. Dezelve behandeling door vry-

vin-

vingen, aderlatingen en pappen was hier ook dienstig; maar de pyn kwam gedurig weder, de zieken konden geheel geen vogtige dingen verdragen, offchoon zy by het genieten van vaster voedzel geen ongemak bespeurden. Daar alle vastere ontlastingen zeer verligteden, en alle tekenen van ophoping van stoffen in de ingewanden gevonden wierden, maakte ik van den raad van PRINGLE hier gebruik, om kleine, doch dikwyls herhaalde giften van *sal. Epshamense* toe te dienen, waardoor gemaklyke en verligtende stoelgangen ontlast wierden. Om de ingewanden hare groote gevoeligheid te benemen en tegelyk haare verlorene veerkragt weder te geven, gebruikte ik vervolgens rhabarber met kreeftsoogen en een weinig *opium*. En eindelyk liet ik lang yslandsche mosch, *catechu* en *martialia* gebruiken.

De koortsen hadden ook meest in het acces zwaare buikpynen by zich, welke na hetzelve ook verdwenen. Er waren veele catarrhale koortsen met een weinig ontsteking verbonden, welke door een aderlating en zagte *catartica* verdreven wierden.

Intusschen gingen deeze *catarrhi* ligt in *pleuris* en peripneumonie over, wanneer zy verzuimd, of het bloed door hevige zweetmiddelen aan het gisten gebragt wierd. Er waren egter geene tekenen van waare *pleuris*, dan in zo verre de ziektestof zich op de long plaatste. 's Avonds kwam 'er een koorts met koude rilling, gepaard met benaauwdheid en pyn op de borst, te middernagt volgde hitte, en des morgens een sterk bezwaarend zweet, de buik

was

was matig open, 'er was walging, braaklust; een vogtige witte tong, met den hoest wierd alleen een dunne witte slym in een kleine hoeveelheid ontlast, het water was of zeer overvloedig en dun, of weinig en dik. Deze *pleuris* wierd niet door de gewoone middelen bedwongen, de aderlating dikwyls herhaald zynde, nam de kragten der lyders zonder vrugt weg. Zeer veel verdunnende dranken, openende en zagt laxerende *decocta* met een verkoelenden leefregel, deden hier het meeste af. De *antimonialia*, *kermes*, *sulph. aurat. Tart. Emetic* deden geen nut. De ziekte duurde veel langer, dan de gewoone *pleuritis*, en wierd niet door ophoesting gescheiden. Een spaansche vlieg tusschen de schouderen by tyds gelegd, deed zeer veel nut. Deze ziekte kwam overeen met dien hoest en *pleuris*, welke SYDENHAM in 't jaar 1675 gezien en zo naaukeurig beschreeven heeft (*a*) „ *Materia tantum febrilis cum* „ *stimulante tussi in pleuram ac pulmones ube-* „ *rius deponeretur*, *symptomata dictas partes* „ *attinentia excitabat*, *attamen febris*, *quan-* „ *tum mihi licuit observare eadem prorsus cum* „ *illa fuit*, *quæ ad eum usque diem fuerat de-* „ *populata*, *quo hæ tusses primum compare-* „ *bant*, *quin & remedia*, *quibus promtissime* „ *parebat*, *idem plane demonstrabant. Et quan-* „ *tum lateris dolor punctorius*, *spirandi difficul-* „ *tas*, *color detracti sanguinis & reliqua signa* „ *pleu-*

(*a*) SYDENHAM opp. pag. 150.

„ *pleuritidi familiaria essentialem pleuresin sub-*
„ *besse innuerint non aliam tamen medendi*
„ *methodum postulavit hic morbus, quam quae*
„ *febri hujus constitutionis quadrabat, ab illa*
„ *vero, quae verae pleuritidi conveniebat abhor-*
„ *rebat admodum."*

Hy behandelde deeze ziekte met eene aderlating, een spaansche vlieg in den nek, en alle dag een clysteer. Hy liet de zieken dagelyks eenige uuren opzitten, zich van vleesch onthouden, dun bier, of water en melk, of zomtyds een verkoelenden en verzagtenden drank drinken. Hy genas ze op deeze wyze alle, en zegt verder „ *Cum*
„ *qui morbum ferocius atque hostili manu adgredie-*
„ *bantur, ingenti remediorum molimine bellum*
„ *inferentes, vel suos aegros amitterent, vel*
„ *saltem phlebotomia repetita saepius, quam*
„ *vel postulabat morbi genius, vel etiam tuto*
„ *ferebant, eorundem vitam redimere cogeren-*
„ *tur."* Deeze bastaart *pleuris* is hier waarlyk meer gemeen, dan men wel oppervlakkig zoude denken, en ik heb my in de behandeling daarvan dikwyls deeze beschryving van SYDENHAM errinnerd, en 'er my met vrugt van bediend. 'Er heerschten egter hier en daar te gelyker tyd waare pleurisfen, waarin de aderlating alles afdeed.

De *febris depuratoria* SYDENHAMI, of de *Synochus imputris* van GRANT, die ik te voren reeds meer dan eens heb opgemerkt, heerschte nu ook, en wierd op de te voren beschrevene wyze behandeld. De tusschenpozende anderendaagsche koortsen, welke of na de *synochus imputris*, of aanstonds gevormd, reeds in

de maand van February zich geopenbaard hadden, begonnen zich nu meer en meer te verbreiden, zy waren egter dikwyls zo hardnekkig, dat zy ter wegneming den koortsbast vorderden.

De kinkhoest, welke de voorgaande maand reeds epidemisch begon te worden, zag ik nu, doch ook flegts hier en daar, onder de kinderen. By een kind was by elken aanval een zeer lastig niezen, 't welk egter met de ziekte zelf, door kleine giften *Tartar. Emeticus*, door het ontlasten van veel flym, verdween. De yslandfche mosch voldeet my in deeze epidemie uitnemend na genoegzaame voorafgegaane ontlastingen.

Het afkookzel der yslandfche mosch heeft my dikwyls uitnemende dienften gedaan by het kleine traage koortsje, 't welk wy by kinderen ontmoeten en van een bleek wefen, en groote vermagering vergezeld zien, dit koortsje word veelal aan wormen toegefchreven, dan ik heb dit meest gezien by kinderen die bovenmaten fterk groeiden. Meermalen zag ik met het grootfte genoegen, dat de kinderen na het gebruik van dit middel gezond en fterk wierden.

April.

De eerfte twee dagen der maand, was de wind W. en regenagtig. Den 3 N., den 4 begon een NO. wind te waijen, die tot den 11den met fchoon en helder weêr voortduurde, wanneer na de nieuwe maan eerst een W. en daarna een N. wind met regen volgde, hierop wierd het weêr fchoon en helder tot den 15. De W. wind

wind bragt toen doordringende koude reegens aan, met fmeltende fneeuw, welke door Z. N. NO. en dikwyls veranderende winden opgevolgd wierden. Den 22 was de wind ZO. Den 23 O. tot den 25 met fchoon weêr. Hierop volgde een groote verandering in den dampkring, wanneer de wind fchielyk Z. wierd met regen. Den 26 was het weêr weder helder met ZW. wind, maar van den 27 tot den 29 wierd de wind N. koud en mistig. De laatfte dagen der maand hadden wy warmen reegen met ZW. en W. winden.

De ziekten, welke in dit faifoen gewoonlyk voorkomen, waren nu in volle kragt, de *fynochus imputris*, de anderendaagfche en dubbelde anderendaagfche koortfen.

Hier en daar zag men verkoudheden, hoest, colyckpyn, doorlopen, perslopen en roos.

De *fynochus imputris* toonde geen tekenen van *fordes* in de eerfte wegen in 't begin der ziekte, voordat dezelve door de koorts losgemaakt waren; zy kwam ongemerkt met koude en beeving aan, na eenige uuren volgde hitte en hoofdpyn, en vooral een algemeene matheid met een fnelle en matig fterke pols, den volgenden dag kwam een overvloedig en zeer verligtend zweet, 't welk fomtyds twee dagen duurde, terwyl het water een rood zetzel liet vallen. Intusfchen bleef de hoofdpyn, de tong wierd wit, de buik opgezet en 'er kwamen andere tekenen van een *materia deorfum turgens*. Gedurende de koorts gaf ik alleen clyfteren en verkoelende dranken, na dezelve was een zagt *laxans* genoegzaam om de ziekte geheel

en al weg te neemen. Terwyl van den 3 tot den 15 de N. en NO. winden byna onophoudelyk waaiden, was de *synochus imputris* of schielyk geheel gescheiden, of zy ging zeer spoedig in een enkele of dubbele anderendaagsche koorts over. In het begin was zy of met hoest, of met een *pleuris*pyn verzeld. Een of twee aderlatingen nam dezelve weg, en na een ruim zweet, wierd de ziekte gemeenlyk geheel en al weggenomen. By anderen egter kwamen 'er toevallen van *febris pituitosa* by, wanneer 'er dikwyls gedurende verscheide dagen veel dikke slym door braak- en purgeermiddelen wierd afgevoerd. De koorts hield geen vasten loop, en begon nu vroeger dan later. Wanneer na den 16 het weêr regenagtig wierd, verloor de koorts langzamerhand deszelfs tusschenpozingen. Elk acces wierd heviger, de koude was zeer sterk, de hitte brandende met yling, een rood opgezet aangezigt, drooge tong, sterke dorst, roodheid en branding der keel, waarby zich dikwyls een *angina* voegde. In dit geval was het nodig aanstonds den koortsbast in een ruime maate toe te dienen, waardoor de ziekte schielyk en zeer veilig genezen wierd.

Kinderen wierden in deeze maand ook door intermitterende koortsen aangetast. Zy hadden alle kentekenen van veel slym in de eerste weegen. De koude was by dezelve zo langdurig en hevig, dat het wesen en de handen blaauw waren, en het koude tydperk dikwyls den dood dreigde. De koorts was dubbel anderendaagsch, zodat op den eenen dag een zeer hevi-

vige, en op den anderen een minder zwaare koorts bespeurd wierd, egter kwamen beide koortsen geregeld op een en 't zelve uur. Het tydperk der hitte was geheel niet evenredig aan dat der koude, en het zweet ontbrak zomtyds geheel, en was meestal onbeduidend. De koortsbast moest in dit geval aanstonds, en in een ruime mate, worden toegediend. Het afkookzel of extract deed geen uitwerking, hierom moest ik de poeder geven, welke by verscheide een moeilyke waterlozing en een leucophlegmatische opzetting van het geheele lichaam te weeg bragt, deeze wierd egter door gepaste *diuretica* spoedig geholpen. De koortsbast veroorzaakte daar en boven of een heilzaamen uitslag rondsom den mond, of een uitslag over het geheele lichaam, of een zeerekeel, die de koorts geheel scheidde. Om de verlorene kragten te herstellen gaf ik gemeenlyk koortsbast met *tinct. mart. aper.*

Geduurende het midden van April, wanneer de W. winden waaiden, waren de anderendaagsche koortsen over het geheel meer gepaard met een *saburra pituitoso-biliosa*, offchoon zy met een geregeld acces met koude om den anderen dag aankwamen, was de hoofpyn zwaarder, de hitte sterker, de tong drooger, en een grotere geneigdheid tot braaken, het zweet was langdurig, lastig, benauwd en verzwakkend (*colliquativus*), na den aanval remitteerde de koorts, maar ging niet zuiver af. Na een aderlating en herhaalde braakmiddelen, het toedienen van *decocta* van Tamarinde met *oxymel* en middenzouten, waardoor niet alleen de onreine stoffen ontlast, maar ook de sterke gis-

ting der vogten bedaard wierd, ging deeze koorts tot een tusschenpozende over. Maar dewyl het weer koud en vogtig was, verminderde de koorts niet, en verteerde zodanig de kragten der zieken, dat men ze door den koortsbast moest wegnemen.

Men kan dus niet zeggen, dat in dit land de voorschriften van SYDENHAM in de voorjaars koortsen kunnen gevolgd worden, wanneer hy zegt, dat de voorjaars koortsen zeldzaam langdurig zyn, en altoos den lyder nuttig zyn, zodanig, dat de oudste en zwakste lieden, door de onkundigste behandeling niet kunnen gedood worden „ (*Officiosissima damnosissimaque imperitissimi cujuslibet periergia „ modo probus is fuerit e medio vix tolli „ queat*)" en dat men deeze koortsen altoos aan de natuur moet overlaten.

Ik heb in deeze koortsen dikwyls den koortsbast moeten gebruiken, ik heb dezelve egter altyd met *sal. absinthii.* en *sal. ammoniac* en *Tart. Emetic* verbonden, op dat tegelyker tyd alle overblyvende onreinheden op deeze wyze zouden ontlast worden.

Het is opmerklyk dat de koortsbast de kragt van den *Tart. Emetic* zodanig breekt, dat ik zeer dikwyls 18 greinen zeer goeden *Tart. Emetic* met een once koortsbast zonder walging geeve. Deeze bereiding bevordert egter een goeden stoelgang en een zeer nuttige uitwaasseming. (*a*) Op

(a) Dit effeet is door andere geneesheren dikwyls waar-

Op het einde der maand, het weêr warm en regenagtig zynde, nam de gal meer de overhand, het wesen was geel, de tong galagtig, 'er was walging en neiging tot braken, de hitte en hoofdpyn waren zwaarder. De ziektestof scheen nu meer de maag en ingewanden aan te doen, en hier door wierd de koorts door braak- en purgeermiddelen, waar door veel heldere groene gal ontlast wierd, zonder koortsbast meestal weggenomen. By zommige scheen de koortsstof na de ontlasting der eerste wegen zich na de borst te begeven, en veroorsaakte hoest en een stekende pyn in de zyde, vooral wanneer het tydperk der hitte aankwam. De aderlating verligtte de pyn, offschoon het bloed niet ontstoken was. De koortsbast wierd niet te min veilig toegediend en nam de koorts zonder overblyfzel weg.

Het blykt uit al het geen wy hier gezegd hebben, dat offchoon een tegennatuurlyke ziektestof aanleiding tot de tusschenpozende koortsen geven, en andere toevallen by die der tusschenpozende koorts te weeg brengen kan, en dat dikwyls de afgaande koorts, door het wegnemen der bykomende of aanleidende oorzaken, geheel of door uitwaasseming, of door een zetzel in 't water, geheven word, dat 'er egter een andere oorzaak of ziektestof, (*miasma*)

waargenomen en word nader verklaard in het eerste deel van de *Médicine eclairée par les sciences physiques* t. 1 p. 261. in een verhandeling van den Heer BERTHOLET.

ma) der tusschenpozende koortsen aanwezig is, het welk geenzints in een vogtig weêr door de natuur uit het lichaam kan gebragt worden, maar het welk veel eer uit den vogtigen dampkring schynt te worden aangetrokken, in het lichaam word opgehoopt en de kragten verteert, of eindelyk, dat 'er een zekere koortsagtige hebbelykheid geboren word, welke niet anders dan door den koortsbast kan worden 't ondergebragt, en dat men dus in dit vogtig land, zelf in de voorjaarskoortsen den koortsbast niet kan missen. Dit word ook van GRANT, geen vriend der koortsbast, toegestemd. Hy zag dat veele zieken, die uit Holland na Engeland kwamen, zeer gemaklyk en zonder koortsbast herstelden, en meende toen, dat dit even gemaklyk in Holland met deeze zelve behandeling zoude toegaan: dan hy vond zich zeer in zyne meening bedrogen, en zag zich genoodzaakt ook hier den koorstbast te bezigen. Wy behoeven ons ook zo zeer niet te verwonderen, dat wy in de Jaarboeken van VAN SWIETEN, door STOLL uitgegeven, vinden, dat de voorjaarskoortsen door hem beschreven zo eenvoudig en gemaklyk te genezen waren, daar oude Geneesheren eenpaarig getuigen, dat zy die middelen, welke zy in hunne jeugd gebruikten, om de tusschenpozende koortsen te stuiten, nu veelal onvermogend vinden. Ongetwyfeld hangt dit af van de grotere vogtigheid des dampkrings, onze veel koudere zomers, en onzen verslappenden leefregel, waardoor de natuur minder geschikt is, dan te voren, om de koortsstof 't onder te brengen en uit te dryven.

ven. Om deeze zelve rede zyn alle *febres gastricæ* en *pituitosæ* veel menigvuldiger, en hierom is de eenvoudige geneeswyze van SYDENHAM, die veel aan de werking der natuur betrouwde, nu minder geschikt, dewyl veelal de oorsaak der koortsen in een vervuiling der eerste weegen en onderdrukte uitwaasseming moet gezogt worden.

Gedurende dit slappe weêr heerschten 'er veel wormen zo wel by volwassenen, als by kinderen, en by de laatsten was meest een koorts tegelyk aanwezig, welke in veele opzichten van de *febris verminosa spuria* verschilde. Zy hadden benauwdheid, een zwaare pyn in de maag, vooral na den eeten, hierby kwamen hysterische toevallen, zy spraken verward, ylden, en hadden stuiptrekkingen, de pyn was hevig maar met tusschenpoozingen en kruipende rondsom den navel. In jonge kinderen was een kleine koorts, die tegens den avond zich verhefte met hitte, de ontlasting was of zeer hard, of zeer dun. Nadat ik door een braakmiddel veel slym ontlast had, gaf ik *cremor Tartari* met *sal ammoniac*, of sabadillen zaad tot 2 of 3 greinen in poeder, waardoor veel bloederige slym met wormen ontlast wierd. Om de ingewanden te versterken liet ik langen tyd de yslandsche mosch gebruiken. Verkoudheden, roos aan de beenen en netelroos waren 'er deeze maand ook overvloedig. De *rheumatismi* waren in 't begin der maand meer ontstekingagtig, en genazen alleen door aderlatingen, en verkoelende middelen, maar op het einde der maand

waren zy meer flymagtig en weeken voor het gebruik van braak en purgeermiddelen.

Mey.

Het weêr bleef warm en vogtig met Z. wind van den 1 tot den 3den, van den 3 tot den 5 kouden regen met NW. winden, van den 6 tot den 10 ZW. met matig warm en vogtig weêr. Den 10 kregen wy ZO. wind, welke schoon en zeer warm weêr aanbragt, dan hierop volgde den 13 een koude doordringende N. of NO. wind met sterke vorst, welke tot aan het einde der maand voortduurde.

In het begin der maand waren 'er veele anderendaagsche koortsen, welke in 't begin met eenige ontsteking verzeld waren, doch naderhand een grooten overvloed van gal vertoonden, zy waren gepaard met geweldige hoofdpyn, en een zeer groote benaauwdheid, galagtige oprisping en walging. Na een aderlating, welke zeer ontstoken bloed ontlastede, gaf ik een braakmiddel en daarna zuure *laxantia*. — 'Er waren veele hardnekkige buiklopen, met een bitteren mond, en persingen, en een galagtig water. — Veele hoesten sterk met een scherpe druiping van stof op de keel, met zweet, en een bitteren mond; eene aderlating, *emeto-catartica*, en *resolventia salina* &c. namen dezelve weg.

Van den 16 tot den 31 waren 'er veele *anginae* en *colicae inflammatoriae* — als ook hier en daar kinkhoest.

De roodvonk wierd nu zeer epidemisch, zo dat

dat 'er 15 kinderen aan ſtierven. De ziekte was zeer ontſtekingagtig, zo dat men zelfs kleine kinderen moest aderlaten, het bloed vertoonde altyd een dikke ingetrokkene korst, gemeenlyk wierd de uitbotting een of twee dagen voorafgegaan door een buikloop, welke aanſtonds ophield, zodra de ziekteſtof zich op de huid genoegzaam vertoonde, maar wanneer deeze buikloop aanhield, was de uitbotting gering, de koorts wierd hevig, en de kinderen kreegen zwaare buikpynen. Een aderlating en verzagtende *decocta antiphlogistica* namen de buikpyn en diarrhe weg, en bevorderden de behoorlyke uitbotting der roodvonk, alle die deeze ziekte hadden, wierden zeer wel door een antiphlogistiſche methode genezen, en hebben gene nadelige gevolgen naderhand ondervonden. (*a*)

Juny.

Den eerſten nagt deezer maand hadden wy zulk een ſtrenge vorst, dat alle de bladeren der bomen en de jonge takken daardoor verzengd waren, met een NO. wind, dit weer duurde egter maar drie dagen, op deeze ongewoone koude volgde aanſtonds hitte, met een *ZO.* wind en onweer,

van

(*a*) Daar ik zelve geduurende een gedeelte van Mey, Juny en July afwezig was, heb ik deeze berigten ontleend van een myner vrienden, een kundig en zeer oplettend geneesheer, waarop men den beſten ſtaat kan maken.

van den 3 tot den 9 helder warm weer met NW. wind. Van den 10 tot den 12 W. wind, wolkig. Den 13 was het weer onstuimig met NW. wind. Van den 15 tot den 20 koude reegen met W. wind, welke de volgende dagen, door dien de wind ZW. wierd, warmer waren. Van den 24 tot het einde der maand bragt de Z. wind warm en helder weer aan.

Er waren nu veele *febres rheumaticae*, die de keel, vooral de longen, en somtyds de maag aandeden. De keelziekten gingen vooral nu tot verzweering over. — De peripneumonien wierden somtyds door ophoesting, maar meest door zweet en het water gescheiden.

Na voorafgaande aderlatingen waren de spaansche vliegen hier vooral nuttig. Het bloed vertoonde een platte rheumatische korst. — De roodvonk bleef nog aanhouden, en 'er stierven drie kinderen aan deeze ziekte.

July

De eerste dagen van July was het helder en warm met storm en ZW. wind. Den 3 W. daarna ZW. tot den 7. Van den 7 tot den 9 N. helder en warm, en NO. tot den 17, wanneer wy drie dagen warmen regen hadden. Den 22 kwam het schoon weder terug, terwyl 'er een ZO., en daarna een ZW. wind waaide, en duurde tot den 28. De wind nu N. wordende, wierd de lugt koeler, vooral toen 'er reegen bykwam, welke dus tot het einde der maand met veranderlyke winden voortduurde.

De *febres rheumatico-saburrales* wierden nu voor-

vooral waargenomen, welke alle egter in 't begin ontstekingagtig waren, en dus eene aderlating vorderden, daarna moest men *emetica* en *catartica* bezigen. Zy wierden meest door het zweet en de urine gescheiden, en gingen zomtyds in *intermittentes* over, welke door het aanhoudend gebruik van *resolventia* en *laxantia*, zonder den koortsbast, wierden weggenomen. De roodvonk hield met dezelve hevigheid aan, en 'er stierven 10 menschen aan, waaronder een vrouw van 50 jaar. De ziekte was nu met saburrale tekenen gepaard, en vorderde een herhaald gebruik van braakmiddelen.

Augustus.

Van het begin der maand tot den 14 hadden wy meestal schoon en helder weer, met een O. wind en matige warmte. Van den 14 tot den 16 W. wind met regen en storm. Den 17 Z. wind 's avonds NW. en regen. Den 19 was 'er een hier zigtbaare maaneclips, waarop een N. wind volgde. Van den 22 tot den 25 W. wind en kouden regen. Den 25 en 26 N. of O. wind met helder weer. Den 27 en 28 W. wind. Den 29 en 30 N. en den 31 NW. met regen.

Geduurende de eerste dagen van Augustus waren 'er zeer weinig zieken.

In het naburig dorp RYSWYK waren de pokjes zeer epidemisch, zo dat zy byna niemand spaarden, egter waren zy zeer goedaartig, zo dat 'er zeer weinigen van stierven. Zy wierden nu ook hier en daar in deeze stad waar-

ge-

genomen, maar ook zeer goedaartig, egter ſtierven 'er deeze maand drie kleine kinderen aan.

De roodvonk, welke nog van denzelven galagtigen aart bleef, doodde ook nog 4 kinderen.

De galkoorts begon nu meer de overhand te neemen, geduurende verſcheide weeken hadden de zieken winden, gebrek aan eetlust en bezwaardheid na den eeten, deeze toevallen vermeerderden, en hierby voegde zich een zwaarte door het geheele lichaam en hoofdpyn, eindelyk vertoonde zich onverwagt de koorts met koude en een zeer zware kloppende hoofdpyn, welke eerst met hitte verwisſelde, en daarna in zwaare hitte overging, 'er was te gelyk walging, bittere ſmaak, een drooge witte tong, doch geen byzondere drukkende maagpyn. Des morgens had de zieke een vet kleverig zweet. Geduurende den dag was 'er weinig of geen koorts, het water was helder en rood, de zieke gevoelde een ſterk verval van kragten. Offchoon de grote hoofdpyn en hitte een aderlating ſcheen aan te wyzen, verdroeg de ziekte gene bloedontlaſtingen. Het bloed was dun, helder rood, en tot ontbinding geneigd, de wey was zeer geel. Een braakmiddel ontlaſte veel galſtoffen. Den volgenden dag gaf ik een drank van *Tamarinde*, *Cremor Tartar*, en *Manna*, welke de ingewanden van een menigte gal bevrydde. De koorts ſcheen hierop minder hevig te zyn, de pols was minder ingetrokken en het water wierd helderder en in groter hoeveelheid afgeſcheiden. De ſlaaploosheid was den zieken vooral laſtig en de koorts altyd des nagts het ſterkſte. Dezelve middelen, het gebruik van vrugten en zuure dranken namen

de-

deze koorts langzaam weg. De *spir. vi rioli* was byzonder nuttig om na genoegzame zuivering der eerste wegen aan het bloed deszelfs behoorlyke *consistentie* weder te geven,

De *colicæ*, *diarrheae* en *dysenteriae biliosae* waren van dezelve koorts verzeld en vorderden dezelve behandeling, na genoegzame braak- en purgeermiddelen, bedaarden de zuuren, en verzagten de pyn, en namen de koorts weg; om egter voor instortingen verzekerd te zyn, moest men zeer lang met een dieet van vrugten, karnemelk en zuuren voortgaan, dewyl de minste vette dingen en vleesch dezelve toevallen deden te rug koomen.

De ontstekingagtige gesteldheid, welke zich dit jaar meer dan in eenig ander vertoonde, en die door de hitte in de maanden July en in 't begin van Augustus scheen 't onder gebragt te zyn, begon het hoofd aanstonds wederom op te heffen, zodra na den 7 de O. en N winden een droogere koele lugt aanbragten. Alle de koortsen, de *cholerae* de welke zich dezer daagen vertoonden, hadden alle iets phlogistisch.

Een kloek sterk man, die met een zeer geel weezen, een bitteren mond en vuile geele tong, brakende en reeds verscheide dagen aan den afgang geweest zynde, my om raad vroeg, gaf ik een braakmiddel, dit veroorzaakte zulk een hevige *cholera*, dat die door geene middelen aan het bedaren kon gebragt worden, een aderlating en verzagtende drank, bragten dezelve aanstonds tot stilstand. In een volbloedige vrouw, die een zware *cholera* had, nam een aderlating en zuure dranken in eens deze ziekte weg.

weg. In beide gevallen was het bloed geweldig ontstoken. Men kan dus altyd niet zeggen, dat in alle galziekten de aderlating nadelig is, en zeker kan men in dit geval de zagtheid der pols niet vertrouwen, dewyl ik in deeze beide gevallen niet de minste opzetting of hardheid der pols bespeurde, hoewel het bloed zeer ingetrokken en de wey groengeel was.

De *pleuritides rheumatico inflammatoriae, anginae, erysipelas* &c. offchoon van een belette uitwaasseming oorspronglyk, kregen, na dat de ontsteking was weggenomen, zeer schielyk alle tekenenen der heerschende galkoorts en moesten dusdanig behandeld worden. Kleine kinderen hadden veel stuipen en doorloop, welke galagtig zynde, door kleine braakmiddelen genezen wierden.

Omtrent het midden der maand zagen wy by volbloedige oude lieden veel beroerten, herhaalde aderlatingen, en hierop volgende en van zelf ontstaande brakingen verligteden dezelve, waarna zuure laxeermiddelen, na het ontlasten van veel galstof, dezelve ten vollen herstelden.

Veele klaagden ter zelver tyd over walging, zonder beslagen tong of bitteren smaak, alle hadden een dunnen afgang, andere hadden zonder eenige tekenen van *sordes* een scherpe maagpyn. Dit was een roosagtige ongesteldheid der maag, welke door veel drinken, maar vooral door aderlaten genezen, wierd.

De *caussus biliosus* met een *tertiana* verbonden, of de *febris hemitritæa* heb ik deeze

maand

maand eenige reisen ontmoet. Wanneer in 't begin de aderlating en braakmiddelen verzuimd waren, waren de acceſſen zeer gevaarlyk, en met zeer zwaare toevallen verzeld. Ik was in meer dan een geval genoodzaakt aanſtonds een aderlating te doen, en hierop ruime giften koortsbast te geven, welke ik egter met *ſal ammoniac* en *Tart. Emetic.* paarde, om op deeze wyze dezelve te ſtuiten. — Wanneer ik in 't begin by deeze zieken geroepen wierd, genas ik dezelve genoegzaam aanſtonds door eene aderlating, een braakmiddel en een purgatie.

Op 't eind der maand ſcheen de gal meer verdikt te zyn, en hier uit ontſtonden uitſlag en andere tekenen van opgeſlorpte en verdikte gal.

September.

Het weêr was van het begin der maand af ſtormagtig en buijig met een W. wind. Na een voor ons zigtbare zoneclips op den 6, hadden wy een kouden N. wind. Van den 8 tot den 11 was de wind W. en het weêr veranderlyk, dan nu wierd de wind weder N. en eindelyk O. met warmte. Van den 13 tot den 19 kreegen wy weder W. wind met regen. Hierop volgde een N. wind, en koude regen. Den 24 bragt de Z. wind een vogtige warmte aan, dan den 25 wierd het weêr helder en aangenaam met O. wind. Op den 30 wierd de wind Z. met regen.

In de eerſte buijige dagen van September

M had-

hadden wy *catarrhi*, *anginæ*, *odontalgiæ*, *diarhéæ*, *colicæ* en *febres rheumatico - biliosæ*, welke uit een belette uitwaasseming, in een met galagtige stoffen opgevuld lichaam ontstonden. Zomtyds hadden zy in 't begin ontsteking by zich.

De koortsen, welke nu heerschten, waren alle *caussi* of *febres ardentes*. Zy waren verzeld van alle tekenen van galstoffen in de maag en ingewanden, de tong was geel en als met mostert bedekt. De koorts begon met beurtlingsche koude en warmte, zwaare hoofdpyn, brandende hitte met ylhoofdigheid en neiging der vogten naar boven, het water was of bleek of dik en ongekookt, zomtyds met een glinsterende huid bedekt, de stoelgangen waren zeer galagtig, de dorst was onleschbaar, een lastige prikkelende hoest met benauwdheid en zomtyds stekende pyn in de borst, verzelde deze koorts.

De koorts nam aanstonds den vorm van een anderendaagsche aan, offschoon de zieke nooit geheel vry was, de verheffing was by zommigen met koude, by anderen met hitte; de hoest was het lastigste geduurende de hitte der koorts, zo dat zomtyds bloed uit de longen kwam, offschoon 'er in de remisfies geen hoest was. Een zeer ruime aderlating, waar door waar ontstoken bloed wierd afgetapt, en de wei donker groen was, en daarna een braakmiddel, maakten de ziekte ligter. Na het braakmiddel maakten oplossende *decocta* met een goede hoeveelheid *senna* aangezet, een groote menigte zeer dikke gal los, en eindigden

den de ziekte ſpoedig. Wanneer deze behandeling in het begin der ziekte verzuimd was, was 'er meer moeite om dezelve weg te nemen. De *reſolventia*, *emetica*, *emetico - catartica*, en *purgantia* hielden wel de koortſige aanvallen min of meer in bedwang, maar de galſtof eens geheel en al in het bloed opgenomen zynde, liet zich niet gemaklyk weder na de ingewanden brengen. De ſcherpe hoest, welke uit eene na de longen gebragte ſcherpe galſtof ontſtond, vorderde dikwyls het gebruik van ſpaanſche vliegen, waardoor de ſtof naar de huid gebragt zynde, een laſtig St. anthonies - vuur veroorzaakte. En hier uit bleek my op nieuw de galagtige oorſprong van deezen uitſlag, waardoor als een weg van ſcheiding de gal van 't bloed wierd afgeſcheiden. Dan daar deeze weg moeilyk en langdurig is, heb ik denzelven geenzints bevorderd. Ik liet verzagtende pappen op het aangedane deel leggen, om de ſcherpe ſtof een gemaklyken uittogt te geeven, maar tegelyk ſterkere *laxantia* toedienen, om een nieuwe ophoping na de huid voor te komen.

Gewoonlyk heb ik het St. anthonies vuur waargenomen op het einde des zomers, of ook veel vroeger, wanneer een vogtige koude de galſtof ſchielyker verdikt en minder gangbaar maakt. Ik heb een *ignis ſacer* in *podagra* zien overgaan, en dit ſchynt eenigſints de oorſprong der *podagra* uit de eerſte wegen te tonen.

Den 5den hadden wy een hier zigtbare zoneclips, de lugt was wolkig en de hitte zo drukken.

kende, dat ik daarvan een ongemene zwaarte op de borst gewaar wierd. By myne zieken bespeurde ik egter geen merkbare verandering.

Omtrent den 10 waren 'er veele *cholerae* en *febres biliosae* met de gewoone toevallen.

Den 12 volgde op warme heldere dagen, een W. wind met regen, hierdoor ontstonden *febres inflammatorio-biliosae*.

De keelziekten waren heviger dan gewoonlyk, maar zy verschilden zeer in toevallen. By sommige was 'er geduurende eenige dagen een moeilyke slikking met roodheid van keel, gebrek aan eetlust en een beslagen tong, hierop volgde een koorts met sterke koude, gevolgd van hitte, de keel was nu van het voorste gedeelte van het verhemelte af tot aan de *pharynx* purperrood, egter was de keel noch de amandelen zeer gezwollen, 'er was tevens een zwaare hoofdpyn, en gewoonlyk eindigde de koortsverheffing met zweet. 's Avonds verhefte de koorts aanmerklyk, 'er was een gedurige neiging tot braken, het water was dik en troebel, en de stoelgangen waren galagtig. Na een tydige aderlating, waar door een zeer sterk ontstoken bloed wierd afgetapt, terwyl de wey groen was, en daarna door een braakmiddel veel galstoffen ontlast zynde, wierd de ziekte in een paar dagen weggenomen. Na de aderlating verligtte een spaansche vlieg tusschen de schouders met een *decoct. Emetico-catarticum*, zeer de ziekte. Dan noch

noch braakmiddel noch laxeermiddel alleen was inſtaat de ziekte weg te nemen, en wanneer men niet in 't begin een aderlating deed, volgde 'er een *febris ardens*. De *decocta laxantia* ontlaſteden veel galſtoffen, en hierop volgde gewoonlyk den 5 of 7den dag een *urina hypoſtatica*, en een verligtend zweet des morgens.

Omtrent het *aequinoctium*, kreegen veele kinderen en ook volwaſſenen, die aan deze toevallen onderhevig waren, ſterke aanvallen van *epilepſie*, welke by de eene meer by de andere minder hevig waren en meermalen des daags wederkeerden, zy gevoelden zelden eenig ongemak voor dat zy het toeval kreegen. Veele ontlaſteden een menigte ſlym, hoewel de ziekte door *reſolventa* en *laxantia* verergerd wierd.

De *aſafoetida*, *caſtoreum*, *tinct. ſuccini*, *valeriana* &c. deden geen nut. De zinkbloemen ſcheenen hier de beſte uitwerking te doen, offſchoon ik in de meeſte gevallen meen waargenomen te hebben, dat de ziekte langzamerhand van zelf afnam.

De *peripneumonia Notha* was thans ook menigvuldig, inflammatoir met ſlym gepaard, en luiſterde zeer wel na de Boerhaviaanſche behandeling. Op het einde der ziekte deden *detergentia balſamica* den overblyvenden hoest ophouden.

De roodvonk bleef nog even ſterk aanhouden zo dat 'er nog 10 aan ſtierven.

De *variolae ſpuriae* waren zodanig overeenkomſtig met de waare pokjes, dat zy daarvan al-

alleen in het beloop der ziekte te onderſcheiden waren. De uitbottingskoorts was zomtyds zeer ſterk, de braking en pyn in den rug geweldig, de uitbotting gebeurde op den 3den of 4den dag, dan de ſchielyke rypwording en afvalling dezer pokjes toonden genoegzaam derzelver aart. Zy waren des te moeilyker in het begin van de waare pokjes te onderſcheiden, daar deze zich op eens de geheele ſtad door in deze maand ſchenen te verſpreiden.

Zy waren doorgaans zeer gunſtig, geregeld en liepen zeer wel af, 'er ſtierven ſlegts 8 kinderen aan, waar van 4 jongens en 4 meisjes.

Van 6 tot 12 maanden 4.
Van 1 tot 5 jaar - - 1.
Van 5 tot 10 jaar - - 3.

Ik had in een huis drie kinderen, welke alle zeer gevaarlyk waren, zo dat 'er twee van ſtierven. Het eerſte kreeg op den 5de de eerſte tekenen der ziekte, het 2de op den 20, en het 3de op den 22. Zo dat zy 14 en 16 dagen na de eerſte beſmetting wierden aangetast. Ik heb zo wel in deeze als in voorgaande epidemien opgemerkt, dat over het algemeen de 15de dag kan gerekend worden voor den juiſten tyd, waarop zich de beſmetting door koorts openbaart, dit heeft egter zeer veele uitzonderingen, dewyl dikwyls, ook vooral wanneer 'er een ſchrik by de beſmetting koomt, het gif zich zeer ſchielyk, ja zelf oogenbliklyk in werking zet. Deeze drie kinderen waren alle klieragtig. De ziekte be-

gon

gon met een zeer matige koorts, met een ſnelle maar zwakke pols, benauwdheid en hevige braking, hoofdpyn, het water was bleek, zy niesden, hoeſteden, en hadden van het begin af tranende oogen, de huid was nu droog, dan wederom zweetende, by alle drie was 'er doorloop, dan by het eene met perſing en bloed. De uitbotting begon reeds op het einde van den tweeden dag zeer menigvuldig en klein. De huid was naauwlyks rood en de volgende dagen begonnen ze zich niet in de hoogte maar alleen in breedte uit te breiden. Den ſesden dag was het aangezigt een weinig gezwollen, maar bleek en wateragtig, en 'er was naauwlyks eenige koorts. De pokjes waren ingedrukt, navelagtig (*umbilicatæ*) en in 't midden zag men een blaauwagtige vlak. Den agtſten dag wierd de koorts meer merkbaar met hitte en een ſnelle pols, hier door wierd intuſſchen de pokſtof niet meerder na de huid bepaald, maar ſcheen haar kragt meer op de inwendige deelen, vooral op de longen, uit te oeffenen, en verwekte hoest, benaauwdheid, heeſchheid, en een verzwakkende diarhé. Offchoon 'er ſalivatie was, verligtede dezelve niet: de huid wierd meer en meer droog en op het lichaam vertoonden zich enkel ledige blaaſen. Den 10 dag was het aangezigt geſlonken, de leden vertoonden zich niet gezwollen, maar de kinderen begonnen te ylen en ſtuipagtig te worden, en ſtierven zeer benaauwd op den 11 den dag. — Deeze pokjes waren van catarrhale toevallen verzeld, in het begin hadden zy een onbeduidende

koorts, en kentekenen van groote zwakheid en van een *febricula lenta nervosa*, de pokjes waren zodanig als van SYDENHAM *crudæ* genoemd worden, en door *S*ARCONE zeer naaukeurig beschreeven zyn. In deeze pokjes waren geene tekenen van *coctie*, dewyl zy zich tegens den 8 of 10 dag naar de inwendige deelen begaven. De diarhé was vooral in dit geval een zeer ongunstige voorbeduiding.

Alle ontlastende middelen waren in deeze gevallen gecontraindiceerd, ik zogt veel meer op alle mogelyke wyzen de levenskragten te ondersteunen. Intusschen beantwoordde aan dit oogmerk geenzints de *regul. antimon. medicin*, zo zeer door den Heer van den BOSCH aangepreesen, noch ook de *flores zinci*, waarvan de Heer HUFELAND zo veele uitnemende uitwerkingen gezien had: rhynsche wyn, spaansche vliegen, koortsbast, en *spir vitrioli*, welke door SYDENHAM in dit soort van pokjes zo uitstekend nuttig gevonden was, deeden alle geen de minste uitwerking. Dewyl deze kinderen noch pappen noch doeken met water en melk om de beenen wilden dulden, kon ik dezelve hier niet beproeven. Intusschen zag ik wederom de beste uitwerkingen van een warm bad met aromatique kruiden. Na de indompeling in dit bad scheen door de opening der huidporen, en door de prikkeling der kruiden, de pokstof zich naar de huid te begeven, het aangezigt wierd rood en opgezet, de blaasen begonnen zich te vullen en de borst wierd ruimer. Maar wanneer daarna de kinderen zich ontbloteden wierd de stof te rug gedreven, en

een

een ſtikking veroorzaakt. By het jongſte kind, 't welk offchoon diſtincte pokjes hebbende, dezelve toevallen, en raauwheid der pokjes plaats hadden, en op den 10 dag alle de pokjes droog en blaaſagtig ſtonden, terwyl de borst zeer benaauwd was, liet ik driemaal daags een kruidenbad nemen, en aanſtonds daarna het kind in flenelle lappen in dit kruidenaftrekſel natgemaakt winden, hierdoor wierd een gedurig zweet onderhouden, waardoor het kind, zonder zweeren der pokjes, en zonder dat 'er eenige napokken volgden, gered wierd. By een ander kind, 't welk in confluente pokjes, door het ſchielyk inſlaan derzelve op den 10den dag, door zwaare ſtuipen, en een diarhé wierd aangetast, zag ik door het zelve bad, en het inwendig toedienen van *ſp. C. C.* binnen een half uur de pokjes te rug komen, alle de toevallen verdwynen, en het kind uit het grootſte gevaar gered.

October.

Na een helder koud weêr en N. wind, kwamen 'er nu ſchielyk warme regens uit het Z. van den 1 tot den 10. Nu hadden wy zeer warm doch veranderlyk weêr tot den 17. Wanneer de N. wind zeer koud waaide tot den 20 en toen NW op den 21 W. wierd, met regen. Eindelyk liep de wind door het N. na het O. opden 23, wanneer wy tot den 25 koud helder weêr hadden. Van den 25 tot den 31 was het weêr regen- en ſtormagtig, met een W. kouden wind.

Dezelve koorts, die in September geheerscht had, had nu ook nog de overhand, zodanig, dat

dat men ze by zommige *febris inflammatorio-biliosa*, maar by andere *febris hyberna* of *pituitosa* kon noemen. By de eersten waren kentekenen van waare ontsteking, niet met *saburra gastrica*, maar met gal gepaard, of om met GRANT te spreeken, de *lentor biliosus* was nog geheel in het bloed aanwezig. De ziekte begon met verkoudheid met een droogen hoest, hierby kwam een benaauwdheid omstreeks de maag, een zwaare drukkende pyn in het hoofd en in de lendenen, walging, de ontlasting was of gemaklyk en dun, of met persingen vergezeld, het aangezigt was rood, en de pols snel en hard, het water was schuimend en geel, somtyds drabbig met een rood zetzel. De aderlating gaf onmiddelyke verligting, en deeze was des te grooter naar mate de hoest heviger was. By deezen moest de aderlating ook herhaald worden. Het bloed was zeer ontstoken, de wey was als klaare gal. De aderlating maakte gewoonlyk, dat de gal zich langs de ingewanden ontlastede, of ten minsten hiertoe gereed wierd. By sommige ging dezelve gemaklyk na beneden, by anderen vermeerderde de buikzuivering de koorts, welke herhaalde braakmiddelen wegnamen. Gemeenlyk wierd door een braakmiddel veel zuivere gal ontlast, en daarna van zelve na beneden gevoerd, waarop de avond verheffing ophield. Maar dewyl de koorts niet voortkwam uit stoffen in de ingewanden, maar de gal uit het bloed gedurig na de maag en ingewanden aangevoerd wierd, kwamen de koortsige toevallen weder en hielden zo lang aan, tot dat op deeze wyze de gal genoegzaam uit het bloed ontlast was. Hierom

wa-

waren bittere middelen en rhabarber niet geschikt om de nieuwe voortbrenging van gal te beletten, zy vermeerderden veel eer de hitte en de koorts. Diluerende zuure dranken waren hier veel meer geschikt om de gal te verbeteren en te ontlasten.

By zommige was de galkoorts zuiver en zonder de minste ontsteking. In het begin was by deezen de koorts aanhoudend, doch 's morgens remitterende, de hoofdpyn was zo sterk, dat zy zich niet overeind in het bed konden houden. De koorts begon met koude, waarop brandende hitte en zweet volgde, des anderendaags avond kwam de koorts weder, zonder koude, met hitte, sterke walging, een bitteren mond, een zeer geele tong, en geduribenaauwdheid. Herhaalde braakmiddelen en *laxantia* deeden hier het meeste nut. By deezen had dezelve galagtige ontlasting uit het bloed naar de ingewanden plaats, en hierom moest men zeer lang zuure *laxantia* en galverbeterende middelen gebruiken, voordat de ziekte geheel overwonnen was.

Wanneer de koorts in het begin verzuimd was, bragten de zelve ontlastingen, welke in het begin der ziekte gebruikt, dezelve spoedig wegnamen, gevaarlyke toevallen, zwakheid, ylhoofdigheid, beeving, groote benauwdheid, hartkloppingen en een ongeregelde pols te weeg, de zieken stierven ondanks het gebruik van spaansche vliegen, campher, koortsbast, *moschus*, &c. met hevige trekkingen, op den 11den dag.

In eenige deezer koortsen scheen de gal tra-
ger,

ger, minder beweegbaar en minder gemaklyk van de gesonde vogten afgescheiden te worden. In deezen was de oorsprong der ziekte meer in de vaten des onderbuiks en der poortader vastgezet. De ziekte begon met een drukkendende pyn op de hoogte van het *colon transverſum* en de lendenen, hierop volgde de koorts met koude, de hitte aankomende, was 'er walging met een scherpe hoofdpyn, welke naderhand meer drukkende wierd en in slaperigheid overging, het water was helder rood, de tong vogtig, de pols snel en hard, 's morgens remitteerde de koorts met een gering zweet: in 't begin verligteden een aderlating en buiksontlastingen, zodat zich de zieken gedurende eenige dagen beter bevonden, daarop volgde onverwagts een nieuwe en zwaare aanval van koorts met ylhoofdigheid, braking en een beslagen tong, alle aanvallen vermeerderden dagelyks in hevigheid, en de tong wierd zwart, terwyl 'er een gedurige slaapzugt en yling mede gepaard ging. In dit geval heb ik my met een uitstekend goed gevolgd bediend van een afkookzel van koortsbast met tamarinde, waardoor niet alleen de levenskragten ondersteund, maar ook de aanvallen van koorts getemd, en veele zwarte galagtige stoffen ontlast wierden. Tegens het einde van den 11den dag kwam 'er een ruim en gemaklyk zweet over het geheel lichaam, de tong wierd vogtig, de pols zagt en minder snel. 'Er volgden niet te min jigtpynen, welke naderhand door vryvingen en zagte *laxantia*, waardoor de gal na de ingewanden gelokt wierd, verdwenen.

De

De intermitterende koortſen waren ook ontſtekingagtig en met gal gepaard, hoewel zy zuiver afgingen. Egter vervroegden de aanvallen, en verdubbelden ligt, het was daarom altyd raadſaam na een ruime aderlating en het geven van braak- en laxeermiddelen, niet te lang met den koortsbast te wagten. Ik ondervond daarvan niet het minſte nadeel zodra ik genoegzaam de ontſtekingagtige geſteldheid door aderlatingen, en de galagtige door ontlastingen bedwongen had.

By twee kinderen zag ik deeze maand geelzugt zonder koorts of hitte, alleen was de buik hard en pynlyk op het aanraken, zagte *laxantia*, waardoor veel taaye ſtoffen ontlast wierden, genaſen beide.

Ronde wormen en maden plaagden niet alleen kinderen, maar zelfs volwasſenen. By een volwasſene veroorzaakten zy zwaare ſtuiptrekkingen, flaauwtens en brakingen, en by een kind een zeer langdurige lastige kramphoest. By andere duiſelingen, en epileptiſche toevallen, alle hadden een verbaſende ophoping van dikke taaye ſlym, die de ingewanden als bedekte. Clyſteren van een ſterk afkookzel der *geoffraea*, het *Electuarium* van STÖRCK met *ſemen ſantonici*, zo als het van LENTIN word voorgeſchreven, deeden hier de uitmuntendſte werking.

Omtrent den 18, wanneer de wind uit het W. na het N. ging, kregen veele door belette uitwaasſeming roos, *ophthalmiæ*, *febres dyſentericae* maar vooral *anginae*, welke alleen van el-

elkander verschilden, naar mate 'er verschillende *organa* waren aangedaan.

De *anginæ* waren even als in de voorgaande maand, *inflammatorio-biliosæ*, na een aderlating, wierd aanstonds een braakmiddel genomen, waardoor de koorts en ontsteking bedaarden. De koorts keerde egter als een *intermittens quotidiana* gedurende eenige dagen weder, maar wierd alleen door zagte *laxantia* en zuuren 't ondergebragt. Eene aderlating was by allen nodig, doch ook genoegzaam om de ziekte te overwinnen, en offchoon het bloed van boven ontstoken was, vertoonde het zich egter van onderen teder en dun.

By eenige menschen zag ik een *angina submaxillaris*, deeze klieren waren zeer gezwollen, zodat en de slikking zeer moeilyk was, en de mond niet konde geopend worden: spaansche vliegen in den nek, het *linimentum volatile* en verzagtende pappen om de keel, &c. deeden deeze klieren niet smelten, welke eindelyk aan het zweeren gingen, wanneer na een ontlasting van veel etter, de keelziekte bedaarde. De *colicæ*, welke den 24 zeer gemeen waren verdroegen geene pynstillende middelen, maar herstelden schielyk door middel van zagte *resolventia*, welke veel slymagtige gal ontlasteden.

Alle soorten van uitslag waren nu zeer gewoon, maar vooral nam ik een zeer lastig soort van schurft waar: in 't eerst waren 'er kleine puisjes, welke daarna grooter wierden, tot ettergezwelletjes overgingen, en een geelen

len etter voortbragten, de randen waren zeer ontſtoken, te gelykertyd hadden de lyders walging, een bitteren mond, en 's avonds koorts; alle opdrogende middelen maakten dit uitſlag erger, daar emollierende pappen, en afleidende en purgerende dranken, het ſchielyk wegnamen.

De roodvonk bleef nog voortduren, en ofſchoon 'er ſlegts drie doden aan waren, behield zy nochtans desſelfs kwaadaartigheid.

Onder myne lyders aan deeze ziekte, had ik een byzonder geval van ſcheurbuik, welke met rondvonk gecompliceerd was. De zieke was een man van omtrent 40 jaren, die dikwyls zeer zwaar aan de ſcheurbuik geleden had. Hy wierd eerst door pyn in alle leden, en in de keel, met een doorgaande koorts aangetast, hy wierd daarvoor adergelaten en het bloed was met een taaye korst bedekt. Den volgenden dag was de keel zeer rood en gezwollen, de huid droog, de pols hard, en de tong galagtig. Na dat de aderlating herhaald was, en het bloed minder ontſtoken ſcheen, kwam 'er op den 3den dag een uitſlag van groote purperagtige vlakken, die verre boven de huid opkwamen, vooral was deeze uitſlag op het aagezigt en de handen, men gaf verkoelende *decocta*. Op den 4den dag waren deeze vlakken nog donkerder van couleur, en het hoofd en handen nog meer gezwollen. By het onderzoek der keel bleek, dat dezelve vervuld was met bruine korſten met aſchgraeuwe ſtippen bezaaid, de koorts bleef aanhouden. Het ſcheen my dus toe als of 'er hier een *inflammatio impura ad putredinem vergens* plaats had, hier-

hierom liet ik een *gargarisma detergens* uit een *infusie* van de *flor. rosar.* met *sp. sal. marin.* en een *decoct. Tamarind* met *cortex Peruv.* gebruiken, waardoor de keel gezuiverd en de ziekte in zeer weinige dagen hersteld wierd. By het kind van deezen man, waarby ik het eerst geroepen wierd, vond ik na de roodvonk een uitterend koortsje, zeer drooge brandende huid, een kittelende hoest met groote benaauwdheid, zwaren brand in de keel, en een gedurige ontlasting van groene dunne carieus-ruikende etter uit de neus, welke uit een verzwering van den neus door het gift der roodvonk, waarin een verkoelende geneeswys verfuimd was, veroorzaakt, voortsproot.

De pokjes waren vooral onder de geringere liepen zeer epidemisch, maar goedaartig, zodat ik by die geene, welke ik gezien heb, geene geneesmiddelen nodig had. 'Er stierven 10 kinderen aan, waarvan 5 jongens en even zoveel meisjes.

Van 9 tot 12 maanden	. . .	2
Van 1 tot 5 Jaar	. . .	6
Van 5 tot 10 —	. . .	2

November.

Met het begin van de maand November was 'er een heldere koude met een N. wind, den 3 was de wind O. met regen, den 4 weder N. Den 8 was het weer vorstig en helder, de 2 volgende dagen regende het met een O. wind. Van den 11 tot den 15 was het weer regenagtig en de wind W. Den 16 en 17 ZW. van den

den 18 tot het einde der maand was 'er een dikke nevel met een kouden O. wind.

In het begin der maand waren 'er veele ziekten, welke alle de kenmerken der overblyvende zomergal, en de beginfelen der winter ontfteking vertoonden. De koortfen, als ook de oogontftekingen, waren gal en ontftekingagtig, aderlatingen braak- en purgeermiddelen, waren hierin alleen nuttig.

'Er waren thans ook veele *pleuritides*, maar alleen by zwakke vrouwen, en mannen, die zwak en aandoenlyk van geftel waren: zy wierden voorgegaan van pyn door alle leden, matheid en koorts, welke niet te min zeer ligt was, de pyn verhefte met koorts tegens den avond, de ademhaling was niet zeer moeilyk, maar fteekende, vooral by een diepere inademing, de hoest was droog en kort, en vooral des nagts zeer laftig, 'er wierd niets dan een weinig dunne fchuim, opgeworpen, de pols was zwak en vooral des avonds zeer fnel, zy waren zeer tot zweeten geneigd, de tong was wit, kleverig of geel, het water was raauw en dun, zy hadden gedurige walging en braking. De aderlating verligtede altyd, en moest zelf herhaald worden, het bloed was waar ontftoken, by zommige zeer dik en met een gevlakte korst bedekt. Warme pappen op de pynlyke zyde gelegd, verminderden dezelve, doch geenzints de fpaanfche vliegen. De ziekte duurde by zommigen zeer lang, en de koorts was vooral hardnekkig. De *Tartarus Emeticus* in kleine giften, zo dat dezelve ligte brakingen verwekte, en laxeermiddelen verligtten de ziekte voor een korten tyd, maar een

N mor-

morgenzweet door *antimonialia* en campher verwekt, of van zelf voortkomende, en een dik wit en effen bezinkzel in het water bragten de wesenlykste verligting aan. Dit was dezelve *pleuris*, welke STOLL in de maand van January 1778 te WEENEN zag, en die hy in zyne *Rat. Med.* t. III. p. 63. beschreeven heeft. In deeze *pleuris* was een groote zwakheid van pols, welke door de aderlating wierd weggenomen, vrouwen vooral, die een slap gestel hadden, wierden daarvan aangetast „ *nempe virile* „ *robur, aut viraginum conditio inflammanti* „ *aëris hyberni stimulo hucusque resistere videbatur, cui delicatior & irritabilis magis foe-* „ *minarum fibra male obsecundabat.* De meeste braakten in deze epidemie van zelf gal met verligting, de koorts bleef ook na het verdwynen der pyn zo lang over, tot dat zy door buiksontlastingen, het water, of zweet gescheiden wierd, men moest egter deeze scheidingen niet dwingen, maar eens door de natuur voortgebragt, helpen. Wanneer 'er te veel bloed wierd afgelaten, wierd de ziekte rotagtig. De geneesheer moest met diluerende middelen en *nitrosa* aanhouden, en zich zelf dikwyls toeroepen, spoed langzaam.

De *pleuritides* waren egter somtyds met veel gal gepaard, wanneer de zieken over zwaare drukking omtrent den hartkolk klaagden; behalven een aderlating, wierden dan braak- en purgeermiddelen, welke zagt en gemaklyk werkten, gevorderd.

De *choleræ*, welke deeze maand heerschten, waren hevig, maar kortstondig, men had hier geen

eva-

evacuantia nodig om de natuur, die uit zich zelven zeer werkſaam was, te helpen. Men behoefde hier niets dan doorſpoeling, waardoor veel dikke gal geloosd wierd. Na het aflopen der ziekte waren hier *rhabarbarina* en zagte *aromatica* nuttig om de ingewanden te verſterken.

Kinderen hadden deeze maand wederom een *febris remittens*, welke met de te vooren beſchrevene *febris verminoſa ſpuria* overeen kwam, doch niet na ontlaſtende middelen wilde luiſteren, maar veeleer daardoor verergerd wierd en kwaadaardige toevallen aannam. De koortsbast met *ſp. vitrioli* en wyn bevorderden een zagte uitwaasſeming en deeden deeze toevallen verdwynen.

By een kind, 't welk deeze ziekte zeer erg gehad had, ging deeze koorts in een *rheumatismus* over, welke eerst den buik en daarna de beenen aandeed, de *gum guajac* met *ſp. Minder*, *ſp. CC.*, ſpaanſche vliegen, maar vooral het warme bad, deeden hier zeer goede dienſten.

Deeze koorts ſcheen tot de *febres catarrhales malignae* te behoren, welke, offſchoon uit een belette uitwaasſeming voortſpruitende, niet door eenvoudige zweetmiddelen moesten behandeld worden, om dat de vogten bedorven en de vaſte deelen te veel verzwakt waren; hierom waren verſterkende en bloedverbeterende middelen, welke aan de vaſte deelen de behoorlyke kragt en aan de vogten haare voorgaande lyvigheid en menging wedergaven, hier noodzaaklyk. Deeze maakten, dat

dat de natuur behoorlyk onderſteund, zich zelve redde, en de gezonde vogten van de ſchadelyke afgeſcheiden en uitgedreven zynde, weder inſtaat geſteld wierd, om haare verſchillende werkingen weder te kunnen uitoeffenen.

Wanneer 'er omtrent den 10 een ſchielyke verandering in den dampkring voorviel en de koude O. wind in een W. veranderde met warmen regen, kreegen wy netelroos, St. antonies vuur, diarheen en colicquen; alle deeze ziekten hadden in het begin tekenen van *ſaburra bilioſa* in de eerſte wegen by zich, welke eerst door een braak - en purgeermiddel moest ontlast worden, voor dat deeze ziekte konde herſteld worden.

De geheele maand door, maar vooral om deezen tyd, heerſchte 'er een ongeſteldheid der maag, zodat alle ziekteſtoffen zich op dit ingewand ſchenen vast te zetten, terwyl de overige werkingen des lichaams geregeld haren gang gingen. Deze aandoening der maag wierd vooral beſpeurd by die geene, welke anders gewoon waren jigtpynen te lyden, en by deezen wierd de pyn in de maag gemeenlyk door jigtpynen voorafgegaan. By anderen waren deeze pynen afwezig. Eenige hadden walging en gebrek aan eetlust, andere daarentegen hadden veel honger, doch moesten na den eeten aanſtonds alles weder overgeven. Na het eeten volgde ſpanning en opzetting der maag met een ſcherpe en ſnydende pyn, welke zo lang duurde tot dat alles uitgebraakt was, of 'er rommelingen ontſtonden, die pyn in de buik gaven, welke langzamer-

merhand verdween; gedurende deezen aanval was het aangezigt bleek en ingetrokken, en de pols zeer klein. De huid was by deeze lyders droog en zy waasfemden des nagts zelf niets uit. De afgang was hard en kleiagtig, of dun met perfingen, die voor een tyd de pyn wegnamen. Het water was rood en dik met een wit poejeragtig rheumatisch zetzel. Deze pyn plaagde zomtyds ook de zieken des nagts: alle dranken, maar vooral warm genomen, bragten den aanval van pyn meest oogenbliklyk aan.

In 't eerst dagt ik, dat 'er een taaye flym in de maag was, welke deeze toevallen te weeg bragt, maar dewyl ik zag, dat alle ontlaftende middelen nadelig waren, fchreef ik dezelve aan een andere oorzaak toe. Ik oordeelde, dat het langdurig vogtig weêr de ingewanden verzwakt en daardoor een moeilyke fpysvertering te weeg gebragt had, dat hierdoor krampen en winden ontftonden, welke tot deeze toevallen aanleiding gaven. Hierom fchreef ik eerst verfterkende en windbrekende *aromata* voor, dan daar deeze veel nadeel deeden, raakte ik in 't begrip, dat 'er een foort van *erythema ventriculi* plaats had, uit een rheumatique oorfaak voortfpruitende, en agtervolgens deeze aanwyzing gaf ik involverende middelen en *oleofa* met *opium* verbonden. Ik vond egter, dat ook deeze middelen flegts voor een korten tyd voldeden. Daar ik te voren in maagkrampen zeer fchone uitwerkingen van het *magisterium Bismuthi* gezien had, befloot ik eindelyk, dit middel hier te beproeven. Ik gaf ten dien einde ¼ gr. vier maal daags met een wei-

nig ſuiker, en ondervond wel dra, dat dit middel in deeze ziekte ſpecifisch werkte; want naauwlyks was het zelve gedurende twee dagen gebruikt of de pyn was geheel bedaard, de lyder braakte niet meer, kreeg natuurlyken ſtoelgang, en 's nagts een goede uitwaasſeming. Aan allen, welken ik dit middel heb toegediend, gaf het de ſpoedigſte en zekerſte verligting, de pyn keerde niet weder en de zieke herſtelde volkomen. Ik heb zedert dien tyd zeer dikwyls het *magist. Bismuthi* in krampagtige buikpynen met het heerlykſte effect toegediend, dan wanneer hierby een diarhé gepaard was, of de pyn niet ſchielyk genoeg bedaarde, voegde ik 'er een kleine hoeveelheid *opium* by, welke de kragt zeer vermeerderde. Zeldzaam deed het eenige zigtbare uitwerking op het lichaam zelf, wanneer ik het langzaam opklimmende, tot 4 grein toediende: eens heb ik het ſlegts braking zien veroorſaaken.

Deeze maagpyn was egter niet altyd van denzelven krampagtigen aart: by ſommige was zy waarlyk ontſtekingagtig en met *enteritis* of *gaſtritis* gepaard, waarby zich een *labes biliosa* voegde. By andere ging een verkoudheid vooraf, waarop een diarhé volgde met koorts een ingetrokkene pols, dorst, zonder walging, maar met zulk een gevoeligheid der maag, dat zy zelf geen drinken verdroegen. Deeze pyn veranderde dikwyls van plaats, zodat zy dan eens het hoofd, dan wederom de maag of ingewanden aandeed, dan wederom een prikkelenden ſcherpen hoest veroorzaakte; het water was troebel met een wit zetzel. — By anderen

was

was van het eerste begin af aan, walging en braking met een pyn, die zich van de maag tot de valsche ribben uitstrekte, en dikwyls van plaats veranderde; de ademhaling was te gelyk moeilyk; 'er voegde zich hierby koorts met een harde en volle pols, die zich 's avonds verhefte; de buik was hardnekkig verstopt. Aderlatingen deden hier veel nut, maar vooral vond ik hier kleine giften Epsoms-zout van een uitstekende werking.

Veele vrouwen hadden *haemorrhagiæ uterinæ*, andere bloedbrakingen. By eene was het uitgebraakte bloed zo zuur, dat het de keel raauw maakte en de tanden verstompte.

Omtrent den 22, terwyl 'er een koude O. wind waaide, waren de ziekten meer *inflammatoria-biliosi*. De *anginæ* waren zo hevig ontstekingagtig, dat ik in 't begin dezelve voor roodvonk aanzag, zy waren gepaard met geweldige braking, een zeer hevige ontstekingskoorts, en een sterke zwelling in de geheele keel, het water was zeer dik en brandig, en het zweet sterk. Deeze zeerekeelen gingen gemeenlyk zeer schielyk tot verettering over, en maakten zeer vuile gryse zweeren, eene aderlating in 't begin, en daarna braak- en purgeermiddelen, waardoor veele galagtige stoffen ontlast wierden, bragten hier de spoedigste hulp aan.

De roodvonk was noch zo dodelyk dat 'er deeze maand 10 aan stierven, waarvan 9 jongens en slegts een vrouw van 22 jaren. Deeze ziekte was ook gal- en ontstekingagtig, en met een *febris ardens* gepaard, waarop men alleen in de behandeling letten moest, en welke

verwaarloosd zynde, de gevaarlykste toevallen, en den dood zelf te weeg bragt. Een kind, 't welk door een hevige koorts met braking en stoelgangen wierd aangetast, kreeg den volgenden dag de uitslag der roodvonk, welke gepaard ging met een hevige koorts, ylhoofdigheid, en hevige benaauwdheid; op den 4de dag der ziekte, wanneer alle deeze toevallen vermeerdert waren, wierd ik geroepen. Ik vond het kind bleek en betrokken in 't weesen, het geheele lichaam was bedekt met een geelagtig purperroode kleur, de huid was brandend heet, de keel was geheel verzworen, en met een gryse korst bedekt, uit de neus droop een scherp stinkend vogt, de oogen schitterden en waren waterig rood, het kind ylde hevig. Men had niets gedaan dan vlierthee geven. Daar het kind reeds te veel verzwakt was om aderlatingen te doen, of braakmiddelen te geven, liet ik bloedzuigers agter de ooren leggen, een clyster zetten, en ik schreef een drankje van *Manna*, *nitrum* en *oxymel* voor. Door de ontlasting van bloed bedaarde de yling en kittelende hoest, die ook reeds plaats had, en het kind kreeg verligtende afgangen. Den volgenden dag vermeerderde de koorts en alle toevallen, en 't kind was zodanig zwak, dat het ondanks het aanleggen van spaansche vliegen, het gebruik van campher &c. reeds den volgenden dag stierf. —— Het broeyen en de vlierthee waren hier zeer verkeerde middelen geweest, en ongetwyfeld het verzuim van aderlatingen en braakmiddelen de oorsaken des doods.

De

De kinkhoest was nu epidemisch onder een geringere foort van menfchen. Die gene, welke ik aan den kinkhoest had, waren erger ziek dan na gewoonte, en de ziekte luifterde niet na de gewoone middelen. Na het toedienen van braak- en purgeermiddelen, heb ik my met veel vrugt bediend van kleine giften faffraan met *castoreum* gemengd. 'Er ftierven aan deeze ziekte 5 kinderen, waarvan drie jongens en 2 meisjes.

De pokjes waren nu zodanig verfpreid, dat zy in alle de hoeken der ftad waren. 'Er ftierven 26, waarvan 15 jongens en 11 meisjes.

Jongens.		Meisjes.	
Van 4 weeken .	1	Van 10 maanden .	1
Van 8 maanden.	1	Van 1 tot 2 jaar.	0
Van 1 tot 2 jaar.	2	Van 2 tot 3 jaar.	4
Van 2 tot 3 jaar.	3	Van 3 tot 4 jaar.	1
Van 3 tot 4 jaar.	1	Van 4 tot 5 jaar.	0
Van 4 tot 5 jaar.	1	Van 5 tot 6 jaar.	2
Van 5 tot 6 jaar.	1	Van 6 tot 7 jaar.	1
Van 7 tot 8 jaar.	1	Van 10 tot 11 jaar.	1
Van 8 tot 9 jaar.	2	Van 13 tot 14 jaar.	1
Van 18 jaar	1		11
Van 24 jaar	1		
	15		

De pokjes waren meest goedaartig, vooral by jonge kinderen en volwaffene menfchen. Zeer kleine kinderen hadden weinige en zeer onderfcheidene pokjes, welke zonder veel koorts in

in weinige dagen hare verschillende tydperken gemaklyk doorliepen. Offschoon de volwassene in 't begin een zwaare uitbottingskoorts hadden, welke gedeeltelyk ontsteking-, gedeeltelyk galagtig was, hadden zy egter onderscheidene pokjes, zy waren groot, duurden lang, en hadden een aanmerklyke *febris secundaria.* De toevallen, welke de eruptie voorgingen, waren by zommige catarrhaal, by andere galagtig. In beide begon de koorts met koude en rilling en daarna warmte. Wanneer 'er galkoorts by was, was de hitte heviger met ylhoofdigheid en zeer zwaare hoofdpyn, by deezen was de mond en neus geel, en de tong galagtig beslagen, de walging was heviger, en 'er wierd groene gal met braaken opgebragt. 'Er was ook zwaarder pyn in den rug en mattigheid; de koorts bleef langer na de uitbotting aanhouden, maar was remitterende, en verhefte des avonds; den geheelen loop der ziekte door hadden zy saffraankleurig dik water. By deezen was het nodig genoegzame ontlastingen te onderhouden en het was 'er zo verre van daan, dat dit de pokjes zoude doen inslaan, dat de zelve daar door veel beter etterden. Die een catarrhale koorts met de pokjes verbonden hadden, niesden, hadden hoest, tranen der oogen, een dunne pis, of een sterk zuur zweet, egter belettede dit het uitkomen der pokjes niet, ten zy de zinking zich op eene byzondere plaats vast zettede. In dit geval belettede de prikkeling der catarrhaale stof, dat de gisting niet behoorlyk geschieden, en de ziektestof zich niet van het bloed konde afscheiden en op de

huid

huid plaatſen. En dit koomt my waarſchynlyker voor dan de gedagte van VAN SWIETEN en voorheen van SYDENHAM, die meende, dat de pokſtof zich eerst op het een of ander deel vaſtzettede en daarna naar de huid gedreven wierd, zo dat zy in verſchillende menſchen eerst de keel, den rug of de longen aandeed, en daar ontſtekingagtige toevallen voortbragt, en vervolgens in 't bloed opgenomen zynde, zich naar de huid begaf.

By een kind, 't welk door de pokjes beſmet was, zag ik eerst de klieren van de keel opzwellen, daarna kreeg het hevige en ſtekende pynen op de borst, na twee aderlatingen, ſpaanſche vliegen, en verdunnende dranken te hebben toegediend, kwamen 'er goede pokjes, welke een zeer geregelden loop hielden, dan wanneer de pokjes afgelopen waren, kreeg het rheumatique pynen, die eerst de beenen, daarna de armen en eindelyk het hoofd aandeden, welke door warme baden en zweetdryvende middelen overwonnen wierden.

Zware en herhaalde ſtuipen in 't begin der ziekte, waren voor my altyd een ſlegt teken, ik zag daar na of *cohærente*, of *confluente* pokjes volgen.

Een geringe graad van koorts, ja een geheele koortſloosheid met goeden eetlust, ſonder dorst en een bedaarde pols, beloofden altyd geen goede ziekte. Ik heb in de ſlegtſte *confluente* pokken, welke niet wilden zweren, en eindelyk dodelyk wierden, na de *eruptie* de koorts zien ophouden, en de kinderen verſcheide dagen agter een, met veel graagte alles zien eten, wat men hun voorzette.

De

De dagen van het uitkomen der pokjes zyn dikwyls zeer moeilyk te bepaalen, en ik vond het daarom veel geſchikter met ZEVIANI, het begin der ziekte van den dag van het uitkomen der pokjes te berekenen. Veele kinderen krygen de pokjes, zonder van eenig belang ziek te zyn. Andere zukkelen reeds verſcheidene dagen te voren. Ik heb zeer ſlegte pokjes tegelyk met de koorts zien uitbotten. Over het algemeen kan men ſtellen, dat de goede en geregelde pokjes op den 4den dag der eruptiekoorts uitkomen, en dat ſlegte kwaadaartige pokjes, op den 2den of derden dag zich vertonen: dan de ondervinding zal elk oplettend Geneesheer doen zien, dat dit zeer verſchillend kan zyn.

By eenige kinderen zag ik reeds op den eerſten dag een enkel pokje op het voorhoofd, den hals, de hand, of ook wel op een of andere plaats van het lyf, welke een byzonderen en van de overige pokjes verſchillenden loop hield. Deeze enkele pokjes waren reeds lang vol etter voordat de anderen zich tot zweeren ſchikten. Ik heb ook niet gemerkt, 't geen MORTON als een doorgaande regel houd, dat *diſtincte* pokjes genoegzaam op eens, en *confluente* pokken zich langzaam vertoonen, en zich als ſteelsgewyze verbreiden. Dit heb ik zo wel in *diſtincte* als *confluente* pokken waargenomen. Altyd heb ik het egter voor een ſlegt teken gehouden, wanneer de pokjes eerst aan de beenen en zich van onderen na boven uitbreideden; dan wierd meeſtal langzaam het geheele lichaam en vooral het aangezigt met *confluente* pokjes bedekt; de voornaamſte uitbotting zag ik intusſchen

ſchen genoegzaam altyd op den ſesden dag der koorts gebeuren. In zeer onderſcheidene pokjes was de uitbotting volkomen op den 6 den dag; van den 8 tot den 10 dag duurde de ettering, en van dien tyd af begonnen reeds de pokjes te drogen. Dit had egter meer by kinderen, dan by volwasſenen plaats, by de laatſten begonnen zy eerst omtrent den 12den dag in 't aangezigt te drogen, daarna zwooren de handen 2 dagen, hierop volgde de ettering der beenen, welke gewoonlyk tot den 19 of 20 dag duurde.

In confluerende polsjes begon de zwelling van het aangezigt eerst op den 9den dag, wanneer 'er een etterende korst over het geheele weezen verſpreid was, waar tusſchen zich hier en daar bruine vlekken vertoonden, op die plaatſen, daar de pokjes afgerukt waren. — Omtrent den 8ſten dag begon de kwyling, maar te gelyk een zekere heeschheid en holle hoest; 's avonds was 'er een aanmerkelyke koortsverheffing, die tegens den morgen een weinig naliet, wanneer de ademhaling ruimer wierd, en de fluimlozing overvloedig was. Zy waren niet te min in het grootſte gevaar, wanneer de zwelling van het aangezigt op het einde van den 11den dag begon te verminderen, en de handen begonnen op te zetten, als dan kwam 'er een zeer hevige koorts met ylhoofdigheid, benaauwdheid op de borst, een heeſche ſtem en een zeer drooge tong. In deeze gevaarlyke omſtandigheid heb ik meer dan eens gezien, dat 'er een ſterke kwyling, doorloop en pisvloed kwam, maar dat even daardoor de pokjes ſlonken, plat en bleek wierden, dat 'er een rotkoorts ontſtond, met een on-

draag-

draaglyken ſtank, dat de zieken geheel loodkleurig wierden, en onbeſchryflyk benaauwd op den 15 dag ſtierven. Zommige egter wierden, niet tegenſtaande de *febris ſecundaria* zeer hevig was, en 'er zeer ſterke ſtuipen waren, nog gered. By deeſen egter zag ik, dat 'er zeer dikke etterkorsten kwamen, welke zich verſcheiden malen vernieuwden, een ondraaglyken reuk hadden, en het aangezigt zo wel als het geheele lichaam bedekten.

By een ſcrofuleus kind zag ik een ſuppurerende *parotis* ontſtaan, dan by dit kind hadden de pokjes ook ſlegts twee dagen geëtterd. By zommige zag ik *ophthalmiæ*, en pokjes op het hoornvlies op den 20 of 21 dag der ziekte komen; *purgantia*, ſpaanſche vliegen agter de ooren, en een oogwater met *vitr. alb.* of *ſl. zinci* met roſenwater, genaſen dezelve alle in weinige dagen.

Ik zag weinig napokken, waarſchynlyk om dat ik by het afnemen der pokken ruim den buik open hield.

Met opzicht tot de voorbehoeding, liet ik in de huiſen, daar dit geſchieden konde, de gezonden van de zieken zo veel mogelyk afſcheiden, ik liet ze alle van wyn en vleeſch onthouden, veel verdunnende en zuure dranken drinken, groentens en vrugten eeten, en gedurende al dien tyd, door tamarinde en *manna* ruim open lyf houden.

Myne behandeling was in alle gevallen eenvoudig, en na elk byzonder geval geſchikt. By volwaſſenen, volbloedige kinderen, of by een hevigen aanval van koorts, liet ik een ruime

ader-

aderlating doen, en by de meeste was het bloed galagtig en ontstoken. Na de aderlating gaf ik een braakmiddel, wanneer ik kwade stoffen in de maag vermoedde; de braking verminderde gemeenlyk de gedurige walging, en bevorderde een goede uitbotting. Ingeval van stuipen, liet ik aanstonds stovingen van warm water en melk om den buik en beenen leggen, en gaf een half of heel grein *fl. zinci* na mate van omstandigheden. Hierdoor wierden de stuipen dra bedaard. Na de aderlating en het braakmiddel, gaf ik een *laxans*, opdat de pokjes in haren loop, door geene kwade stoffen in de ingewanden zouden gestoord worden. In zeer onderscheidene pokjes gaf ik geheel geene geneesmiddelen, en liet de zieken enkel veel van den een of anderen zuuren drank drinken. Wanneer 'er catarrhale toevallen waren, of een zinking zich op de een of andere plaats neerzette, liet ik spaansche vliegen leggen, en de geheele ziekte door *sulph. aur antim.* gebruiken. In die *confluenten*, waarin de borst en keel byzonder aangedaan waren, en een kittelende hoest de zieken gedurig plaagde, liet ik van den 6den dag af een *anodynum* gebruiken, en tegelyk *epispastica* om de keel leggen. De vervallene levensgeesten tragtede ik door koortsbast en rynschen wyn te ondersteunen; de keel liet ik met emollierende en afvagende mondspoelingen gorgelen; en om de stof na buiten te bepalen, liet ik de campher met *sulphur aurat.* gebruiken. Warme baden liet ik dikwyls, van het begin der ziekte aan, met een uitnemend goede

de uitwerking bezigen. Omtrent den 10den dag, fomtyds reeds op den 8 of 9, liet ik de handen en beenen in haverdegort pappen met zuurdeeg gemengd, leggen, welke fomtyds een oogenfchynlyk nut, dan weder by anderen niet de minfte vrugt, even min als de fpaanfche vliegen, aanbragten. Wanneer de borst vol en de ademhaling zeer benauwd was, liet ik een zeer groote fpaanfche vliegplyfter tusfchen de fchouders leggen, en gaf inwendig een mixtuur van *oxym. fcill.* met *fulph. aur.* of *Tart. Emetic.* zodat 'er een ligte braking wierd voortgebragt. Ik heb van dusdanig een behandeling eens het uitftekendfte nut gehad by een kind, 't welk op het punt van ftikken was, wanneer de borst door een ruime braking geheel verligt en de pokjes met etter gevuld wierden. Zodra het wefen begon te drogen, liet ik op een voorzigtige wyze tusfchen beide *laxantia* gebruiken, dewyl door een onvoorzigtige toediening deezer middelen, de handen en voeten ligt dun worden, en de pokftof na binnen gaat, terwyl te gelyk de fluimlofing belet word. Na het drogen der pokjes liet ik myne zieken zeer ruim en langdurig purgeermiddelen gebruiken, om de napokken voor te komen.

December.

De wind was met het begin der maand O. met nevel en regen, op den derden wierd de wind N. en 'er kwam een fchoon helder weêr met vorst. Den 4 veranderde het weêr fchielyk van zeer koud in warm, terwyl de wind

ZW.

ZW. wierd. Den 9 en 10 hadden wy een kouden regen met een NW. of N. wind. Op den dag van het eerste quartier den 11 ging de wind van het ZW. na het Z. en het weêr wierd schoon en warm. Op den dag der volle maan den 17 was de wind N. en koud, maar den volgenden dag was de wind Z. en veranderlyk tot den 22, toen hadden wy tot den 29 een drooge koude met mist, den 30 begon het te vriesen, en op den 31 was de vorst zelf streng.

Het vogtig en slap weêr en W. wind, na de N. koude, die slegts twee dagen duurde, veroorsaakte veele verkouwdheden met koorts en een scherpen hoest, deeze verkouwdheden waren zo algemeen heerschende, dat wy in elk huis daaraan verscheide zieken hadden. Na eene behoorlyke zuivering der eerste wegen, waren hier kleine giften van de *Ipecacoanna* als *antispasmodicum* zeer dienstig.

Wanneer de wind den 3den schielyk N. wierd, was de rheumatische hoofdpyn de meest heerschende ziekte. Deeze was somtyds zo hardnekkig, dat zy na geene aderlatingen, spaansche vliegen, opiaten, of ontlastende middelen luisterde. Zy kwam ongeregeld aan, en kwelde vooral de zieken des nagts. Zy was somtyds met een remitterende koorts, duiseligheid, verstopping van afgang, en gebrek aan eetlust verzeld. Na een aderlating, waardoor een zeer dik en taay bloed ontlast wierd, waren zeer lang gebruikte *resolventia* van het meeste nut.

'Er waren nu ook veele geelzugtige zieken, welke ziekte haren oorsprong nam uit een ver-

dikte gal en belette uitwaasfeming. In het begin was 'er eenige koorts met walging en een bittere mond, 'er was een zeker gevoel van volheid en benauwdheid op de plaats der lever. Het aangezigt en oogen waren geel, de tong galagtig, en het water dik en groenagtig. De zieken wierden in 't begin verligt door het braken van veel dikke gal, en vervolgens door het ontlasten van flym en kleyagtige ftoffen door middel van openende *decocta*, waarna een overvloedig zweet volgde, 't welk de ziekte fcheidde. — By anderen was de regter zyde der buik opgezet en by de aanraking pynlyk, offchoon de eetlust goed was, en de overige werkingen van het lichaam geregeld haren gang gingen. Oplosfende *extracta*, de *fpir. æthereus*, en daarna ftaalmiddelen, waren deefen dienftig.

De koortfen waren nu zeldzamer, zy bleeven egter noch *inflammatorio-biliofæ*. Zy begonnen met een boord waardoor veel ware gal na boven en na beneden wierd uitgeworpen, de tong was geel, de mond bitter 'er was een fpanning omtrent de *hypochondria*, de ontlastingen waren aanhoudend fterk, de koorts begon des avonds met hitte, en remitteerde des morgens met zweet. By zommige bleef 'er nadat de koorts geweken was langen tyde en pyn op de hoogte der lever.

Nadat de N. wind zich met een Z. wind en warmen regen verwisfeld had, zagen wy wederom veele *dolores ventriculi & intestinorum rheumatici*; zagte *rhabarbarina*, en daarna campher

met

met *fulph. aur. antim.* en het *magist. Bismuthi* hadden hier een zeer goede uitwerking.

Den 22 kreegen wy een fcherpere koude met een O. wind, en hierdoor wierden de ziekten meer ontftekingagtig, offchoon zy nu meer na het zwartgallige reeds overhelden. De *podagra, peripneumonia notha* roos &c. en de *febris hyberna* waren het meest heerfchende. Het bloed was by allen, die adergelaten wierden dik, taay, ftroopagtig met een wankleurige korst bedekt.

Den 30 en 31 begon de N. wind te waajen en bragt een fcherpe vorst aan. De *morbi atrabiliofi* waren nu zwaarder en hardnekkiger, en vorderden een meer vry gebruik van aderlatingen, en emollierende middelen.

De atrabilieufe koorts, die de laatfte dagen van dit jaar heefchte hield dit beloop. Gedurende eenige dagen was 'er een gebrek aan eetlust, zwaarte en mattigheid des morgens na een onrustigen flaap, benaauwdheid na den eeten, vervolgens walging, braaking en zwaare hoofdpyn. Op eens wierden de zieken nu van de koorts aangetast, die met zwaare rilling en koude aankwam, met hitte en kloppende hoofdpyn, een geelagtige roodheid van het aangezigt en pyn in den rug en lendenen voortging, en met een zwaare benaauwdheid omtrent den maag, die geen drukking duldde gepaard was. Sommige hadden hevige pyn in de zyde met hoest, andere buikpynen met opzetting en hardheid des onderbuiks; alle waren hardlyvig en hadden een moeilyke waterlofing. Het water was dik als gist van bier, en donker bruin met een onvol-

komen rosagtig bezinkzel. De pols was hard en vol, de hitte en dorst waren onverdraaglyk, de tong droog en geel. Des morgens nam de koorts een weinig af, maar de benauwdheid en hoofdpyn bleeven dezelve. Een ruime aderlating was hier by allen aangeweſen, welke de koorts niet alleen matigde, maar ook de aanwendig van andere middelen veiliger maakte. Het bloed was dik en zo zwartgallig, dat het na teer geleek. Na de aderlating wierd aanſtonds een braakmiddel gegeven, het welk door het ontlasten van veel dikke ſlymagtige gal aanſtonds het hoofd en de maag verligtte. Vervolgens maakte ik gebruik van reſolverende en losmakende dranken, welke een zwarte teeragtige ſtof in eene zeer groote hoeveelheid ontlasteden. Deeze ſtof was zodanig teeragtig, dat zy na zwart bloed geleek. Wanneer men gedurende twee of drie dagen met deeze behandeling aanhield, ſcheen de ziekteſtof zich door deezen weg volkomen te ontlasten, het water wierd natuurlyk, en de koorts week geheel en al. —— Het braakmiddel wegens een pyn in de zyde of belette waterloſing niet kunnende worden toegediend, was men verpligt door omwegen, en herhaalde purgeermiddelen langzaam te verrigten, 't geen men anders ſpoedig en op eens doen konde, de koorts week dan ook meer langzaam door dusdanig een behandeling, —— De ziekte in de eerſte dagen verſuimd of verkeerd behandeld zynde, kwamen 'er ſpruuw en zweeren in de keel. Zuure dranken, ontlasteden dan langzaam de galſtoffen, waarna openende en verzagtende *decocta* alle de we-

wegen open zetteden, opdat de natuur zich gemaklyk en op hare eigene wyze zich van dezelve ontdoen zoude.

De mazelen, die ik reeds hier en daar op het laatst der voorgaande maand begon te bespeuren, waren nu reeds vry algemeen, zo dat 'er reeds vier aan stierven, waarvan 2 jongens en 2 meisjes.

By de meesten waren de mazelen zeer goedaartig, doch by zommige was de ziekte moeilyker. By een kind van drie jaar begon de ziekte met zwaare hoofdpyn, benaauwdheid op de borst, pyn in de keel en hevige koorts; op den derden dag kwam 'er een uitbotting van kleine roode puisten, even als van confluente pokken. Op den 4den dag geroepen zynde was het aangezigt rood, de keel zat vol met kleine roode puisjes, 'er was een zeer scherpe hoest en benauwde ademhaling, de huid was brandende en het kind was zeer ylhoofdig, de pols was hard en snel. Daar 'er nu catarrhale pokjes regeerden, zag ik dezelve daarvoor aan. Ik liet het kind aderlaten, een clysteer zetten, een pap op de borst leggen, en gaf het een mixtuur van *ipecac.* met *Manna.* Den 5den dag hield de hoest byna op, de puisjes kwamen meer te voorschyn, en waaren verheven en groot op de armen. Op den 6den dag kon men eerst duidelyk zien, dat het mazelen waren, en nu vertoonden zich de verhevene puisjes als breede vlakken over het geheele lichaam, zy waren egter nu meer purperagtig, en den 7den dag begonnen zy reeds te verdwynen. — Een verzameling van *saburra* in de eerste we-

 gen,

gen, of een ſcherpe ſtof, welke zich op het een of ander deel heeft vaſtgezet, verhinderen zomtyds de behoorlyke *aſſimilatie* en uitbotting der mazelen. Een klein kind, 't welk langen tyd gehoest, en tegelyk darmſcheils-verſtoppingen had, kreeg een kleine uitſlag van mazelen, die denzelven dag wederom verdween, 'er droop een zeer ſcherp vogt uit de neus, welke de neus en mond ontvelde, ik liet aanſtonds een clyſteer zetten, en ik gaf het kind poejers van *Ipec.* en *ſulph. aur. antimon.* Na dat hier door veel ſlym door braken en purgeren geloosd was, kwamen den volgenden dag de mazelen zeer ſterk voor den dag, dan daar het kind niet in het bed gehouden wierd, verdweenen zy reeds des avonds, de oogen wierden nu ontſtoken, de hoest wierd wederom ſterker, en de tong was zeer rood. Na dat ik het een verzagtende borſtdrank en veel verdunnende drank had laten gebruiken, brak 'er een ſterk zweet uit, de mazelen kwaamen wederom ten voorſchyn, en het kind wierd in twee dagen gezond.

De roodvonk bleef ſteeds kwaadaartig en was nog zo doodelyk, dat 'er in deeze maand nog 9 aan ſtierven, waarvan 5 jongens en 4 meisjes

De grafferende koorts was met de roodvonk verbonden, de ziekte begon met pyn door alle leden, voor al in het hoofd en rug, hevige braking, 's avonds kwam de koorts met koude aan, hierop volgde een brandende hitte, 's morgens begon de koorts na te laten; de koorts wierd aanſtonds verzeld van pyn, zwelling en roodheid der keel, by zommige begonnen onmiddelyk, by an-

de

deren in het hevigfte der ziekte, een of beide de *parotides* te zwellen, de tong was vuil, de mond bitter, het aangezigt bleek geel, de huid zeer droog de pols hard en zeer fnel. De uitflag kwam op den 3den of 4den dag, zomtyds zelf later, zy was niet algemeen, maar alleen onvolkomen, en op zommige plaatfen van het lichaam; by deezen was de borst vooral benauwd en het wezen zeer ingetrokken. De koorts was overdag niet aanmerklyk, maar verhefte des avonds eerst met koude, en daarna met zeer fterke hitte. Het was een zeer kwaad teeken, wanneer de uitbotting in den verderen voortgang der ziekte ophield en de borst benauwd wierd met hoest en ylhoofdigheid, en de neus een fcherp en ontvellend vogt ontlaftede. Die deze toevallen hadden, ftierven alle. Offchoon de braking in het begin der ziekte verligtte, en 'er door den afgang veele galftoffen ontlast wierden, bleef de koorts even hevig aanhouden. Herhaalde aderlatingen, een fterke vloed der ftonden, en neusbloeding verligteden de ziekte zeer. Wanneer de braking in den voortgang der ziekte bleef aanhouden toonde dit, dat de roodvonk zich op de maag plaatfte, warme ftovingen der buik, en emollierende en pynftillende dranken, bedaarden uitnemend dit toeval. De geheele ziekte door waren de zieken zeer mismoedig.

Het getal der geenen, die aan de kinderpokjes lagen, wierd dagelyks grooter, zo dat 'er deeze maand 69 ftierven, waarvan 39 jongens en 30 meisjes.

De ouderdom was van de.

Jongens.		en Meisjes.	
Van 6 tot 9 maand.	4	Van 9 tot 12 maand.	2
Van 9 tot 12	3	Van 1 tot 2 jaar . . .	3
Van 1 tot 2 jaar . .	3	Van 2 tot 3 jaar . .	4
Van 2 tot 3 jaar . .	8	Van 3 tot 4 jaar . .	5
Van 3 tot 4 jaar . .	3	Van 4 tot 5 jaar . .	7
Van 4 tot 5 jaar . .	6	Van 5 tot 6 jaar . .	1
Van 5 tot 6 jaar . .	2	Van 6 tot 7 jaar . .	3
Van 6 tot 7 jaar . .	2	Van 8 tot 9 jaar . .	4
Van 7 tot 8 jaar . .	2	. . . . 46 jaar . .	1
Van 8 tot 9 jaar . .	0		30
Van 9 tot 10 jaar . .	1		
. . . . . 14 jaar . .	1		
. . . . . 17 jaar . .	1		
. . . . . 20 jaar . .	1		
. . . . . 22 jaar . .	1		
onbek. oud.	1		
	39		

Offchoon de pokjes niet volstrekt kwaadaartig waren, waren zy minder goedaartig, als in de voorgaande maand. In het begin der maand was 'er een *febris catarrhalis*, of *rheumatico-inflammatoria* en op het einde een *febris inflammatorio-biliosa* mede gepaard.

Het tydperk der uitbotting was nu zwaarder, de koorts, yhoofdigheid, pyn in de keel en lendenen waren heviger, de walging was langduriger en lastiger, de uitbotting zelve was traag, en zelf by *discrete* pokken, was zy niet voor den 5den of 6den dag, en in *confluenten* voor den 7den voleindigt. Een zes jarig

rig kind kreeg met een zwaare eruptie koorts zeer veele *diſtincte* pokken, na een paar dagen waaren zy alle volmaakt verdwenen op twee na, die haare tydperken zeer geregeld doorliepen. De vergezellende koorts der pokjes was meest catarrhaal, had een zeer ongeregelden loop, en hield niet geheel op na de volkomene uitbotting, de zieken waren bleek, miſmoedig en hadden een ingetrokken weſen, de ligtſte oorzaak was genoegzaam om de pokjes te doen inſlaan. Van het eeten van rype druiven niet tegenſtaande de zieke 'savonds een *anodynum* gebruikt had, zag ik by een volwaſſenen op den 10 dag de pokjes door een diarhé plat en neergeſlagen ſtaan, hy wierd egter ſchielyk door wyn en *cardiaca* weder herſteld. In *confluente* pokken was 'er van het eerſte begin af aan traning der oogen, niezing en hoest, de pokjes verhieſten zich naaulyks voor den 7den dag, wanneer het ſcheen als of de natuur een nieuwe poging deed om zich te redden; de pokjes begonnen zich dan te vullen maar met een raauw waterig vogt. Op den 8ſten dag wierden zy wederom plat. Op den 9den dag vermeerderde de benaudheid en hoest, en 'er was zelf by kleine kinderen een aanmerklyke kwyling. By zommige maakte de catarrhale koorts, dat zelf de goedaärtigſte pokjes op eens bleeven ſtaan, en zonder zweeren, langzaam verdroogden. Andere kreegen op den 10den dag een ſterk zweet, het welk zeer verligtend was, en waarna de pokjes zich vulden, en geregeld haaren loop afliepen. —— De kwyling en een dunne over-

vloedige waterige pis verligten de ziekte niet altyd, en kunnen de plaats eener geregelde ettering niet vervullen. Een kind, 't welk aan zeer erge zamenlopende pokken lag, had ik een fpaanfche vlieg tusfchen de fchouders gelegd, deeze ontlastede daaglyks veel etter en het kind fcheen ook beter te worden, intusfchen bleef het koortzig. Op eens kreeg het op den 24 dag zware ftuipen met braking en afgang; op den 30 dag wierden de ftuipen zo hevig, dat zy in een volkomene beroerte en verlamming der regter zyde overgingen, waaraan het op den 32 dag ftierf. In dit geval had de pokftof zich op de borst en de herfenen vastgezet. Dit kind kreeg geheel geen napokken.

By allen, warin deeze koorts de behoorlyke ontwikkeling van het pokgift belet had, ontftonden na de pokjes, diepe en langdurige verzweringen op verfchillende plaatfen des lichaams, terwyl voor het overige de eetlust goed was. Andere kreegen pokjes op het hoornvlies, en 'er vormde zich onder het zelve etter. Een aderlating, maar vooral fterk aangezette en lang opengehoudene fpaanfche vliegen en herhaalde fcherpe purgeermiddelen genazen dit gebrek.

By volwasfenen matigde de aderlating de uitbottings koorts, en hierna was een braakmiddel voor hun nuttig, om de eruptie te bevorderen. Beide waren by kinderen nadelig, daar zy de uitbotting verminderden en de kragten wegnamen; na de aderlating, hoezeer ook aangewefen, volgde aanftonds bleekheid en gebrek aan kragten, welke verfcheide dagen duurden. Hierom ont-

onthield ik my in het vervolg van deeze middelen, de buikzuiverende middelen deeden dezelve uitwerking. Opwekkende middelen, rhynsche wyn; *spir. Minder. sp. CC.* maar vooral de campher met *vinum antimoni* deeden het meeste nut. De gantsche ziekte door gebruikte ik emollierende baden met het beste gevolg: ja zelf zach ik dat by een klein kind, 't welk reeds met den dood worstelde op den 9den dag, na het warme bad de pokjes met etter gevuld wierden, en daardoor de benaauwdheid wierd weggenomen, dit kind stierf egter naderhand, aan stuipen, daar het onvoorzigtig aan de koude wierd blootgesteld. — Wanneer ooit de *opium* in de pokken te stadekwam, was het zeeker in dit soort van *variolae catarrhales.* Volgens het voorschrift van SYDENHAM gaf ik alle avond een *anodynum*, maar hier wierd een ruime gift vereischt, wanneer het niet alleen de groote gevoeligheid en koorts, maar zelf de ylhoofdigheid en *febris secundaria* uitnemend matigde.

Op het einde der maand waren de pokjes met een *febris inflammatorio-biliosa* gepaard. Zy begonnen met hevige hoofdpyn en braking het wesen was geel rood, zy waren zeer ylhoofdig, eerst was 'er een beurtlingsche koude en warmte en daarna een hevige hitte, neusbloeding, de uitbotting was langzaam maar volkomen, de pokjes wierden sterk met etter gevuld, en de vaten bleeven haar volle kragt behouden. Na een aderlating waren herhaalde braakmiddelen nuttig, daarna aanhoudende zuure *purgantia* als *tamarinde*, *cremor tar-*

tartari &c. juleppen, met azyn of citroen zuur gemaakt, waren tusschen beide nuttig Omtrent den 9 of 10 dag gaf ik met nut ook *anodyna*. Deeze hadden geene napokken. In de catarrhale pokken zagen wy gedurende het zweeren der pokjes *parotides symptomaticæ*, welke niet tot verettering overgingen, maar met het droogen der pokken verdweenen.

LYST

L Y S T
DER
GESTORVENEN
In 's GRAVENHAGE
IN DEN JAARE 1793.

January	.	.	.	134
February	.	.	.	94
Maart	.	.	.	122
April	.	.	.	111
Mey	.	.	.	110
Juny	.	.	.	94
July	.	.	.	95
Augustus	.	.	.	89
September	.	.	.	100
October	.	.	.	119
November	.	.	.	169
December	.	.	.	181
Totaal				1418

KORT

KORT BERICHT DER ZIEKTEN

Welke in de Jaaren 1791. 92 en 93.

IN

BREDA

GEHEERSCHT HEBBEN,

DOOR

DEN HEER

H. MIRANDOLLE VAN GHERT.

Stads en 's Lands Med. Doct.

In het beloop van de ziekten, welke in de Jaaren, 1791 en 1792. binnen deeze Stad Breda geheerſcht hebben, is weinig merkwaardigs voorgevallen. De pokjes, welke nauwlyks opgehouden, zig op nieuw begonnen te vertoonen, zyn in het algemeen vry gunſtig geweest, en de talryke inëntigen derzelve met den beſten uitſlag agtervolgd.

Zinkings koortſen, welke in het voor jaar *ſporadice* wierden waargenoomen, waren niet zoo goedaartig: in de maand van Maart heb ik enkelde tot eene *febris petechialis* zien overgaan.

De *febris ſcarlatina* of zoo genaamd *roodvonk* heeft van de Zomer tot verre in het Najaar vry algemeen gewoedt, en ging, of in het beloop of in het vervolg, kwalyk behandelt of verzuimt zynde, dikwerf met treurige toevallen gepaart.

Kinderpokjes en roodvonk heb ik gelyk-

ty-

tydig elkander by dezelve lyders zien verzellen, de middenmaat van koelte en warmte in acht genomen, en de geheele ziekte naar wensch zien eindigen.

Kink-hoest en zinkingen maaken thans de meest heerſchende ziekten uit.

1793. In de winter was het weêr meest vogtig en koud. Kinder pokjes, kink-hoest en zinkings ziekten heerſchten vry algemeen.

Het voor-jaar was ſchoon en warm.

Behalven de gemelde ziekten bragten de gemoeds aandoeningen en folterende hartstogten, welke door de treffende rampen van den oorlog geboren wierden, vooral by gevoelige en zwakke lichaams geſtelteniſſen, in het algemeen de gezondheid veel nadeel toe.

De ſomer heet en droog, zomtyds door ſlagregens en buijen vervangen.

De kinderpokjes wierden in de maand Juny door roodvonk en mazelen afgewiſſelt, welke ſchoon niet kwaadaartig, in het begin doorgaans aderlatinge vereïſchten.

Het najaar wiſſelvallig en veel koude regen.

De roodeloop begon zich in de maand Auguſtus, vooral in het oost gedeelte van de ſtad te openbaaren, ging ſpoedig en als met verdubbelde ſchreeden voor, verminderde in de maand November en houdt thans geheel en al op. Intuſſchen is dezelve ganſch niet kwaadaartig geweest en zeer gehoorzaam aan de geneezings wyze, welke in myn voorig bericht van den jaare 1783 aan het genootſchap breedvoeriger heb meede gedeelt.

KORT

KORT BERICHT DER *ZIEKTEN*

Welke in het Jaar 1791

IN

MEPPEL

GEHEERSCHT HEBBEN,

DOOR

DEN HEER

B. W. VAN DE SANDE.

M. D.

Alvorens ik heb de opgave der ziekten een aanvang make, oordeele ik niet ondienſtig te zyn, eene kleine beſchryving te geven van Meppel, derzelver ligging en voornaamſte bezigheden der Ingetenen, voorafgegaan door eene zeer beknopte opgave van de plaatſelyke geſteldheid der Landſchap Drenthe, aangezien ik my vleye in ſtaat geſteld te zullen worden, om in tyds vervolg de waarneemingen van ziekten,

ten, op andere plaatzen in het Landſchap gedaan, aan de Societeit te kunnen mededeelen.

Het Landſchap Drenthe, welks omtrek ten naasten by op vyftig uuren gaans gerekend word, grenst ten Zuiden merendeels aan de Provincie Overysſel; ten Westen aan Vriesland; ten Noorden voornaamlyk aan de Provincie Stad en Lande, en Weſtwoldingerland; en ten Ooſten aan Munsterland en het Graafſchap Bentheim. Het zelve ligt na genoeg op 53 graden Noorder breedte, en 23 graden Wester lengte; en behoort derhalven tot die gewesten, welke onder de getemperde Noordelyke luchtſtreek gelegen zyn: deeze gunſtige ligging des Landſchaps veroorſaakt dus, dat de Ingezetenen 'er even min aan bovenmatige koude, als aan ondragelyke hitte blootgeſteld zyn; maar integendeel zulk eene middelmatige luchtgeſteldheid oplevert, als immer ten meesten nutte voor de gezondheid van het menschdom gewenscht konde worden.

De gehele oppervlakte van het Landſchap Drenthe, over het algemeen hoog en zandig, is vry effen en egaal, eenigzints van eene bolronde gedaante, aan alle zyden langzaam afhellende, beſtaande voor het meerdere gedeelte uit zand met ſteenen gemengd, of uit veengronden, over het geheel genoomen, zynde gronden meest allen met heide bewasſen, de boschachtige ſtreeken uitgezonderd, gelyk de weide en zaaylanden alle oorſpronglyk heide gronden geweest, doch door bearbeiding en bemesting tot vruchtbaar land gemaakt zyn.

De winden, welke doorgaans het meest in het

ſchap waaijen, zyn de Ooſte-, Noord-Ooſte-, Noorde-, Noord-Weste-en Weste winden, welke allen koel, en volgens het getuigenis van Hypocrates de allergezondſte zyn; de zelve worden door de hoogte of digtheid der bosſchen, welke hier en daar in het Landſchap verſpreid liggen, geenzints belet de nuttige en voor de gezondheid der Ingezetenen zo voordelige beweging des dampkrings te veroorzaken.

Menigvuldige ſtroomen en kleine rivieren doorſnyden de oppervlakte van het Landſchap, welke allen op of naby de verhevenſte plaatzen van het Landſchap geboren, in verſchillende richtingen aan alle zyden naar buiten uitwateren; zommigen ontlasten zich in de Noordzee, een gedeelte van de Provincie Stad en Lande doorlopen hebbende: terwyl anderen op onderſcheidene plaatzen naar de Provincie Overysſel afwateren. Alle deze ſtroomen hunnen oorſprong hebbende in regen of ſneeuw water, het geen van de hoogten afloopt, ginds en elders beneden eenen uittocht zoekt, begunstigen grotelyks de gezondheid der Ingezetenen, terwylze door hunne gedurige afvlietingen aanhoudend ververscht worden, de lucht verkoelen en verfrisſen, en door geſtadige bewegingen buiten bederf en ſtank gehouden worden, en allerlye vuiligheden met zich naar zee afvoeren. — De meesten dezer rivieren bevatten helder zuiver water, aangezien de oevers en gronden, langs en over welke het zelve loopt, meeſtal zandig zyn; in eenige ſlooten en beeken echter is de grond of bodem oerig leem en rosachtig van kleur; het water deeze kleur aannemende, heeft

heeft een yzerachtigen ſmaak: daar en tegen heeft het water, uit de Veengronden oorſpronglyk, een bruine kleur, en bevat eene aanmerkelyke hoeveelheid ontbrandbare lucht; de meeste Inwoonders van de Veenkoloniën bedienen zich tot dagelyks gebruik van het zelve, en zyn doorgaans gezonde en ſterke menſchen.

Het getal der Ingezetenen in vergelyking tot de oppervlakte van het gehele Landſchap Drenthe is zeer gering; volgens de naauwkeurigſte berekening is het zelve door een genomen 16 uuren gaans lang en 8 uuren breed; en heeft dus 48 uuren in den omtrek; wanneer nu de breedte door de lengte wordt vermenigvuldigd, blykt het, dat de gehele oppervlakte van het Landſchap honderd acht en twintig vierkante uuren beſlaat, op welke uitgeſtrekte plek gronds ſlegts ongeveer 7800 huisgezinnen geteld worden, welke volgens de meest aangenomene wyze van berekenen ter naauwernood een getal van 36000 Ingezetenen uitleveren.

Wat de levenswyze van het gros der Drenthenaren aangaat, dezelve is zeer eenvoudig, des avonds gaan zy over het algemeen vroeg te bed, en ſtaan 's morgens vroegtydig weder op, den gehelen dag door zyn zy bezig met den Landbouw, veeteelt, en het geen tot het zelve behoort, eenige weinige plaatſen, welke meer tot den handel en ſcheepvaart gelegen zyn uitgezonderd. — Hun voedſel beſtaat merendeels uit melk en meelſpyzen, aardappelen, vleeſch en ſpek, en eigen gebakken roggenbrood; terwyl gekarnde melk en putwater, en tusſchen beide de koffy, hun tot dagelykſchen drank dienen. Hunne kle-

ding is warm, en bestaat by het gros der Ingezetenen, van wien dit alleen moet gezegd worden, uit dikke grove stoffen, bekend onder den naam van *Pey*, die van de wolle van eigene schaapen bereid word.

Gelyk het gehele Landschap in zes onderscheidene districten of zogenaamde Dingspillen verdeeld word, zo bevat ieder Dingspil, het een meerder het ander minder, wederom verscheiden kerkdorpen, met derzelver aanhorige gehugten, welke allen te zamen een getal van 40 kerkdorpen uitmaken, de Stad en Heerlykheid Koeverden hier mede onder begreepen: de volkrykften van deze plaatzen zyn Koeverden, waar in ongeveer 300 huisgezinnen geteld worden; het Hogeveen en Meppel, welke ieder afzonderlyk ruim 850 huishoudingen bevatten.

Meppel, op den Zuidwestelyken hoek van het Landschap Drenthe gelegen, is alleraangenaamst geplaatst op eenen genoegzaam hogen zandigen grond, rondsom omcingeld met groenlanden, in de gedaante van een stad gebouwd, voorzien van een menigte ruime straaten, welke allen zindelyk en wel gevloerd zyn; in den omtrek ongeveer 600 roeden groot. Door het vlek lopen van het Oosten naar het Westen twee stromende rivieren, welke door den gestadigen toevoer van versch water, en het aanhoudend afvoeren van vuilnis zeer veel voordeel aan de gezondheid der Ingezetenen toebrengen; behalven deze lopen 'er noch verscheidene takken van kleine riviertjes door en by Meppel henen, welke overal aan de Inwoonderen overvloed

vloed van versch water opleveren. Langs de zuidzyde van Meppel ſtroomt de rivier de Rees, welke aldaar de ſcheiding maakt tusſchen Drenthe en Overysſel, terwyl aan de noordzyde, naby dit volkryk vlek de voor weinige jaren nieuw gegravene vaart henen ſtroomt, welke te Asſen zyn oorſprong nemende, door de Smilde, langs Dieveren, Havelte, voorby Meppel loopt, en aan de Weſtzyde beneden Meppel, vereenigd met de rivier de Rees, en de ſtroomen, welke door Meppel vlieten eene groote rivier uitmaakt, bekend onder de benaming van het Meppeler Diep, het welk zich, de zwarte ſluys doorlopende, in het zogenaamde zwarte water ontlast.

In den omtrek van Meppel vind men ſchoone groenlanden, waar van zommigen tot hooylanden, de meesten echter tot weide landen gebezigd worden, eenige van deze groenlanden, en wel voornaamlyk die aan de Westelyke zyde van Meppel gelegen zyn, worden des winters met versch water overſtroomd, het welk in het vroege voorjaar door de oostlyke winden afgevoerd word en door de zwarte ſluys zyn uitwatering heeft, wanneer die zelve landen in alleraangenaamſte beemden en weiden veranderen.

Het getal der Ingezetenen van Meppel beloopt ongeveer vier duizend: een aanzienlyk gedeelte derzelven vinden hun beſtaan in de weveryen van Canefas, een ſoort van ligt zeildoek, en Beddebuur; terwyl een menigte anderen hunne nooddruft vinden in de Scheepvaart: behalven deze handteringen vind men in

Meppel een Berlynsblaauw fabriek, Zeepziedery, Azynbrouwery, Leerlooijeryen, Lynbanen en onderſcheidene Scheepstimmerwerven, en eindelyk verſchillende handwerken van allerlye aart meer. — Het getal der wevers is naar evenredigheid van dat der gezamentlyke Ingezetenen vry aanmerklyk; de weefgetouwen alleen, welke geſtadig aan den gang zyn, worden op ongeveer 250 geſchat; wanneer men hier nog byvoegt de zodanigen, welke bovendien noodwendig tot hulp in de wevers winkels vereischt worden, zullen zy, te zamen genomen, byna een achtſte gedeelte van het geheele aantal Inwoonderen uitmaken; daar nu de geſtadige verkeering van dit aanzienlyk aantal arbeidslieden in eene meer of minder bedorvene dampkring, en vogtige vertrekken, gepaard met eene beſtendig zittende levenswyze zeer veel invloed op hunne gezondheid heeft, oordeelde ik nodig, dit zo naauwkeurig te moeten opgeven: immers ik heb beſtendig waargenomen, dat 'er onder een bepaald getal wevers meerderen gevonden worden, welke aan borstziekten ſukkelen, dan wel onder een gelyk aantal andere Ingezetenen voorkomen; het welk ik gerustelyk meen te kunnen toeſchryven aan de verkering in de vogtige doffe werkplaatſen niet alleen, maar ook aan het geſtadig inademen van blaauwzel ſtof, het welk uit de garens, tot het bereiden van beddebuur gebezigd, in zulk eene aanmerkelyke hoeveelheid wegſtuift, dat alles in hunne werkplaatſen aanhoudend met een blaauw ſtof als overdekt is.

Janua-

January.

In deze maand waren hier weinige zieken, uitgenomen menigvuldige verkoudheden en rheumatique pynen, hier en daar zag ik *anginæ inflammatoriæ*, welke door aderlatingen, diluëerende dranken en zagte laxeermiddelen meest al spoedig herstelden.

In het begin der maand verloor ik een vrouw van ongeveer 36 jaaren aan eene *anginâ malignâ*, zedert eenigen tyd had zy met venerische ziekte gezukkeld, gelyk zy 2 dagen voor haar overlyden aan my beleed. In het begin der ziekte waren 'er gene kwade tekens aanwesig, gedurende de 2 eerste dagen was 'er weinig koorts, zy klaagde alleen over raauwheid en pyn in de keel, welke van binnen geheel rood en ontstoken was; ik liet haar een ader openen, zonder daar door eenige verligting toe te brengen; op den derden dag vertoonden zich over de geheele oppervlakte van het lighaam *petechiæ*, zonder dat zulks eenige verandering in de ziekte veroorzaakte; de slikking wierd van oogenblik tot oogenblik moejelyker, zy klaagde over ondragelyke hitte in de keel, de tong was hoog rood en droog, sterke *epispastica* uit gestoten mostaartzaad, azyn, en geschraapte peperwortel uitwendig om de keel geslagen, gepaard met gepaste *gargarismata* deden geen dienst. Op den vierden dag der ziekte was de keel van binnen reeds zodanig gezwollen, dat de slikking onmogelyk was, terwyl zich de zigtbaarste tekenen van

 eene

eene algemene verrotting vertoonden: als een kleine zwakke pols, blaauwe plekken hier en daar op de huid, gedurig neusbloeden, *mensium fluxus immoderatus*; tegen den avond was de mond en keel van binnen geheel door koudvuur aangedaan, op den vyfden dag der ziekte overleed zy reeds.

By een vrouw van ongeveer 60 Jaren zag ik in deze maand eene *febris comatosa*, waar van dit het beloop was: in de eerste 5 dagen had zy weinig koorts, na dien tyd wierden dagelyks de aanvallen van koorts heviger, begonnen met koude, waar op eene geweldige hitte, roodheid en opzetting van het aangezigt volgde, zy klaagde over ondragelyke pynen in het hoofd, de tong was vurig rood, de benaauwdheid en pyn op de borst by iederen aanval der koorts vry hevig, de pols was hard en ongestadig, het water rood en helder; ik liet haar eene ruime aderlating doen, welke haar geen verligting toebragt, het bloed was dun en rood, zonder eenige tekens van ontsteking, ik liet haar verdunnende zuure laxeerdranken drinken: op den negenden dag der ziekte wierd zy eerst ylhoofdig, daarna ongevoelig en slaperig, in welken toestand zy tot den 14 dag der ziekte bleef, het water en de afgang liep gedurende al dien tyd ongevoelig weg, ik liet aanstonds spaansche vliegen aan de beenen leggen, doch zonder vrugt, hoewel dezelve zeer wel trokken; de koortsbast, met campher en moschus, welke ik haar had voorgeschreeven, wierd haar in dien toestand zo goed mogelyk toegediend, waar door op den 14 dag der ziek-

te

te de ſlaperigheid verdween, de tong, welke aldien tyd rood en hard droog geweest was, wierd vogtig, en de pols meer regulier, na dien tyd herſtelde zy langzaan door het gebruik der koorstbast en wyn.

In deze maand overleed een jongeling aan de tering.

February.

In deze maand heerſchten hier aanhoudend, even als in de vorige, menigvuldige verkoudheden, hier en daar zinkingachtige zeere keelen en rheumatiſmen. Een man van 60 jaren, zich ten uiterſten driftig gemaakt hebbende, overleed binnen weinige uuren aan een beroerte.

Een vrouw van een zeer tedere en aandoenlyke geſteldheid, welke zedert eenige jaaren zonder veel vrugt *antihyſterica* gebruikt had tegen zenuw toevallen, aan welken zy meende alleen te zukkelen, genas ik door het toedienen van het bekende middel van Mejuffr. Nouffer, waar door eene gehele lintworm, ter lengte van ongeveer 4 ellen, uitgedreeven wierd; na dien tyd bleef zy van alle toevallen bevryd.

In een vrouw van middelmatige jaaren, welke zedert lang eene onafgebrokene gezondheid genoten had, nam ik een *Icterus* waar, welke zeer ſchielyk na eene hevige gemoedsaandoening, door ſchrik veroorzaakt, ontſtaan was, dezelve verdween binnen veertien dagen

gen geheel, door het gebruik van *antispasmodica*, gevolgd van zagte laxeermiddelen.

Maart.

Catarrhale ziektens wierden nog in deze maand, even als in de vorige, waargenomen, hier en daar reeds met eene galagtige gesteldheid gepaard.

Waare pleurissen vertoonden zich hier en daar ook, welke op de gewoone wyzen door aderlatingen en eene antiphlogistische geneeswyze behandeld, meest al spoedig wierden weggenomen.

In het begin van deze maand wierd ik geroepen by een vrouw van 48 jaren, welke ik op eene allergeweldigste wyze door hysterique toevallen aangetast vond, een verregaande vrees voor den dood was de aanleidende oorzaak van dit alles; gewoone *antihysterica* met byvoeging van ruime giften *opium* deeden slegts zo veel nut, dat de toevallen telkens bedaarden; doch dezelve openbaarden zich by herhaaling op elke geringe gemoedsaandoening of schrik telkens weder, door het bestendig gebruik van het *ol. animale dippel.* en de *valeriana* wierden eindelyk alle deze toevallen weggenoomen.

In deze maand verloor ik een vrouw aan de tering, welke uit eene verwaarloosde verkoudheid ontstaan was, ook stierven 'er 2 lyders aan slymberoerte.

April.

April.

Catarrhale hoeften en *colicæ rheumaticæ* waren in deze maand vry algemeen, meest al eindigden zy, na de behoorlyke ontlaftingen, door fterk zweet en troebel water.

By twee lyders, welke zeer gefolterd wierden door rheumatique pynen, had ik zeer veel dienst van de *pulv. doveri* en het *elix: guajaci*, met byvoeging van fpaanfche vliegen, by herhaling aangelegd. Hier en daar nam ik een fchurftachtig uitflag waar, het welk door zwavel en kwikmiddelen geneezen wierd.

Bloedvloeden by vrouwen waren in deze maand mede niet ongewoon.

Mey.

Deze maand gaf ons weinige zieken, zinkingachtige hoofdpynen, roos en tandpyn bleven zich nog al nu en dan vertoonen. *Colicæ catarrhales*, welke zoms voorkwamen, wierden meest al door rhabarber en *opiata* genezen.

Tuffchenpozende koortfen begonnen zich hier en daar te openbaren, welke meest al binnen weinige dagen tot intermiffie kwamen, en de gedaante van anderdaagfche koortfen hadden, by zeer weinigen zag ik zichtbare tekenen van een galachtig bederf in de eerfte wegen: de koortsbast, zomtyds gepaard met *evacuantia* namen gewoonlyk binnen weinige dagen de koorts weg.

In

In onderſcheidene huisgezinnen zag ik een ſoort van ſchurftachtig uitſlag, het welk met kleine rode puiſten opkomende, binnen 24 uuren meest al tot blaasjes overging, welke eene ſcherpe etteragtige ſtoffe bevatteden, waar van zommigen aanzienlyke zweeren wierden; dit uitſlag ſcheen niet zeer beſmettelyk, en wierd zelden anders, dan door het ſlapen in een bed voortgeplant. Een aanhoudend gebruik van gewoone ſchurftmiddelen uit zwavel, kwik en diergelyken maakten geen zigtbaare verandering in de ziekte, door buikzuiverende *laxantia* en het beſtendig gebruik van het afkookzel der olmbast wierd eindelyk dit laſtig ongemak overwonnen.

Onder de kinderen wierden in deze maand veelen door toevallen van het zuur geplaagd.

Juny en *July*.

Omtrent het midden der maand Juny begonnen zich hier en daar galkoortſen te openbaaren, de koortſen waren in het begin meest al aanhoudende en irregulier, verzeld van zwaare hoofdpyn, benaauwdheden voor het hart, walging en braking, gedurige afwiſſelingen van koude en hitte, een geel beſlagen tong, veeltyds troebel brandig water; ontbindende middelen, waar door de taaje ziekteſtof beweegbaar gemaakt wierd, agtervolgd door een en zomtyds herhaalde braakmiddelen, namen alle benaauwdheden weg, terwyl de aanvallen van koorts veel verminderden, welke als dan

door

door de koortsbast gepaard met ontbindende middelen ſpoedig overwonnen wierden.

Galkolyken, welke nu en dan voorkwamen, en door eene ophoping van galſtoffen in de eerſte wegen veroorzaakt wierden, vereiſchten ontlaſtende middelen, en wierden door de rhabarber en *Ipecac:* best overwonnen. Een vrouw, welke lang aan een *vomica pulm:* gezukkeld had, ſtierf zeer ſchielyk door het doorbreeken van dezelve, en daar uit gevolgde ſtikking.

Schurftachtig uitſlag, vloeden by vrouwen, en buiksverſtoppingen waren in deze maanden vry algemeen. Een bejaard man overleed aan een beroerte, twee aan de tering.

Auguſtus.

De ziektens, welke in deze maand waargenomen wierden, waren meest al van een galachtigen aart. Galkoortſen begonnen met zwaare hoofdpyn, duizeling, benaauwdheid, walging en zomtyds brakingen, afwiſſelingen van koude en hitte; de ſmaak was doorgaans bitter met een vuile en geel beſlagene tong; wanneer de ziekte nog in de beginſelen was, wierden veelen genezen door het gebruik van de *Ipecac:* en Rhabarber, achtervolgd van zuurachtige dranken uit *casſia fiſtul.*, *tamarinde* en diergelyken; by aldien de ziekte reeds eenige dagen geduurd hadde, bleef na het gebruik van gemelde ontlaſtende middelen de koorts aanhouden, waar by kwamen verzwakkende *diarrhœa*, ylhoofdigheid, en zomtyds

tyds ſtuiptrekkingen; in dezen toeſtand had ik veel dienst van de kina met campher en wyn.

Galcoliquen en boorden wierden mede onder de heerſchende ziektens geteld; de eerſten wierden algemeen door ontlaſtende middelen weggenomen; galachtige boorden vereiſchten meestal verdunnende dranken, en zagte clyſteeren, gevolgd van *mucilaginoſa* met weinig *opiata* gemengd, om het lichaam tot rust te brengen. Een enkele maal zag ik een *angina parotidea*, welke door openende en buikzuiverende geneesmiddelen weggenomen wierd.

September.

De galziektens van de voorige maand bleeven nog met dezelve toevallen aanhouden, en vorderden ook dezelve behandeling, zommigen echter wierden met meerder hevigheid door dezelve aangevallen: meermalen zag ik na dat de eerſte wegen door ontlaſtende middelen behoorlyk gezuiverd waren, dat de koorts bleef voortduuren, gepaard met yling, groote zwakheid en ſtuiptrekking; niet tegenſtaande het ſpoedig gebruik van de koortsbast met campher en mineraalzuuren in deze omſtandigheden toegediend, verloor ik 2 lyders aan dezelve, by welken alle tekenen van rotkoorts zich openbaarden.

In deze maand ſtierf een lyder aan de tering.

Hys-

Hyſterique toevallen waren in deze maand menigvuldig.

October.

De galachtige geſteldheid begon in deze maand plaats te maken, voor de catarrhale, by zommigen was de galachtige met het catarrhale vermengd, echter waren de ziekten by de meeſte lyders naar het catarrhale overhellende, en moeſten als zodanige behandeld worden.

Nu en dan zag ik in deze maand een *pleuritis rheumatica*, waarvan dit het beloop was: de zieken klaagden over pyn in de leden, koude, huivering, met plaatslyke pyn in de zyde, vergezeld met benaawdheden omtrent den mond van de maag, pyn door de geheele borst, welke zich tot tuſſchen de ſchouderbladen uitſtrekte; zomtyds verplaatſte zich de pyn, de ademhaling was niet zeer belemmerd, de tong met een wit papachtig beſlag bedekt, het water dik en rood, gedurige hoest, met opwerping van dun taay ſlym. Aderlatingen in het begin der ziekte deden veel dienst, het bloed was meest al met een taaye ontſtekingskorts bedekt, ſpaanſche-vliegen daar na op de pynlykſte plaats aangelegd, namen de pyn dikwils ten eenemaal weg, wanneer vervolgens *antimonialia*, met dilueerende dranken lyders volkomen herſtelden.

In een *colica inflammatoria* zag ik na herhaal-

haalde aderlatingen het uitnemenst nut van een veſicatorium op den buik aangelegd.

Hydrops anaſarca, uit een verkeerd behandelde najaars koorts ontſtaan, genas ik door de koortsbast en *ſcilla marina*.

Een vrouw van 22 Jaaren, welke lang aan ſlymgraveel gezukkeld had, ondervond veel nut van het beſtendig gebruik van de *folia uvæ urſinæ*.

November.

In deze maand hadden wy zeer weinig zieken, 2 bejaarde lieden wierden door ſlymberoerte aangetast, welke door aderlatingen, ontlaſtende en ſlymontbindende middelen, waar door veel ſlymſtoffen ontlast wierden, beiden herſtelden. Twee lyders ſtierven deze maand aan de tering.

December.

De ziekten, welke deze maand waargenomen wierden, waren meest zinkingachtige, veeltyds met ontſteeking vergezeld; pleuris, verkoudheid, *rheumatismi*, oogontſteking en zinkingachtige zeere keel waren de meest heerſchende ongeſteldheden.

Door toeval wierden de pokjes uit een naburige plaats tot ons overgebragt; dan de zelve namen geen algemeenen doorgang; ſlegts vyf kinderen na by elkanderen in eene buurt wonende, wierden door dezelve aangetast, by vier

vier van hun waren zy zeer goedaartig, het vyfde, een kind van vyf jaaren, had kwaadaartige confluеerende pokjes; by het zelve deden *antimonialia* met campher, naar het voorſchrift van Dr. VAN DEN BOSCH toegediend, zichtbaar goede uitwerkzelen.

Aan elf kinderen wierden deze maand de pokjes ingeënt, welke allen zeer weinige pokjes kreegen, en gemakkelyk herſtelden.

LYST DER GESTORVENEN In MEPPEL, IN DEN JAARE 1791.

January . . .	10
February . . .	9
Maart . . .	7
April . . .	8
Mey . . .	8
Juny . . .	11
July . . .	7
Augustus . . .	6
September . . .	10
October . . .	8
November . . .	4
December . . .	5
Totaal	93

Het getal der geboorene beloopt in den Jaare 1791. 131.

KORT

KORT BERICHT
DER
ZIEKTEN,
Welke in het Jaar 1792.
IN
MEPPEL
GEHEERSCHT HEBBEN.

January.

De natuurlyke pokjes, welke in de voorige maand zich hadden beginnen te openbaaren, maakten geen verderen voortgang, hoe zeer door het inënten van verscheidene kinderen, in de jongst verlopene maand in het werk gesteld, de pokjes meer algemeen door de geheele plaats verspreid waren.

Er heerschten in deze maand zeer weinig ziekten; hier en daar wierd *pleuris* en *peripneumonie* waargenomen, welke meest al van eene catarrhale aart waren. Eene ruime aderlating, in den beginne der ziekte gedaan, deed telkens veel nut, het bloed was met een ontstekings korst bedekt; wanneer vervolgens aangelegde spaansche vliegen, gepaard met openende uitwaasemende middelen, waar door een

ruim zweet veroorzaakt wierdt, de ziekte geheel wegnamen.

Rheumatismi kwamen nu en dan ook voor; vloeden by vrouwen waren mede algemeen.

Een kraamvrouw, welke deze maand zeer voerſpoedig bevallen was, wierd eenige dagen na de verlosſing ongevoelig en zonder eenig aangewend hulpmiddel bevryd van eene allerlastigſte jeukte *circa pudendum*, gepaard met eene naauwlyks zichtbaare uitſlag in de nabyheid dier deelen; zy had gedurende de vyf laatſte maanden van hare zwangerheid beſtending met de ondraaglykſte jeukte gekweld geweest, zonder de geringſte hulp van onderſcheidene hulpmiddelen, gedurende al dien tyd by herhaling daar tegen aangewend, beſpeurd te hebben.

February.

De catarrhale ongeſteldheden begonnen in deze maand meer algemeen te worden, als zinkingachtige zeere keelen, zinkingachtige vloeijing op de oogen, buikpynen, roos en diergelyken: hier en daar zag ik *pleuris* en *peripneumonie*, by welken de verzellende koorts doorgaans catarrhaal was. Door eene aderlating, gevolgd van ſpaanſche vliegen en zagte uitwaasſemende middelen, wierden de lyders meest al ſpoedig herſteld.

Een kind van 7 jaren, het welk eenigen tyd met wormen geplaagd was, gaf ik de *cortex Geoffrea Surinam.*, waar door niet alleen een menigte ſlym en verſcheidene afzonderlyke gewoone wormen ontlast wierden, maar eindelyk ook een ge-

geheele klomp wormen, geheel in het flym bewonden; na dien tyd was het kind volmaakt gezond.

Hier en daar begon zich de roodvonk te openbaren; dezelve was over het algemeen niet kwaadaartig, en tastte het meest de kinderen aan, de ziekte begon met lomigheid en vermoeidheid, huivering, hoofdpyn, pyn in de keel en moejelykheid in het flikken, de keel was rood en gezwollen, de tonfillæ opgezet, het welk, wanneer de uitbotting volkoomen daar was, doorgaans merkelyk verminderde; by de meesten waren eene matige warmte en uitwaasfemende middelen toereikend tot de herftelling. Byaldien ik in het eerfte tydperk der ziekte tekenen van onreinigheid in de maag of ingewanden befpeurde, liet ik een braakmiddel by tusfchenpofingen toedienen, het welk doorgaans de uitbotting der ziekteftof mede zeer bevorderde; wanneer na de volkomene uitbotting de pyn en zwelling bleef aanhouden en zomtyds toeneemen, zodanig dat by zommigen de doorflikking allermoeijelykst wierd, heb ik altyd uitneemende dienften gehad van groote fpaanfche-vlieg pleisters om de keel gelegd.

Byaldien de ziekteftof zich fcheen naar de borst te willen verplaatzen, liet ik aanftonds fpaanfche vliegen aan de kuiten leggen, en in dringender omftandigheden eene aderlating doen, welke meest al de lyders uit een oogenfchynlyk doodsgevaar redden. By zommigen wierd eene fchielyke verplaatzing der ziekteftof naar de borst of hersfenen, uit gebrek van fpoedige of nodige hulpe, binnen weinige uuren dodelyk.

Veelen van de genen, welke zich na de ge-

nezing te vroegtydig aan de koude lucht blootstelden, wierden aangetast door oedemateuse zwellingen, tegen welke met vrugt de koortsbast, met *scilla*, *sal. Cathart. rob. Juniper.* en diergelyken gebezigd wierden; by anderen openbaarden zich na het aflopen der ziekte gezwollene Parotides, welke meest al door zagte laxeermiddelen en het onthouden uit de koude lugt verdweenen.

Onder de doden telden wy drie aan de roodvonk.

Maart.

Hier en daar bleef de roodvonk nog aanhouden, het getal der zieken was echter minder dan in de vorige maand; op de sterflysten vond ik gene aan deze ziekte overleden.

Nu en dan begonnen zich de voorjaarskoortsen ook te vertoonen, zy hadden meest al den aart van de gewone *febris depuratoria*, en wierden doorgaans door braak- en purgeermiddelen weggenomen.

Waare pleurissen waren in deze maand menigvuldig, en wierden op de gewone wyze door aderlatingen en eene antiphlogistische behandeling tegengegaan en weggenomen. By sommigen nam ik *pleuritis* en *peripneumonia inflammatorio-biliosa* waar, welke door aderlatingen en braakmiddelen genezen wierden.

Rheumatismi, veroorzaakt door belette uitwaasseming, waren in deze maand vry algemeen, de *Pulv. Dover.* en het *Elix. Guajac.* deden zeer veel dienst.

Moei-

Moeijelyke waterlosing, uit te rug gedrevene uitwaasseming ontstaan, wierd door het gebruik van uitwaassemende dranken spoedig genezen.

Een Lyder stierf deze maand aan de tering.

April.

In deze maand zag ik nu en dan waare pleurissen, gelyk ook *pleuritides bilioso-inflammatoriae*, in welken de galachtige gesteldheid de voornaamste rol speelde; na gedane aderlatingen was over het algemeen het aanhoudend gebruik van ontlastende middelen allernoodzaaklykst.

Twee mannen, beiden van een bloedryk temperament, wierden in deze maand door een bloedspuwing aangetast, vergezeld met *pleuris.* Het bloed wierd eerst met zeer kleine hoeveelheden opgehoest, zomtyds slegts heldere taaije slym, met bloedige streepen geverfd, langzamerhand wierd het opwerpen van bloed meerder, tot dat eindelyk al hoestende aanmerkelyke hoeveelheden bloed telkens wierden uitgeworpen; door herhaalde aderlatingen, welke een zeer ontstoken bloed opleverden, en het toedienen van *nitrosa antiphlogistica*, *laxantia emollientia*, wierden beiden spoedig geneezen.

Kinderen leden deze maand veel aan stuipen, veroorzaakt door een overvloedig scherp zuur in de eerste wegen; *antacida*, met zagte laxeermiddelen namen deze toevallen spoedig weg.

By vele kinderen nam ik een soort van schurftachtig uitslag waar, het welk niet dan door het bestendig gebruik van gewone zwavel en kwik-

middelen, gepaard met zagte *laxantia*, langzaam wierd overwonnen.

In deze maand wierd de roodvonk niet meer waargenomen.

Mey.

Wy hadden in deze maand zeer weinig ziektens; een enkele maal zag ik een waare *febris biliosa*: na dat de Lyderesse eenige dagen over gebrek aan eetlust geklaagd had, wierd zy door zware hoofdpyn, pyn in den rug en de lenden, benaauwdheid voor het hart, walging, afwisselingen van koude en hitte, aangetast, vergezeld met een verregaande trap van moeiheid door alle de leden; een braakmiddel nam alle deze toevallen spoedig weg; het gebruik van zagte buikopenende middelen uit *Tamarinde*, *manna*, *sal. polychr.* &c. herstelden haar vervolgens geheel en al.

Nu en dan wierd ook *rheumatismus biliosus* waargenomen.

Een bejaarde vrouw wierd deze maand door een slymberoerte aangetast, eene aderlating, en het gebruik van ontlastende middelen en clysteeren, waar door veel slymachtige stoffen ontlast wierden, herstelden haar spoedig.

Aan een vrouw van 62 jaren, welke langen tyd met een lintworm geplaagd was, en tot drie herhaalde reizen op onderscheidene tyden het bekende middel van Mej. NOUFFER vrugteloos gebruikt had, gaf ik het middel van HERRENSCHWAND, waar door verscheidene stukken van de cauwoerde worm, te zamen ter lengte van ongeveer 19 à 20 ellen, uitgedreeven wierden; zy was

was na dien tyd gezond, en bleef bevryd van hevige pynen in de ingewanden, en epileptische toevallen, waarmede zy voor dien tyd gedurig te worstelen had gehad.

Twee stierven in deze maand aan tering.

Juny.

Galkoorts wierd in deze maand waargenomen, zy begon meest al met de gewone toevallen; wanneer in het begin tydig een braakmiddel wierd aangewend, en daar na zagte laxeermiddelen wierden toegediend, waar door gewoonlyk veel scherpe galstoffen ontlasteden, wierd de ziekte meest al in zynen loop gestuit en voorgekomen; by zommigen had de ziekte reeds te diepe wortelen geschoten en waren de galstoffen te veel in het bloed gedrongen; er kwam op den 7den dag verheffing van koorts, met verregaande vermoeidheid by, gevolgd van diarrhé, neerslagtigheid, en zoms ylhoofdigheid. Indien de ziekte geheel en al de overhand nam, volgde er een kleine ingetrokken pols, opgespannen buik, stuiptrekkingen, opspringen der peesen, zommigen hadden hik en kreegen purpere vlekken, dezen stierven op den 10 of 11 dag der ziekte. In het begin van den meer verergerden toestand der zieke waren zomtyds braakmiddelen van veel nut; dan by aldien er groote matheid en diarrhé aanwezig was, had ik veel dienst van de *Cort. peruv.* met *moschus* en *serpentaria virginiana* hier door wierden de levenskragten merkelyk opgebeurd, en meest al zag ik, dat de diarrhé ophield, en zeer goede afgangen volgden, wanneer de lyders daar na, na

dat de ſtoffen in de ingewanden beter gemengd waren, door het toedienen van zagte *emeto-cathartica*, van de ziekteſtof ontlast wierden.

Colicæ biliofæ zag ik in deze maand ook hier en daar, en moesten door ontlastende middelen genezen worden.

Scorbutique zweeren in den mond, welke uit eene galachtige ongeſteldheid voortkwamen, vereischten, behalven mondſpoelingen, braak- en laxeerende middelen.

In deze maand had ik een aanmerkelyk voorbeeld van buiksverſtopping, door menigvuldige visceraal clyſteeren en ontbindende middelen genezen.

July.

De galachtige ongeſteldheid bleef noch de heerſchende ziekte in deze maand. Hier en daar zag ik galachtige coliquen en boorden. De galcoliquen, welke uit eene ophoping van galſtoffen in de eerste wegen hunnen oorſprong hadden, wierden door ontlastende middelen als *Ipecac.* en *Rhabarberr* het ſpoedigst weggenomen. Galachtige boorden waren mede vry algemeen, en wierden door het toedienen van veel doorſpoelende dranken en het inbrengen van *enemata narcotica* meest al gemaklyk overwonnen.

By bejaarde lieden zag ik *Apoplexia pituitoſa*; *angina parotidea* was by kinderen in deze maand algemeen, en vorderde openende en zagt laxeerende middelen.

Augustus.

In het begin van deze maand hadden wy weinig zieken, zy waren meest allen galachtig; tweemaalen zag ik *rheumatismus*, welke door het aanleggen van ſpaanſche vliegen en het gebruik van *Pulv. Doveri* genezen wierden. — Verſcheidene kinderen leden deze maand aan wormen, en wierden, na vergeefs onderſcheidene gewone wormdryvende middelen te hebben toegediend, meest al ſpoedig door het gebruik van de *cortex. Geoffræa ſurinam.* genezen.

Op het einde der maand hadden wy vele galachtige doorlopen, welke door *Ipecac.* en *rhabarber* ſpoedig wierden weggenomen.

September.

In de eerste dagen der maand hadden wy noch al *febris bilioſæ*, in het vervolg begon zich de catarrhale ongeſteldheid weder te openbaren; *pleuris* wierd in deze maand nu en dan waargenomen, welke, op de gewone wyze behandeld, ſpoedig wierd tegengegaan, by zommige *pleuritici* vermengde zich de galachtige ongeſteldheid van de vorige maanden; de zulken moesten na voorafgaande aderlatingen, door het toedienen van braakmiddelen en reſolveerende *laxantia* geneezen worden. Anderen- en derdendaagſche koortſen wierden, hoewel zeer zelden, waargenomen.

Scrofulachtige kinderen wierden in deze maand

maand door de gewoone toevallen der ziekte meer dan gewoon aangevallen, het *Extr. chelidon. maj.* en de *tartar. Emet.* in zeer geringe giften toegediend, bracht veel verlichting aan.

De roodvonk begon zich op het einde der maand in deze plaats weder hier en daar te vertonen; zy was zeer goedaartig en had niets byzonders in haren loop. Een ſtierf 'er deze maand aan de tering.

October.

De roodvonk begon in deze maand meer algemeen te worden, zy bleef echter by aanhoudendheid goedaartig, en tastte tot hier byna alleen kinderen aan. Roos, zinkingachtige zeere keelen, opzwellingen der klieren aan den hals en jigtpynen, voornaamlyk het *lumbago*, waren de heerſchende ziekten. Hyſterique toevallen en vloeden by vrouwen wierden nu en dan ook waargenomen.

In deze maand wierd ik geroepen by een vryſter, oud 32 jaren, welke zedert eenige jaren eene onafgebrokene gezondheid had genoten; zy wierd zedert 8 dagen elken morgen op het zelfde tydſtip alleronverwagtst aangevallen door geweldige pynen in de lenden, vergezeld met geſtadige perſing en pynlyken aandrang tot wateren, zonder echter eenig water van belang te kunnen ontlaſten: alle deze toevallen bleven ongeveer 4 uuren aanhouden, waar na dezelve langzaam weder afnamen, en na verloop van ruim 6 uuren tyds de lyderesſe geheel verlieten; het overige van den dag gevoel-

voelde zy zich geheel wel en zonder pyn. Het water, welk geduurende de hevige pyn in geringe hoeveelheid ontlast wierd, was zeer helder, voor het overige volmaakt gezond. Na gedaan naauwkeurig onderzoek bevond ik het alleen eene krampachtige ziekte te zyn, welke periodique aanvallen hield, ik gaf haar te dien einde zachte krampſtillende middelen, met *mucilaginoſa* gepaard, hier door verminderden wel de aanvallen eenigzints, doch hervatteden zich regulier ieder morgen op het zelfde oogenblik hier op liet ik haar 2 uuren voor den aanval 2 greinen *opium* nemen, gepaard met het gebruik van eene groote hoeveelheid warme verdunnende dranken, na zulks 3 achtereenvolgende dagen gebruikt te hebben, bleef het *paroxysmus* geheel weg, en de lyderesſe herſtelde volkomen.

November.

In deze maand heerschte de roodvonk meer algemeen, en taſte zo wel volwaſſenen als kinderen aan; zy was op verre na zo goedaartig niet meer als in de voorgaande maand: 'er ſtierven 7 aan de ziekte, 4 van het mannelyk en 3 van het vrouwelyk geſlagt. — De ziekte begon over het algemeen met misſelykheid, vermoeidheid en loomheid der ledematen, koude en huivering, hierop volgde ſchielyk hoofdpyn, pynlyk gevoel in de keel, vergezeld met eenige moejelykheid in het doorſlikken, de *tonſillæ* en keel wierden rood en ontſtooken, de huid was by de meeſten heet

heet en droog, de pols by zommigen vol en ſterk, by anderen zwak en klein; velen der lyders waren in dit tydvak der ziekte tegens den avond ſterk koortſig, onruſtig en zomtyds ylhoofdig, de zwelling en ontſteking der amandelen, het losſe gehemelte en de uvula namen van oogenblik tot oogenblik zeer toe; hier en daar in de keel vertoonden zich witte plekken, welke vervolgens tot zweeren overgingen, het ſlikken wierd zeer pynlyk en allermoejelykst, by zommigen byna ondoenlyk; de adem was zeer ſtinkende, de tong met een witte papachtige korst bedekt, de mond en keel met taaye ſlym overal bezet. —— De uitbotting, welke gewoonlyk omtrend den derden dag der ziekte zich vertoonde, bracht by zommige lyders verlichting aan; de uitſlag openbaarde zich by velen het eerst op het aangezicht, den hals en de borst, en breide zich vervolgens over het gehele lichaam uit, het welk eenigzints gezwollen ſcheen: by anderen ontdekte ik alleen den uitſlag op de armen, dyen en beenen, in welke gevallen de handen en vingers dikwyls door eene zugtige zwelling aangedaan wierden, welke op het aanraken pynlyk waren; veele lyders klaagden over een doofachtig gevoel in de handen en vingers. De afſchilfering geſchiedde meest al op den vierden of vyfden dag na de uitbotting.

By zommigen was de ziekte meer kwaadaartig en wel voornaamlyk by kinderen, de uitbottings koorts was zeer hevig, vergezeld met ylhoofdigheid, terwyl kort na de uitbotting zich eene

eene ſchielyke zwelling van de kaak- en oorklieren openbaarde, het aangezicht en de hals kregen vlakken en eene zugtige zwelling, uit de oogen, neus en mond vloeide een zeer ſcherp vogt, welke ſcherpe ſtof zich zomtyds ſchielyk verplaatſte op de luchtpyp en borst, en binnen weinige uuren eene dodelyke ſtikking veroorzaakte. — By eenige lyders ging de ziekte tot een waare rotkoorts over, welke meestal dodelyk was.

Ten opzichte van de genezing heb ik by myne lyders over het geheel eene matige warme behandeling in acht genomen; velen, welke de ziekte regelmatig hadden, herſtelden door het aanhoudend gebruik van zagte uitwaasſemende middelen; terwyl die genen, welke in het eerſte tydperk der ziekte tekenen van onreinheid in de eerſte wegen hadden, veel dienst hadden van zagte braakmiddelen, en clyſteeren: wanneer de ziekteſtof zich op de borst of keel dreigde te plaatzen, liet ik aanſtonds ſpaanſche vliegen leggen tusſchen de ſchouderbladen en aan de kuiten, en in meer dringende gevallen een aderlating doen. Groote ſpaanſche vliegen tydig om de keel gelegd, deden uitneemend veel dienst tegen de zwelling in de keel en de moejelykheid in het doorſlikken; tot ontbinding van de taaye ſlym in den mond en keel brachten inſpuitingen in de keel van *aq. plantag.* en *mel. roſar.* zeer veel toe.

In deze maand hadden wy veel roosachtige ontſteking in de keel, zonder verzweering; terwyl anderen wederom aanmerkelyke

ke verzweeringen der amandelen hadden, zonder eenig ſcharlaken uitſlag; eindelyk hadden sommige den gewoonen ſcharlaken uitſlag met koorts, zonder de minſte aandoening in de keel.

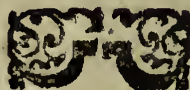
Hier en daar hadden wy deze maand catarrhale koortſen, vergezeld met veel ſlym in de eerſte wegen, en plaatzelyke rheumatique pynen in de borst, in deze gevallen waren, na het zuiveren der eerſte wegen, de ſpaanſche vliegen uitſteekend nuttig.

'Er overleed in deze maand een oud man aan beroerte.

December.

Behalven de roodvonk met zeere keel, welke nog even kwaadaartig bleef voortduurden, en waar aan 6 overleden, hadden wy deze maand weinig ziekten. — Nu en dan zag ik *angina catarrhalis*, gelyk mede *rheumatismus* en een enkele reis *lumbago*.

Een jongeling overleed aan de tering.

LYST

LYST
DER
GESTORVENEN
In MEPPEL,
IN DEN JAARE 1792.

January . . .	11
February . . .	10
Maart . . .	12
April . . .	5
Mey . . .	9
Juny . . .	6
July . . .	9
Augustus . . .	8
September . . .	9
October . . .	13
November . . .	21
December . . .	41
Totaal	127

Het getal der geboorene in Meppel in 1792. beloopt 119.

KORT BERICHT
DER
ZIEKTEN,
Welke in het Jaar 1793
IN
MEPPEL
GEHEERSCHT HEBBEN.

January.

Hier en daar wierd in deze maand nog een enkele maal de roodvonk waargenomen, op de sterflysten echter wierden 'er geene gevonden aan de zelve overleden.

Pleuritides inflammatoriæ en *rheumaticæ* waren de heerschende ziektens; de eersten wierden spoedig genezen door aderlatingen, en eene antiphlogistische behandeling, terwyl de *pleuritides rheumaticæ* meest al overwonnen wierden door het tydig aanleggen van spaansche vliegen, en het gebruik van veele emollieerende en verdunnende dranken: by aldien deze ziekte zeer hevig was, deden éene of meerdere aderlatingen veel nut, wanneer daar na groote spaansche vliegen op de pynlyke plaats aangelegd, meest al binnen weinige uuren de pynen wegnamen; de fluimen, welke op-

opgehoest wierden, waren in het eerst gewoonlyk weinig, taay, en ongekookt, de *kermes minerale* vond ik tot ontbinding van dezelve byzonder dienſtig.

De kinkhoest begon *ſporadice* te graſſeeren, allen, welke door dezelve wierden aangetast, wierden, na genoegzaame toegediende braakmiddelen, door het bekende middel van CLOSSIUS binnen weinige weeken geneezen.

Aſthmatici leden deze maand veel door de koude nevelachtige lucht.

Een kraamvrouw wierd door een *delirium lacteum* aangetast, luiſterde na geene geneesmiddelen, en wierd op den 13 den dag dodelyk.

Kinderen leden deze maand zeer veel aan de toevallen van het zuur.

February.

De roodvonk hield alhier geheel op, doch ontſtak in de omliggende dorpen met dezelve kwaadaartigheid, en wierd door ſtofverplaatzing naar de borst voor verſcheidene lyders dodelyk. —— Nu en dan hadden wy zinkingachtige zeere keelen, hoeſten, roos en buikpynen. *Pleuritides rheumatico glioſæ* wierden deze maand waargenomen; de ziekte begon gemeenlyk met afwisſelende koude en hitte, walging en dikwyls pogingen tot braaken, waar by zich eene ſtekende pyn in de zyde voegde. —— Hoe zeer het afgetapte bloed dik en ontſtoken was, bracht echter eene aderlating weinig verligting toe; braakmiddelen, waar door eene menigte

dikke, taaye, galachtige ſtoffen uitgeworpen wierden, deden veel nut, waar na zagte ontbindende laxeermiddelen meest al de ziekte wegnamen.

Scorbutique pynen in den mond, vergezeld met zweeren, en tekenen van algemeene ſcheurbuik zag ik nu en dan ook; zuiverende mondſpoelingen en verſterkende *antiſcorbutica* waren hier nuttig.

Schurftagtig uitſlag, door kwikmiddelen genezen, wierd in deze maand menigvuldig waargenomen.

Een jongetjen, welke *epileptiſche* toevallen had, genas ik door het toedienen van de *cortex geoffr. ſurin.*, waar door behalven veel taaye wormſlym, ook eene groote menigte lange ronde wormen wierden uitgedreeven.

Maart.

Deze maand gaf ons zeer weinig zieken, nu en dan hadden wy eenige anderendaagſche koortſen, met catarrhale toevallen vergezeld; de meest heerſchende ongeſteldheden waren zeere keelen, *colicæ rheumatica* en *rheumatique* pynen. Een enkele maal zag ik *pleuris inflammatoria.*

Een bejaard man overleed zeer ſchielyk aan een beroerte.

April.

In deze maand hadden wy, even als in de vorige, weinig zieken, welke echter meest al van

van een catarrhalen aart waren. *Iſchias* en *rheumatiſmus vagus* heerſchten nu en dan ook. By de tusſchenpozende koortſen was zomtyds een plaatslyke catarrhale pyn op de borst gepaard, welke door aderlating of ſpaanſche vliegen, en zomtyds door beiden, gepaard met dilueerende en uitwaasſemende middelen moest weggenomen worden, voor en aleer men de koortsbast met vrugt konde geven.

Hæmorrhagiæ uteri, ſcorbutique zweeren aan de beenen, wierden in deze maand meer dan in de vorigen waargenomen.

In een *colica rheumatica* deed een *veſicatorium* op den buik aangelegd, na dat vooraf verſcheidene middelen vrugteloos waren aangewend, eene voortreffelyke uitwerking.

Mey.

In deze maand hadden wy vele *anginæ parotideæ*, welke door openende en zagte buikzuiverende middelen wierden weggenomen; roos, oogontſteekingen, zinkingachtige zeere keelen en hoesten waren mede menigvuldig. Op het einde der maand begon de galachtige geſteldheid zich meer te openbaaren; de *colicæ bilioſæ* en boorden, welke dikwyls gezien wierden, lieten zich best overwinnen door het toedienen van verzagtende clyſteeren en verdunnende middelen; wanneer de ingewanden tot rust gebragt waren, deden gewoonlyk zagte laxeermiddelen veel dienst: terwyl integendeel die genen, welke in den aanvang der ziekte purgeermiddelen genomen hadden, meest

al door een verzwakkenden buikloop aangetast wierden, welke niet dan door *opiata*, en het langduurig gebruik van versterkende middelen overwonnen wierd.

Pleuritis inflammatorio biliosa wierd een enkele maal waargenomen. Vloeden by vrouwen waren deze maand menigvuldig.

Juny.

Door het ongestadig nat en koud weêr hadden wy deze maand vele *rheumatismi*, hoesten, zeere keelen, welke van een zinkingachtigen aart waren. —— *Asthmatici* leden deze maand ook veel; tegen het midden der maand vertoonde zich hier en daar een zomerkoorts, welke van een rotachtigen aart was; de lyders klaaagden over een drukkende pyn in de maag, zware hoofdpyn, de tong was vuil, wit of geel beslagen, het water bruin en troebel, een droge brandende huid, zware pyn in de leden, de pols koortsig, in den beginne meest al vol en sterk: in dezen toestand deed een braakmiddel, waar door veel vuile stoffen ontlast wierden, gewoonlyk alles af, en belette den verderen voortgang der koorts, wanneer de lyders gewoonlyk na het toedienen van zuure laxeerdranken, gepaard met het ruim gebruik van zuuren, binnen weinige dagen geheel herstelden. Wanneer het braakmiddel verzuimd wierd, kreeg de ziekte spoedig alle tekenen van rotkoorts, welke spoedig door de koortsbast, *serpentaria*, campher en wyn moest tegengegaan worden.

'Er

Er ſtierf deze maand eene vrouw aan de tering.

July.

Van den 1 tot den 6. hadden wy meest W. wind, met warmte en regenachtig weêr; van den 7 tot den 16 was de wind doorgaands O. met beſtendig warm weêr, den 16 en 17 W. wind met warmte, den 18 regen met felle donder: vanden 19 tot het einde der maand was de wind meest W. en NW. tot aan den 27 met warmte, den 28 donder en ſtortregens, den 29 en 30 daar en tegen een koude regen den 31 weder warm weêr, met regen en donder.

De remitteerende koortſen, welke rotachtig waren, bleven deze maand aanhouden, dikwils herhaalde braakmiddelen, en daarop gevolgde purgeermiddelen bragten meest al eene ſpoedige geneezing te weeg. —— Galachtige roos en boorden waren deeze maand ook menigvuldig. —— *Pleuritis inflammatorio-bilioſa* wierd nu en dan ook waargenomen.

In verſcheidene huisgezinnen heerschte in deze maand een ſoort van hardnekkig ſchurftachtig uitſlag, het welk zich eerst openbaarde met kleine roode puisjes, binnen 2 etmaalen in kleine blaasjes of zweertjens overging, welke geopend zynde, een ſcherp, dun, etterachtig vogt uittſtortten, en zoms tot kleine zweeren overging; de ledematen wierden wel voornaamlyk door het zelve aangedaan; alle gewoone

ſchurftmiddelen wierden tegen dit lastig ongemak vrugteloos gebezigd, een aanhoudend gebruik van bloedzuiverende laxeermiddelen nam het zelve langzaam weg.

De kinkhoest begon zich hier en daar onder de kinderen te openbaaren.

Aan een vrouw van een ſterk en anderzints gezond geſtel, welke zedert lang een Lintworm by haar gehad had, gaf ik met zeer goed gevolg het bekende middel van Mejuffr. NOUFFER, waardoor de worm geheel wierd afgedreeven.

Zenuw toevallen nam ik in deze maand meer dan in eenige andere waar. 'Er ſtierven deze maand twee aan de tering.

Augustus.

De gehele maand door was de wind den meesten tyd West, een enkel dag tusſchen beiden *Z.* en *ZZO.*, het weêr was over het algemeen warm, nu en dan met regen.

De galachtige ongeſteldheid, welke zich in de beide voorgaande maanden had beginnen te vertoonen, openbaarde zich meer en meer. De galkoortſen begonnen gewoonlyk met zware hoofdpyn, duizeling, walging, afwisſelende koude en hitte, pyn in de leden; de tong was meest al met een vuil geel beſlag bezet, de ſmaak bitter. Wanneer in het begin der ziekte braakmiddelen en rhabarber wierden toegediend, daarna zuurachtige laxeerdranken, herſtelden de meeste lyders ſpoedig; indien de ziekte verdere voortgangen maakte, bleef de koorts aanhouden, vergezeld van yling, verzwakkende diarrhe,

rhe, ſtuiptrekkingen en ſpruuw; in deze omſtandigheden was het nodig na genoegzame ontlastende middelen, ſpoedig den koortsbast met wyn en campher te geven, waardoor vele uit een oogenſchynlyk gevaar gered wierden.

Verzwakkende buikloop by kinderen was deze maand menigvuldig, en wierd met het beste gevolg tegengegaan door een afkookzel van Lichen Yslandicus.

Het St. Anthonies vuur, een ſoort van galachtig uitſlag, zach ik deze maand herhaalde maalen, allen wierden geneezen door het gebruik van zagte laxeerende middelen.

Galachtige koorden waren 'er menigvuldig, zelden egter zo hevig dat zy opiaten vorderden; zagte clyſteeren en veel verdunnende dranken waren meest al genoegzaam om dezelve te doen ophouden, wanneer daarna zagte *anodyna* het lichaam geheel tot bedaaren bragten.

De kinkhoest begon meer algemeen te heerſchen, met het beste gevolg wierd, na herhaalde braakmiddelen te hebben toegediend, het bekend geneesmiddel van Clossius gegeeven, waardoor meest allen herſtelden.

Ik ondervond deze maand groot nut en voordeel van het *decoct. cort. geoffr. ſurin.* by een jongeling van 12 jaren, welke langen tyd door ascarides geplaagd was; eene ontelbare menigte wierd hier door uitgedreeven.

Drie lyders overleden deze maand aan de tering.

September.

In het begin dezer maand hadden wy W. en ZW. wind, met veel regen, van den 12 tot den 15 was de wind O. en ZO. met warmte, van den 16 tot den 19 W. wind met alwisselende warme regen en droogte; den 20 21 en 22 was de wind O. NO. met regen en koude, van den 23 tot het einde der maand hadden wy doorgaans droog en warm weêr, met onbestendige Weste O. en ZO. winden.

Het ongestadig en veranderlyk weêr veroorzaakte veel roos, scorbutique tandpyn, rheumatique pynen, heeschheid en verkoudheden welke meest allen met eene galachtige ongesteldheid gepaard gingen, genoegzame ontlastende middelen deden, vooral in den beginne toegediend, veel nut, wanneer daarna door uitwaassemende middelen de lyders volkomen herstelden.

In het begin der maand hadden wy nu en dan tusschenpozende herfstkoortsen, welke na tydig toegediende ontlastmiddelen zich gewoonlyk tot anderendaagsche koortsen vormden, en door gepaste resolveerende geneesmiddelen allen wierden weggenomen.

Galkoliquen en boorden wierden ook nog waargenoomen, en genazen spoedig door ontlastende middelen.

De kinkhoest bleef deze maand nog met even veel geweld heerschen, overleed echter deze maand gene aan die ziekte.

Octo-

October.

Byna de gehele maand door hadden wy W. en ZW. wind, met geſtadig afwisſelend donker mistig en regenachtig weêr; den 23 en 24 hadden wy O ZO. wind met helder weêr en nagtvorst; den 31 was de wind ZW. met helder weêr en vorst.

Het vogtig en koud weêr veroorzaakte in deze maand veel zinkingachtige zeere keelen, verkoudheden, hoesten, buiklopen en jigtpynen; zinkingachtige vloejingen en ontſteeking der oogen waren ook menigvuldig. Nu en dan hadden wy catarrhale koortſen, met veel ſlym in de eerſte wegen, en by de meesten met plaatslyke rheumatique pyn in de borst en buik verzeld; na het zuiveren der eerſte wegen deden ſpaanſche vliegen byzonder veel dienst.

Een kraamvrouw wierd op den achtſten dag na de verlosſing door een *delirium lacteum* aangetast; onderſcheidene uitwaasſemende middelen, *veſicatoria* en *epispastica* wierden gedurende eenige dagen vrugteloos aangewend, ruime aderlatingen, met een critiſchen uitſlag over het grootſte gedeelte van het gehele lichaam, doch voornaamlyk aan de handen en armen deden dezelve langzaam bedaaren; de uitſlag had de gedaante van platte pokjes, waar van zommigen in elkander gelopen, en dus tot een aanmerkelyke grootte geworden waren, van een witachtige kleur, met etter gevuld, welke langzaam

zaam opgedroogd zynde, eene gehele affchilfering der huid ten gevolge had.

De kinkhoest bleef deze maand noch al voortduren, zy had echter niets byzonders in haren loop, een kind van een zeer kwaadfappig geftel overleed 'er aan.

Een meisjen van 18 jaar overleed aan de tering.

November

Het weêr was deze maand zeer veranderlyk. Den 1 en 2 hadden wy O. wind met helder weêr en vorst. Van den 3 tot den 7 W. en ZW. winden met donker regenachtig weêr. Den 8 was de wind O. met vorst en mistig weêr. Van den 9 tot den 11 ZO. met regen Van den 12 tot den 15 W. wind mistig. Van den 16 tot den 24 zagt weêr met mist en O. wind. Van den 25 tot 29 NO. en ZO. met koude mist. Den 30 W. wind met zware mist.

De ziekten, welke deze maand heerschten, waren meest zinkingachtig, hier en daar zag ik eene ligte zinkingkoorts, welke door openende en zagte uitwaasfemende middelen gemakkelyk weggenomen wierd. *Angina catarrhalis* was deze maand vry algemeen, die gene, welke in den beginne verzuimd wierden, gingen meest al tot verzweering over. *Pleuritides rheumatico-inflammatoriæ* wierden dikwils waargenomen, na behoorlyke aderlatingen vooraf te hebben laten gaan, namen fpaanfche vliegen

gen en zagte uitwaasſemende middelen de ziekte gemakkelyk weg. *Rheumatismi vagi.*, zinkingachtige hoofd en oorpyn, verkoudheid en hoesten waren menigvuldig.

Asthmatica leden door het vogtig en mistig weêr buitengewoon veel, de kinkhoest was deze maand nog zeer algemeen, drie kinderen overleden 'er aan.

December.

Van het begin der maand tot den 9 hadden wy meest W. winden met mist en regenachtig weêr — Den 10, 11 en 12 was de wind Z. insgelyks met nevelachtig weêr en regen. Van den 13 tot den 19 was de Wind meest W. en ZW. met afwisſelende regen en heldere lucht. Van den 20 tot 23 hadden wy ZZO. wind met heldere lucht. Van den 24 tot den 27 was de wind beſtendig O. met friſſe koude. Van den 28 tot het einde der maand hadden wy NO. winden met zagte vorst.

De kinkhoest heerſchte deze maand niet zo algemeen als in de vorige, 'er overleed nog één kind aan de zelve.

In het begin der maand hadden wy *pleuritides biliofa - inflammatorias*, welke meest al met huivering en koude begonnen, waarop hitte, walging en aanhoudende koorts volgden, hier by openbaarde zich eene ſteekende pyn in de zyde, zo dat de lyders op de pynlyke zyde niet konden liggen; aderlatingen verlichtten weinig, niet tegenſtaande het bloed dik en

en zomtyds vry ontſtoken was; braakmiddelen daar en tegen, na gedane aderlatingen toegediend, deden veel dienst, daar door wierd meeſten tyd eene dikke, taye, groenachtige ſtof ontlast; na de braking ondervond ik veel nut van zagte laxeermiddelen. De fluimen welke opgeworpen wierden, waren weinig, zeer taay en groenachtig; na genoegzame toegediende ontbindende laxeermiddelen, deden dilueerende zuurachtige dranken met zagte *expectorantia*, de lyders langzaam herſtellen.

Rheumatique pynen, roos, en zinkingachtige zeere keelen waren deze maand zeer algemeen.

By 2 lyders, welke langen tyd aan eene *diarrhœa habitualis* gelaboreerd hadden, zag ik de voortreffelykſte dienſten van de *R. lign. campechenſis*. — Stuipen by jonge kinderen waren deze maand menigvuldig. Drie ſtierven 'er aan de tering.

LYST

LYST
DER
GESTORVENEN
EN GEBORENEN
In MEPPEL
IN 1793.

	Gestorven	Geboren
January	4	11
February	7	12
Maart	6	14
April	7	7
May	8	10
Juny	6	6
July	11	12
Augustus	14	9
September	7	7
October	5	7
November	7	14
December	9	8
Totaal.	91	117

BE-

BERICHT DER *ZIEKTEN* VAN STEENWYK

En eenige omliggende Plaatzen, in de vier laatste Maanden

VAN HET JAAR 1793.

DOOR DEN HEERE

J. B. SCHUURMAN, *Med. Doct.*

September.

Deeze maand had in het begin gemengd weêr, was matig warm, de wind gedurig Zuidwest en West. Den 12 en 13 was het zeer warm, waarop donder en stortreegen volgden, de wind Oost. Van den 14 tot den 17 was de wind West en Zuidwest met gemengd weêr. Den 18 zeer sterke en koude ZO. wind met veel regen.

Van den 19 tot den 23 was de wind Noord en Zuidoost met kouden regen van den 24 tot het einde der maand was de wind meest Oost het weêr was matig warm en droog, des nachts een weinig vorst.

In het begin dezer maand waren hier eenige gal-

galkoortſen, en meest met hevige drukkende buykpynen verzeld, de mond was bitter, de tong geelachtig, gelyk ook het wit der oogen, geneigdheid tot braaken, de huid was heet, de pols ſchielyk en vol, de nagten ſlapeloos, een *Emeto-catharſis* volgens STOLL gaf eenige verlichting, doch nam de pyn niet geheel weg, welke vervolgens door een drankje met *rob. ſambuci, ribiſiorum &c.* en daar op volgende laxeermiddelen uit *tamarinde &c.* geheel verdweenen.

By zommige vertoonde zig op den agtſten dag en vervolgens een ſterke drukkende, doch meest al ſtompe pyn in de borst, en de toevallen, als geele tong en oogen waren wederom erger, de pis bruin, en de pols ſterk. Ik gaf een oplosſenden drank met een grein *Tart. Emet.* waar door een weinig taaye geelachtige ſlym werd opgehoest; een aderlating gaf weinig verlichting, het bloed was met een dikke rheumatieque korst bedekt; in deze gevallen deden ſpaanſche vlieg pleiſters zeer veel nut; door deze en oplosſende dranken werden myne lyders herſteld.

In het vervolg dezer maand werden ſommige door hevige rheumatieque pynen in den rug, tusſchen de ſchouderbladen, en in de lendenen aangetast, met weinig koorts, veel ſtinkend zweet, en *coryza naſium & bronchiae*, de tong en mond natuurlyk, geheel geen ſtoelgangen, ik diende deezen laxeermiddelen toe, en vervolgens maakten ruime ſpaanſche vlieg pleiſters een einde der ziekten.

Zwaare *catarrhi* onder de kinderen waren

zeer algemeen, de benauwdheid op de borst was zeer ſterk, de ademhaling ſchielyk met een piepend geluid en gedurigen hoest, bykans zonder tusſchenpozing, de pols rad, klein en zagt, de tong witachtig beſlagen, de *oxymel ſcilliticum* was onder anderen zeer dienſtig.

De pokjes, welke in de maand Juny door een beſmetting van elders hier overgebragt waren, gingen tot dus ver nog langzaam voort, egter ſtierven byna van de drie *een*. Dezelve ſcheenen met gal vermengd, de tong was geel, de ſmaak bitter met braakingen na de uitbotting; de meeſten waren zamenvloejend en by zommige vertoonden zig op den elfden, twaalfden en dertienden dag purpere vlekken, en ſtierven kort daar na, doch werden meest al, zonder behulp des geneesheers, aan aan de woede der ziekte overgelaten.

October.

Nu hadden wy meer regenachtige dagen dan droogte, met matige koude, de wind was van het begin tot den 10 tamelyk ſterk en Zuidwest, doch meest West. Den 10 en 11 natte mist, dezelve wind hield aan van den 12 tot den 18, het weêr was meer droog en matig warm met weinig mist. Van den 18 tot den 23 begon het een weinig kouder te worden met dezelve wind, en meest droog weêr; den 24 en 25 was de wind NO. met ſchoon weêr, waarop een ZW. en W. wind volgde met gemengt weêr, doch meest droog, tot

het

het einde der maand een weinig mist. In het laatst der vorigen, en voornamelyk in het begin dezer maand werden 'er eenige weinige tusſchenpoozende anderendaagſche koortſen waargenomen, van een beletten uitwaasſeming ontſtaan, de tong en mond waren ſchoon, 'er was een weinig bittere ſmaak, met geweldige hoofdpyn, en pyn door de leeden, en opgeſpannenheid der linkerzyde des buiks, de koorts vervroegde een uur, het *ſtadium frigoris* duurde twee uuren en was ſterk. Oplosſende en zweetdryvende middelen deden weinig nut; door laxeermiddelen met *extr. graminis* verdween de opgeſpannenheid, maar de koorts werd meest al ſterker, het *delirium* was hevig, zoo dat ik, zwaarder toevallen vreezende, genoodzaakt, was ſommige de *cortex peruv:* en andere *cort. ſalicis albae* toetedienen waar, door de koortſen zonder eenige gevolgen ras verdweenen.

Eenige landlieden hun werk buiten verrichtende, gevoelden na de mist van den 10 en 11 een moejelykheid in het ademhalen, welke den volgenden dag zeer benauwd werd, met pyn in de zyde en ſterke koorts, de pols was vol en ſterk, veel zweet en groote hitte der huid, de tong was dun geelachtig beſlagen, de ſmaak bedorven en veel dorst, de pis rood, de mond vry vogtig; een ruime aderlating gaf veel verlichting, het bloed was met een dikke witte korst bezet, en weinig *ſerum*: na de eerſte wegen door een braakmiddel gezuiverd te hebben, gaf ik verzachtende en zweetdryvende dranken, welke gelyk ook aan-

gelegde spaansche vliegen van veel dienst scheenen te zyn.

By anderen heb ik het zelve beloop dezer catharrale ziekte zonder benauwdheid der borst waargenomen, veeltyds met opgespannenheid des buiks, welke door laxeermiddelen met *sal glauberi* ras verdween, de koortsen waren *continuæ remittentes*, welke zig tegen den avond scheenen te verheffen, en 's morgens weder afnamen.

Verkoudheden en bezettingen op de borst waren algemeen, egter zonder pyn, met een vuile beslagen tong en bedorven eetlust, welke na buikontlastende en vervolgens de ophoesting bevorderende middelen schielyk verdweenen.

Een *febris urticata* werd nu en dan waargenomen, somtyds vertoonde zig een uitslag twee à driemaalen daags, gelyk aan dat geene, welke door brandnetels veroorzaakt word, en verdween ook telkens weder met weinig koorts, de pols was klein en meer dan natuurlyk rad, hier by voegde zig zomtyds een vaste pyn in de regter zyde des buiks, een weinig onder de maag, door buikopenende middelen en somtyds enkel door een *infusio* van vlierbloezem verdweenen deze toevallen.

De pokjes begonnen zig nu een weinig meer te verspreiden, doch werden meer goedaartig en volgden meer geregeld hunnen loop.

In deze maand herstelde een landman van byna 60 jaaren oud, welke in de maand April dezes jaars een zwaare verkoudheid op de borst gevat hadde, doch zyne ziekte verwaarlozende, een

een geruimen tyd zyn gewoonen arbeid verrigte, tot dat zig eindelyk een verval van kragten, en daarby een geduurige en laſtige hoest openbaarde, welke hem des nagts van zyn ſlaap gedeeltelyk beroofde, hy zweette dan nog overvloedig, het gaan was hem moeielyk, de eetlust bedorven, hy was zeer kortademig, de pols rad, en door gedurig hoeſten gaf hy dagelyks drie vierde pond ſchuimende ſlym op, deze lyder raadpleegde my in de verlopen maand Auguſtus, ik konde geen tekenen van *vomica pulmonum* beſpeuren, maar zag het eerder aan voor een *phthiſis pituitoſa*, ik ſchreef hem voor *glecoma hederacea*, (*herba heder. teneſtr.*) zoo veel hem mogelyk was als tee getrokken, in melk gekookt, en als ſaladen te gebruiken, met deeze gelukkige gevolgen, dat de lyder zeer ras verlichting ontwaar werd, de toevallen afnamen, het zweet en koortsje bedaarden, de eetlust weder kwam, en thans een tamelyke gezondheid als voorheen geniet.

November.

Van het begin tot den 4 gemengd en koud weêr, de wind Zuidwest; van den 5 tot den 10 tamelyke goed zagt weêr, weinig regen, de wind Oost. Den 11 en 12 veel kouden regen. Den 13 ſtorm en koud, van den 14 tot den 19 warmer en droog, de wind Oost en Zuid-Oost, den 20 mist met Zuiden wind, den 22 tot het einde der maand, de wind meest Zuyd-Oost en vogtige koude.

Veele ziekten in de maand waren catharrale benauwdheden in de borst, met en zonder pyn; by volbloedige geſtellen nam een ruime aderlating de pyn weg, het bloed had een dunne witte korst en veel *ſerum*, egter geen *Contractie*, door emollierende dranken werden veele fluimen geloosd, de tong was met een witte papachtige ſtof bezet; by bejaarde lyders en pituiteuſe geſtellen, zag ik veel goeds van de *lichen Islandicus*.

Een *homopthyſis recidiva* heb ik by eenige waargenomen.

Sommige werden door *colica ſpasmodica* zeer hevig aangetast, welke na clyſteeren en ruime giften *laud. liquid. Sydenhami;* ras verdweenen; doch waar gepaste middelen verzuimd werden, ſtierven zy binnen 4 dagen.

De kinderpokjes begonnen nog eenigzints te vermenigvuldigen, genoegzaam by alle was by de uitbotting een bezetting op de borst, welke door verzachtende drankjes met veel *oxymel* verligt wierd, zonder eenige gevolgen, doch die aan de natuur overgelaten werden, hielden deeze benauwdheid in de ademhaling na het aflopen der ziekte: verders waren de pokjes *discretæ*. In het einde dezer maand werden ſommige met rheumatieke pynen door alle leeden aangedaan, *rob. ſambuci* en *Tinct. Antimonii Huxhami* werden met veel nut gebezigd. Verkoudheeden, hoesten en zinkingpynen der tanden waren algemeen.

Decem-

December.

Den 1 was de wind West met regen en mist, den 2 de wind Oost met vorst en ſchoon weêr, den 4 en 5 Zuid West, dooi, koud, mist, tot den 19 viel hier veel regen, doorgaans zagt weêr de wind Zuidwest, wy hadden nu enkele ſchoone dagen, ſommige koud en vervolgens matig, doch meest droog, de wind Oost en Noord Oost tot het einde der maand.

De rheumatieke pynen werden by aanhoudenheid waargenomen, eenige gevoelden dezelve zeer hevig in den opperarm, waardoor een ſterke zwelling ontſtond met weinig koorts, welke pynen door ſpaanſchevlieg pleiſters verdweenen.

Sommige gevoelden dezelve pynen in den onderbuik met meerdere koorts, waarop by eenige een pynlyke zwelling van een der beenen volgde, met dikke pynlyke verhardingen aan den binnenkant van het ſcheenbeen tot aan de knie, waarlangs de *vaſa lymphatica* voornamelyk geleegen zyn, deeze verhardingen liet ik met ſucces wryven met *unguentum nervinum* en eenige druppelen *ol. cajaput.*

Andere gevoelden deeze pynen een geruimen tyd in den onderbuik, zonder eenig middel daar tegen te gebruiken, waarop een ſterke diarrhée volgde, een geruimen tyd aanhoudende, welke door eenige dragma rhabarber of

extracta amara tonica weder verdweenen. Deeze buikloop was by kinderen hier zeer algemeen, zo dat by zommige een *œdema crurum* volgde.

Catharrale koortſen werden ook nog hier en elders waargenomen, de pols was zeer ſchielyk en vol, de huid was heet, de tong geelachtig wit, egter weinig bedorven ſmaak, veel dorst, pyn der leeden en op den vierden dag op de borst, welke by zommige een aderlating vorderde, en verdween, het bloed was met een witte korst bedekt. Vervolgens was 'er een benauwde ſpanning des buiks, welke by tyds door laxeermiddelen werd weggenomen; de koorts was remitterende, by zommige kwam 'er op den 5 of 7 dag een overvloedig ſtinkend zweet, 't welk eenige verligting ſcheen te geeven, by andere was een gedurig *delirium* en ook omtrent den 14 dag, een à twee dagen ſterke buikloop, welke genoegzaam van zelf bedaarde: andere hadden deezen buikloop van het begin der ziekte en ſommige ſtierven met de 14 dagen. Een laxeermiddel uit *tamarinde*, vervolgens *decocta* 5 *rad. aper.* met veel *rob. ſambuci* deeden in 't begin veel dienst, waardoor ſommige byna alleen herſtelden; doch andere vorderden de *cortex peruv.* in 't vervolg der ziekte.

De pokjes waren nog als in de vorige maand meest *discretæ* veele hielden geregeld hunnen loop, by zommige waren dezelve in groot aantal en na den tienden en twaalfden dag, wanneer de pokjes doofden, ſterke buikloop

en

en nog een radde kleine pols met diepen slaap, en gerommel der borst, ik liet terstond veel zuurdeeg met mostaart aan de voeten leggen, en vervolgens veel *spirit. vitrioli* met water neemen, by eenige met gelukkig gevolg, doch andere stierven.

BERICHT
VAN EEN
Febris Rheumatica Biliosa vel *Putrida*,
Welke in de zes eerste Maanden, des Jaars 1791.
Sporadice
TE
HOLWERT
GEHEERSCHT HEEFT,
DOOR DEN HEER
ALSTORPHIUS,
Heel- en Vroedm. aldaar.

Eene galachtige beslagen tong, walging benauwdheid voor 't hart; traage afgang; pynlyke aandoening in onderscheiden deelen des lichaams; (als tusschen de schouderblaaden, zydelyke deelen der borst, buik- en leedematen) met een rasse volle pols; gepaard somwylen met eene korte en moeijelyke ademhaling en geringe hoest; (met deeze laatste toevallen verzeld, noemde ik dezelve, een *pleuritis rheumatico biliosa*) waren de voornaamste *signa Characteristica* deezer ziekte.

De geneeswys in dezelve bestond, na gedaane *venæ sectio*, van 4---8 oncen, in 't toedie-

dienen van een *Emeticum ex tart. Emet.*, waar door de lyders, niet zelden, eene ongewoone meenigte groene ſtinkende gal van boven en onderen ontlastten. —

Zeer voorzigtig, echter, moest men met de bloed-ontlasting te werk gaan, dewyl de *inflammatoire dispoſitie* ſpoedig verdween en de rotting toenam. —

Hiernaa diende ik den lyder een *decoct. ex tamarind. folior. ſennæ*, *Extr. taraxac. rob. ſamb. ſal. polychr.* en *ſpir. Nit. dulcis*, toe continuëerde hier mede tot dat de tong ſchooner wierdt. — Op het laatst *unc. B. cort. peruv.* tot onderſteuning der kragten, als wormswyze beweging van 't darmcanaal eenigzints opwekkende, ter bevordering der ontlasting van de nog plaats hebbende *foeces*, 'er byvoegende. —

In hooggaande zwakheid nogthans, waar de eerſte wegen nog vuil zyn, paarde ik de *Cortex peruvian.* met *rhabarber*, *wyn* en andere *analeptica*; en dit koomt ook te pas by bejaarden, die een ſterke ontlasting zoo wel niet verdragen. —

De *primae viae* gezuiverd zynde, waarnaa zich meestal een *criticq* zweet opdeedt, nemende die nog plaats hebbende rheumatique pynen weg. Dit niet gebeurende, appliceerde ik een *Veſicatorium*, waar door dezelve verdweenen. —

De *cort-peruvian* gepaard met een weinig *rheum.* of *ſal. polychr.* en het gebruik (indien verkrygbaar) van eenigen rinſchen wyn, verdreef ſpoedig de nog overblyvende koorts en zwakheid,

heid, waar door de lyders spoedig herstelden. —

De *Pleuritis rheumatico biliosa* vertoonde zich voornamelyk in 't laast van Mey en 't midden van Juny, wanneer eenige koude regenachtige dagen plaats hadden. —

Voor min Ervarene *Practici* was het in 't begin moeilyk te onderscheiden, of de ziekte enkel *inflammatoir* of wel met 't galachtige vermengd was: als men nogthans ondervond, dat de pols minder hard, de hoest gering, en de zieken ondervraagd zynde, over eenen kwaaden smaak in den mond en walging klaagden, bleef 'er omtrent dit laatste geen twyffel meer over. —

De aderlating moeste toen tot 2 of 3 reizen herhaald worden. Een *mixtuur ex resolventibus subadicis*, met *oxym. simpl. squilliticum Extr. taraxac*, en *Nitrum* & *Aq. Coctæ* bereidt, was van groten dienst. —

Waarnaa een *Emeticum*, uit de *Tart. Emet.* in eens of in verdeelde giften, (naar maate de inflammatie van de longen groot was) wierdt toegediend. — Een aftrekzel van verzagtende Borstkruiden nam de nog overblyvende hoest weg. —

Enkele reizen heb ik gr. III *Tart. Emet.* onder boveng. Mixtuur doen mengen, met een gewenscht gevolg. —

Harde buiken naa langduurige koortsen (by kinderen) ontstaan met een *glutinosum spontaneum*, verzeld van een *acidum*: eerst in *primiis viis* en vervolgens door 't geheele lichaam. —

De

De geneezing, als de kwaal geneeslyk is, wierdt volbragt door *ſalia alcalina*, *Herb.* & *rad amarae*, *gum. ferulacea*, &c. — Als de afgang traag is, word die bevordert door 't *Elix. proprietatis*, *Maſſ. pil. ruffi* of diergelyke; 't lichaam moet veel bewoogen en de buik daaglyks gewreeven worden, alzoo dezelve in een zwakheid en verſtopping der buiks - ingewanden beſtaat. —

In *Obſtructione viscerum*, heeft my niets beter voldaan, dan een Mixtuur uit de *Extr. taraxac. fumariæ* vel *dulcamarae*, *terra foliata tartari* met 3 of 4 greinen *Tart. Emet. Oxym. Simpl.* & *aq. coct.*, met byvoeging van de *ſpir. Nitri dulcis*, om de ſpasmotique beweeging van 't darmcanaal voor te komen. —

Zomwylen deeden pillen uit de *gum. ferulac.* met *ſapon. venet. Camph.* en een weinig *Aloes*, (vooral by hyſterieke geſtellen) beter uitwerking. —

BERICHT
DER
ZIEKTEN
DIE TE
ROTTERDAM
GEHEERSCHT HEBBEN,

In de zes laatſte Maanden van het Jaar 1793.

Door een Gezelſchap Geneesheeren; by een verzameld door den Heere

EICKMA,

Med. Doct.

July.

De ziekten in deze maand alhier waargenomen waren.

1. *Boorten* en goedaartige *buiklopen*, waar van de oorzaak zig vry gemakkelyk liet vinden in eene bedorven ſpysverteering, uit een onmaatig gebruik van verdunnende dranken, en het afwisſelend blootſtellen aan verhitting en verkoeling, geboren, zy genazen ook meest al zeer gemakkelyk als men door een braakmiddel de kwalyk verteerde voedzels liet uitwerpen, en voorders door een *anima rhei* en maagſterkende middelen de geregelde uitwaasſeming en ontlaſting herſtelde.

2. *Keelontſteekingen* zomtyds met, zomtyds zonder *uitſlag*; het was niet zeer duidelyk of deze ziekte wezenlyk roodvonk was of niet: de

de hoedanigheid der keelontſteking ſcheen allezints van denzelfden aart, als die, welke gemeenlyk in het roodvonk zig voordoet, maar de tong, ſchoon meer dan natuurlyk rood, was niet zoo peukelig even als met opkomende ſprouw bezet; de uitſlag zelve was meer puiſtgewyze en niet zoo gevlekt, ook nam men by het eindigen der ziekte die vervelling niet waar, die gemeenlyk by het roodvonk plaats heeft. Ook vertoonden zig nu en dan hier by andere verſchynzels, die aanleiding gaven om deze ziekte eerder voor zinkingaartig te houden, zoo als ſtyfheid van den hals, pyn door de leden, hoest en dergelyke, waartoe wy dan ook te meer overhellen, dewyl wy hier en daar deze ziekte aantroffen by lyders, welke verzekerden het roodvonk te hebben gehad, en het bekend is, hoeveel invloed algemeen heerſchende uitſlag ziekten op de zinkingaartige ongeſteldheden hebben, om dezelve meer of min in haar eigenſchappen te doen deelen; waarom het dan ook niet onnatuurlyk was, dat dezelve *keelontſteeking* dikwyls zonder uitbotting zig vertoonde. De geneeswyze was verſchillende van die der gewoone keelontſteekingen; met ontlastmiddelen moet men ſpaarzaam te werkgaan, zelfs bragten dezelve, hoe zagt ook, dikwyls nadeel aan; zagte verdunnende uitwaasſeming bevorderende middelen, waar onder voornamelyk het afkookſel van den graswortel met honig azyn of vlierſyroop, heeft den meeſten dienst gedaan; zuure zamentrekkende gorgelmiddelen waren nadeelig; een aftrekſel van vlierbloemen met vioo-

violen fyroop en borax waren het meest verzagtende.

3. Het *roodvonk* zelve was geduurende deeze maand niet zeer geregeld, de kinders hadden dikwyls den uitflag reeds eer zy eenige andere onpasfelykheid befpeurden en werden dan eerst en zomtyds ernftig ziek, wanneer dan de lyders niet tot uitwaasfeming te brengen waren, ontftond er meestal een fcherpe pyn in de keel, die zig in allen opzigte gedroeg als de reeds gemelde keelontfteeking, doende ook dezelfde middelen hier den meesten dienst; voorts waren 'er in deeze maand ons geene voorbeelden van kwaadaartig roodvonk voorgekomen.

4. De *Pokjes*, die zedert vier jaaren deze ftad niet verlaaten hadden, regeerden ook nog in zommige buurten vry algemeen, doch waren meestal goedaartig en liepen doorgaands af zonder etterkoorts, hoe zeer de uitbotting zomts aanmerkelyk was.

5. De *Koortfen*, die ons deze maand zyn voorgekomen, waren (1) *anderendaagfche*, die zeer goedaartig waren en veelal na de behoorlyke zuivering, door eenvoudige bittere maagmiddelen gemakkelyk genezen wierden, zonder dat men eens den toevlugt tot de kina behoefde te neemen, (2) enkele *gal-* of *rotkoortfen*, waaronder 'er waren, by welke zig in den beginne met veel benaauwdheid en zeer moeijelyk door braaking een deel groene ontaartte galftoffen ontlastte, terwyl de tong fchoon was en zelfs meer dan natuurlyk rood: — braakmiddelen deeden hier meer kwaad dan goed, want zy fcheenen een krampachtige fluiting van den *pylorus*, een uitzet-

zetting der maag en daar door belette ontlasting der ſtoffe te veroorzaken, waardoor de benaauwdheid grootelyks vermeerderd werd, en waarop dan een afmatting en uitputting der krachten volgde, die ras den dood na zig ſleepte. Integendeel bewerkte de eenvoudige rhabarber met zuurbreekende middelen, inzonderheid kreeftsoogen, gemengd, vry ſpoedig gewenschte ontlastingen van gebonden ſtoffen, met verligting; waarop eenvoudige maagmiddelen, en boven al het niet genoeg te roemen afkookzel van alantswortel met oranje ſchillen, ſpoedig de geheele geneezing volbragten.

Ik kan niet nalaaten, hier in het voorbygaan aantemerken, dat het my is voorgekomen, dat men in de zoogenaamde galkoortſen dikwerf voor de oorzaak der ziekte neemt het gene niet zelden enkel een gevolg is van de werking der natuur, om zich meeſter te maaken en te ontlasten van eene zondigende ſtoffe, welke onzer aandagt ontſnapt of ons niet zelden geheel onbekend is, wanneer in den nazoomer de meeste menſchen een ruim en zomts overboodig gebruik maaken van zuure vruchten en dranken, is het niet te verwonderen, dat hier door de ſpysverteering bedorven word en een verzuuring der voedſels in de maag plaats grypt, de gal nu ſchynt van de natuur ten minſten voor een gedeelte verordend te zyn om het overtollig zuur in de eerſte wegen opteſlorpen en te omwikkelen, en deze gal, dus met zuur gemengd, verkrygt een groene en gruizige gedaante, gelyk ons zoo wel de ſcheikundige proeven als de dagelykſche ondervinding voornaamlyk by de kinderen leeren; zoo

lang nu eene genoegzaame hoeveelheid gal word afgefcheiden om het genomene en voortgebragte zuur noch ten onder te brengen, blyft de gezondheid min of meer volkomen voortduuren, doch begint deze te ontbreeken, zoo word de fpysverteering geheel bedorven, waar van een van de eerfte gevolgen is een gebrekkige uitwaasfeming en de daar uit ontftaande koorts; deze verwekt in den beginne altoos min of meer eene ontfteekingaartige gefteldheid in het lichaam, welke dan ook in de maag een groote gevoeligheid en gefchiktheid tot kramp verwekt, waartoe natuurlyk de raauwheid, door het zuur veroorzaakt, dezelve gefchikt gemaakt heeft; deze is dan ook de reden, dat de ftoffen zich niet gereedelyk door braaking kunnen ontlasten, fchoon 'er door de prikkeling der aanwefende ziekteftoffen der gal met deze ziekteftoffe gemengd, geduurige neigingen toe zyn. Men ziet dus klaar, hoe weinig in dezen ftaat van zaaken braakmiddelen kunnen helpen tot wegneeming der zondigende ftoffe, daar zy door haare prikkeling de kramp vermeerderen, en dus de ontlasting nog onmooglyker maken, terwyl zy aan den anderen kant de kragten uitputten en hier door de natuur buiten ftaat ftellen haare poogingen tot het ten onder brengen der ziekteftoffe aantewenden. Integendeel ziet men, hoe zeer hier de zuurbreekende geneesmiddelen te pas koomen, daar zy de natuur helpen in het ten onderbrengen der zondigende ftoffen, die men dan gemakkelyk genoeg door een zacht en der uitwaasfeming niet nadeelig ontlastmiddel, gelyk de rhabarber,

ge-

gereedelyk en zonder opfchudding kan naar buiten voeren.

6. De *kinkhoest*, die reeds een tyd lang van meer dan een jaar vry algemeen geheerfcht had, heeft zich ook nog blyven vertoonen. Schoon zy meestal niet zeer geweldig was, gedroeg zy zich niet temin vry hardnekkig tegen de meeste aangeprezene middelen; niet zelden heeft men dezelve geëindigd gezien door een zwelling van eene der kwylklieren, voornaamlyk der *parotides* of *fubmaxillares*. — Wanneer deze zwelling onvoorzigtig met verdryvende middelen behandeld werd, kwam de kinkhoest dadelyk weder, zachte omwikkelende zweetdryvende middelen zyn gewoonlyk nog van de beste uitwerking geweest, ook deed hier en daar de *fulphur auratum*, zoo het fcheen, eenigen dienst. De *Ipecacuanha* heeft geene fpreekende bewyfen van deszelfs nuttigheid hier gegeeven.

Auguftus.

In deze maand bleven de bovengemelde ziekten meest al op denzelfden voet voortgaan.

De *koortfen* hadden meer van het zinkingaartige, de lyders klaagden of over ondraaglyke hoofdpyn of over pyn en mattigheid door alle de ledenmaten, de tong was droog en licht geel beflagen: zy waren geneigd om tot rotziekten overtegaan, inzonderheid, wanneer men in den beginne geene uitwaasfeming konde verwekken, het welk echter met kleine gif-

ten van den braakwortel of braakwynſteen nog al gelukte, by gebreeke hier van moest men de toevlugt tot verſterkende en rottingweerende middelen neemen en de *Cortex peruv:* met den vitriool - Elixir van Mynſicht deed hier goeden dienst; wanneer dan hier door de krachten genoeg waren opgewekt, onthefte meest al een zagte ontlaſting, door rhabarber met wynſteen - bewerkt, den lyder van de koorts.

September.

1. Ook in deze maand bleeven zig nog *koorten* en *buikloopen* vertoonen, die niets byzonders hadden.

2. De *keelpynen* bleeven ook nog vry algemeen, doch ſcheenen minder ontſteekingaartig; zy vervoegden zig by de meeſten ziekten, die uit eene belette uitwaasſeming ontſtonden; ook waren zy nog hier en daar met uitſlag, dat geen overeenkomst had met roodvonk, gepaard.

3. Het *roodvonk* zelve, ſchoon men het algemeen vry goedaartig noemên moest, vertoonde zig echter hier en daar kwaadaartig; zomtyds ontſtond 'er reeds onder of kort na de uitbotting een ſpoedige verplaatzing of op de herſenen, die een langzaam doodelyke ſlaapziekte, of op longen, welke een longontſteeking, die ſpoedig een eind van 't leeven maakte, ten gevolge had; dikwyls werd de ſtof op de klieren der keel of de kwylklieren gevoerd, deze verplaatzingen luiſterden naar gene

ne afleidende middelen van wat aart ook: de verplaatzing op de keelklieren verwekte zwelling met affcheiding van veele taaye flym, en raauwheid der deelen; alleen de verzagtende middelen deeden eenigen dienst. — Dikwyls zag men ook de uitbotting vervangen door een zwelling door het ganfche lighaam; als dan was de blootftelling aan de koude zeer gevaarlyk, in een geval van dien aart werd de zwelling daar door eensklaps verminderd en gevolgd van eene binnen zes uuren doodelyke *peripneumonia*. — By zommigen had in den beginne een blaarwyze uitflag op de armen plaats en deze fcheenen fteeds het gevaarlykst te worden.

De ontlaftmiddelen zoo aderlatingen als braak- en afgang verwekkende middelen waren allernadeeligst, en daar in den beginne der ziekte de keelpyn veele tot het aanwenden dezer middelen deed overgaan, werden 'er ook hier door veele om hals gebragt. — Uitwaasfeming bevorderende middelen, waar onder vooral de *fpiritus mindereri* met verzagtende afkookzels waren doorgaands de eenigen, die nut deeden.

4 De *pokjes* fcheenen algemeener te worden en fchoon zy doorgaande goedaartig bleeven, zag men 'er echter hier en daar enkele die, zeer kwaadaartig waren, ja zelfs zulke, in welke zig het aangezigt en de handen als eene blaas opzetteden, zonder afzonderlyke puiften te vertoonen, die dan ook met alle teekenen van bederf reeds den tweeden dag doodelyk waren.

5. Hier en daar begonnen zig mazelen voor te doen, zy waren zeer goedaartig.

6. De *koortsen* waren zeldzaam 'er vertoonden zig echter nog *anderendaagsche afgaande najaarskoortsen*, die nu en dan in *tusschenpoozende* veranderden; door in den beginne met *rhabarber* en *wynsteenroom*, nu en dan met een enkele grein *braakwynsteen* gemengd, zagtjes de ontlasting en uitwaasseming te bevorderen, deed men zeer veel voordeel en de ziekte werd dikwyls met weinige *cardiaca* verder geheel genezen.

De *zinkingkoortsen* van Augustus bleeven zig ook nog voordoen, doch weinige en zy werden, gelyk gezegd is, gemakkelyk genezen.

De *kinkhoest* bleef nog algemeen.

October.

De bovengenoemde ziekten bleeven al meest op den zelfden voet voortgaan.

Men heeft in deze maand verscheidene voorvallen van *beroerten* by bedaagde lieden waargenomen.

November.

Ook deze maand bleeven de zelfde ziekten voortduuren.

De *mazelen* en *zinking ziekten* van verschillenden aart werden algemeener, doch niet gevaarlyker.

Decem-

December.

Terwyl de *keelontsteekingen*, schoon minder pynlyk en ontsteekingaartig, als mede het *roodvonk*, *de pokjes* en *mazelen* al op denzelfden voet als in de voorige maanden bleeven voortgaan, werden de *zinking-ziekten* meer en meer algemeen, waar toe het veranderlyke mistige weder niet weinig scheen toe te brengen; de uitwaasseming te bevorderen was hier, zoo als gezegd is, de hoofd-zaak. — In een geval van *zinking-koorts* hadden wy een spreekend voorbeeld van het gevaar, waar aan de lyders zig blootstellen, wanneer zy, na dat pas de uitwaasseming weder hersteld is, zig weder bloot geeven. — Een branders knegt, die door een zinking-koorts over vallen was, werd op de opgegeevene wyze behandeld en binnen 2 à 3 dagen bevond hy zig beter, zoo dat hy, door zyn Meester gedrongen, het waagde zyn werk weder op te vatten, dan de uitwaasseming hier door weder belemmerd zynde, verviel hy in een *diarrhoea putrida*, waar door wel haast zyne krachten zoodanig afnamen, dat alle hulpmiddelen te kortschooten.

Waarneemingen wegens het Weder, 1793.

De maand *September* leverde ons veele regendagen op. — De heerschende wind was in 't begin der maand meest Westelyk, waar na de-

zelve Ooftelyk wierd, doch in het laatfte der maand vry hard met regen uit den Weften waaide.

De grootfte warmte was den 14n 69° F. de grootfte koude 44° en het gemiddelde van 's morg. 's midd. en 's avonds 56°.

De hoogfte ftand des Barometers was 30, 3 Eng. dn. de laagfte 29, 4 dn.

De vogtmeter van den Heer de Luc toonde den grootften graad van droogte by het begin van der Oofte wind t. w. 49° de grootfte vogtigheid der lucht by den ZW. wind was 71°.

Wy merken hier aan, dat geduurende den harden ftorm-wind en regen in het laatst der maand de vogtmeeter nog altyd 58° of 60° teekende; en dat uit veele waarneemingen bleek, dat de lucht voor zonnen opgang zeer vogtig was, doch dat, nadat de zon opgegaan was, het zy het helder was of niet, de vogtmeter naar droogte liep en hier in bleef voortgaan tot drie uuren nadenmiddag, op welken tyd de grootfte droogte plaats had, loopende dezelve naderhand weder na vogt, zoodat dezelve na zonnen ondergang nog meer vogt aanduidde, dan 's morgens daar aan.

De gevallen regen was te Alkmaar 64 en het uitgewaasfemd water 26 lynen.

In *October* waren weder veele betrokken en regendagen, de heerfchende wind was uit het Westen tot den 22ften, als wanneer de wind tot het eind der maand uit het Noorden en Noordoosten begon te waaijen en ons eenige heldere dagen opleverde.

De hoogfte graad van den thermometer was

65°

65° de laagste 39° het gemiddelde der waarnee-mingen gaf 55½.

De hoogste stand des barometers was den 15ⁿ 30, 21 dⁿ, de laagste den 30ⁿ 29, 12 dⁿ.

De vogtmeter toonde in 't gemeen een vogtige lucht, als in de vorige maand, de grootste vogt was 84°. en de grootste droogte 58°.

Gevallen water was 22 en uitgewaasemd 19 lynen.

In *November* bleef de luchtsgesteldheid vry vogtig en wy hadden weder weinige geheel heldere dagen, de wind was in 't begin der maand zeer veranderlyk, dan West, dan ZO. dan O., NO., NW. enz. in het midden der maand meest Oostelyk, en in de laatste dagen NW., 'er waren veele storm en regenvlagen.

De hoogste stand van den Therm. was 55°. en de laagste 35°. en het midden 44½°.

De hoogste stand des Barometers was 30, 36 dⁿ. de laagste 29, 2.

De vogtmeter toonde, dat de vogtigheid der lugt in deze maand die van de voorige nog overtrof, de grootste vogt was 88½°, doch de grootste droogte maar 65°.

Ook was de uitwaasseming in deze maand maar van 11 lynen en de gevallen regen 23 lynen.

December leverde ons den 2ⁿ. een NO. wind met eene aanmerkelyke koude, die echter maar eenen dag duurde, wordende vervangen door Westelyke en Zuidelyke winden, vergezeld met regen en wind tot op den 21ⁿ., wanneer de wind door het Zuiden naar het Oosten liep, en tot het einde der maand O., N. en ZO. bleef waaijen,

 meest

meest met betrokken lugt, en 's morgens meestal nevelagtig.

De Therm. ſtond den 13ⁿ op 60°, zynde een aanmerkelyke hooge opklimming voor het jaarſaiſoen, zyn laagſte ſtand was den 2ⁿ. op 24°. — Voor 't overige was de lugt geduurende de geheele maand zeer gematigd, en het midden uit de Waarneemingen gaf een warmte van 44°.

De hoogſte Barometer was 30, 31 dⁿ. de laagſte 29, 13.

De vogtigheid der lugt nam in deze maand ſteedstoe, voornaamlyk by het regenagtig wêer, het gene met veel mist gepaard ging, in welk geval de vogtmeter dikwyls 93° teekende; de grootſte droogte was van 58°.

De gevallen regen was 26 en het uitgewaasſemd water niet meer dan 7 lynen.

EINDE.

VERHANDELINGEN

Omtrend de WEERSGESTELDHEID en ZIEKTEN der VEREENIGDE NEDERLANDEN

UITGEGEEVEN DOOR DE

NATUUR- EN GENEESKUNDIGE CORRESPONDENTIE-SOCIETEIT,

IN 's HAGE.

Ventos, & Varium Cœli prædiscere morem
Cura sit, ac Patrios cultusque habitusque locorum.

VIRGILIUS

II. DEEL.

MUTUA PRÆSTANT OFFICIA. *V. Mearn Sc.*

IN 's GRAVENHAGE,
BY A. VAN HOOGSTRATEN;
MDCCXCV.

Nil foret in arte medica utilius, quam succedentes sibi ad invicem constitutiones conferre, ut recta medendi methodus institui posset, quoties eadem tempora ac iidem morbi recurrerent. —

RAMAZZINI.

VOORBERICHT

AAN DEN

GEËERDEN LEZER.

Om aan onze beloften voor het laast uitgegeeven Deel dezer verhandelingen geplaatst te voldoen, bieden wy Uw lieden hieraan die berichten, welken ons aangaande de ziekten in den Jaare 1794 geheerscht hebbende, toegezonden zyn; hun getal is gering, behelzende buiten die van s'Gravenhaage slegts de Weêr en Ziektenkundige waarneemingen van Rotterdam, Holwert en Meppel, benevens eene Beschryving van eene Zinkingaartige zenuw-koorts by het Regiment Hollandsche Gardes te voet, geduurende hun Campement by Breda waargenoomen, welke wy niet ongeschikt

* zoo

oordeelden hier eene plaats in te ruimen — Met leedweezen bekennen wy, dat onze voorraad gering is, en hadden gaarne gewenscht door onze geëerde Correspondenten in ſtaat geſteld te zyn geweest uwlieden heden meerdere waarneemingen aan te bieden, dan na herhaald verzoek geene verder ontfangen hebbende, beſlooten wy eindelyk, om niet in gebreeken te blyven, deeze weinige uittegeeven. Zeeker is het, dat, indien wy het voornaame oogmerk dezer heilzaame inrigting naagaan, het kleine getal ingekomen ſtukken daar aan niet voldoende is, om eene aaneengeſchakelde ſchets der Ziekten van ons Vaderland te geeven; en heeft de voornaame Oprichter deezer Societeit, wylen Dr. *van den Bosch* reeds moeten ondervinden, dat zyne vrees voor de ondergang derzelve niet geheel

on

ongegrond was, daar het getal der correspondeerende leeden reeds ten zynen tyde door verschillende oorzaaken merkelyk verminderd was, zo hebben wy in vervolg van tyd door eene geheele werkeloosheid dier Leeden, dezelve als hetwaare, geduurende eenige Jaaren der vergeetelheid geheel en al overgegeeven gezien; tot dat eindelyk Directeuren het weezentlyk nut deezer inrigting inziende, de weinige voorhanden zynde stukken uitgaaven, met het heilzaam oogmerk, om door het aanwinnen van nieuwe Correspondeerende Leeden, op eene minder kostbaare, en gemakkelyker wyze hunnen arbeid voort te zetten, en tot een algemeener nut te doen strekken, gelyk zy daar van in het Programma voor het laast uitgegeeven Deel geplaatst, melding gemaakt, en hun plan op-

 ge-

gegeeven hebben: moeten niet te min Directeuren zig beklaagen over het gering getal der ingezonden berichten, willen zy zulks liever toeschryven aan die algemeen genoeg bekende oorzaaken, welke dit jaar de werkzaamheeden van meer andere Societeiten insgelyks gestremd hebben, dan aan de verflaauwden yver der geëerde Correspondenten, welke in voorige tyden deze inrigting zo bereidwillig en loff lyk hebben bygestaan; billyk durven wy ons dan met die verwagting vleijen in het vervolg door hunnen arbeid ons in staat gesteld te zien, om deeze nuttige, en het heil en de welvaart onzer meede burgeren zo zeer bevorderende inrigting, als het waare, wederom te doen herleeven; des te meerder grond hebben wy nog voor deeze onze verwagting, daar behalven de toezegging onzer

thans

thans fungeerende Correspondenten om berigten in te zenden de Hoogleeraar *Thuessink* zich alle moeite geeft, om ten opzichten der Provintie Groningen, ons dezelven insgelyks te doen toekoomen, en het waare te wenschen dat dit voorbeeld des werkzaamen Hoogleeraars, in de andere Provintien insgelyks nagevolgd wierd; hierdoor zouden men eigentlyk in staat gesteld worden, eene volleedige Ziektenbeschryving van ons Vaderland te bekoomen, met de oorzaaken der Ziekten, derzelver onderling verband, complicatien en toevallen, na maaten de verschillende Luchtgesteldheid, ligging, grond, aard en beezigheid der Inwoonderen in ieder Provintie na te gaan, en daarna de voorzegging en geneeswyze te bestieren; en hoe nuttig zodanig een onderzoek zy, zoude men dan eerst

beſpeuren, als 'er zich Epidemiſcheziekten openbaaren; derzelver ſpoedige voortgang, dikwyls moeyelyk na te ſpeuren oorzaaken, en daaruit voortvloeijende verſchillende en onzeekere Geneeswyze brengen niet zelden zoo wel den Geneesheer in verleegenheid, als den Lyder in gevaar; niets zoude zulks beeter en gemakkelyker kunnen voorkomen dan eene juiſte vergelyking der Epidemien op verſchillende plaatſen met elkander, om uit derzelver meerdere of mindere overeenkomst, een algemeener en zekerder geneeswyze optemaken.

Verder moeten Directeuren met ſmert kennis geeven van het overlyden van *Mr. J. P. van der Haar* Secretaris van 's Hage, eerſte Dirigeerend Lid dezer Societeit, wiens yver en zorg voor den bloei en het welzyn derzelve reeds van

de

de eerste oprichting af genoegzaam bekend, met dankbaarheid herdagt moet worden; dit verlies gevoegd by dat van onzen Mede Directeur Dr. *D Huybers*, Anat. en Chirurg. Professor alhier, en verscheide Contribueerende Leeden, heeft niet alleen de Societeit merkelyk verzwakt, maar deszelfs inkomsten ook zeer benaadeeld; niet te min durven Directeuren zig vleijen (indien lust om de Maatschappy van dienst te zyn de Correspondenten aanspoort hunne berichten tydig in te zenden) met de contributie penningen der thans in weezen zynde Leeden, (in hoope dat derzelver getal mooge toeneemen) hunne werkzaamheeden te zullen kunnen voortzetten, terwyl in het gebruik der penningen de meestmoogelyke spaarzaamheid betragt word gelyk zy zich vleijen uit de tegens

genswoordige ſtaat der finantie dezer Societeit, welke zy niet ſchroomen hier open te leggen, ten vollen te kunnen blyken; Zedert dat Directeuren in den Jaare 1793 het Werk weederom hebben voortgezet, bleef met primo Jan. 1794 'er in Caſſa overig *f* 346 : 8 : 4; hier bykomende de ontſangen contributien over 1794, was ultimo Decemb. 1794 de Ontfangst *f* 680 : 8 : 4 en de Uytgaaf *f* 476 : 0 : 0 dus zuyver over in Caſſa *f* 204 8 : 4. Met dit overſchot en de nog te ontfangen Contributien voor 't Jaar 1795 begreepen Directeuren genoegzaam in ſtaat te zyn om met het drukken der Berichten voort te gaan, al waare het dat zy 'er meerder ontfangen hadden, en dus dit ſtuk grooter uitgebreidheid gehad had; dan teffens reſolveerden Directeuren om alle nodelooze uitgaven afteſchaffen, en gene andere te doen, als die

tot het drukken, en verzenden der Berichten, en de Correſpondentie volſtrekt noodig waaren: In onzen Ontfangſt over 1795 zullen wy zekerlyk wederom verliezen, nadien eenige Leden verlooren hebbende derzelver plaats maar door eenige weinie nieuwe contribueerende Leeden, zynde eenige Studenten van de Groninger Univerſiteit, voor zo ver ons tot heden toe bekend is, vervuld is geworden: Hoewel nu deeze ſtaat der Societeit met die van vroegere Jaaren vergeleeken zynde zich op verre na zoo voordeelig niet vertoond; zo is nogthans ons vaſte voorneemen, hoe laſtig en moejelyk het ook voor ons zy, om op ons begonnen voetſpoor voorttegaan; wy hoopen en vertrouwen, dat, al vermeerderde de Jaarlykſche inkomſten niet (mits wy die behouden welken wy tot nog toe hebben) in ſtaat ge-

gesteld te zullen zyn de ingekoomene Berichten in het licht te geven, en aan alle de Correspondeerende en contribuëerende Leden een Exemplaar toe te zenden; houdende ons verder aan den inhoud van het Programma voor het laatst uitgegeven Deel geplaatst.

Vermits Directeuren door verschillende omstandigheeden buiten staat gesteld zyn voor teegenwoordig eene volleedige Lyst zoo der Leden, als Leden Correspondenten op te geven, moeten zy zich vergenoegen alleenlyk te melden; dat de tegenwoordige Directie deezer Societeit bestaat uit den

Præsident

Mr. J. Meerman, Vryheer van Dalem &c.

Vice Præsident

Mr. P. J. D. Patyn.

Di-

Directeuren.

Dr. T. Tamé.
Dr. J. D'Estandau.
Dr. A. van de Laar.
Dr. J. Covyn Ter Bruggen.
Dr. A. Laurillard dit Fallot.

Thesaurier

Dr. A. van de Laar.

Secretaris

Dr. A. Laurillard dit Fallot.

WAARNEEMINGEN OMTRENT DE LUGTGESTELDHEID EN ZIEKTEN VAN 'SGRAVENHAGE VOOR DEN JAARE 1794.

Daar in het algemeen het nut, dat men uit naauwkeurige ziektenbeſchryvingen trekken kan, niets meerder bevorderd, dan de ziekten zelve behoorlyk te rangſchikken, ten einde derzelver aart, toevallen, voorzegging en geneezing wel gekend, en van anderen onderſcheiden worden, durven wy egter niet ontkennen, dat zommigen door eene altegroote nauwkeurigheid het getal der ziekten, als het waare, vermeerderd, en hier door niet zelden tot veel verwarring aanleiding gegeven hebben, daar ziekten van dezelven aart, by verſchillende Schryvers dikwerf in naam merkelyk verſchillen: Zonder egter het nut, dat uit

een behoorlyk onderzoek, en vergelyking derzelver voortvloeit, te ontkennen, begrypen wy nogtans aan het oogmerk dezer Societeit het meeste te zullen beantwoorden, indien wy, om zo veel mogelyk gelykheid te houden, die order, welke by het *Programma* van deze Societeit bepaald en opgegeven, en voor het 1ste deel 1ste stuk van deszelfs verhandelingen te vinden is, en wy voorneemens zyn te volgen in het opgeeven der ziekten van deze plaats, alvoorens mededeelen.

Vier Classen van ziekten zullen wy dus bepaalen, waar van de Eerste bevatten zal de *Morbi stationarii* anders genoemd *Morbi Tempestatum*, *annui*, ziekten der jaargetyden, als zyn Winter, Lente, Zomer en Herfstziekten, deze vertoonen zig immers 'sjaarlyks, altoos minder of meerder, ja zyn zomtyds zo menigvuldig, dat men ze *Morbi Epidemici* noemt, hoewel ons voorkomt dezelve ordenshalven te moeten onderschyden.

De Tweede Classe zal behelzen de eigentlyke *Morbi Epidemici*, algemeen heerschende en aansteekende Ziekten, welke maar heerschen enkel voor een zeekere tyd, op eene plaats, dikwyls in enkele dorpen, of steeden, en zelden in geheele landen, ook komen zy in verscheide Jaaren zomtyds niet weder te voorschyn, blykens de kinderpokjes die dikwerf 4 en meerder jaaren agterblyven, en somtyds twee jaar en langer blyven heerschen, en andere diergelyke aanstekende ziektens.

Tot de Derde Classe brengen wy de *Morbi Endemii*, de Landziektens, die altoos aanwezig zyn,

zyn, en veele inwoonders aanhoudend min of meer aandoen, gelyk zyn de ſcorbutike Ziekten, insgelyks mag men onder deze ook nog wel tellen de *morbi rheumatici*, *arthritici chronici*, die hier te lande zo aanhoudend plaats hebben, dat men door alle jaargetyden heen min of meerder klagten hoort, die men daar aan mag toeſchryven; de zinkingaartige ziektens in onze Provintie zo menigvuldig zynde doen ons genoegzaam beſluiten dezelve onder deze claſſe te rangſchikken.

De vierde Claſſe eindelyk behelst de *morbi ſporadici* of *intercurrentes*, tuſſenkoomende Ziekten, welke meestal deelen in den aard der ziekten der jaargetyden, der heerſchende Epidemie, of wel der landziekten, doende alleenlyk enkelde perſoonen of huysgezinnen aan, en dikwyls van byzondere oorzaaken afhangende, die alleen betrekking tot die perſoonen hebben, als woonplaats, beroep, of byzondere misſlagen in de levenswyze begaan.

In de geneeswyze der Ziekten hebben wy zoveel moogelyk in het oog gehouden nategaan, wat de Natuur zelve tot herſtelling der Lyderen vermogt, terwyl wy den leefreegel, en geneesmiddelen daarna hebben ingerigt, welke wy met derzelver claſſicale naamen hier maar alleenlyk zullen aanroeren, ten waaren 'er eenige byzondere by uytſtek algemeen voldaan hebbende; nadere opmerking vereiſchten.

Verder komt het ons ook nog voor, om in het opgeeven der ziekten en derzelver naamen zo veel gelykheid als mooglyk is te houden, die ziekten vooral, waaromtrend dikwils

de grootste verwarring plaats heeft, gelyk de koortsen, de eenvoudigste weg, die ons de beste en gemakkelykste toeschynd, in te moeten slaan; dezelve noemende na derzelver duurzaamheid of tyd, zullende die verdeelen in *ephemeræ*, *febres continuæ*, *remittentes*, *intermittentes*, daarby voegende derzelver complicatien.

Nog zullen wy op het einde van het Jaar eenige *corollaria* uit het aangeteekende tragten optemaaken, het zy tot bevestiging van het geen voornaame Mannen in de kunst gezegt hebben, of waarin eenig nut omtrend de nadere kennis en geneezing der ziekten van ons Vaderland te vinden is.

Eindelyk zullen wy, volgens gewoonte voor yder Maand de Meteorologische Waarneeminge voegen, terwyl wy insgelyks het getal der dooden zullen aanteekenen.

Zeer gaarne hadden wy gewenscht zodanige weerkundige aantekeningen medetedeelen, als alhier in 's Gravenhaage genoomen waaren; dog daar 'er tot nog toe niemand was, die deeze moeite opzig nam, hebben wy ons voor dit Jaar bediend van die aanteekeningen, die te Haarlem gehouden, en in de algemeene Kunst- en Letterbode worden medegedeeld, terwyl wy in het vervolg de waarneemingen alhier gedaan, en waarmede met het begin van dit lopende Jaar een aanvang is gemaakt, melden zullen.

January.

De hoogste Thermometer den 31. 46½ gr.

De laagste ——— ——— den 6 en 7 'smorgens, en den 9 'smorgens en s'avonds 23 gr.

De gemiddelde hoogte, ogtend, middag, en avond 33⁵¹⁄₉₃ gr.

De hoogste Barometer den 21. 'savonds 30 d. 6 l.

De laagste ——— den 25. s'avonds ten 6 uuren 28 d. 4½ l.

Het gevallen water 24 lyn. het uitgewaassemde 8 lynen.

De heerschende winden waaren van den 1 tot den 11 O. NO. en ZO. Van den 12 tot den 31 W. ZW. en N W.

Maar twee geheel heldere daagen leeverde deze Maand, den 1ste namentlyk en den 6., meestal was het weder dampig en vogtig.

Het getal der dooden was 252, waarvan 128 van het mannelyke en 124 van het vrouwelyke geslacht; de Jaaren der Overleedenen zyn:

Beneden een Jaar			42	van	50	tot	55 Jaar	6
van	1 tot	5 Jaar	86	—	55	—	60 —	5
—	5 —	10 —	33	—	60	—	65 —	8
—	10 —	15 —	10	—	65	—	70 —	9
—	15 —	20 —	0	—	70	—	75 —	10
—	20 —	25 —	3	—	75	—	80 —	9
—	25 —	30 —	1	—	80	—	85 —	8
—	30 —	35 —	3	—	85	—	90 —	6
—	35 —	40 —	4	—	90	—	95 —	1
—	40 —	45 —	5					
—	45 —	50 —	3					252

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

Schoon January een voornaame Wintermaand, is, was zy egter vry zagt, en van de 12de tot het einde toe over het algemeen vogtig door de aanhoudende W. ZW. en NW. winden, en dus meer overeenkomstig met het begin der lente, waardoor de koortsen, die nogtans niet menigvuldig waaren; nog dodelyk (blykende uyt de sterflysten, dat 'er maar 11 menschen onder een getal van 252 aan koortsen gestorven zyn) meestal bestonden in zuyvere *tertianæ*, die na weinige aanvallen wegbleeven; men ontmoete ook eenige *tertianæ duplices*, die of zodanige van den beginnen waaren of daar in overgingen, als de *tertianæ* na vier of vyf aanvallen niet verminderden of agterbleeven: Verscheiden Lyders herstelden van deze koortsen door sterk zweeten, zonder eenige geneesmiddelen te gebruyken, alleenlyk door veel te drinken en zig warm te houden; By zommigen, vooral jonge sterke menschen had men wel eens noodig een aderlaating in het werk te stellen, wordende het bloed altoos wat ontstooken bevonden; de geneesmiddelen, die voldoende waaren, bestonden in *diluentia*, *diaphoretica antiphlogistica*; zomtyds met zagte *laxantia* vereenigd, als de tong zeer beslagen was, en 'er geen daagelyksche ontlastingen kwaamen: by zwakke of bejaarde lyders, als na zeven of agt aanvallen de koorts niet veel verminderd was, moest men den koorstbast toedienen, die dan ook zeer goede uitwerking had.

II.

II. *Algemeen heerschende Ziekten.*

In dezen maand heerschte de Kinderziekte nog veel heeviger dan in de voorgaande maand; zynde het getal der daaraan gestorvene volgens de sterflysten 119 persoonen; dan dit groot getal is ons voorgekomen niet zo zeer veroorzaakt te zyn door de buitengewoone kwaadaartigheid der ziekte, als wel door het groot getal, dat door dezelve te gelyk wierd aangetast; want onder onze behandeling reekenen wy van de 10 Lyders één te zyn gestorven; en zo dit in het algemeen heeft plaats gehad, het geen waarschynlyk is, dan zoude in deze Maand 1190 persoonen door deze ziekte zyn aangetast, en indien men nu verder het getal der inwoonderen van dezen Plaats steld te zyn 36000 Menschen, dan kan men reekenen dat $\frac{1}{30}$ gedeelte der ingezeetenen in deeze Maand de kinderziekte gehad heeft: byna algemeen waaren de *variolæ* verzelt van zinkingaartige toevallen, als *tusses ophthalmiæ*, en *anginæ catharrales*, *dolores vagi*, en diergelyke meer; weinige lyders bleeven ook bevryd van pokjes in de keel of mond, het geen verscheide jonge en zuigende kinderen het leeven koste; die geenen, welken men de ziekte door inenting had toegebragt, kreegen ook meest pokjes in de keel, en waaren over het algemeen volder met uitslag als gewoonlyk by de Ingeënten plaats heeft.

In de geneeswyze der pokjes, zo in de zamen:

menvloeiende als anderen, was vooral nodig het oog te houden op derzelver complicatie met de zinkingaartige geſtelheid zo in den te houden leefregel, als in het toedienen van geneesmiddelen; zynde vooral min of meer na de onderſcheiden temperamenten der lyderen een *curatio antiphlogiſtica* het meeſte dienſtig; hoewel weinige eene aderlating nodig hadden, in het algemeen waaren de *diaphoretica refrigerantia*, *clyſmata* en *veſicatoria* of *epiſpaſtica* de meest vereiſcht wordende hulpmiddelen.

De *febris ſecundaria* was zelfs by de goedaartigſte pokjes zeer gemeen, en eindigde in eene overvloedige en heilzame uitwaaſeming; het geen ons voorkomt meer een ſcheiding der zinkingaartige ziekte ſtoffe te zyn geweest, als wel der pokjes zelve; De meeſte, by welken op het einde der ziekte, als de pokjes in het aangezigt byna opgedroogt waaren, zodanig eene meerdere uitwaaſeming niet volgde, wierden naderhand gemeenlyk door langdurige naapokken aangetast, vermits op de handen en voeten veelen niet volkoomen de ettermaking volbragten, maar meeſtal plat wierden, en ſchielyk droogden en afvielen. Onder zo een ſterke epidemie was het niet te verwonderen, dat men *variolæ malignæ*, *anomalæ* waarnam; deeze waren, zeer kwaadaartig en de meeſte lyderen wierden 'er het ſlagoffer van, de hevigſte toevallen verzelden de uitbotting, op den tweeden dag derzelver hebben wy in eenige reeds *gangreneuſe* vlekken aan den hals, en voornamentlyk in de keel gewaar geworden, naar de beroemſte en

bes-

beste geneesmiddelen, als *vinum rhenanum*, *cortex peruv.*, *antimonialia*, *camphora* en het *acidum vitriolicum* in ruyme mate, vroegtydig en op verschillende wyze in het werk gesteld, niet luisterende, en op den 7 of 8 dag de smerte der lyderen door een zagte dood doende eindigen. By die geenen welke jong waaren, en sterke kragten hadden, wierden door de zoo bovengenoemde middelen ook zomwylen zigtbaare goede uitwerksels voortgebragt, schoon zy egter meestal huune volkoomen herstelling niet bekwaamen, zonder door menigvuldige napokken lang en pynlyk gekweld te worden.

In deze Maand wierden 'er ook Maaselen, en Roodvonk gevonden, die egter vry regelmatig afliepen; uit de Sterflysten blykt het, dat 'er vyf aan de Maaselen gestorven zyn, en vier aan het Roodvonk; hoewel de opgaave dezer ziektens zo naauwkeurig niet is, als in de Pokjes, om dat deze byde dikwyls verward worden.

Verder moeten wy nog aanmerken, dat van wegen de zinkingaartige gesteldheid, die deze maand over het algemeen plaats had, de Lyderen vry warm moesten gehouden worden, en niet eerder toegestaan, zig buiten 's huis te begeeven. voor dat de opperhuid volkomen was afgeschilfert, en de uitwaasseming geheel hersteld was; anderzints was het zeer algemeen, dat 'er een geheele opzwelling of *anasarca* volgde, met eene opzetting en verstopping der *glandulæ parotides*, en halsklieren, even als in de *schrophuleuse* ongemakken; eenige Lyderen zyn daaraan gestorven, dog de meeste hersteldo

den nog al vry spoedig onder het gebruik van zagt ontlastende en pisdryvende middelen; veel dienst heeft hier gedaan het *oxymell squilliticum* en de *spiritus Mindereri*.

III. *Landziekten*.

De Lyders zynde meestal scorbutique en Jigtagtige menschen, klaagden gemeenlyk sterk over hevige pynen; de *podagrici* en *arthrithici* kreegen ook eenige aanvallen, dog vooral waaren dezelve vereenigt met plaatselyke zinkinaartige pynen, als *anginæ*, en *odontalgiæ catharrales*, die vry algemeen, vooral de kwaadsappigen aandeeden, de blaartrekkende middelen kwaamen dan vooral te stade, en bragten menigmaal een spoedige verligting aan.

Ingsgelyks voldeeden alle geneesmiddelen en spyzen, wier aart en werking verdunnende en verkoelende was; en in het algemeen waaren deze ziektens niet gevaarlyk, hoewel langduurig.

IV. *Tusschenkomende Ziekten*.

In deze Maand kan men onder dezelve aanmerken, dat eenige vooral bejaarde menschen klaagden over een blaasagtigen uitslag bestaande uit kleine puistjens met eene hevige jeukte verzeld,

zeld, zonder eenige andere daarby komende ongesteldheid, even als de *scabies*, dog zonder eenige besmetting, deszelfs oorsprong scheen voornamentlyk te ontstaan uyt den gewoone leefregel in dit jaargetyde, vermits door daagelyks gebruik van zagte *purgantia* of *emeticæ per epicrasin* deze ziekte spoedig en gemakkelyk geneesen wierd.

February.

Hoogste Thermometer den 23ste s'mor. 53 gr.
Laagste ——— ——— den 6ᵉ s'avonds 28 $\frac{1}{2}$ gr.
De gemiddelde hoogte ogtend, middag, avond 42 $\frac{5}{11}$ gr.
Hoogste Baromeeter den 29ste s'av. 30 d. 3 $\frac{1}{2}$ l.
Laagste ——— ——— 15ᵉ s'middags 29 d. 4 $\frac{1}{2}$ l.
Het gevallen water 30 lyn. uitgewaasemd 10 l.
De heerschende winden waaren.
Van den 1sten tot den 6den ZO.
Van den 7den tot den 17den W. ZW. NW.
Den 18de N. NO. en den 19 tot den 22sten O. ZO.
Van den 23sten tot den 28sten WZW. NW.
Van den 1sten tot den 4den helder.
Den 5den mist.
— 6den helder.
— 7 tot den 11de betrokken.
Den 12de tot den 28ste betrokken, wind en regen, enkelde avonden stil.

Het getal der dooden was 221 waarvan 113 van het mannelyken en 108 van het vrouwelyke geslagt; de jaaren der overleedenen zyn.

Beneden	een		Jaar		32						
van	1	tot	5	Jaar	93	van	50	tot	55	Jaar	2
—	5	—	10	—	24	—	55	—	60	—	1
—	10	—	15	—	5	—	60	—	65	—	4
—	15	—	20	—	5	—	65	—	70	—	10
—	20	—	25	—	4	—	70	—	75	—	7
—	25	—	30	—	4	—	75	—	80	—	11
—	30	—	35	—	3	—	80	—	85	—	3
—	35	—	40	—	3	—	85	—	90	—	2
—	40	—	45	—	5	—	90	—	95	—	1
—	45	—	50	—	1						
											221

I. Ziekten der Jaargetyden.

De anderendaagſche Koortſen (*febres tertianæ vernales*) waaren meerder in getal als in de voorige Maand, hoewel men egter niet zeggen kan, dat ze algemeen heerſchten of kwaadaartig waaren; zynde 'er onder het getal van 221 geſtorvene maar 7 aan Koortſen overleeden: ſterk waaren zy wederom verbonden met zinkingagtige toevallen, vooral plaatſelyke pynen, verſcheide Lyders kreegen eene *febris remittens* of ook een *febris tertiana duplicata*, met een ſterke verheffing tegen den avond, en met hevige pynen door armen en voeten, een harde geſpannen pols, een brandige *urin* zonder afzetzel, en een hevige dorst gingen hier meede verzeld, waarna een ſterk zweeten volgde, die hoe ſterker, hoe beeter was; uit deeze teekenen bleek dus duidelyk, dat deeze koortſen ſterker met het inflammatore gecompliceert waaren, als in de voorige Maand, waardoor ook by jonge ſterke menſchen een aderlating nodig was, zynde hnn bloed zeer ontſtooken.

De algemeene geneeswyze dezer ziekten was *antiphlogiſtieſch*, zagte *laxantia* deeden daarby nut, terwyl ſterker *purgantia*, of *emetico-cathartica* meeſtal nadeelig waaren, maakende deze koortſen langduuriger, en de lyders verzwakkende, waardoor men dan op het laast zyn toevlugt tot den koorſtbast ter herſtelling neemen moest.

II.

II. *Algemeen Heerschende Ziekten.*

De *Variolæ* waaren veel flegter van aard als in de voorige maand, en over het geheel genoomen, na het getal der Lyderen meer *malignæ*, en *anomalæ*; zo dat daaraan 117 overleeden zyn: Integendeel waaren de Maaselen goedaartig, schoon het getal der Lyders vermeerderd was, zynde 'er maar 4 aan gestorven, insgelyks zag men nog hier en daar Roodvonk, waaraan egter volgens de sterflyst geen overleeden zyn. In zommige hebben wy te gelyk de Kinderziekte en Mazelen zien plaats hebben: Een kind wierd van de Mazelen vry sterk aangetast, die zeer gereegeld hun loop hielden, uitgezonderd dat de koorts bestendig by bleef, op den vierden dag na de uitbotting der Maazelen, kwaamen 'er op en tusschen de vlekjes *variolæ discretæ*; de koorts verminderde, en bleef eindelyk geheel afweezig; van beide de ziektens herstelde het kind voorspoedig. —— Het was nog zeer gemeen dat 'er zwelling der klieren ontstond by die geenen, welke zig te vroeg aan de buitenlugt blootstelden. Insgelyks vermengden zig verscheiden zinkingaartige toevallen vooral hoesten, *anginæ*, *dolores vagi* by deze epidemische ziektens, gelyk by alle anderen.

De voornaame indicatien, waarop in deze ziektens moest gelet worden, indien dezelve regelmatig voortgingen; waaren.

1°. Zo in de levensregel als geneesmiddelen, die

die men verkoelende noemt, en die de *transpiratie* bevorderden, om daardoor het inflammatore, dat met het zinkingagtige gecompliceerd was, tegen te gaan, en de Natuur te helpen om het *miasma* na buiten te brengen, en de uitwaasseming te herstellen.

2°. De *Actiones naturales* door *Eccoprotica* of *clysmata*, indien 'er geen dagelykſche ontlasting was, te bevorderen.

3°. De *Vires naturæ* spoedig te ondersteunen, vooral in het laatste tydperk, als de *febris secundaria* in de kinderziekte sterk was.

En zo nodig als het is, zo in de kinderziekten, als Maselen, en Roodvonk, de lyders van alle broeying en benauwdheid door warmte der vertrekken, en slaapplaatsen te bewaaren, te meer daar het saisoen zeer zagt was; was het egter in deze maand ook nodig wegens de vogtigheid der lugt; om dezelve zeer te bewaaren tegen het vroeg uytgaan, om de gevolgen voor te koomen hier booven aangeteekend.

III. *Landziekten.*

Scorbutici, *arthrithici*, *podagrici*, en die aan *rheumatismi chronici* onderheevig waren, klaagden allen over pynen in de gewrigten zo van armen, als beenen, en veele hadden zwaarder aanvallen van pynen, dan gewoonlyk; het geen wy als een zeer natuurlyk gevolg van de algemeen heerschende zinkingaartige gesteldheid, die toen plaats had, houden, en waarin wy door het gebruik van dezelfde geneeswyze bevestigd wierden.

IV.

IV. *Tussenkomende Ziekten.*

Onder dezen kan men stellen dat in deze maand enkele lieden klaagden over *vertigines* veroorzaakt door de uitzetting der vogten uyt hoofden van het wakke weder, *hæmorrhagiæ narium*, *fluxus hæmorrhoidalis* verscheide miskraamen zag men uit dezelfde oorzaak gebooren worden, en waarom een aderlaating by jonge en volbloedige menschen volstrekt nodig was zoo tot de herstelling als tot voorkooming van die toevallen, die door *congestiones sanguinis* veroorzaakt wierden.

Maart

Maart.

Hoogste Thermometer den 29 's morgens 63$\frac{1}{2}$ gr.
Laagste ——— den 21 's avonds 38$\frac{1}{2}$ gr.
Gemiddelde hoogte, ogtend, middag, avond 47$\frac{18}{93}$ gr.
Hoogste Barometer den 21 's middags en 's avonds 30 d. 5 l.
Laagste ——— den 11 s'middags 29 d. 6$\frac{1}{2}$ l.

De heerschende winden waaren van den 1 tot 7 ZO. ZW.
Van den 8 tot den 19 O. NO., ZO., ZW.
Van den 20 tot 28 NW. NO. en O.
Van den 29 tot 31 ZO. ZW. en W.

Van den 1 tot den 8 bewolkt, betrokken en reegen.
Den 9 en 10 helder, s'avonds bewolkt.
Van den 11 tot den 17 reegen en wind.
Den 17 helder.
Den 18 betrokken.
Van den 19 tot 28 meest helder.
Van den 29 tot 31 bewolkt en reegen.

Het gevallen water was 27 lynen, uitgewaasfemd 17 lynen.

Het getal der Dooden in dezen Maand was 157, waarvan 66 van het Mannelyke en 91 van het Vrouwelyke geslagt; de Jaaren der Overleedenen waaren

Beneden een Jaar			31	Van 45 Jaar tot	50 Jaar		1
Van	1 tot	5	59		50	55	3
	5 —	10	14		55	60	5
	10 —	15	2		60	65	4
	15 —	20	1		65	70	5
	20 —	25	2		70	75	3
	25 —	30	1		75	80	9
	30 —	35	2		80	85	3
	35 —	40	6		85	90	3
	40 —	45	2		90	95	1
							157

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De Koortſen, die in deeze Maand meeſt voorkwaamen, waaren anderendaagſche Lentekoortſen *febres tertianæ vernales* of *remittentes* min of meer met het *inflammatoire* verbonden, en waaren egter niet moeijelyk te geneezen; en over het algemeen kan men zeggen, ſchoon deeze Maand meeſt winderige en guure daagen had, dat 'er weinig Zieken waaren; de winden waaren ook na het Jaargetyde niet zeer ongeſtaadig, en de heerſchende winden ooſtelyk, ſchoon 'er de geheele Maand geen vorst geweest is.

De ſterflysten melden ook maar alleen van twee dooden aan Koortſen geſtorven onder het getal van 157 Overleedenen, dat waarlyk zeer gering is; De geneeswyze bepaalde zig voornaamentlyk tot verkoelende en verdunnende middelen; aderlaatingen waaren nodig vooral by jonge menſchen; ſterke *purgantia* of *Emetico-cathartica* werden meeſtal nadeelig bevonden, en men kan zeggen, dat het meeſt *febres depuratoriæ* waaren, die de Natuur veroorzaakte tot herſtelling vooral der *tranſpiratie*.

I. *Algemeen Heerſchende Ziekten.*

Aan de Kinderziekte waaren veel minder Zieken, nogtans by de meeſte Lyders veel fleg-

flegter van aart, dan in de voorgaande Maand, zo dat 'er nog 63 Overleeden zyn, en wel na het getal onzer Zieken een van de zes gestorven is; byna de helft waaren *variolæ confluentes*, waaronder verscheiden *anomalæ* verzelt met *gangreneuse* blynen of blaazen, *variolæ siliquosæ, vesiculosæ* genaamt, waaraan de meesten voor den elfden dag der ziekte stierven. Onder alle bekende hulpmiddelèn, die dikwils te vergeefs aangewend wierden, scheen het ons nu toe de tyd gebooren te zyn, om het bekende, wel eer zo veel gerugt gemaakt hebbende geneesmiddel van wylen den Med. Doct. J. J. VAN DEN BOSCH volgens de door zyn Ed. voorgeschreeven wyze te beproeven; en om alle naauwkeurigheid, en gelykheid in het zamenstelzel dier middelen in agt te neemen, hadden de Heeren Stads Doctooren alle vyf de nommers der Poeders, zo als die in het uitgekoome werkje beschreeven zyn onder hun opzigt in de Stads Apotheek in gereedheid doen brengen; ten einde alle de overige Doctooren de geleegenheid te verschaffen in voorkoomende gevallen daar van gebruyk te kunnen maaken.

Eenige Doctooren hebben ook met alle onpartydigheid, en getrouwheid zo alleen, als zomtyds met onderlinge adsistentie hunner Collegaas in verscheiden gevallen van den beginnen der ziekte in *confluente* pokjes de voorzeide poeders gebruykt, als ook by zuygende kinderen door de Moeders laaten gebruyken volgens het voorschrift van den Heere VAN DEN BOSCH; dan volgens inge-

koomen berigten, en onze eigen ondervinding, vinden wy ons verpligt openhartig te moeten bekennen, niet te hebben kunnen gewaar worden, dat derzelver *specifiecq* en zo hoog verheeven vermoogen in het beteugelen der kwaadaartigheid der pokjes, aan die verwagting, welke men daarvan had opgevat, voldeed, en door den Heer VAN DEN BOSCH met zo menigvuldige gelukkige geneezingen scheen bevestigd te zyn; wel is waar, dat onder derzelver gebruyk Lyders hersteld zyn, dog de meesten zyn gestorven; ook schynd het vermoogen dat zy bezitten, voornaamentlyk te bestaan in het opwekken, en versterken der *vires vitales*; het geen uit de kragten der geneesmiddelen, waaruit die Poeders zamengesteld zyn, een ieder kennelyk is, als zodaanig vermoogen te hebben, en daarvoor ten allen tyden bekend zyn geweest; waarom zy in gevallen, waar zulks vereischt word, ook kunnen gebruykt worden, ja reeds lange gebruykt zyn; hoewel wy zeekerder, en door de ondervinding meerder bevestigde proeven hebben, dat de *Cortex Peruvianus*, het *acidum vitrioli*, *vinum rhenanum &c.* verre te verkiezen zyn, daar de *indicatie* zodanige middelen vereischt; en vermits ons oogmerk by deze proefneemingen vooral geweest is te onderzoeken, of deze Poeders zodanig vermoogen hadden, als volgens de opgaaf daar aan is toegeschreeven; wenschen wy voorals nog hetzelve eenmaal mooge ontdekt worden.

Roodvonk en Maaselen bleeven ook nog in

deeze Maand aanhouden, evenwel niet zeer menigvuldig, schoon 'er nog vyf aan deze byde Ziekten gestorven zyn; het gevaarlykste was de *angina*, die 'er zig byvoegde, anderfints liep de *eruptie* zeer regelmatig af.

In deze zowel als in de voorige Maand hebben wy waargenoomen, dat pokjes en maaselen in zommigen Lyders te gelyk plaats hadden, zomtyds verscheenen de maaselen voor de pokjes, zomtyds na de uitbotting derzelven met alle die zinkingaartige toevallen, die de maaselen eygen zyn, zelden heeft dit verschynsel het gevaar vermeerderd; ook merken wy nog op, dat de uitbotting der Maaselen meer verheevene puystjens, dan gewoonlyk, vertoonende den Geneesheer dikwils in den waan bragt, *variolæ confluentes* te zullen worden, dan den tweeden dag wierd hy van het tegendeel overtuygd, nogtans deed hem dit voorzigtig zyn in de voorspelling en uitspraak.

III. *Landziekten.*

Onder de weinige hier toe behoorende waaren 'er ligte *catarrhale* ziekten, en pynen, de meeste klagten hoorden men van zwakke, jigtige, en scorbutique Lyderen, evenwel beterden zy onder het gebruyk van behoorlyke middelen binnen weinige daagen, onder de *morbi chronici* wierden vooral die geenen, die aan Borstkwaalen zukkelden, zeer aangedaan, ook zyn 'er daar aan 16 gestorven.

IV. *Tusschenkomende Ziekten.*

Onder deezen kan men aanmerken, dat 'er verscheiden klaagden over *ophthalmiæ inflammatoriæ*, *anginæ*, *hæmorrhoides*, zwaarte in de ademhaaling, die allen spoedig herstelden door eene aderlaating, en zommigen door een *Purgans.*

April.

Hoogste Thermomeeter den 23, 's midd. $74\frac{1}{2}$ gr.
Laagste ——— den 1, 's avonds 36 gr.
De Gemiddelde hoogte, ogtend, middag, avond de geheele Maand $54\frac{5}{17}$ gr.
Hoogste Barometer den 25, 's middags 30 d. 5 lin.
Laagste ——— den 4, 's morgens 29 d. $2\frac{3}{4}$ lin.
De heerschende Winden waaren,

Van den 1 tot den 9 W. ZW. Z. ZO. O.
——— 10 ——— 13 NW. N. NO.
——— 14 ——— 16 W. ZW.
——— 17 ——— 19 NO. O. ZO.
——— 20 ——— 23 ZW. W. ZO. NO.
——— 24 ——— 30 ZW. ZO. W.

Van den 1 tot den 17 buyjig, reegen, wind, enkelde reizen haagel, eens donder, van den 18 tot den 28 meest helder, den 28 en 29 harde wind, betrokken.
Gevallen waater 30 Lynen, uytgewaasemd 34 Lynen.

Het getal der dooden in deezen Maand was 117, waarvan 51 van het Mannelyke, en 66 van het Vrouwelyke geslagt; de Jaaren der Overleedenen zyn

Beneden een Jaar	25	van 50 tot 55 Jaar	2
van 1 tot 5 Jaar	35	— 55 — 60 —	5
— 5 — 10 —	7	— 60 — 65 —	5
— 10 — 15 —	2	— 65 — 70 —	1
— 15 — 20 —	2	— 70 — 75 —	8
— 20 — 25 —	3	— 75 — 80 —	4
— 25 — 30 —	2	— 80 — 85 —	4
— 30 — 35 —	2	— 85 — 90 —	1
— 35 — 40 —	3	— 90 — 95 —	1
— 40 — 45 —	3		
— 45 — 50 —	2		117.

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De buytengewoone, zagte, warme, en meest vogtige wêers gesteldheid in deeze Maand veroorzaakte eene sterke uitzetting der vogten, en de daar uit voortkoomende klagten, die meest afhingen van een *plethora ad vires*; de meeste koortsen waaren *intermittentes vernales*, ook eenige *remittentes* en allen gecompliceerd met het *inflammatoire* by jonge menschen; ook wel by zeer slappe, en *phlegmatique* lyders met eene taaye slymige stoffe in de eerste weegen. Enkelde *febres continuæ inflammatoriæ* wierden gezien by jonge sterke menschen, en hebben ook eenigen het leeven gekost. Onder 117 gestorvenen zyn 'er 8 aan onderscheiden koortsen overleeden. By den aanvang der ziekte wierden zommigen aangetast door neusbloeding, bloedende aambyjen, en verscheidene vrouwen door buitengewoone sterke stonden. De geneeswyze, die algemeen te staade kwam, moest *antiphlogistiesch* zyn, met die bepaaling egter, als nodig is na den onderscheiden ouderdom, gesteldheid, en kragten; aderlaatingen waaren over het algemeen nodig, gepaard met *diluentia resolventia* en *eccoprotica*. By *phlegmatique* lyders, die eene zeer slappe, schoon volle pols hadden, waaren de *salia neutra*, het *oxymel squilliticum* met *purgantia*, vooral de rhobarber, en senebladeren zeer dienstig: de braakwortel in kleine hoeveelheid by tusschenpoosen ingegeeven, en dus meer als een *alterans*, dan *evacuans* die-

nende

'nende voldeed, vooral by kinderen zeer wel. Op het einde der ziekte, als de koortsen ophielden, en de spysverteering zwak was, verkreeg men beeter, en voorspoediger eene volkoomene herstelling door het *lignum quassiæ*, de *radix helenii* op verschillende wyze voorgeschreeven, als door den koortsbast, of andere maagmiddelen.

II. *Algemeen-Heerschende Ziekten.*

De kinderziekte bleef nog vry sterk aanhouden, 37 lyders zyn daar aan overleeden, schoon verre de meeste *variolæ discretæ regulares* waaren, na het getal onzer zieken is er één van de tien gestorven.

De complicatie deezer ziekte met het zinkingaartige, was veel minder, als in de voorige Maanden, dog des te meer was zy met het *inflammatoire* vermengd, zo dat de geneeswyze sterker verkoelende middelen vereischte, en 'er ook wel eene aderlating nodig was, vooral by de *febris secundaria.* De naapokken waaren ook minder, de meesten, die gestorven zyn hadden zaamenvloeyende pokjes gepaard met eene hevige *febris inflammatoria continua*, die op het laatst *gangrænosa* wierd, en voor den elfden dag gemeenlyk de lyders deed sterven; het vitriool zuur na genoegzaame aderlaatingen in eene zeer groote hoeveelheid zoo voor gewoone drank met gersten waater gedronken, als voor geneesmiddel gegeeven, heeft 'er nog enkelden behouden.

Weinig maaselen en roodvonk wierden 'er gezien, drie zyn 'er ook maar aan gestorven, want die 'er nog waaren, liepen goed en regelmaatig ten einde.

III. *Landziekten.*

Onder deeze classe telden wy eenige zinkingaartige koortsen onder jigtagtige gestellen; de teeringagtige, *asthmatici* en *hydropici* wierden meest zeer ziek aan *febres rheumaticæ*, zynde 'er wederom in deeze Maand 13 aan borst ziekten overleeden.

IV. *Tussenkomende Ziekten.*

Hier onder tellen wy eenige *morbi inflammatorii topici*, als *anginæ*, *vertigines*, *pleuroperipneumoniæ*, koortsagtige uitslag in het aangezigt, die allen het veiligste geneezen wierden door eene *antiphlogistique* geneeswyze.

Mey

Hoogfte Thermomeeter den 1 's middags 66½ gr.
Laagfte ——— den 2 's avonds 43½ gr.
De geheele maand, ogtend, middag en avond de gemiddelde hoogte 54$\frac{11}{93}$ gr.
Hoogfte Barrometeer den 16 's avonds 30 d. 7 l.
Laagfte ——— den 8 's avonds 29 d. 5 l.

De heerfchende winden waren den 1 Z. ZO.
Van den 2 tot den 9 NO. NW. N. W. ZW.
——— 10 ——— 23 Z. ZO. ZW. NW. W.
——— 24 ——— 31 N. NW. NO.

Van den 1 tot den 2 bewolkt, reegen, van den 3 tot den 7 helder, winderig, van den 8 tot den 31 wind, bewolkt, buyjig, zomtyds omtrent helder.

Gevallen water 36 lynen, uytgewaafemd 32 lynen,

Het getal der dooden in deeze Maand wes 120, waarvan 54 van het Mannelyke en 66 van het Vrouwelyke geflagt, de Jaaren der Overleedenen waaren.

Beneden een Jaar			27	Van 50 Jaar tot	55	Jaar	2
Van 1 tot	5	—	31	— 55 —	60	—	8
— 5 —	10	—	2	— 60 —	65	—	3
— 10 —	15	—	1	— 65 —	70	—	4
— 15 —	20	—	3	— 70 —	75	—	5
— 20 —	25	—	3	— 75 —	80	—	4
— 25 —	30	—	3	— 80 —	85	—	4
— 30 —	35	—	4	— 85 —	90	—	2
— 35 —	40	—	5	— 90 —	95	—	2
— 40 —	45	—	4	— 95 —	100	—	2
— 45	50	—	1				
							120

I. Ziek:

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De koortsen in deezen Maand waaren meest anderendaagsche voorjaars koortsen, evenwel zo meenigvuldig niet, als in de voorige Maand en ook minder gecompliceerd met het *inflammatoire*, dog meerder met het *pituiteuse*: enkelde lyders werden door eene *febris remittens* aangetast, verzeld met walging, en by zommigen met eene *diarrhœa*, die voordeelig was, en de koorts veel deed verminderen, of wel geheel ophouden. In het algemeen waaren de koortsen niet langduurig of gevaarlyk, onder de 120 overleedenen tellen wy ook maar twee aan koortsen gestorven. De geneeswyze, die het schielykste, en beste voldeed, was in den beginnen een braakmiddel uit de *ipecacoanha* toe te dienen, of wel een *purgans*, vervolgens *resolventia eccoprotica*, indien de stoelgang traag was, op deeze wyze herstelden veelen na drie of vier aanvallen der koorts; veel minder waaren de aderlaatingen noodig, als in de voorige Maand, en hadden alleen plaats by jonge, volbloedigen en sterke menschen.

II. *Algemeen Heerschende Ziekten.*

De pokjes waaren nog meenigvuldig, en veele zaamenvloeyende, die niet goedaartig waaren, gelyk uit de sterflysten blykt, dat

daar aan nog 33 lyders gestorven zyn, en schoon de eerste tydperken regelmaatig afliepen, wierd niet te min meenigmaal de *febris secundaria*, als de pokjes in het aangezigt begonnen op te droogen, zeer hevig, waardoor de kragten bezweeken, en de dood schielyk volgde, niet tegenstaande de sterkste *cardiaca* en *antiseptica* toegediend wierden. De Maazelen, en het Roodvonk waaren ook nog zeer algemeen, en veele volwassenen wierden door dezelven aangetast, schoon in het algemeen met eene gelukkige uitkomst, ook zyn aan dezelven maar twee lyders gestorven. De geneeswyze verschilde niet van de gewoone; alleenlyk was 'er dikwyls eene hoest by, die naa het eindigen der *eruptie* bleef aanhouden, en eene spoedige aderlaating nodig had; het *sulphur auratum antimonii* deed hier ook uitstekend veel dienst, om de *expectoratie* te bevorderen. Insgelyks was het ook wederom zeer algemeen by die geenen, welken te vroeg in de lucht kwaamen, eene geheele zwelling of *anasarca* te zien volgen, die egter door het gebruik van pisdryvende en ontlastende middelen hersteld wierd.

III. *Landziekten.*

Onder de *morbi chronici* waaren de Borstkwaalen het gevaarlykste, en veelen daar aan kwynende zieken stierven, vindende wy op de sterf-

Sterflyste 17 overleedenen aangeteekend; oude lieden klaagden byna allen over verkoudheid, en hoesten zeer.

IV *Tussenkomende Ziekten.*

Onder deezen wierden zeer zinkingaartige hoesten, ook *bronchi* vooral onder de kinderen gevonden en by zwakke vrouwen, de hoest vermeerderde altoos tegen den nagt, en belette gemeenlyk den nagtrust, by veelen was zy zoo hardnekkig, dat men reeden had te vreezen, dat 'er eene *phthisis rheumatica* uit zoude voortkoomen; by de geneezing was in den beginnen wel dienstig *Expectorantia*, *resolventia* met *laxantia* toe te dienen, vooral de *sulphur auratum antimonii* en de *ipecacoanha* in kleine giften; dog als de hoest, niet tegenstaande derzelver gebruyk aanhield, of vermeerderde, werd dikwils met veel vrugt de gytenmelk gebruykt, en 's avonds een *anodynum* toegediend. Onder de zinkingaartige ongesteldheeden, ontmoete men by veelen eene *angina catarrhalis*, en *pleuritides spuriæ*, spaansche vlieg-pleisters, zweetdryvende, en verdunnende middelen waaren de geschikste om deeze zieken te herstellen.

Juny.

Hoogste Thermometer den 30 's avonds $79\frac{1}{2}$ gr.
Laagste ——— den 9 's avonds 46 gr.
De geheele Maand. ogtend, middag, avond, de gemiddelde hoogte $61\frac{13}{16}$ gr.
Hoogste Barrometer den 28 's avonds 30 d. $4\frac{1}{8}$ l.
Laagste ——— den 7 's morgens 29 d. $0\frac{1}{8}$ l.

De heerschende winden waaren van den 1 tot den 5 N. NW. NO. den 6 en 7 W. NW. ZW. den 8 en 9 W. NW. den 10 11 en 12 Z. ZW. W. den 13 NO. O. den 14 en 15 O. ZO. N. NW. van den 16 tot den 20 W. ZW. den 21 tot den 24 NW. NO. van den 25 tot den 29 W. NW. NO. den 30 O. ZO.

Van den 1 tot den 4 bewolkt betrokken, den 5 regenagtig, den 6 en 7 betrokken regenagtig, van den 8 tot den 12 helder, bewolkt betrokken, den 13 dampig, den 14 weerligt donder, den 16 en 17 betrokken dampig, den 18 en 19 betrokken, den 20 reegen, van den 21 tot den 23 bewolkt, betrokken, den 24 donder, reegenagtig, betrokken, den 25 en 26 bewolkt betrokken, van den 27 tot den 29 helder, den 30 weerligt bewolkt.

Her gevallen waater 16 lynen, uytgewaasemd 44 ln.

Het getal der dooden in deeze Maand was 96, waar van 43 van het mannelyke en 53 van het vrouwelyke geslagt, de jaaren der Overleedenen waaren

Beneden een Jaar		22	Van	45	50	4
Van 1	tot 5	17	—	50	55	3
— 5	— 10	6	—	55	60	3
— 10	— 15	1	—	60	65	1
— 15	— 20	1	—	65	70	6
— 20	— 25	5	—	70	75	7
— 25	— 30	2	—	75	80	5
— 30	— 35	1	—	80	85	5
— 35	— 40	1	—	85	90	0
— 40	— 45	4	—	90	95	2
						96

Ziek-

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De ziekten in deeze Maand waren over het algemeen gecompliceert met het zinkingaartige, maar voornaamelyk, schoon deeze de eerste zomermaand is, reeds met het galagtige.

De Koortsen waaren *remittentes*, ook enkelde *tertianæ*, alle met hevige pynen zo in het hoofd, als in de Ledemaaten verbonden, ook by veelen met *coliecq* pynen, vooral by de verheffing der koortsen; by veelen ging hier meede verzeld eene ligte Geelzugt, die by het verminderen der koorts ook wederom afnam, de *urin* was by het eindigen of verminderen der koorts ook zeer dik, en bezet met een galachtig en slymig bezinkzel, men kan egter niet zeggen, dat de ziekten in dezen maand veel, of kwaadaartig waaren, daar 'er volgens de Sterflysten maar 96 Lyders gestorven zyn, en daar onder vinden wy elf aan verschillende koortsen overleden aangetekend. Veele menschen die begonnen ziek te worden, kreegen een *choleræ* of *diarrhæa*, in den beginnen wel met sterke buikpynen verzeld, dog eenmaal de ontlasting beginnende, het zy van zelfs, of door een ingenomen *purgans* hielden die op, en de Natuur ontlastede zig dus; deze kreegen geene koortsen, en herstelden spoedig zonder eenig kwaad gevolg; De geneeswyze, die het spoedigste verligting aanbragt, was in den beginnen by sterke lighaamen een aderlaating en daarna één, zomtyds twee, ja dikwerf driemaal een braakmiddel uit de *Ipecacoanha*, ver-

vol-

volgens ontlastende middelen, vooral rhabarber, seneblaaderen, en manna, na genoegzaame zuivering der eerste weegen *resolventia*, en *diluentia*, om de uitwaasseming en waterloozing te bevorderen, op het laatste vereenigd met eenige bittere maagmiddelen. Tot voedzel verkoozen de lyders meestal zelfs groentens en vrugten, die doorgaans met smaak en verkwikking gebruykt werden.

II. *Algemeen Heerschende Ziekten.*

De kinderziekte bleef nog heerschen, dog verminderde zeer veel, 14 zyn 'er deeze Maand maar aan gestorven; over het algemeen waaren zy veel minder heevig en regelmaatiger, en hadden niets byzonders in de geneeswyze, als dat men de Lyders niet te schielyk in de lugt moest laaten koomen, vermits anderzints de meesten in zinkingaartige ziekten vervielen.

Men vond ook nog Maazelen, en roodvonk, aan beide deeze ziekten zyn nog drie gestorven; insgelyks vertoonden zig ook bastaartpokjes, die alle regelmaatig afliepen, en volgens de gewoone geneeswyze behandeld wierden.

III. *Landziekten.*

By de zinkingaartige ongemakken, waarover weder veele menschen klaagden, had byzonder plaats (gelyk ook nooit mist) dat *scorbutici*

artrhitici, en *podagrici* heeviger pynen gevoelden en klaagden vooral over pynen in de gewrigten, zy moesten zig warm houden, en gebruikten met verligting middelen, die niet alleen de uitwaasseming bevorderden, maar ook zagte laxeermiddelen, om ruimer stoelgangen te verkrygen. Veelen aan *Morbi chronici* onderheevig vooral *asthmatici*, *phthisici* klaagden sterk, en kreegen heevige koortsen, voor hun niet zelden doodelyk, zynde 'er ook 21 aan verschillende borstziekten gestorven.

IV *Tussenkomende Ziekten.*

Onder deezen waaren het meest voorkoomende roosagtige uitslag, netelzugt, coliecq en maagpynen, en vooral hoofdpynen, en men konde na de temperamenten der Lyderen duidelyk zien, dat zommigen meerder met het galagtige, andere met het zinkingaartige verbonden waaren, maar meest min of meer met byde; spaansche vliegpleisters waaren in plaatselyke pynen volstrekt noodig, maar inwendig braak- en purgeermiddelen op verschillende wyze voorgeschreeven, voldeeden algemeen zeer wel, en verhinderden den verdere voortgang der ziekten vry schielyk.

July.

Hoogste Thermometer den 13, 's midd. 84 gr.
Laagste ——————— den 25, 's avonds 58 gr.
De geheele Maand ogtend, middag, avond, de Gemiddelde hoogte, 69 $\frac{13}{182}$ gr.
Hoogste Barometer den 10, 30 d. 4 lin.
Laagste ——— den 24, 29 d. 5 $\frac{1}{2}$ lin.
Hoogste Hygrometer 31 's morgens 94.
Laagste ——————— 13 s'middags 35.
Gemiddelde hoogte 60 $\frac{44}{69}$ (*)
De heerschende Winden waaren,
Van den 1 tot den 3 W. ZW.
——— 4 ——— 7 NO.
——— 8 ——— 13 W. NW. NO.
——— 14 ——— 31 W. ZW. ZO. O. NW.
Van den 1 tot den 18 helder, zomtyds wat bewolkt
Van den 19 tot den 22 wat regen, meest bewolkt en winderig
Van den 23 tot 31 regen met zwaare wind, of bewolkt.

Het gevallen waater 11 Lynen, het uytgewaasemd 49 Lynen.

Het getal der dooden geduurende dezen Maand was 91 waarvan 53 van het Mannelyke, en 38 van het Vrouwelyke geslagt; de Jaaren der Overleedenen zyn

Beneden een Jaar				24	van	45	tot	50 Jaar	8
van	1	tot	5 Jaar	9	—	50	—	55 —	4
—	5	—	10 —	0	—	55	—	60 —	2
—	10	—	15 —	1	—	60	—	65 —	4
—	15	—	20 —	1	—	65	—	70 —	5
—	20	—	25 —	0	—	70	—	75 —	6
—	25	—	30 —	2	—	75	—	80 —	6
—	30	—	35 —	4	—	80	—	85 —	4
—	35	—	40 —	4	—	85	—	90 —	2
—	40	—	45 —	4	—	90	—	95 —	1
									91

(*) Daar wy dit Jaar van de weerkundige aanteekeningen uit de algemeene Konst en Letterbode gebruik hebben gemaakt, om reeden hier boven reeds opgegeeven, hebben wy gemeend hier insgelyks te moeten invoegen de stand der droogte of vogtighed des dampkrings, waarmede in deeze Maand in de Letterbode eerst eene aanvang is gemaakt.

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

Alle de koortsen, die in deeze maand voorkwaamen, waaren veel meerder gecompliceerd met het galagtige, als in de voorige maand, men vond anderendaagsche, dubbelde anderendaagsche, en afgaande koortsen. Het getal der zieken was wel niet meenigvuldig, maar nogtans wierden veelen zwaar ziek, vooral by wien in den beginnen verzuimd was de eerste weegen te ontlasten; na het getal der overleedenen zynde 91, zyn volgens de sterflyst 13 Lyders aan onderscheide koortsen gestorven. Hoe duydelyk het ook bleek, dat de geneeswyze hoe eerder hoe beeter vorderde braakmiddelen te geeven, en daarna purgeermiddelen met ontbindende vereenigt, zo voldeeden nogtans het beste *Emetico-cathartica* en wel by voorkeur de *rhabarber* met *ipecacoanha* vermengt en by tusschenpoozen ingegeeven, tot dat de ontlastingen eenen zigtbaare vermindering en verzagting in de koortsen gemaakt hadden; maar bezweeken in teegendeel de kragten, begon de buyk te zwellen, openbaarde zig de sprouw, of vertoonden zig stuypagtige beweegingen, dan moest men schielyk veranderen, en *cardiaca antiseptica* toedienen zo wel met *nutrientia* als den *cortex peruvianus*, rhynsche wyn en diergelyken vereenigd. Het te laat in het werk stellen deezer middelen, of ook dikwyls het onvermoogen der lyders om het noodige te bekoomen, heeft veelen derzelven het leeven gekost, want de beste geneesmiddelen, indien zy niet met eene overeenkomstige leevensreegel, oppassing, ryni-

niging, en verfrissing der vertrekken kan gepaard gaan, zyn op zig zelven vrugteloos, het geen de Geneesheeren by den gemeenen man, en Stads armen tot hun leetweezen maar te veel ondervinden.

II. *Algemeen heerschende Ziekten.*

De pokjes verminderden sterk in getal, waarschynlyk om dat de voorwerpen, die voor de besmetting vatbaar waaren, veel minder wierden, zy egter die de ziekten kreegen, hadden dezelven vry zwaar, en kreegen meest samenvloejende, agt lyders zyn daar aan gestorven, en de meesten hebben sterke, en langduurige napokken gehad. Het was noodzaakelyk in den geheelen loop der pokjes, maar vooral in het laatste tydperk de complicatie van het heerschende galagtige wel in het oog te houden, de *rhabarber* met *ipecacoanha* vermengt in kleine giften na de jaaren geëevenredigd ingenoomen, was zeer voldoende, als ook het *vinum emeticum Huxhami* by droppels om de twee uur gebruykt tot dat het zyn werking na booven of onderen deed, voldeed zeer wel, en gaf eene goede verligting. In de loop der ziekte voor het overige had niets byzonders plaats; na de omstandigheid moest gehandeld worden; indien het soort slegt was, wierd een *curatio antiseptica* vereischt, moetende zy eeven als rotkoortsen behandeld worden. Maaselen en roodvonk wierden weinig meer gezien, een is daar aan volgens de sterflyst overleeden.

III. *Landziekten.*

Hier omtrend hebben wy niet anders aanteteekenen, als dat zwakke *scorbutique* en *hypochondrique* menschen zeer klaagden over slapheid en buitengewoon lusteloos en slaapagtig waaren; enkelde zinkingaartige toevallen wierden ook hier en daar gezien.

IV. *Tussenkomende Ziekten.*

Onder deezen stellen wy, dat verscheyden goedaartige galagtige buykloopen, bloedspuwingen, slegte spysverteering, misselykheid, stuipen onder de kinderen, maagpynen, koorten, drooge oogontsteekingen, en duyzeling by veelen gevonden wierden: bloedryke gestellen hadden eene aderlating nodig, en zagte ontlastmiddelen, andere lyders van een gal of slymagtig gestel wierden door braak of sterker purgeermiddelen binnen weinige daagen hersteld, ten zy 'er koortsen zig byvoegden, die dan verder moesten behandeld worden, en gelyk waaren aan die ziekten, welke in de eerste afdeeling beschreeven zyn.

Augustus.

Hoogſte Thermomeeter den 17 's middags $74\frac{1}{2}$ gr.
Laagſte ——— ——— den 13 's avonds 52 gr.
Gemiddelde hoogte, ogtend, middag en avond de $63\frac{23}{28}$ gr.
Hoogſte Barometer den 16 's avonds 30 d. $2\frac{3}{4}$ l.
Laagſte ——— ——— den 4 's morgens 29 d. $5\frac{3}{4}$ l.
Hoogſte Hygromeeter den 1 's morgens 94
Laagſte ——— ——— den 16 's middags $42\frac{1}{2}$
De geheele maand ogtend, middag, avond gemiddelde hoogte $67\frac{23}{31}$
De heerſchende winden waren
Van den 1 tot den 13 Z. ZW. W. NW.
Van den 14 tot den 17 NO. O. ZO.
Den 18 Z. ZW.
Van den 19 tot den 22 N. NO. NW.
——— 23 ——— 31 ZW. ZO. W. Z.

Van den 1 tot den 15 zwaare reegen, buijig, harde wind. Van den 16 tot den 18 helder. Van den 29 tot den 31 betrokken, reegen en bewolkt.

Gevallen water 48 lynen, uytgewaasſemd 34 lynen.

Het getal der dooden in deeze Maand wes 98 waarvan 52 van het Mannelyke en 46 van het Vrouwelyke geſlagt, de Jaaren der Overleedenen waaren.

Beneden een jaar		23	Van 45 Jaar tot	50 Jaar	1
Van 1 tot	5	14	— 50	55	5
— 5 —	10	5	— 55	60	3
— 10 —	15	0	— 60	65	7
— 15 —	20	4	— 65	70	4
— 20 —	25	3	— 70	75	3
— 25 —	30	3	— 75	80	5
— 30 —	35	5	— 80	85	3
— 35 —	40	2	— 85	90	1
— 40 —	45	4	— 90	95	3
					98

I. *Ziek-*

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De koortsen, zo anderendaagsche, als remitteerende waaren meerder in getal, als in de voorige Maand, en allen hadden reeds het sterkste bewys der Najaarsziekten, als zynde gecompliceerd met een *saburra biliosa* zo in de maag als darmen; weinige nogtans liepen tot die hoogte, dat men ze kwaadaartige of rotkoortsen zouden kunnen noemen, schoon veele geneesheeren al vry spoedig hun daar meede bestempelen, en zeeker by die geenen, die daar aan sterven, op het einde zodanig worden, als een algemeen verderf der vogten daar meede gepaard gaat, dan zo lange de kwaade stoffe zig in de eerste weegen bepaald, gelyk meestal in deeze Maand het geval was, kan men ze geen rotkoortsen noemen, maar zyn volstrekt Najaarskoortsen, uit eene ophooping van verdorven stoffe in de eerste weegen voortkoomende, die door spoedige ontlastingen zoo na booven als beneeden in den beginnen meenigmaal op eens gestuid worden; het getal der dooden in deeze maand was ook niet buitengewoon, ook zyn 'er maar 9 aan onderscheiden koortsen gestorven. Het was vry algemeen in deeze remitteerende koortsen, dat zy van den beginnen af verzeld gingen met een *dysenteria* met sterke *tenesmi* en ook wel slymige met bloedvermengde afgangen en weinige drekstoffen, vooral had dit plaats by zwak-

ke menſchen, ook by bejaarde, en kleine kinderen.

In de geneeswyze is ons voorgekoomen, dat purgeermiddelen uit rabarber met *magneſia*, of geringe giften van eenige greinen braakwortel by tuſſenpooſen gegeeven, het beſte voldeeden, beeter als ſterke *Emetico-catarthica*, en zwakke of gevoeelige geſtellen ondervonden 'er een groot nadeel door, zelfs veelen, hoe zeer de ontlaſtingen noodig ſcheenen te zyn om de eerſte weegen te zuyveren, konden ze in het geheel niet verdraagen, met goed gevolg hebben deeze gebruikt om de *teneſmi* en *dyſenteria* te herſtellen, de *gummi arabicum* in ruyme maate in *mixtuur* toegediend en met de *ſyrupus papaveris albi* vereenigd, aderlatingen waaren hier zeer nadeelig.

II. *Algemeen Heerſchende Ziekten.*

De pokjes verminderen zeer ſterk, en die wy gezien hebben, waaren *diſcretæ benignæ*, volgens de ſterflyst zyn 'er nog drie aan deeze ziekte geſtorven; de maaſelen vertoonden zig wat meerder als in de voorige maand, op de ſterflyst vinden wy nog twee daaraan overleeden aangeteekend, wy hebben niets byzonders in den loop deezer ziekten opgemerkt; de weinige, die onder onze behandeling geweest zyn, liepen regelmaatig af, waaren goedaartig en de lyders niet vol.

III. *Landziekten.*

Menschen die aan sleepende ziekten sukkelden, vooral jigtige, aamborstige, teeringagtige en waterzuchtige, klaagden zeer over zinkingpynen door alle de leeden: *scorbutici* kreegen veele roode en blaauwe vlekken op armen en beenen, volgens gewoonte klaagden zy eerst sterk over heevige pynen, voor het overige vond men weinige, en dan nog ligte zinkingaartige toevallen, volgens de sterflyst zyn 'er aan onderscheiden borstziekten 13 lyders gestorven.

IV. *TussenkomendeZiekten.*

Onder deeze kan men stellen, dat 'er veele *diarrhææ benignæ*, *dolores colici*, *stranguriæ*, *vertigines*, *Lumbagines*, en *choleræ* gezien wierden; een jong sterk manspersoon op het oogenblik dat hy vry wel zynde meende uittegaan, wierd onvoorziens door een *cholera* overvallen, wiens ontlastingen zo booven als onder zo heevig waaren, dat hy flauw wierd, en na verloop van een uur zodaanig verzwakte, dat hy staan nog gaan konde, het aangezigt was geheel ingevallen met een koud zweet over het geheele lichaam, zoodaanig dat hy scheen te zullen bezwyken; door het gebruyk van eenige wyn wat bygekoomen

zyn-

zynde, wierd hy verder geheel hersteld, door een *mixtuur* met de *gummi arabicum*, *saleb* en *Laudanum*; binnen 2 à 3 daagen begon hy weederom als vooren zyn werk te verrigten. Het was verder vry gemeen onder veele menschen van allerlei jaaren en geslagt klagten te hooren over eene jeukte, en prikkeling, en by zommigen ook, over eene puistagtige uytslag en roosagtige vlakken, voor het overige waaren zy zeer gezond, veelen kreegen een *diarhaea* en herstelden, andere die geen vrywillige ontlastingen kreegen wierden door herhaalde ontlastmiddelen ook spoedig beeter: maar oude bejaarde menschen klaagden lang, en raakten van de jeuking niet gemakkelyk vry; zommige vonden veel verligting door een aanhoudend gebruyk van de *magnesia*. Onder eenige Lyders, die door *vertigines* aangedaan wierden, waaren 'er zommigen zeer heevig, zo dat zy nedervielen, en voor een ogenblik als van een beroerte overvallen scheenen, nogtans niet geheel buyten kennis geraakten, en schielyk weederom bykwaamen, hadden lang werk, eer zy daar geheel van bevryd bleeven, de oorzaak scheen meest in een *saburra* in de maag te ontstaan, waaraan braak en purgeermiddelen ook verligting gaaven; hoewel nogtans ook wel eene aderlaating noodig was, het bloed was een weinig geinflammeert en de wey zeer galagtig. Enige lyders hebben op het laast een tyd lang met nut in den nek een dragt van de bast van *Garou* gedraagen, en zyn langzaamerhand hersteld onder het gebruyk van middelen die daaglyks een of tweemaal eenen stoelgang verwekten.

Sep-

September.

Hoogste Thermomeeter den 18 's middags $73\frac{1}{2}$ gr.
Laagste ——— den 6 's avonds 47 gr.
De geheele Maand. ogtend, middag, avond, de gemiddelde hoogte $59\frac{37}{120}$ gr.
Hoogste Barometeter den 30, 30 d. $3\frac{3}{8}$ l.
Laagste ——— den 24 29 d. 4 l.
Hoogste Hygromeeter den 9 's morgens 91.
Laagste ——— den 16 's middags $59\frac{1}{2}$
De geheele Maand ogtend, middag, avond gemiddelde hoogte $70\frac{26}{36}$.

De heerschende winden waaren van den 1 tot den 2 N. NW. W. ZW. Den 3 en 4 N. NW. Den 5 tot den 10 O. ZO. NO. Den 11 tot den 14 NW. N. NO. Den 15 O. NO. Den 16 tot den 22 Z. ZW. Z. Den 23 en 24 Z. ZO. Den 25 tot den 30 W. NW. N. NO.
Van den 1 tot den 18 bewolkt, reegen, buyjig, betrokken. Van den 19 reegen, storm. Den 23 tot den 25 reegen, met weerligt en donder. Den 26 hagel en verder tot 30 betrokken en buyjig.

Hier gevallen waater 28 lynen, uytgewaasemd 19 ln.

Het getal der dooden in deeze Maand was 84, waar van 41 van het mannelyke en 43 van het vrouwelyke geslagt, de jaaren der Overleedenen waaren

Beneden een Jaar	21	Van 45 —	50 —	3
Van 1 tot 5 —	7	— 50 —	55 —	3
— 5 — 10 —	1	— 55 —	60 —	4
— 10 — 15 —	0	— 60 —	65 —	6
— 15 — 20 —	3	— 65 —	70 —	5
— 20 — 25 —	5	— 70 —	75 —	7
— 25 — 30 —	1	— 75 —	80 —	3
— 30 — 35 —	1	— 80 —	85 —	3
— 35 — 40 —	1	— 85 —	90 —	0
— 40 — 45 —	5	— 90 —	95 —	1
				84

I. Ziek-

1. *Ziekten der Jaargetyden.*

De ziekten in deeze Maand behielden volkomen de kenmerken der Herfstziekten, en waaren verzeld met die *ſymptomata*, die men gelyk in de voorige Maand *gaſtrica* en *bilioſa* noemt, over het geheel waaren 'er niet zeer veele zieken, de meeſten *febres remittentes* meestal met eene roosagtige uitſlag en zwelling van het aangezigt verzeld, of met een *diarrhœa*, zommige met zwaare pynen, *teneſmi* en eenig bloed vermengd, en die men even als in de voorige maand zoude kunnen noemen een *dyſenteria benigna*: Insgelyks waaren 'er ook *choleræ* en *diarrhaeæ* zonder koortſen, en die ſpoedig herſtelden. Men zag ook anderendaagſche koortſen, die in het begin verzeld waaren met walgingen, en braakingen; de *ſymptomata gaſtrica* als beſlaagen tong, benaauwdheeden en opzettingen in den onderbuik, geelzugtige oogen, een hooggekleurde *urin* met een geelagtig bezinkzel, waaren vry algemeene verſchynzels by allen die de koorts hadden; op de ſterflysten vinden wy 8 aan koortſen overleeden aangeteekend, waarſchynlyk kunnen die tot de Najaarsziekten gebragt worden: de natuur wees hier zeer duidelyk den weg ter geneezing, want die een *cholera* of *diarrhœa* kreegen, waaren zonder eenige gevolgen ſpoedig herſteld, dikwyls zonder eenige geneesmiddelen, of door een ontlastmiddel uit de rhabarber, of een braakmiddel uit de *Ipecacoanha*. Het was derhalven natuur-

lyk

lyk, en het voldeed ook aan alle de indicatien met onderscheid na jaaren, temperamenten, en kragten om de geneeswyze te beginnen met *purgantia* of *Emetica per epicrasin*, en daar mede aantehouden, tot dat de afgangen eenen natuurlyken consistentie kreegen en de koortsen verminderden; geviel het, dat de kragten gevaar liepen van te bezwyken als de koortsen te sterk aanhielden, al was het dat 'er nog *symptomata saburræ* aanweezig waaren, dan was de kina met sterke *nutrientia acida* het middel, daar het beste staat op kon gemaakt worden, en zelden miste, als het in genoegzaame hoeveelheid gegeeven wierd; de beste wyze, als 'er schielyke werking vereischt word, om haar toe te dienen komt ons voor te zyn, dezelve in substantie te geeven, ook gelooven wy de roode Kina boven de gewoone te verkiezen is.

II. *Algemeen heerschende Ziekten.*

Pokjes hebben wy deezen Maand niet ontmoed, maar nog eenig roodvonk, en maazelen, waaraan volgens de sterflysten geenen gestorven zyn, en dus zeer goedaartig; schoon die lyders, welken wy behandeld hebben, zeer vol waaren, en zwaare koortsen hadden, voor de *eruptie*, verzeld met verscheide *symptomata saburralia* als *diarrhœa*, braaken, vuile tong en smaak, waar uit ten duydelykste bleek dat deeze ziekten met die der jaargetyden gecompliceerd waaren, en de lyders ook door

pur-

purgeer en braakmiddelen moeften gezuiverd worden, waar door de herftelling nog al fpoedig volgde, eenige hebben op het laast de kina noodig gehad tot wegneeming der koorts en vermeerdering der kragten; deeze koortfen begonnen het heevigfte te worden den agtften dag na de *eruptie* als de opperhuid reeds vry wel affchilferde.

III. *Landziekten.*

Onder deezen zyn ons voorgekoomen eenige kinderen, die vuile fcorbutique zweeren in den mond kreegen; welke men wel eens waaterkanker noemd, allen wierden met de *mel rofarum* en *fpiritus falis marini* geneezen; by een kind was reeds de geheele onderlip, uytgezonderd de twee hoekeinden in den tyd van 14 daagen geheel weggevreeten, nadien de ouders zig al dien tyd met huysmiddelen, en raadgeevingen van minkundige ophoudende, niet eerder hulp ter redding kwaamen vraagen, en fchoon de zweer door het voorzeide middel wel tot ftaan was gebragd, zig niet meer verfpreide en zuyver wierd, is egter het kind door eene geheele *cacochymia fcorbutica* aangetast zynde aan daarby koomende koortfen geftorven.

IV. *Tusfenkomende Ziekten.*

De ziekten die men hiertoe brengen kan, waaren

waaren van dien aard, dat ze meest het gevolg waaren van het nog aanhoudend draagen van dunne zoomerkleederen, want verscheiden daagen was het weer zeer veranderlyk en zommige zeer guur en nat; en schoon men het zinkingaartige ongemakken kan noemen, waaren zy egter niet menigvuldig, verscheiden kreegen hier door plaatselyke pynen, zommigen een *pleuritis, peripneumonia notha, bronchus* en *dolores colici.*

Door het gebruyk van zweetdryvende middelen gepaart met vermeiding der buyten lugt en het verdikken der kleederen, vooral by die geenen, welke zulken gewoon waaren, herstelden deze Lyders vry spoedig; en het is algemeen zeeker dat in plaatselyke zinkingpynen de spaansche vliegpleisters het beste en spoedigste geneesmiddel zyn, en om deze eenige dagen, ja weeken open te houden en sterk te doen loopen, hebben wy altoos zeer voldoende bevonden om daagelyks een stukje van de bast van *Garou* op de plaats te leggen, daar de spaansche vlieg pleister is weggenoomen.

October.

Hoogste Thermomeeter den 11, 's midd. 66 gr.
Laagste ——— den 25, 's morgens 38 gr.
De geheele Maand ogtend, middag, avond de Gemiddelde hoogte, 51 $\frac{43}{93}$ gr.
Hoogste Baromeeter den 21 's middags 30 d. 3$\frac{1}{2}$ lin.
Laagste ——— den 8, 's morgens 28 d. 9$\frac{3}{4}$ lin.
Hoogste Hygromeeter den 25 's morgens 100$\frac{1}{2}$.
Laagste ——— den 2 s'middags 56.
De geheele Maand ogtend, middag, avond, gemiddelde hoogte 79$\frac{7}{11}$.

De heerschende Winden waaren,

Den 1 en 2 Z. ZO.
— 3 NO. O.
— 4 tot den 9 W. NW. ZW.
— 10 tot den 20 O. Z. ZW. W.
— 21 NO.
— 22 tot den 26 O ZO. Z. NO.
— 27 tot den 31 ZW. W. NW.

Den 1 betrokken. Den 2 helder. Den 3 dampig. Den 4 tot den 19 regen, wind, buijig, betrokken. Den 20 helder. Den 21 weder betrokken en tot den 31 dampig, regen en wind. Gevallen waater 63 Lynen, uitgewaasemd 15 lynen.

Het getal der dooden geduurende dezen Maand was 73 waarvan 47 van het Mannelyke, en 26 van het Vrouwelyke geslagt; de Jaaren der Overleedenen waaren

Beneden een Jaar	18	van 45 tot 50 Jaar	2
van 1 tot 5 Jaar	6	— 50 — 55 —	2
— 5 — 10 —	5	— 55 — 60 —	4
— 10 — 15 —	0	— 60 — 65 —	5
— 15 — 20 —	2	— 65 — 70 —	0
— 20 — 25 —	4	— 70 — 75 —	2
— 25 — 30 —	1	— 75 — 80 —	2
— 30 — 35 —	4	— 80 — 85 —	5
— 35 — 40 —	3	— 85 — 90 —	1
— 40 — 45 —	6	— 90 — 95 —	1
			73

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De koortsen in deeze maand waaren meest remitteerende en veelvuldiger als in de voorige; allen hadden zy min of meer duidelyke teekenen van een *saburra biliosa* in de eerste weegen, maar byzonder in de maag, met een bittere smaak, walging, en somtyds braakingen verzeld; insgelyks waaren ook veelen gecompliceerd met het zinkingaartige, nogtans waaren de voornaamste teekenen der ziekten oorspronkelyk van eene slappe spysverteering en daar meede vereenigd een *saburra biliosa* en *pituitosa* in de eerste weegen. Men kan niet zeggen, dat zy zeer kwaadaartig waaren, blykende dat 'er 11 onder een getal van 73 aan koortsen gestorven zyn, enkelde gingen over in een anderendaagsche of derdendaagsche koorts, die vry wat aanhield, en waarin egter de Kina niet spoedig kon gebruykt worden, ten zy de zwakheid zulks noodzakelyk maakte, en dan moest daarin aangehouden worden, ten minsten tot dat de kragten volkoomen hersteld waaren, anders kwam de koorts spoedig weeder. De geneeswyze vorderde volstrekt in den beginnen braak of purgeermiddelen en hoe spoediger die gegeeven wierden hoe eerder doorgaans de koorts eindigde, en de lyder herstelde. Veelen verkiezen tegenwoordig de *emetica* met de *cathartica* te vereenigen, en ontlasten onder en booven de eerste weegen van alle kwaade stoffen, en gebruyken by voorkeur onder de braakmiddelen, de *tartarus emeticus*

ticus: men kan zeggen dat deeze geneeswyze by jonge sterke menschen voldoed, en de zieken zeer wel herstellen, maar als men hier meede eenige daagen zomtyds aanhoud, dan worden de Lyders zeer ziek, afgemat en kragteloos, zodanig op het einde, dat men meer tyd nodig heeft om de kragten te herstellen, en alle de *actiones naturales* en *vitales* weederom tot eene bedaarde werking te brengen, als om de koorts te geneezen, zo dat deeze geneeswyze niet onverschillig is, en vooral als men volgens de les van HIPPOCRATES *cito* en *jucunde* wil herstellen; om deeze reeden verkiezen hedendaags nog zommigen, die de voetstappen van SYDENHAM, BOERHAVE, en VAN SWIETEN volgen, en de Lyders niet minder spoedig herstellen, om in het begin deezer koortsen eene behoorlyke gifte, het zy van den braakwortel alleen, of met den *tartarus emeticus* vermengd na de onderscheide temperamenten der Lyders op eens in te geeven, het welk na een of twee uuren zyne uytwerking gedaan hebbende dikwils in deeze ziekte eenige afgangen geeft, deze gift word somtyds den volgende dag, zelden voor de derde maal herhaald, gemeenlyk kan men na een braakmiddel volstaan met zagte *purgantia* of tussen beide met *resolventia*, en nadat de eerste weegen gezuyverd zyn, en de koorts afgeloopen is, dan volgd ook verder vry spoedig de herstelling van den Lyder door eene voedzaame leevens reegel. Deeze aanmerking, dien wy hier maaken, is voornaamentlyk, omdat wy beide geneeswyzen in deeze Maand gebruykt

hebben met een even gelukkig gevolg in de herſtelling, en hierom denken wy, dat ieder Geneesheer vryheid heeft den eene boven den anderen te verkiezen, en het beste is van beiden na de onderſcheiden perſoonen gebruyk te maaken: het algemeene dat dikwerf hier in plaats heeft, is nadeelig.

De *febres remittentes bilioſæ* kan men in het algemeen zeggen, dat door *evacuantia* der eerſte weegen ſpoedig herſteld wierden, en de Natuur zelve door een *cholera* of *diarrhæa* in den beginnen de geneezing zeer ſpoedig volbragd, en de indicatie aanwysde, dien men te volgen had; het komt 'er maar voornamentlyk op aan niet langer of korter te evacueeren als noodig is, dat is zo lang de koortſen niet ſterk verminderd zyn, uytgezonderd als het ſchielyk verlies van kragten verhinderd voort te gaan, en 'er zig dus een dringend toeval opdoed, dat geen uytſtel toelaat.

II. *Algemeen heerſchende Ziekten.*

Onder deezen bleeven nog aanhouden de maazelen en het roodvonk evenwel niet ſterk, zynde 'er maar twee overleed n, pokjes waaren byna geheel opgehouden, zynde daaraan een geſtorven. De Maazelen en het roodvonk waaren gecompliceerd met den aard der ziekten der jaargetyden, de lyders hadden een bittere ſmaak, walging, geneigdheid tot braa-

braaken, en benaauwdheeden omtrend de harte kolk: In de geneezing moest men meerder zorgen voor de complicatie, als voor de *morbus epidemicus* zelve, welks tydperken zeer wel afliepen, schoon de koortsen by bleeven, braak en purgeermiddelen waaren in den beginnen nodig, en somtyds ook weegens het schielyk toeneemend verlies van kragten en tot voorkooming eener rotkoorts, de kina, camfer en vitrioolzuur in ruyme giften, anderzints volgde meest de dood.

III. *Landziekten.*

In deeze Maand hebben wy hier omtrend niets byzonders aanteteekenen.

IV. *Tussenkomende Ziekten.*

Onder deezen kan men tellen een zinkingaartige maaghoest vooral by kinderen, insgelyks *anginæ*, *dolores rheumatici*, *diarrhææ benignæ*, welke allen van dien aart waaren, dat zy behoorden tot de zinkingagtige ziekten, en insgelyks ook allen meer of min gecompliceerd waaren met toevallen uit een kwaade spysverteering ontstaande. De geneeswyze vorderde algemeen *purgantia eccoprotica*, met *resolventia* en *diaphoretica* vereenigd,

by kinderen zag men een zeer goed gevolg van het *vinum emeticum Huxhami* om het uur of om de twee uuren van 10 tot 20 droppels ingegeeven, of tot dat het eenige walgingen maakte, en dan volgde na weinige daagen somtyds maar eene enkelde braaking, maar vooral slymige afgangen, die de zieken herstelden.

November.

Hoogfte Thermomeeter den 6 's middags 64 gr.
Laagfte ——— den 19 's avonds 28 $\frac{1}{2}$ gr.
De geheele Maand de Gemiddelde hoogte, ogtend, middag en avond 45 $\frac{3}{4}$ gr.
Hoogfte Barometer den 10 's morgens 30 d. 2 l.
Laagfte ——— den 3 's middags 29 d. 1 $\frac{1}{2}$ l.
Hoogfte Hygromeeter den 23 's morgens en 's middags 101.
Laagfte ——— den 12 s'avonds 57$\frac{1}{2}$.
Gemiddelde hoogte ogtend, middag, avond 81$\frac{91}{130}$.
Gevallen waater 40 lynen uitgewaafemd 13 lynen.

De heerfchende winden waaren

Van den 1 tot den 11 W. ZW. Z ZO.
——— 12 ——— 14 NW. den 15 ZW.
——— 16 ——— 24 N. NO. O. ZO.
——— 25 ——— 30 ZW. W. en Z.

Van den 1 tot den 7 buijig, en winderig, dikwyls veel reegen en wind. Den 8 en 9 helder. Den 10 miftig en bewolkt. Van den 11 tot 21 regen, buijig en winderig, enkelde dagen eenige uuren helder. Van den 22 tot den 30 miftig, reegen en wind.

Het getal der dooden in deeze Maand was 115, waarvan 54 van het Mannelyke en 61 van het Vrouwelyke geflagt, de Jaaren der Overleedenen waaren.

Beneden een jaar		27	Van 45	tot 50 Jaar	5
Van 1	tot 5	9	— 50	— 55	6
— 5	— 10	3	— 55	— 60	9
— 10	— 15	1	— 60	— 65	8
— 15	— 20	6	— 65	— 70	11
— 20	— 25	2	— 70	— 75	8
— 25	— 30	2	— 75	— 80	3
— 30	— 35	4	— 80	— 85	3
— 35	— 40	5	— 85	— 90	0
— 40	— 45	2	— 90	— 95	1
					115

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De koortsen in deeze Maand waaren *remitteerende* Naajaarskoortsen, dikwyls zeer moeyelyk om van de *febres continuæ simplices* te onderscheiden, want behalven de *febres inflammatoriæ* die dikwyls aanhoudende zonder *remissie* voortgaan, tot dat 'er eene *crisis* in de ziekte komt, zoo kan men vry algemeen zeggen, dat alle anderen koortsen by daaglyksche verheffingen, het zy des 's avonds, of op eene andere tyd des daags voortgaan, of geheel *intermitteerende* worden, om die reeden behooren hier te lande de meeste koortsen tot de *remitteerende*, en zyn door verschillende complicatien alleen onderscheiden. In deeze Maand waaren die met eene taaye slym in de eerste weegen verbonden, en met veele zinkingaartige toevallen, als sterke vliegende hoofdpyn, hoesten en schorrigheid in de keel vereenigd, de tong was wit en slymig, zomtyds zeer zuiver, de pols altoos koortsig, en de *urin* hoog gecouleurd, en met een slymig, zomtyds galagtig sediment bezet. Veelen konden nogal zonder afkeer spyzen gebruiken en klaagden geensints over eene vuyle of onaangenaame smaak. Over het algemeen liepen de koortsen onder een goede behandeling binnen veertien daagen ten einde, en op het laatste meestal met eene sterke uitwaaseming of zeer veel ontlasting van troebele *urin*, en slymige afgangen. Zommige lyders

wier-

wierden door een *dysenteria* die zeer hardnekkig was, en met ſterke *tenesmi* verzeld aangedaan, meeſtal ontlaſtende weinig ſlymige ſtoffe te gelyk. Eenige lyders kreegen ook *aphthæ ſymptomaticæ*, die door den *borax* met de *ſyrupus altheæ* vermengd, verdreeven wierden, by zommigen nam men van den beginnen af, eene volkoomene *aphonia* waar, die zelfs na de herſtelling bybleev. Het blykt duydelyk, dat alle deeze ziekten in den aard der Naajaarsziekten deelden, en omtrend de geneeswyze is aantemerken, dat zelden aderlaatingen nodig waaren, maar in den beginnen bragt een *emeticum* uyt de *ipecacoanha* zeer veel verligting by, en vervolgens purgeermiddelen uit de rhabarber, ſenebladere en manna of *per epicraſin*, of op eens gegebruikt, als meede ook clyſteeren. Na genoegzaame ontlaſtingen, het welk bleek, als de ſtoffen dikker en drekagtiger wierden, herſtelden de lyders vry ſpoedig door eene verſterkende leevenswyze, terwyl bittre maagmiddelen teffens gebruikt wierden; by die zeer zwak waaren, het zy door hun geſtel, of door de heevigheid der ziekten, gebruikte men met goed gevolg den koortsbast.

II. *Algemeen Heerſchende Ziekten.*

Kinderpokjes hebben wy deezen Maand niet gezien, enkele kreegen mazelen en roodvonk, als ook eenige het ſpringvuur, alle gecompliceerd met het zinkingaartige.

Wat over het geheel deeze ziekten aangaat, hebben wy byna niets aanteteekenen, die wy gezien hebben, waaren goedaartig, en zyn ſpoedig herſteld geweest, zonder byna andere geneesmiddelen te gebruiken, als op het einde eenige zagte purgeermiddelen om de maag te ontlaſten, en de eetlust weeder te herſtellen.

III. *Landziekten.*

Onder deezen kunnen wy niets byzonders aanteekenen, als dat het algemeen zeeker is, dat men de meeſte klagten hoort, als 'er veele zinkingaartige ziekten regeeren, gelyk in deezen Maand het geval was.

IV. *Tusſenkomende Ziekten.*

Hier onder kan men brengen, dat veele kinderen een maaghoest kreegen, van welken veelen eene taye ſlym overgaaven, die den hoest verligte, anderen kreegen na eenige daagen een *Cholera* of goedaartige buikloop, die den hoest insgelyks deed verminderen, anderen daarenteegen hoeſten zeer ſterk, en ontlaſten niets, deeze kreegen koorts en benaauwdheid in de ademhaaling, waaraan eene aderlaating veel verligting toebragt, daarna hadden deezen, gelyk ook alle de anderen purgeermiddelen noodig, als ook de *ſulph. aurat. antimon.* of de braakwortel in klei-

kleine giften by tusſen poozen. Veele bejaarden menſchen kreegen ook eene ſterke ſlymige zinkingaartige hoest, deeze kreegen veel verligting door ſpaanſche vliegplyſters. Voorts klaagden veele menſchen over *rheumatique* pynen, als tand-buik-maag-en vliegende jigtpynen, bastaard pleurisſen en ſcheele hoofdpyn: veele verdunnende, en zweetdryvende middelen, ſpaanſche vliegplyſters, en door zig warm te houden, en te zorgen, dat 'er dagelyks het zy door laxeermiddelen of clyſteeren ontlaſting kwam, herſtelden de meeſten lyders ſchielyk, ten zy 'er koortſen by kwaamen, en dan behoorden zy onder de ziekten der jaargetyden. Verſcheiden hardnekkige oog ontſteekingen hebben wy ontmoed, die aderlaatingen, purgeermiddelen, en ſpaanſche vliegpleiſters vorderden, by eenige hebben wy na genoegzaame en voorafgegaane ontlaſtingen met een goed en ſpoedig gevolg gebruikt een mercuriaal zalfje uit 4 grein bv. *mercur. præcip rubr.* met twee dragmen *unguent. roſacei* vermengd, en drie a vier maal daags een weinigje in den binnenſten ooghoek geſtreeken.

December.

Hoogste Thermometeer den 29 's middags 4 gr.
Laagste ——— ——— den 24 's avonds 10 gr. s'nagts 12 uur 8$\frac{1}{2}$.
Gemiddelde hoogte, ogtend, middag, avond 3$\frac{28}{93}$ gr.
Hoogste Barometeer den 16 's avonds 30 d. 4$\frac{1}{2}$ l.
Laagste ——— den 8 s'avonds 29 d. 6$\frac{1}{2}$ l.
Hoogste Hygrometeer den 27 s'avonds 97 gr.
Laagste ——— ——— den 24 s'avonds 73$\frac{1}{2}$ gr.
Gemiddelde hoogte. ogtend, middag, avond 86$\frac{89}{186}$.
Gevallen waater Lynen; uytgewaasemd Lynen.

De heerschende winden waaren van den 1 tot 4 Z. ZW.

Van den 5 tot den 23 ZO. en O.

Van den 23 tot den 27 O. NO. O. de 27 en 28 Z. O. NO.

Van den 29 tot 31 W. NW.

Van den 1 tot den 3 reegen en windrig.

——— 4 tot den 9 helder, enkelde uuren wat wolkig, en windrig.

——— 10 tot den 18 mistig, buijig, betrokken en stil.

——— 29 helder, noorderligt s'avonds, verder tot den 23 helder en windrig.

Van den 23 tot den 25 helder windrig bewolkt den 25 sneeuw. Van den 25 tot den 29 betrokken bewolkt, reegenagtig, den 30 en 31 bewolkt, sneeuw, hagel, reegenagtig.

Het getal der Dooden geduurende dezen Maand was 138, waarvan 66 van het Mannelyke en 72 van het Vrouwelyke geslagt; de Jaaren der Overleedenen waaren

Beneden een Jaar			28	Van 45	tot	50 Jaar	5
Van 1	tot	5	15	— 50	—	55	6
— 5	—	10	3	— 55	—	60	7
— 10	—	15	3	— 60	—	65	5
— 15	—	20	6	— 65	—	70	8
— 20	—	25	3	— 70	—	75	10
— 25	—	30	7	— 75	—	80	7
— 30	—	35	5	— 80	—	85	7
— 35	—	40	5	— 85	—	90	4
— 40	—	45	3	— 90	—	95	1
							138

I. *Ziek-*

I. *Ziekten der Jaargetyden.*

De koortſen in deezen Maand waaren zeer overeenkomſtig met die der voorige, als zynde *remitteerende* koortſen gecompliceerd met eene taaye ſlymige ſtoffe in de eerſte weegen, meeſtal met krimpingen in den buyk, en perſingen tot afgang, de tong met een witte ſlymagtige korst bezet, insgelyks de *urin* met een diergelyk bezinkzel. By den aanvang der koorts beſpeurden men duydelyk, dat zy eene zinkingaartige oorzaak had, vooral klaagden de Lyders over verkoudheid, hoofdpynen, loomigheid der leeden, inwendige koude in den buyk met opſpanning van winden: tegen den avond verhefte zig de koorts met weinig uytwaazeming des nagts vooral in de eerſte drie à vier daagen, dan na dien tyd vermeerderde de koorts, wierd heviger en langduuriger en eindigde in een ſterk zweeten, dat veel verligting aanbragt, de *urin* wierd dik en troebel, en gemeenlyk kwaamen 'er vooral na den zeevenden en agtſten dag veele ſlymagtige afgangen met kolykpynen vergezeld, die by veelen tot na den veertiende dag bleeven aanhouden, en men egter niet als *critiesch* kon aanmerken, nadien de koortſen na al die ontlastingen niet verminderden: dog het zweeten dat na dezelven ontſtond, en een overvloedige dikke *urin* bragt eerst de regte beterſchap aan; de koortſen verminderden, de afgangen wierden natuurlyk en gebonden, de tong zuiver, en de Lyders herſtelden zeer voorſpoedig.

De

De geneeswyze vorderde vooral in den beginnen de eerste weegen te zuiveren, en door purgeermiddelen de ontlastingen gaande te houden, tot dat de drekstoffen meerder consistentie verkreegen; in geval de zwakheid der Lyderen geen verhindering gaf, dan konde men volstaan met verder de waterloozing, en uitwaassemming door behoorlyke middelen te bevorderen. In het laatste deezer Maand vereenigden zich met deeze koortsen veel meer *rheumatique* pynen, als wel in het begin plaats hadden, die echter door plaatselyke middelen, vooral spaansche-vliegpleisters of een *Linimentum volatile* verzagt wierden, en deeze Lyders moesten zich nog lange na het eindigen der koortsen thuis houden, vermits de zinking pynen anderfints wederom verheften, en lang bybleeven: Eenige Lyders kreegen op het einde deezer koortsen eene roode vlekachtigen uitslag, zeer gelyk aan eene *scarlatina*, dog binnen weinige daagen verdwynende zonder afschilfering, en deeze Lyders herstelden het volkomenste en klaagden naderhand, schoon wederom in de open lugt komende, van geene zinkingpynen.

II. *Algemeen heerschende Ziekten.*

Men kan zeggen, dat dezelven in deezen maand genoegzaam geen plaats hadden; hier en daar kan men zeggen dat 'er enkele Lyders aan de pokjes ziek laagen, die echter zeer goedaartig waaren, en regelmaatig afliepen, volgens de sterflysten is, daaraan een kind gestorven.

Maas

Maaselen en roodvonk vond men ook nog in enkele huizen, daaraan zyn insgelyks twee Lyders overleeden.

III. *Landziekten.*

Veele zinkingaartige toevallen, vooral plaatselyke pynen wierden gezien, en schoon men wel geene regelmaatige zinkingkoortsen veel zag, wierden echter die geenen het meesten aangedaan, die aan langduurige borstziekten kwynden; zynde 'er ook volgens de sterflysten 12 aan de teering, en agt aan Borstkwaalen gestorven, en hoe onnaauwkeurig deeze opgaave ook zyn mooge ten opzigte der onderscheiden soorten, zoo kan men 'er echter over het geheel eenige staat opmaaken, voor zoo verre deeze ziekten tot één en dezelve soort behooren.

IV. *Tussenkomende Ziekten.*

Men hoorden zeer veele klagten over alle soorten van ziekten, die uit slym en eene belette uitwaasseming gebooren wierden, en zeer eigenaartig bleeven deeze ziekten nog behouden eene algemeene geschiktheid tot die toevallen, welke uyt een *saburra pituitosa* van maag en darmen voortkwaamen, waaronder *diarrhææ*, *tenesmi*, *choleræ*, *nausea* en gebrekkelyke spysverteering. By zeer weinigen gingen deeze ziekten tot eenen hoogen graad, en door

in

in den beginnen de ontlasting te bevorderen, schikten zy zig zeer wel, vooral als 'er zig geen zinking pynen by voegden, want deeze beiden, naamentlyk bedorven stoffe in de eerste weegen, en zinking pynen verzellen elkanderen zeer dikwils, schoon egter niet altoos, want de hier opgenoemde ziekten wierden ook wel zonder zinking pynen gezien, gelyk ook menigvuldige klagten over plaatzelyke zinkingen gehoord wierden by menschen, die voor het overige zeer wel waaren, en gereegelde ontlastingen hadden. Onder de zinkingpynen, die zoo wel het lastigste voor den lyder, als het moeyelykste in de geneezing waaren, vond men zeer veele bastaard pleuris pynen, die de inademing zeer belemmerden, hoewel de pols niet koortsig was, de *urin* was zeer bleek, en buiten die pyn bevonden zig de lyders anders vry wel, aderlaatingen bragten geen verligting aan, ja zelfs was het beeter dezelven geheel naa te laaten vooral als de lyders van geene sterke lighaams gesteldheid waaren, verzagtende *cataplasmata* bragten ook weinig of geen hulp aan: men vond geen spoediger hulp teegen deeze plaatselyke zinkingpynen, als door spaansche vlieg pleisters; en wanneer de pynen by bleeven, of zig verheften, na dat dezelven aan het geneezen waaren, was het dienstiger ze op nieuw aan te leggen, zo zulks vereischt wierd, dan door prikkelende middelen daagelyks opentehouden, nadien de plaatzelyke ontsteeking die daar door veroorzaakt word, en wel op de ribben, waar weinig spiervee-

zelen zyn, zulke heevige pynen by de inademing zomtyds veroorzaakt, dat men, indien 'er geene andere teekenen in acht genomen wierden, ligt denken zoude, 'er eene waare longontsteeking plaats had. By Lyders, die vreesachtig voor spaanschevliegpleisters zyn, of by kinderen, kan men, om zich na de omstandigheden wat te schikken, en hun te gemoed te komen, gebruik maaken van sterke *Epispastica*, die dikwyls vry wel, schoon zelden zoo spoedig als de eersten voldoen: zeer eenvoudig en spoedig kan men zoodanigen vervaardigen uit roggemeel en gestampt mostaart zaad van ieder evenveel en met goede wyn-azyn tot een deeg gemaakt, en op de pynelyke plaats aangelegd.

By het eindigen van het Jaar 1794 zullen wy nog byvoegen eenige aanmerkingen omtrent de *Epidemie* der Pokjes. De *Epidemie* begon in Augusт. 1793, en in 't begin van die maand heerschte die algemeen in 't naburig Dorp Ryswyk, en was enkel *sporadisch* in 's Hage, zoo dat 'er drie kleine kinderen aan stierven: In September vermeerderde die, en 'er stierven 8 kinderen: In October waren 'er tien gestorven, maar in November verspreide zich de ziekte en daar stierven 26 aan de pokjes; verder vermeerderde het getal der zieken, zoo, dat 'er in December 69 gestorven zyn; men kan dit breeder zien in het Bericht der ziekten van 'sGravenhage door PROFESSOR E. J. THOMASSEN A THUESSINK &c. medegedeelt in de Verhandelingen van de Natuur en Geneeskundige Correspondentie Societeit &c.

het eerſte Stuk. Men kan nu verder zien in het tegenswoordig 2de ſtuk dat de ziekte in January tot zyn hoogſte toppunt kwam, en 119 in die maand aan ſtierven: en February ni t veel minder was, zoo dat 'er 117 overleeden zyn: maar in Maart was een groote vermindering en daar ſtierven nog 63 aan die ziekte: In April was byna de helft, want daar waren 37 geſtorven: Mey had nog 33 dooden, maar in Juny was het verminderd tot 14: In de volgende maand July ſtierven 'er 8. In Auguſtus nog 3. Maar in September geen een: echter in October weder 1. In November geen, en in December nog 1.

Het Totaal getal in dit Jaar is dus geweest 396 dooden, vergelykt men dit getal met de in 't licht gegeven Sterflysten van 's Hage van den Jaare 1755 tot 1773 en dus 19 Jaaren, gedrukt by *H. C. Guttéling*, 1774, dan blykt dat het Jaar 1762 het zelfde getal aan dooden gehad heeft, echter met dit onderſcheid, dat 'er in geen eene Maand zoo veel geſtorven zyn als in December 1793 en January, February en Maart 1794. Maar in 1762 had January maar 6, de overige waaren meer overeenkomſtig in getal, want in de 11 volgende Maanden was July het hoogſte en had 50 dooden, en February het laagst en had 25 dooden, verders blykt uit diezelfde lysten dat de *Epidemie* in 1773 nog veel ſterker geweest is, als deze van 1794, want toen zyn 'er in dat Jaar geſtorven 529 menſchen; het is ook opmerkelyk dat in die 19 Jaaren maar 2 Jaaren zyn, als 1755 en 1761, dat aan de pokjes niemand geſtor-

ſtorven is. Het was te wenſchen dat die ſterfſlyſten in die orde vervolgt waren: mogelyk zouden wy dan kunnen ontdekken dat door de menigvuldige Inëntingen die in 's Hage gedaan zyn, het getal der kindeenr die aan de pokjes ſterven, vermindert was in de laatſte 19 Jaren.

Vermits by het eindigen van dit Jaar bekend is de tegenwoordige juiste bevolking van 's Hage met derzelver Diſtricten, dan weet men dat die in 's Hage bedraagt 38433 en met derzelver Diſtricten (die ook hunne dooden ter Secretarie aangeeven) 42365 menſchen. Wy moeten hier aanſtippen, dat in 't Werk der gemelde Sterflyſten pag. 20 de bevolking van 's Hage en derzelver Diſtricten bereekend is volgens de wyze van den Heer *Suszmilch Goddelyke orde* § 117, namentlyk het middengetal der overleedenen te vermenigvuldigen met 36 en dat der geboorenen met 27, maar als dan de twee producten ſaam te voegen en daarvan te neemen de helft voor het getal der inwoonderen, en volgens deze rekening over de 19 Jaaren is gebleeken, dat het getal der Inwooneren bedroeg 41472 en dus maar 893 minder als de tegenwoordige bevolking bedraagt.

Wy hebben in de maand January pag. 7 het getal der bevolking te laag geſteld op 36000, en dus is de evenreedigheid tot de geſtorvene en die de kinderziekte gehad hebben te groot. Echter is het getal der geſtorvenen in die maand en in de volgende zoo groot, dat zelden de *epidemie* zo een ſterke verwoesting maakt in zoo een korten tyd.

Wy zien ook in de *Epidemie* van 1794

bevestigd dat November, December, January en February verre de gevaarlykste zyn, gelyk in voorschreeven lysten pag. 37 ook aangetekend is; Insgelyks is zeer overeenkomstig zoo als wy in den loop van dit Jaar uit onze eigen practyk ook opgemaakt hebben, dat 1 van de 10 lyders gestorven is, zo als ook in voorsz. lysten pag. 38 § CXI bereekend word over de geheele 19 jaaren, dat een tiende door die ziekte verslonden wordt. Dit onderscheid heeft plaats, dat onze aanteekeningen zich bepaalen tot een Jaar van zwaare *Epidemie* en die in de aangehaalde lysten tot 19 Jaaren.

Wy zullen nu de balans eens opmaaken uit de bekende bevolking van 's Hage en derzelver Districten en het bekende aantal der overleedenen aan de kinderziekte in dit Jaar. Voor eerst weet men dat 396 gestorven zyn, gesteld dat een tiende overleden is, dan hebben in dit Jaar 3960 de kinderziekte gehad; dierhalven is het getal vermids de bevolking bedraagt 42365 (om byna ronde getallen te houden,) 10¾ gedeelte van de geheele bevolking in 's Hage die de Kinderziekte gehad heeft, en een 10de van dat gedeelte gestorven is.

Hier benevens moet men opmerken dat het ruim ⅔ onder de 5 Jaaren sterven aan deeze ziekte. Wat een verwoesting onder de kinderen als de Kinderziekte regeert! hoe noodzaakelyk dierhalven het voortzetten eener algemeene Inënting.

Co-

COROLLARIA.

1.

De *epidemia variolosa* begon op 't laast van de Zomer in 1793, vermeerde langzaam en is op zyn hoogste toppunt geweest in January en February; naderhand by ieder maand verminderd, zoo dat in September die ziekte geheel ophield.

2.

Uit alle de maandelyksche aantekeningen blykt dat geheel byzondere *miasmata venenosa* te gelyk kunnen regeeren en onderscheiden *epidemische* ziekten voortbrengen zomtyds in een en dezelfde persoon gelyk, als 'er voorbeelden in dit jaar geweest zyn, in pokken en mazelen.

3.

Het geheele jaar door was in 't algemeen zagt en vogtig, en de ziekten der jaargetyden waren vroeger in hun begin als gewoonlyk zoo dat op het laast der Wintermaanden reeds de Lente ziekten gezien wierden, ingelyks de Zomerziekten en Herfsziekten vroeger als gewoonlyk voorkwamen, en aldus wierd bevestigt het geen HIPPOCRATES Lib. III. Aphor. 19 aantekendt, *morbi autem omnes quidem in omnibus temporibus fiunt, nonnulli vero in quibusdam ipsorum magis & fiunt & exacerbantur* en STOLL *aphorismi de Cogn. & Curand. febribus* zegt

zeer

zeer wel § 40 *quosi tempora anni consuetum suum tenorem non observent alius quoque erit febrium habitus ad anni partes.*

4.

De zinkingaartige gesteldheid vereenigde zig met alle ziekten, als met die der jaargetyden, *epidemische* landziekten, en tusschenkomende ziekten, zoo dat veele verschynzelen daar aan alleen waren toeteschryven en in de geneeswyze een byzondere opmerkzaamheid vorderden; en wy die onder de algemeenste landziekten plaatsen kunnen.

5.

De menigvuldige Inëntingen dit in 't begin van 't jaar gedaan zyn, wanneer de *epidemia variolosa* het sterkste heerschte, hebben duidelyk aangetoondt door de menigvuldige pokjes die de Inëntelingen kregen, en de daar door meerder moeite en gevaar die by veelen plaats had, en by sommige ook napokken gekomen zyn; dat de Inënting het gevaarlykst is, als de natuurlyke pokken algemeen regeeren.

6.

Alle ziekten maar vooral *epidemische* ziekten zyn meerder of minder gevaarlyk na de complicatien die zy krygen met de ziekten der Jaargetyden.

7.

De Complicatie met het zinkingaartige is, nadeelig in pokken en vooral in 't voortbrengen der napokken, die na maaten derzelver Complicatie met het *catharrhale* het meest volgden.

8.

De geneesmiddelen van wylen Doctor *van de Bosch* als een ſpeciefiek middel opgegeeven tot beteugeling en verbeetering der kwaadaartigheid van gevaarlyke en ſlegt ſoort van pokjes, is door de gedaane proefneemingen in dit Jaar ons niet gebleeken, waarom wy nog blyven wenſchen dat 'er zodanig middel, beter als de Inenting mag ontdekt worden.

9.

In alle koortsen voorkomende uit een *ſaburra primarum viarum* en alwaar dierhalven de voornaamſte indicatie vordert, door ontlaſtende middelen de eerſte wegen te zuiveren, zoo is ons voorgekoomen, dat de *emetica* en *purgantia* in behoorlyke doſis dagelyks eens ingegeeven meer voldaan hebben als *emetico cathartica per epieraſin* ter voldoening aan de les van Hippocrates om de ziekten, *cito, bene & jucunde* te herſtellen.

LYST

L Y S T

DER

GESTORVENEN

IN 's GRAVENHAAGE,

in den Jaare 1794.

	Mans.	Vrouwen.
January	128	124
February	113	108
Maart	66	91
April	51	66
May	54	66
Juny	43	53
July	53	38
Augustus	52	46
September	41	43
October	47	26
November	54	61
December	66	72
	768	794

Te Zaamen 1562 Dooden,

WAARNEEMINGEN

OMTRENT DE

Lugtgesteldheid en Ziekten, te

ROTTERDAM;

voor den Jaare 1794

Medegedeeld door den Heer

O. C. EICKMA,

Med. Doctor.

January.

Van den eersten tot den dertienden January hebben wy de meeste koude gehad, de grootste koude op den verbeterden Thermometer van Six had plaats tusschen den 9 en 10 January, zynde 18, graden; na den 13 tot den 26 was het weder vogtig en dooyend, nevelachtig en hier en daar met regen verzeld, de hoogste Thermometer had in deze tyd plaats zynde den 19de. 44, graaden; van den 26 tot 31 incluis had men snagts vorst, ook sneeuw.

In January was de Hoogste Barometer den 20ste 's avonds 30d. 59. ——— en de laagste

28,55 den 25ste met zwaare storm. ---- De Hygrometer meestal zeer vogtig, welke by de mistige Luchtgesteldheid meest al 100 aantoonde, de grootste droogte by eene O. N Oste wind 60°.

Zommige Epidemische Ziekten van het voorige jaar vertoonden zig ook nog geduurende deze Maand schoon niet algemeen.

Het *Roodvonk* was meesten deels goedaartig, en liep in een korten tyd zonder toevallen van belang af.

De *Mazelen* waaren zeldzaam en niet vergezeld met verzwaarende omstandigheden.

De *Pokken* waaren meede van weinig aan belang. --- By eene Lyderes aan deze ziekte nam men waar, dat dezelve met een *diarrhoea* begon, terwyl de mond en keel zig even eens vertoonde als of het roodvonk te wagten was, ook nam de opperhuid een meer dan natuurlyke roode kleur aan, en men had geene de minste gedagten op pokjes; op den 4 en 5 dag zag men echter eenige weinige zeer goedaartige puistjes ten voorschyn komen, welke geregeld den loop der pokjes volgden, terwyl de voorige toevallen verdweenen.

Behalven deze ziekten leverde deze maand veele voorbeelden op van *Peripneumoniæ nothæ*, waar van zommige niet gemakkelyk te genezen, en voor lieden van een vergevorderden leeftyd zelfs doodelyk waren --- De aderlaatingen deeden hier weinig goeds en de *purgantia* waaren zigtbaar nadeelig; *decocta graminis* met de *Oxymel simpl.* en *sp. nitri dulcis* waren van de beste uitwerking. —— Men moest echter deze wel onderscheiden van *peri-*

ripneumonia vera, waarvan ook enkele voorbeelden zich opdeeden, en welke wel deegelyk zelfs herhaalde aderlaatingen, het aanleggen van fpaanfche vliegplysfters op de borst, en verdunnende verkoelende geneesmiddelen en Clyfteeren vereifchten.

February.

Leverde in den beginne veele drooge daagen, op het einde echter eenige windrige en regenachtige --- de grootfte graad van warmte was 52°. en de geringfte 28°. De Barometer ftond aan hoogfte den 27 gelyk 30, 37 deszelfs laagfte ftand 29, 41 --- De vogt meter als in de vorige maand.

Het getal der zieken van de voorige maand, werd geduurende deze nog veel verminderd vooral met opzigt tot de *peripneumoniæ*, welke tevens goedaartiger waren.

Pokken, *Mazelen* en *roodvonk* waren zeldzaam.

Dan thans begon zig een andere ziekte te vertoonen, welke van een kwaartaartigen aart fcheen te zyn, gelyk uit het volgend voorbeeld kan worden opgemaakt.

Een jonge Dochter, welke over fterke vermoeienis door de leden klaagde, werd adergelaaten en met *purgantia* behandeld, hier door verzwakte zy geweldig en begaf zig dien volgens onder de behandeling van eenen anderen arts, die dadelyk befpeurde, dat 'er eene ganfche *disfolutio Sanguinis*

 plaats

plaats had: het bloed liep haar den mond uit, de pis was bloedig en uit de lancetsteek ontlaste zig zomtyds nog eenig bloed. Voorts was het geheele lighaam met blaauwe *petechiæ* uitgeslaagen. Men diende de *Cortex Peruv. ruber* met de *Elixer vitrioli* toe, dan de lyderes stierf den 6 dag na de aderlating.

Maart.

Was over het algemeen zeer buiachtig, met regen, en hier en daar sterke wind, de hoogste Thermometer was 64 graden, en de laagste 's nagts 36. — de Barometer onderging in deeze maand geene zeer groote veranderingen en bleef meestal geduurende eenige achtereenvolgende dagen trapswyze ryzende of dalende; de hoogste stand van den zelven was 30, 53, de laagste 29, 61. — De Hygrometer stond eens op 97, dog de grootste droogte was 61.

Van de zoo eevengemelde ziekte nam men meer en meer voorbeelden waar, welke tevens aanduiden, dat dezelve besmettelyk was.

In één huisgezin trof deeze ziekte, acht Persoonen, een Vader en Moeder met zes kinderen successivelyk: de ziekte begon gemeenlyk met een groote vermoeidheid en pyn door de leeden, waar by zich dikwyls zwaare hoofd en lendenpyn voegde; de pols was in het begin der ziekte natuurlyk, maar verminderde langzamerhand, doch zonder snelheid; de oogen waren rood en even als ontstoken; de tong was meestal zuiver en buitengewoon rood, glad en glanzig

zig van oppervlakte, ook was dezelve zeer gevoelig, gelyk ook de keel, en zelfs by zommige de geheele ſlokdarm en maag, zoo dat de doorzwelging pynlyk was, en de lyders niets zonder groote pyn en aanhoudende braakingen in de maag verdraagen konden: onder dit alles bleef de eetlust echter nog lang in ſtand, en verminderde alleen naar maate de krachten afnamen; eenige waren zeer onruſtig en zelfs volſtrekt ſlaapeloos; andere weder leiden in geduurige ſlaapzucht als verzonken; meest alle hadden ſtuipachtige beweegingen, en zelfs waren deze by zommigen vry hevig: — By vyf van de acht in dit huisgezin ontſtoud 'er op den 7de den 9de of den 14de dag der ziekte een ontlaſſing van vry dun, doch nog niet geheel gedisſolveerd bloed, by de vrouw uit de lyfmoeder en by den man, twee zoons en eene dochter uit den neus; deze ontlaſting was al vry overvloedig en werd gevolgd van vermindering der hoofd en lendenpynen, doch de pols zonk datelyk al verder weg, zoo dat het moeijelyk werd die meer te bemerken, de oogen werden doffer, en het rood veranderde in een donkerbruine vuile kleur, de tong werd drooger en beevende, ook werd zy benevens de lippen en tanden met een barre zwarte korst als bedekt; de Lyders geraakten aan 't ylen, en dat wel byna onophoudelyk, en ſcheenen in het uiterst gevaar; dit duurde dus 5, 6 ja somtyds 8 dagen, als dan keerden de krachten allengs weder, de tong begon min of meer vogtig te worden, de oogen helderden een weinig op; de urin, die tot dus verre ſteeds met een

vuile geroerde wolk van boven tot onder bezet was, werd helderder, en de wolk begon te zinken; de ylhoofdigheid verminderde, de eetlust, die by zommigen niet eens geheel verdweenen was geweest, wakkerde weder aan, en 'er kwaamen zig zigtbaare teekenen van herstelling vertoonen; de vermoeidheid en pyn in de ledemaaten, die by het meerendeel zoo hevig was, dat zy het nacht en dag uitschreeuwden, duurden nog het langst en verdweenen niet dan traaglyk: by een meisje van zes jaaren ontstond in het laatste der ziekte een absces onder het linker oor en een dergelyk op het voorhoofd, en by een andere een zwaare *diarrhœa* met heevige buikpynen, die omtrent 3 à 4 dagen duurden, meest tegen den avond, en na geene gewoone hulpmiddelen luisterden; deeze twee hadden geene bloedvloeijingen gehad.

Zonderling is het, dat deeze Lyders zelfs in het hevigste hunner ziekte meestal den eetlust niet geheel verlooren; althans geen afkeer 'er van hadden, in zoo verre zelfs, dat de vader des huisgezins byna in het eerste, toen de tong droog en hard, de lippen en tanden met zwarte korsten bezet, de oogen dof en met bruinroode randen om de bol omringd waren, en de pols zich byna niet meer liet onderscheiden, tusschen beide, by zyn verstand zynde, niet zonder smaak bier en brood at: —— Ook heeft men opgemerkt, dat deeze Lyders byna alle, niet alleen in dit huisgezin, maar ook elders een ongemeenen trek tot bier hadden, welken trek zy ongestraft, ja zelfs met voordeel involgden.

Het

Het verdient ook opmerking, dat van alle acht deeze zieken in dat huisgezin 'er geen één gegestorven is, schoon zy geringe lieden waren, weinig oppassing en ververssching hadden, en in een Kelderzig moeften ophouden, waar in geen lucht dan door den ingaan kon gemaakt worden, en in welken aardappelen en verscheidene groentens te rotten laagen, hebbende 'er tot 6 toe gelyk ziek geleegen, terwyl de overige, die de zieke bystonden, of naauwelyks aan de beeter hand waren, of reeds zelve ziek begonden te worden: integendeel zyn 'er van de geenen, die deeze menschen hebben opgepast, verscheiden ziek geworden en onder schynbaar gunstigere omstandigheden gestorven; onder anderen had een fris en gezond jongman van 18 jaaren één à twee nachten by deeze zieken gewaakt, waarop hy omtrent 14 dagen daarna meede ziek werd en wel datelyk veel heviger dan de anderen; zyn krachten verminderden oogenbliklyk zeer sterk, zyn pols was veel radder, hy sloeg aanstonds aan het ylen, alle de *functiones* geraakten in wanorder, zyn tong was reeds den vierden dag zeer droog en hard, zoo dat hy dien niet konde uitsteeken; zyn waaterloozing was geheel gestremd, waar van echter het involgen van zyne eensklaps ontstaane begeerte naar bier, waar van hy in korten tyd al een vry ruime hoeveelheid verzwolg, hem verlichting toebragt en zelfs geheel onthief: de ziekte echter verminderde niet, geene middelen, van wat aart ook, en in welken maate toegediend, bragten de allergeringste verandering daarin te wege, de Lyder stierf omstreeks den

18de dag: kort voor zyn dood begon zyn Moeder te klaagen, de eerste toevallen waaren matheid en pyn der leedenmaaten en Lendenen, haare krachten namen spoedig af, terwyl inmiddels de Vader ook begon ziek te worden, die zonder veel te klagen dadelyk in eene byna aanhoudende slaapzucht storte, beide stierven voor den 14de dag der ziekte; ik had by deeze allerlei rottingweerende en versterkende middelen gebezigd, en de lucht van het Vertrek gestadig door het openzetten van deuren en vensters en het afspoelen van den vloer met fris water laaten zuiveren; de overige nabestaande, die niet in het zelfde huis woonden, maar alleen daar kwaamen om de zieken op te pasfen, liet ik telkens de handen en het aangesigt met fris water wasfen en den mond met azyn spoelen, terwyl ik hun tusfchen beiden het gebruik van een glas wyn en zelfs jenever toestond, geen van deeze zyn besmet geworden: ook verdient het opmerking, dat de eenigste van de oppasfers, die in het voorig gemelde huisgezin een tyd lang gewaakt heeft en niet besmet geworden is, een persoon was, die zig dikwyls in 't gebruik van sterken drank te buitengiug.

Van de geneesmiddelen in deeze gevallen gebruikt zal ik niet veel zeggen, ik heb 'er geene gevonden, die wezenlyk goed deeden het geene op de eene plaats voordeelig scheen, was op een andere plaats nadeelig; doch inzonderheid zyn my de *cortex*, *campher* en alle *corroborantia* en *antiseptica calida* schadelyk voorgekomen, uitgenomen, wanneer de zieken aan het herstellen waren, doch dan konden zy het

het ook zonder doen; in het begin der ziekte deeden de *pediluvia* nog eenig nut, misschien waaren de *balnea tepida* in dit geval in 't begin der ziekte toegediend van nut geweest; ik vermoede nog steeds een *causa exanthematosa*, en het gene ik in vervolg van tyd dit jaar heb waargenomen heeft my ook hier in bevestigd: de aderlaatingen; door andere in het werk gesteld, zyn doorgaans van de dood gevolgd geweest.

April en Mey.

Deeze maand en het grootste gedeelte van de maand Mey door eene heevige ziekte aangetast geweest zynde hebbe ik geene waarneemingen kunnen doen; In het algemeen weet men echter dat de laatste helft van de maand April ons een by uitstek schoon en warm voorjaar heeft opgelevert zo dat dit aanmerking verdient, de hoogste Termometer moet in deze maand 76 graaden alhier gestaan hebben, ook waren op deze tyd al de gewassen reeds zoo verre als andertyds in de maand Mey.

Behalven dat de zoo evengemelde ziekten nog hier en daar, schoon gansch niet algemeen, bleeven voortgaan zig te vertoonen, nam men in deze maand ook eenvoudige *febres catarrhales* en *diarrhoeæ* waar, die niets aanmerkelyks opleverden.

Variolæ deeden zig ook nog op enkele plaatsen zien, en waaren by den eenen goed en by den anderen vry kwaadaartig: *confluentes* in den uitersten graad hebben wy by een

jongeling van 16 jaaren van een gezond en sterk gestel onder de *cura antiphlogistica* zeer wel zien afloopen, de kwyling was sterk, maar de *febris secundaria*, naar gelang van het geweld der ziekte zeer maatig.

Voorts zagen wy ook nog nu en dan het *roodvonk* in zyn gewoone gedaante, en enkele *mazelen*.

In de maand Mey nam men de onder Maart gemelde ziekten waar, die, inden beginnen zig eenigzins als *morbi catarrhales* vertoonende spoedig een geheel andere en kwaadaartige gedaante aannamen, een dienstmaagd, na in den beginne met *aperientia leniter laxantia* behandeld te zyn, verviel den 4e dag in een sterke *diarrhoea*, gepaard met verval van kragten en ligte raaskalling; men deed haar spaansche vliegplysters aanleggen, en daar 'er zig op de tong een droog sprouwagtig uitslag vertoonde, gaf men een mixtuur met *borax* en *laud. liq. sydenhami*, en liet clysmata toedienen uit een *Infusio florum chamom.* met honig, den tweeden dag na deze geneeswyze volgde een sterk zweet met vermindering der toevallen, terwyl de tong eenigzins vogtig werd en de Ylhoofdigheid week: men gaf haar verders afkookzels van den koortsbast waar in rhabarber getrokken was met *borax*, en by deeze middelen ging alles redelyk wel, tot dat 'er omtrent den 12 dag der ziekte over den linkerarm en een gedeelte van de linkerzyde des lighaams een rood, eenigzins geerstvormig uitslag zig vertoonde, waar op de geheele herstelling spoedig volgde. --- Een Schippers

knegt

knecht van een ſterk geſtel klaagde in het begin over pyn op de borstſpieren, na het toedienen van een openend afkookſel vond hy zig 's anderen da gs beter, dan den derden dag, de pyn wederom erger zynde, liet men, geen kwaad vermoedende, een aderlating doen, doch met een ſlecht gevolg, ſtaande het aangezigt den volgenden dag vervallen, de pols was ingezonken, de tong droog en 'er volgde raaskalling met een aanhoudende uitwerping van ſpeekſel, men diende *campher* met *ſp. nitri dulcis* toe, liet *clyſmata* zetten en ſpaanſche vliegplyſters aanleggen doch zonder vrucht; de kragten verder vervallende gaf men een ſterke *decoct. cort. Per. rub.* met de *laud. liq. Sydenh.* doch alles te vergeefs, dewyl de lyder op den 6 of 7 dag der ziekte den geest gaf.

Behalven deeze ziekten nam men hier en daar enkele *choleræ* en *febres tertianæ* waar.

In het zelfde huis, daar men de *variolæ confluentes* in April zoo hevig had gezien in een jongeling van 16 jaaren, terwyl de ziekte wel afliep en de *febris ſecundaria* van geen belang was, werd een jongetje van 4 jaaren door de zelfde ziekte aangetast, doch dezelve was zoo goedaartig, dat men niet nodig oordeelde iets van belang daar aan te doen, doch op deeze goedaartige ziekte volgde een hevige *febris ſecundaria*, en, offchoon men zorgde, dat 'er door clyſmata maatig open lyf gehouden wierd, verviel de lyder in een *diarrhæa* van een ſtinkende en bloedige ſtoffe, die echter gelukkig door de *anima rhei* geſtuit werd, terwyl *corroborantia* de geneezing voltooiden.

Juny.

Juny.

Leverde ons veele schoone en droge dagen, zo dat deze maand in het algemeen voor droog moet gehouden worden, de hoogste Thermometer was den 30. 80°. de laagste 45°—

De Hoogste Barometer 30, 43 - en de laagste 29, 67 in het algemeen stond de Barometer geduurende deze maand vry hoog — de grootste vogt van den Hygrometer was 79° en de grootste grootste droogte 41.

De voorige ziekten bleven in 't algemeen voortgaan zig te laaten zien.

Het *roodvonk* was dikwyler kwaadaartig; 'er vertoonde zig veelerlye uitslag, dat dan eens naar roodvonk, dan eens naar mazelen, dan weder na gierst uitslag, naar *petechiæ*, naar *variolæ spuriæ* enz. geleek, en in het eene geval zeer goedaartig was, terwyl het in het andere geval met min of meer kwaadaartige toevallen gepaart ging, en schoon men dit geduurende deeze maand wel het allermeeste waarnam, zoo had dit echter het geheele jaar door en zelfs reeds in 't voorige jaar plaats.

July.

Deeze maand was ingelyks droog en vry warm, de hoogste Thermometer den 13de-48° de laagste in de nagt 56 — de Barometer onder

derging gelyk meestendeels des Zomers plaats heeft, weinig verandering, zynde meest al 2 a drie lynen boven of onder de 30 duymen. — De grootste droogte van den Hygrometer was eens 34°: de grootste vogt meest al 80 of 79 - uitgenomen by een vogtigen mist eens 90. — Op deze plaats merke ik aan dat myn vogt meeter welke in de stad en van den grond verheven hangd, vooral 's nagts zulk een groote vogtigheid niet kan aantonen, als zulk een welke op 't land, en niet zeer hoog van den grond hangd; genomene proeven immers tonen aan, dat by 't vallen des daauws, die werktuygen welke het minste van de oppervlakte der aarde af zyn, de grootste vogt aantonen.

Behalven de bovengenoemde ziekten, waaronder ook de ziekten, in de maand Maart vermeld, die thans nog meer en meer van een rottigen aart scheenen te worden, ontmoettede men meer en meer *diarrhææ*, waarvan sommige met heevige *tormina* gepaard en bloedig waren en echter vry gemakkelyk genazen.

Augustus.

De luchtgesteldheid was in deze maand veel vogtiger, als mede was de gevallen regen meerder dan het uitgewaasemd water, de grootste warmte was 76 en de grootste koude 's nagts 51 De hoogste Barometer 30, 28 de laagste 29, 61 De gemiddelde vogtigheid der lucht was deze maand by de 8 graden meerder als de vorige, de

de hoogste graad van vogt 89; de grootste droogte 40½ graden.

September.

Heeft insgelyks veel regen gehad, de grootste warmte was 75° en de laagste graad van den Thermometer 48 —— de Barometer stond meest al onder de 30 duimen, deszelfs grootste hoogte beliep 30, 11 en de geringste 29, 38 -- de Hygrometer over het algemeen weder vogtiger, de grootste droogte 46° en de grootste vogt 89.

Deeze maanden leeverden geene byzonderheden van belang op, de meeste ziekten der voorige maanden bleeven aanhouden. *Najaars koortsen*, hebben wy niet waargenomen.

October.

In deze maand was de hoogste Thermometer 64° de laagste 38 —— de Hoogste Barometer 30, 32 —— de laagste 29, 13 met storm en regen buyen, welke laaste in deze maand sterk waren, waar door ook het gevallen water meer dan 4 maal dat van 't uitgewasemde overtrof, ook was de gemiddelde vogtigheid der lucht wel om 9° groter als in de vorige maand; de Hygrometer was meestal omtrent en boven de 80 graden ja zelf somtyds 96, en de grootste droogte was 54°.

By

By het *Roodvonk* nam men *gierst uitslag* waar; ook enkele *keelziekten* zonder uitslag, waarvan zommige kwaadaartig waren, en in den aart van het roodvonk deelden.

De *Pokken* werden weder algemeener.

November.

De grootste warmte 63° — de grootste koude 26 graden tusschen den 19 en 20 — de hoogste Barometer 30, 21 de laagste 29, 29 de algemeene graad van droogte byna het zelfde als in de voorgaande maand, de grootste graad van vogt 100, de grootste droogte 59.

December.

Deze maand leverde ons in het begin eenige heldere dagen, hier na eenige duistere met weinig regen, en eindelyk mist gevolg door vorst, welke laaste ik in dezen winter altoos op mist heb zien volgen; de vorst zelve was in den begin met mist gepaard, vervolgens hadden wy helder weder tot by na aan 't einde der maand wanneer een betrokken lucht en naderhand met een ryzenden Barometer mistige lucht het jaar eindigde — de laatste Thermometer was by my 8½ graad 's nagts, de hoogste 49. —

De Hoogste Barometer 30, 46 de laagste 29, 50.

De grootste vogt der lucht by mistig weder 98 — en de grootste graad van droogte 58° den 20ste by heldere lucht.

De

Devoorige ziekten bleeven in deeze Maanden al aanhoudend voortgaan.

Men nam hier enkele rotkoortsen waar, die door besmetting in 't hospitaal der Soldaaten op Fyen-Oort waren overgebragt, en waa van 'er één in den dood eindigde.

In zeeker huisgezin was de besmetting overgebragt door den Vader, die schipper zynde geprest was geweest om zieken uyt de Engelsche Armee naar Doesburg te tansporteeren, 't huis komende was hy eensklaps van een geweldige koorts overvallen, niet tegenstaande hy dienzelfden dag nog smaakelyk schoon niet overtollig gegeeten had, een Chirurgyn had hem met *catarthica* behandeld, en hier door was hy spoedig op het uiterste gebragt; zyn broeder, een jongeling van 17 jaaren werd ook ziek, doch op deezen had men zoo naauw geen acht geslagen, zoo dat hy de behandeling des Heelmeesters grootendeels was mis gelopen; dan daar het gevaar by den Schipper begon te ryzen, besloot men een Arts by hem te haalen; ik vond dien man in een slechten toestand, gestadig ylhoofdig of slaaperig, een drooge tong met weinig beslag, vuilroode traanende oogen; een byna onmerkbaaren pols, raauwe en met vuile vezelen als gemengde pis: ik beproefde den koortsbast in een sterk afkookzel met den *Elix. vitriol Myns.*? dan dit scheen meer na-dan voordeel toetebrengen, want de tong werd hoe langer hoe drooger, en de keel als gesloten, zoo dat 'er byna niets meer door kon, de ylhoofdigheid gepaard met slaapzucht vermeerderde van dag tot dag; telkens ontsliep hem een vuile stinkende zwarte

drek-

drekſtof zonder zyn weeten, en hy ſcheen alle vermogens geheel te verliezen. In deezen allergevaarlykſten toeſtand van zaaken nam ik myn toevlugt tot de ſpaanſche vliegen, waarvan ik twee vry groote pleiſters aan de kuiten, en een aan den hals liet aanleggen; de ſlaperigheid ſcheen hier door een weinig te verminderen, en de krachten voor een korten tyd opgebeurd te worden, maar wel dra was alles in de vorige omſtandigheden en nog erger, niet tegenſtaande ik benevens de *Cortex* en ſpaanſchevliegen noch wyn en Campher in een vry aanmerkelyke dosis liet gebruiken: nu nam ik myn toevlugt tot de zoogenaamde *vaſte of Kool-zuure lucht*, welke ik op de volgende wyze toediende; ik liet voor inwendig gebruik gereed maaken twee *mixtuuren*, waarvan No. 1 beſtondt uit drie drachmen hartshoorngeest, één drachme *borax*, één once ſyroop van witte ſlaap bolen en 4 oncen gekookt water.

No. 2 Beſtond uit één once honigazyn twee drachmen zoeten ſalpetergeeſt, een drachme gecampherden wyngeest, en 4 oncen wynazyn: van deze mengſels liet ik telkens om het uur een lepel geeven eerst van No. 1, en dan onmiddelyk daarop één van No. 2. behalven dit liet ik 2 maal daags een clysma zetten uit twee mengſels, waarvan het eene beſtondt uit honig, geest van hartſhoorn en water, en het andere uit honig, azyn en gecampherde wyngeest, welke twee mengſels ik in de clyſteerſpuit langzaam liet by één gieten onmiddelyk voordat het lavement gezet w d, zoo dat de vermenging dier twee vog-

ten en dus de ontwikkeling der lucht voornamelyk eerst in de ingewanden geschiede: - de toediening van deze middelen was van een uitmuntende werking, de eerstvolgende nacht was de lyder veel bedaarder, de pols wakkerde aan, de huid die tot dus verre bar en dor was geweest, werd reeds min of meer vogtig, de slikking was veel ruimer, den volgenden nacht was de lyder meestentyds present, hy had een poos rustig geslapen en een weinig uitgewaassemd, en nu vertoonde 'er zig een uitslag van roode vlekken gelyk aan vlooibeten zonder steek in 't midden, deze uitslag bleef den ganschen dag en werd door een overvloedig zweet den volgende nacht vervangen en verdween: de pols was nu ruim, 'er volgden natuurlyke en niet stinkende afgangen op de clysteeren, de tong werd vogtig, 'er begon trek tot eeten te komen en de lyder herstelde, de netelige omstandigheden, waar in hy zich bevonden had in acht genomen zynde, al zeer spoedig -- Intusschen herstelde de Broeder veel spoediger enkel door het gebruik van *diaphoretica diluentia* met *sp. mindereri* en daar op een weinig *cortex* met de voorige middelen. —— Niet lang daar na werd de Vrouw en Zuster vervolgens ook de Dochter en ten laatste nog een Zoontje en Dochtertje van minder jaaren ziek en werden onder het gebruik der genoemde middelen spoedig genezen.

Ten besluite van deze waarnemingen kan ik niet nalaaten nog aantemerken, dat ook nu, gelyk zulks meermaalen gebeurt is, de verschillende uitslagziekten van pokken, roodvonk

en

en mazelen te gelyker tyd geheerscht hebben, even als of dezelve eenigzins met elkander in verband stonden: --- Ook heeft onzen aandacht tot zich getrokken de invloed, welke deze heerschende uitslagziekten hadden op veele anderen voorkomende ziekten, voornamelyk op die, welke haaren oirsprong uit een belemmerde uitwaasseming hadden; zoo dat byna alle deze ziekten met uitslag gepaart gingen en een slechten uitgang hadden, wanneer dezelvê met aderlatingen en purgeermiddelen, behandeld werden, terwyl aan de andere kant verhittende versterkende middelen, zelfs wanneer 'er teekenen van rotting zich vertoonden, nadeelig waren; terwyl de geneezing dan het beste gelukte, wanneer 'er door het gebruik van zagte ontspannende en verdunnende uitwaasseming bevorderende middelen uitslag te voorschyn kwam.

Nog moet ik met opzicht tot de zich dikwils vertoond hebbende Keelziekten, aanmerken dat dezelve, schoon van geen uitslag vergezeld, meest al in den aart van het roodvonk scheenen te deelen, blykens de daar by zich vertoonende peukelige tong en keel, gepaard met opzetting der kwylklieren: ook was het beste hulpmiddel, dat byna nimmer miste in beide gevallen (of naamlyk de keelziekte met roodvonkig uitslag gepaard ging of niet) een plyster van den *ladanum*, om de geheele keel geslagen.

BERICHT VAN DE ZIEKTEN TE HOLWERT, *in den Jaare* 1794.

DOOR

W. G. ALSTORPHIUS,

Commis Collecteur op de Convoyen en Liecenten; Corresp. Lid van de Nat.- en Geneesk. Corresp. Societeit; mitsg. Gepermitteerd Heel- en Vroedmeester enz. der Grieteny Westdongeradeel, in Friesland te Holwert.

De ziekten deezes jaars waaren als volgt:

In *January*, wierdt men nauwlyks één eenige zieke ontwaar.

Van *January* tot *Juny* vertoonden zich verscheide Rheumatique-ziektens, onder de gedaante van koortsen, keel ontsteeking, Zydeweê, kolvk pyn,

pyn, enz. de galachtige ongesteldheid, die 'er teevens meede gepaart ging, was des te duidelyker, naardien des Lyders pols minder hard was, de tong galachtig beslagen, gepaart met eenen kwaaden smaak, geringe walging, benauwdheid voor het hart, traagen stoelgang.

De meer of minderen hardheid der pols en temperament der Lyders reegelden (niet alleen) de hoeveelheid van het afgetapte bloed, maar insgelyk deszelfs meedere herhaaling, in opgemelde ziekten.

Verders wierden de *Febris* en *Pleuritis rheumatico Biliosa*, op gelyke wyze behandeld, als door my, in het bericht, over diergelyke ziektens, van den Jaare 1791. is meede gedeeld; en geplaatst in de verhandeling en omtrend de weêrgesteldheid en ziekten der Vereenigde Nederlanden, uitgegeeven door de Natuur en Geneesk. Corresp. Societeit, in 's Hage, I deel Bladz. 282-286.

Behalven zagte Braak-en verkoelende openende laxeermiddelen, (na vooratgaande *venæ sectio*) deeden de Cataplasmata uit Zuurdeeg met mostert aangezet om de keel geappliceert; als mede *Gargarismata resolventia*, in opgemelde keel ontsteeking, veel dienst.

In de kolykpyn, waaren vogtige warme stoovingen, op den buik geplaatst nuttig om de werking der toegediende Buik openende middelen te bevorderen; naardien de krampachtige sluiting van 't darm-canaal, hier door wierdt weggenomen, en de pyn aanmerklyk verzagtte.

Verscheiden Lyders, van onderscheidene jaaren wierden in April en May, door een kwaataartig uitslag aangetast; aderlatingen, gepaart met

verkoelende buik openende middelen, deeden geen de minste vrucht. Poeyers uit de *Merc. dulcis*, *sulph. aur. antim.* met eenige greinen *rheum.* gepaart met een *Decoct. Rad Bardan*, *Liquiritiæ*, *herb. Agrimon*, & *flor. samb.* scheenen de scherpte, die in 't *serum* plaats hadde, dermaaten te verbeeteren, dat de jeukte langzaam afnam; zoo dat met op 't laast, niets dan een smeering *ex ung. Nutrit.* & *Flavsdul.* om de korsten of rooven te doen scheiden, noodig hadt, ter volkomen herstelling der Lyders. —— Dat opgemeld uitslag zig spoedig weeder vertoonde, als voornoemd *unguent* te vroegtydig gebruikt wierdt, naa alvoorens de *Acrimonia Seri* vernietigd te hebben, is iets, 't welk ik niet voor by kan te doen opmerken.

In de maanden *Juny* en *July*, is een enkele ziekte, van onderscheidene aart, wiens aanteekening nauwlyks waardig, waargenoomen.

De gewoone galkoortsen, (zomwylen met kolyk - pynen vergezeld) deeden zig in *Augustus* en *September* hier en elders op: deszelfs geneezing, volgens de reegelen der Geneeskunde, naar vereisch der byzondere onderwerpen toe gepast, wierd de ziekte spoedig hersteld. Een braakmiddel, nogthans, in den beginne gegeeven, doet meer af, dan 3 daagen purgeeren. De maag word daar door (niet alleen) van den ballast ontlast; maar de werking, van de daar op volgende toegediende ontbindende zuurachtige - laxeermiddelen, word door de schuddende - losmaakende beweeging der buiks ingewanden, aanmerkelyk bevorderd. —— Ook koomt wel eens een *venæ sectio* te pas, wanneer

in

in ſterke geſtellen de hoofd en lendenpynen zwaar zyn: in zwakke geſtellen, is op gemelde konſtbewerking, als de ontlaſting, door krampachtige ſluiting, belet word, ſomtyds van nut; waar in ook de *ſpir. nitr. dulcis* en *Mindereri*, met voordeel gegeeven worden.

Het volgende geval, den opmerking alzints overwaardig, kan ik niet voorby, hier nevens te laaten volgen.

Den 25 van laatstgemelde maand, wierd ik door een Vryſter geraadpleegt: haar tong was met een galachtige korst overtoogen; gepaart met eene kwaade ſmaak, walging, benauwdheid voor het hart en traagen ſtoelgang; verzeld van eene kleinen rasſe pols.

In deeze omſtandigheid diende ik haar een braakmiddel toe; waar door zy eene groote meenigte galachtig ſlym ontlaſte. Hier op vertoonde zy my haar linker opperarm, die ik heevig ontſtooken en in deszelfs midden met eene gangreneuſe korst, ter groote van een dubbeltje, bezet vondt. —— Verwonderd over dergelyk verſchynzel; vroeg ik naar de oorzaak. Zy verklaarde my oprechtelyk deeze te zullen zeggen, onder belofte van dit alles, omtrent haar Broer geheim te doen houden. Voor eenige daagen (dus luid het verhaal) bevond zy zig by haar Moei, die een eenige Dochter hadde, deeze was zy voorneemens, (uit hoofde ter dier plaats grasſeerende kinder pokjes) te doen inënten. Een Heelmeeſter hadt haar, ten dien einde ſtof bezorgt, De Moej verzogt met deszelfs Dochter haar te doen inënten, deeze konſtbewerking, werd door haar beiden (door middel

 van

van een wond met een speld gemaakt) verrigt Ten zelfden daage reysde zy weederom naar huis; en gevoelde reeds den volgende dag pyn ter plaatse der inënting, den vierden dag, vertoonde de *eruptie* zich in het aangezicht, 3 of 4 daagen laater was 'er kermis op het boeren Dorp. Haar Broer verzogte haar daar meede neevens hem naa toe te ryden, vrees voor ontdekking van opgemelde inënting, deedt haar besluiten niet tegenstaande de pokjes (die zy onder den naam van uitslag verheelde) reeds in het aangezicht zich vertoonden, zyn verzoek in te willigen. Het weêr was toen ten dagen koud en vochtig By haar te huis komst, wierde zy door huivering, hitte en koorts aangetast. Den volgende dag waaren de pokjes verdweenen; en werd reeds de kenmerken eener galachtige ongesteldheid door my bevoorens gemeld gewaar.

Dit alles zette my in de verdere behandeling aanmerklyk igt by. De Gangreneuse korst aan de ontstoken opperarm was de plaats der voorige inënting. Ik appliceerde een verkoelende - weekmaakende - pap uit haverengort in karnemelk gekookt; en diende haar öpenende - verkoelende - buik ontlastende middelen toe. Door 't gebruik deezes, nam de galächtige ongesteldheid van dag tot dag af; de ontsteeking der Oppe arm verminderde en de Gangreneuse Korst scheide gelukkig: echter ontlaste de Zweer nog eenen langen tyd een aanmerklyke hoeveelheid scherpe Etter, waar door deszelfs omtrek excorïëerde. Zoo dat de Lyderesse (zonderdat 'er weederom een

Erup-

Eruptie of één eenig pokje verscheen) eindelyk volkomen herstelde. ——

Den 14 October, verzögte opgemelde Lyderesse my, haar Broer eens te bezoeken: hy klaagde over vermoeidheid in de leeden, hoofd- en lendenpynen; benauwheid voor het hart en walging; de tong was een weinig geelächtig beslagen en de pols vol en hard. Ik deedt den lyder een *Venæ Sectio*; het bloed vertoonde eene inflammatoire ongesteldheid. Verkoelende, öpenende, en buikontlasten'e middelen wierden hem toegediend. Den 3den dag vertoonde de *Eruptie* zig in het eerst op den rug, tusschen de schouderbladen, vervolgens in 't aangezigt, armen, handen, deyen, beenen en voeten De pokjes waren van een goedäartige afgesonderde soort: alles ging voorspoedig en hy wierd gelukkig hersteld. ——

Nauwlyks was opgemelde lyder hersteld, of een dienstjonge, ten zynen huize, werd ongesteld, en nadien zyn dienst byna geëindigd was, werd hy zyne Ouders toegezonden Hy kreeg de Pokjes, dezelve waren van eene goedaartig en afgezonderde soort: besmette 3 zyner Susters en herstelden alle zonder eenige Geneeskundige hulp. ——

Offchoon in *October* nog een enkele Galkoorts geobserveert wierd: staaken in *November* en *December* de Rheumatique het hoofd weder op: en niet tegenstaande dezelve nog met 't Galächtige vermengt was namen de meeste derzelven, na maate 't Wintersaizoen naderde, een inflammatoire natuur aan.

Aderlatingen, *resolventia*, *laxantia*, gevolgt van zagte *diäphoretica* (na vereischt der omstandigheden) waren de voornaamste *remedien*, ter herstelling van opgemelde ziekten.

Twee Vrysters pleegden my raad, wegens een Scrofuleus uitslag, die de eene de vouw des Elleboogs, en de andere de hand ontsierde: verscheiden hulpmiddelen door een ander Heelmeester aangewend waren vruchteloos. Poeyers uit de *merc. dulcis*, *sulph. aur. ant.* met eenige greinen *rheum*, volbragten de herstelling met behulp van 't *ung. nutrit.* en *Flavedulum*.

Insgelyks heerschten verscheiden Verkoudheden, die by sterke gestellen, door een *Venæ Sectio* en het drinken van een aftrekzel van verzagtende borstkruiden met *nitrum*; en by zwakkere door Flier-thee, eindigden.

Ook heb ik, in de *Rheumatismus Chronicus* my van pillen uit de *sapo. venet. Gum. guajac.*, met de *sulph. aur. ant.*, met vrucht bedient.

Behalven opgemelde Ziektens, wierden nog door my geöbserveert, de volgende:

Twee Lyders pleegden my raadt, weegens een heevige Jeukte; welke hen by eene vermeerderde warmte des Ligchaams, door de beweeging of het bed veröorzaakt, dermaten kwelde, dat ze dikwerf by nagt 't bed, ter stilling dier jeukte, moesten verlaate. Daar de scherpte der vogten, door my, als deszelfs oorzaak beschouwd wierdt: diende ik hen eenige poeijers *ex Merc. dulci*, *sulph. aur. Antimon. Camphora*, met eenige greinen *Rheum*, toe. Door welks langduurig gebruik ze eindelyk herstelden.

Eene

Eene jeugdige vrouw, van een aandoenlyk en zwak zenuwgeſtel, wandelde op zeekeren kouden dag, met eene haarer Medgezellinnen naa de Zee-dyk, om de wonderbaare vorming der ysſchortſen, van de vorst, door 't zeewater, in de Wadden, te zien. Naauwlyks was ze t'huiswaards gekeerd, of ze werdt door ſtuipen der bovenſte leedematen aangetast; verzeld van flaauwtens met eenen kleinen naauwlyks merkbaaren pols. Op het toedienen van eenigen *Antihyſterique* droppelen, bedaarden wel dra opgemelde toevallen; maar verſcheenen ſpoedig weeder. Een aderlating van ſes oncen, deedt den pols voller en ſterker worden. Het afgetapte bloed was dik en vertoonde op de zelfs oppervlakte eene rheumatique korst. Door het gebruik van een mengzel *ex Rob. ſamb.*, een weinig *Nitrum*, met de *ſpir. Mindereri*, en *aq. Cocta*, wierd de uitwaazeming herſteldt en de lyderesſe genas. --

Eene vrouw, byna 50 jaaren oud: wierd dikwerf door eene hartklopping gefoltert; was daar by onrustig; verzeld met eenen rasſen tusſchenpoſenden pols. Daar de lyderesſe aan eene Catarrhale koorts gelaboreert hadde, ſchreef ik opgemeld toeval, aan een zwak en aandoenlyk ſpier en ſenuw-vezel, toe. Na haar eenigen *Antihyſterique* droppelen toegedient te hebben. liet ik haar, om de 2 uuren, een brok, ter groote van eene muſchaat noot, van ondergeſchreeven *Electuarium* gebruiken: R. *cort. peruvian. opt. S. P. Unc* I *rad. valerian. ſylveſtr. Unc* ½ *Limat Martis Dr.* 2 *ſyr. Cort. aurant. q. ſ. ut F. Elect.*

Door

Door welks gebruik, opgemeld toeval verminderde en de Lyderesse eindelyk herstelde.

Een Vryster, verzogt myn hulp, wegens eene pynlyke aandoening, verzeld van eene zonderlyke beweeging (gelyk zy zich uitdrukte) in den Buik, welke van daar, na de keel opklom en eene krampagtige toesluiting van de *Larynx* veroorzaakte. Opgemelde toevallen in den buik, wierden door my aan winden (door veerkragteloosheid van 't Darm-canaal) toegeschreeven. Veelal eigen by *hysterique* vrouwen. Ter versterking van dezelve, diende ik haar, een *Elect ex Cort. peruvian opt., rad. helenii, gentian., Cort. aurant*, met de *sal Martis* en *syr. Menth.*, toe. Door welks gebruik, gepaart met staal water en melk, ze genas.

Een Jongeling van 18 jaaren pleegde my, wegens eenige vallende-ziekachtige toevallen, raadt: zyn gebrekkige spysverteering, slymachtige beslagene tong, dikwerf walging en traagen stoelgang; mitsgaders het bleekkleurig aangezicht, gezwollen randen der bovenlip en neus; onrustigen slaap en verwyde oogäppelen, deeden my vermoeden, dat opgemeld toeval, aan wormen zynen oorsprong verschuldigd was.

Door 't toedienen van een *Emeticum ex Tart. Emet.* onlaste hy eene meenigte slym, neevens eenen langen ronden worm; vervolgens liet ik hem pillen, *ex sapon. venet., gum Asæ. Foetid., Aloës, Extr. amar., cum vitriol. martis*, gebruiken, waardoor eene groote meenigte wormen *per sedes* geloost wierden; en de lyder, van opgemelde ziekte, bevrydt wierdt. —

Door

Door het gebruik, van voornoemde pillen, genas ik insgelyks een Boer van eene lastige jeukte in 't *intesti um rectum*, door aars-maaden veröorzaakt. ——

Daar de Berichten, van deezen aart, niet gedogen, meer dergelyke gevallen by te brengen, zy het my geöorloofd, den leergierigen Heelmeester, ter leezing aan te pryzen, de fraaye werken des heeren WYTTH en MICHELL, waar in hy, nopens de oorzaaken, den aart, kenmerken, voorbehoeding en geneezing, der zenuw-ziektens, uitmuntende onderrichting, bekomen kan. ——

Voor en al eer ik eindige, vergunne men my slechts nog één geval meede te deelen: om hier door te toonen, dat 'er een zeer nauw verband is tusschen de Genees- en Heel-Kunde: dat de laatste in zeer veel gevallen, weinig of niets kan uitrichten zonder meede hulp der eerste: dat men ook hierom, niet zeer gunstig kan denken over Heelmeesters, die voor het minst niet zoo wel bedreeven zyn in de Geneeskunst, als de practicale leerstellingen der Weetenschap, voor zoo verre zy teevens eenige betrekking hebben op de oeffening der Heelkunde. ——

Een Man, ruim 50 jaaren oud, pleegde iny, den 24 van Slachtmaand, raad: weegens een ligte ontvelling aan de scheen, verzeld van eene roosachtige ontsteeking deezes Deels en steekende pyn. Bovendien was de opperhuit in deszelfs omtrek, met veele blaasjens opgeheeven en met een dun scherp vogt gevuldt.

Ik knipte alle blaasächtige verheevendhee-

den door ontlaste het inhoudend vogt; en besmeerde deezen, neevens het roosächtige gedeelte des Beens, met *ung Nutritum*.

Nauwlyks waaren 'er 8 daagen verlopen, of het twee derden gedeelte des opgemelden deels, neevens de rug en zydelyke deelen van den voet, waaren door de telkens opkomende bleinen, ontveld, en ontlasten eene groote meenigte dun scherp vogt.

Daar de scherpte in de vogthoop des Lyders van my, als de oorsaak deezer toeneemende verërgering beschouwd wierd: diende ik hem een *decoct. ex rad. bardanae, liquiritiæ*, *herb. agrimoniae* en *Flor. samb.* toe, schreef hem een verzagtende Eetreegel voor; en dekte het ontvelde deel, met een pleister, (die den Lyder alleen verdroeg) wiens zamenstel ing, uit hoofde van het voordeel, die den Maaker daar van geniet, als nog geheim blyft: (maar naar myn inzien waarschynlyk uit de *lap calamin*, *bolus armenae*, met een weinig Wasch en olyfoly bestaat) gepaart met eene horizontaale legging en volstrekste rust van het lydende deel.

Op deeze wyze, hadt ik het genoegen, dat de scherpte der vogten wel haast geleenigd; het ontlaste vogt niet alleen lyviger werdt, maar wel dra in goeden Etter veranderde; zoo dat zig binnen korten tyd, op verscheiden plaatsen huitstippen opdeeden, waar door deeze aanmerkelyke huidzweer, reeds den 14 December, volkomen gestoten was.

Ter meerder versterking van het Lidteeken liet ik by wyze van omslagen *aq. Goulardi* nog eenigen tyd bezigen.

De koude, door den vorst veroorzaakt, die

op

op den 16 December inviel; maar den 25 deezer vry heevig was: deedt op gemeld deel andermaal roosachtig ontsteeken, verzeld van hier en daar kleine opkoomende blaasjes met een dun scherp vogt gevuld en pynlyke steekingen.

De bestrooying van het lydende deel met het *pulvis ad erysipelas Mynzicht.*; neevens het aanhoudend gebruik van poeyers *ex mere. dulci, sulph. aur antim.* met eenige greinen *Rheum*, volbrachten de volkomene herstelling. —

Aanmerking.

Opmerkelyk was het, dat wanneer de lyder, door het gebruik van opgemeld *Decoctum* en *poeyers*, eene aanmerkelyke jeukte om het geheele lichaam (door de vermeerderde uitwaazeming van de scherpe roos-stoffe) ontwaar wierd; hy alsdan weinig hitte of steeking aan het Been gevoelde. —

Uit het voorgaande Bericht, blykt derhalven, dat het grootste getal ziektens, van eene rheumatique galachtige aart is geweest. De vogtige weersgesteldheid ten toemalige tyden, waaren de voorschikkende oorzaaken der zelver ziektens. —

KORTBERICHT
DER
ZIEKTEN

welke in het Jaar 1794 in

MEPPEL

Geheerscht hebben,

DOOR

B. W. VAN DE SANDEN.

January.

Van den 1 tot den 3 hadden wy OZO. winden met helder weer en vorst. Den 4 W. wind met vorst en zeer dikke mist. Van den 5 tot den 8 helder weer en vorst met O. wind. Den 9 was de wind W. met vorst en miſtig weer. Den 10 Z wind met dooy weer en mist Den 11 en 12 was de wind ONO. met vorst en zwaare mist. Van den 13 tot den 20 hadden wy zagte W. wind, met dooy weer. Den 21 en 22 was de wind O met veranderlyk weer. Van den 23 tot den 25 regen en ſtorm met W. wind. Van den 26 tot den 29 ZW. wind met vorst en ſneeuwjagt, terwyl de 30 en 31 de wind weder W was met mistig en regenachtig weer.

Niet

Niettegenstaande het slappe en veranderlyke weêr hadden wy deeze maand niet veele ziekten, behalven verkoudheden, zinkingachtige zeere keelen, rheumatique spynen en duizelingen. Nu en dan zag ik hardnekkige hoesten, vergezeld met een wit en papachtig beslag op de tong, smakeloosheid en bedorven adem; uitwazemende middelen waren over het algemeen nadelig en verergerden de toevallen, terwyl ontlastende middelen als *Ipecac.* en rhabarber deze hoesten geheel wegnamen.

In het midden der maand begonnen zich hier en daar *peripneumoniæ* en *pleuritides inflammatorio pituitosæ* te openbaaren, dezelve begonnen met een ligte drooge hoest en benaauwdheid, welke langzaam erger wierden, wanneer er koorts bykwam; de legging wierd zeer lastig en by zommigen onmogelyk, het aangezicht en de oogen wierden rood en opgezet, en by zommigen geduurig zuiver bloed opgehoest; door herhaalde aderlatingen, welke altyd een dik galachtig zwart bloed gaven, veele emollierende dranken en verzagtende pappen te gelyk met de damp van warm water wierden eindelyk deze ziektens overwonnen.

Kinderen leden deze maand zeer veel aan stuipen, het getal der gestorvenen daar aan beliep 6.

Hoe zeer de kinkhoest zich maar in enkele huisgezinnen meer vertoonde, overleden er deze maand nog 2 kinderen aan.

Geduurende de heldere koude dagen zagen wy by sterke en volbloedige menschen duizelingen en hoofdpynen; door tydige aderlatin-

gen wierden in zulke gevallen beroertens voorgekoomen.

Aamborſtige Lieden leden deze maand geduurende het miſtige weêr zeer veel. Er overleed een aan de tering.

Aan een vrouw van een zwak en teder geſtel, welke eenigen tyd met wormen geplaagd was, gaf ik de *Cortex Geoffr. ſurinam.* met dat gevolg, dat verſcheidene lange ronde wormen tegelyk met eene groote hoeveelheid ſlym ontlast wierden, ter zelver tyd ontdekte ik dat er eenige leden van de kauwoerde worm ontlast waren; ik diende haar aanſtonds het middel van Nouffer toe, waar door ongeveer 40 ellen van de Lintworm uitgedreeven wierden.

February.

Van den 1 tot den 3 hadden wy Z. wind met helder weêr. Den 4 en 5 was de wind ZO. met donker weêr en ſtinkende dikke mist Den 6 en 7 hadden wy helder weêr met vorst en O. wind. Van den 8 tot den 16 bleef de wind beſtendig W. wayen, met veranderlyk donker regenachtig weêr en gedurige ſtormwinden. Den 17 en 18 hadden wy NO. wind met koude regen, welke den 19 en 20 door vorst en helder weêr met O. wind wierd afgewisſeld. Van den 21 tot het einde der maand was de wind W. en NW. met veelvuldige regen en ſtorm.

Deze maand gaf ons zeer weinige ziekten; zom-

zomtyds zag ik catarrhale hoesten van dien aart, als in de voorgaande maand ook plaats hadden. Nu en dan nam ik zinkingachtige zeere keelen waar, welke meest al iets van het ontsteking-achtige hadden, en gewoonlyk eene kleine aderlating vorderden, waarna zy door uitwasemende en verdunnende middelen behandeld, spoedig weggenoomen wierden. Hier en daar begonnen zich in deze maand galachtige colyken te openbaaren, welke door buik ontlastende middelen als *Ipecac.* en *Rhabarb.* het best tegen gegaan wierden; rheumatique pynen waren mede niet ongemeen: Atsthmatici leden in deze maand zeer veel, kinkhoest wierd deze maand niet meer waargenomen.

Maart.

Van den 1 tot den 7 hadden wy meest ZO. Z. en ZW. wind met zagt weêr en zonneschyn. Den 8. 9. en 10 was de wind bestendig O. met nagt vorst. Den 11 hadden wy weder Z. wind met regen. Van den 12 tot den 17 bleef de wind aanhoudend W. vergeseld met donker regenachtig en storm weêr. Den 18. 19 en 20 was de wind Z. en ZW. met aangenaam weêr. Op den 21 liep de wind O. en bleef tot den 28 bestendig uit dien hoek waajen, gaf ons helder weêr, nu en dan met nagt vorst vergezeld. Den 29 30 en 31 kreegen wy warm en groeizaam weêr terwyl wy Z. en ZW. wind hadden.

Zeere keelen en rheumatique pynen heerschten

deze maand het meest, hier en daar zag ik *pleuritis* en *peripneumonia rheumatica*, waar van de verzellende koorts catarrhaal was; de beweging was meer belemmerd als de ademhaaling; een kleine aderlating vond ik altyd dienstig vooraf te laten gaan, waarna spaansche vliegen en uitwaasemende middelen de ziekte spoedig wegnamen.

April.

Van den 1 tot den 4 was de wind N. NW. met zeer goed warm weêr. Van den 5 tot den 12 was de wind W. in den beginne met koude, den 7 groeizame regen; van den 8 tot den 12 warm weêr. Den 13 en 14 hadden wy O. wind met extra warm weêr, tekenende de Thermometer van Fharenheit des middags 72 gr. Den 15 liep de wind N. met frisch weêr en 's avonds donder Van den 16 tot den 19 was de wind NW. met een heldere warme lugt. Den 20 hadden wy met O. wind regen en donder. Van den 21 tot den 24 hadden wy meest N. en NO. winden met helder warm weêr. Den 25 en 26 veel regen met ZW. wind. Den 27 en 28 N. wind met heldere lugt, den 29 en 30 O. wind, met warmte.

Daar het weêr gedurende de geheele maand des daags meesten tyd zeer schoon en buiten gewoon warm was, wierden velen door de koude morgen en avond lugt van voorjaars koortsen aangetast, welke meest al van een zinking-

ach-

achtigen aart waren, met vervuiling der eerste wegen gepaart. De koorts begon gewoonlyk met eene bezetting en plaatslyke pyn in de borst, welke eene kleine aderlating noodzakelyk deed worden, het bloed was in de meeste gevallen een weinig ontstoken; in enkele gevallen, alwaar eene aderlating de pyn niet geheel wegnam, deed een aangelegde spaansche vlieg pleister dezelve spoedig verdwynen, terwyl de overige toevallen van walging, beslagen tong, benaauwdheden &c daar na door braak en laxeermiddelen spoedig wierden weggenomen, wanneer de ziekte gewoonlyk door een overvloedig zweet eindigde.

Choleræ en *colicæ biliosæ* waren in deze maand vry algemeen, dezelve verdroegen in den beginne gene sterke purgeermiddelen, zagte clysteren en verdunnende middelen deden de pynen en geweldige bewegingen der ingewanden spoedig bedaren, wanneer daarna door zagte ontlastende middelen de galachtige ziektestof gemakkelyk wierd afgevoerd.

Peripneumoniæ inflammatorio-biliosæ wierden in deze maand ook nu en dan waargenomen, door aderlatingen en braakmiddelen genazen dezelve spoedig.

Slymberoertens onder bejaarde lieden hadden geduurende dezen tyd plaats en wierden door aderlatingen en ontlastende middelen, waar door veel taaye slym wierd afgevoerd, meestal gelukkig genezen. Asthmatici leden buiten gewoon veel.

Een lyder, van elders herwaarts gekomen, lag zeer hevig ziek aan eene *febris scarlatina*,

 dog

dog had niets byzonders in haren loop, en op de gewoone wyze behandeld genas dezelve binnen 14 dagen, zonder dat de besmetting zig verder uitbreide.

Parotides onder de kinderen waren deze maand zeer algemeen. Twee overleden deze maand aan de tering.

Mey.

Byna de gehele maand door was de wind W. en NW. Van den 1 tot den 9 hadden wy met W. wind, afwisselend regenachtig en warm weêr. Den 10 en 11 ZZW. wind met warm weêr en regen. Den 12 W. wind met regen. Van den 13 tot den 16 W. wind, met helder weêr en nagt vorst. Den 17 NO. wind met helder weêr. Van den 18 tot het einde der maand W. en NW. winden, den meesten tyd met goed weêr, nu en dan regen.

De tusschenpozende koortsen waren meest galachtig, velen hadden de tekenen van *febris biliosa*, kwamen s'avonds met koude aan, eindigden met zweet; herhaalde braakmiddelen door purgeermiddelen gevolgd, bragten gewoonlyk een spoedige genezing te weeg. Wanneer na genoegzame ontlastende middelen echter de aanvallen der koorts niet geheel ophielden, was het nodig de koorts bast aanstonds te geven, om eene weder instorting voortekomen.

Zinkingachtige zere keelen meest al met gal-
ach-

achtige ongesteldheid der ingewanden gepaard, waren deze maand zeer menigvuldig.

In een allerhevigst colyk, daar alle gewoone geneesmiddelen zonder veel vrugt aangewend waren, deed een spaansche vlieg plaister op de buik aangelegd, uitneemend veel dienst.

Bloedvloejingen by vrouwen nam ik deze maand buiten gewoon veel waar, by twee van dezelven volgde een miskraam.

Parotides onder de kinderen bleven nog zeer menigvuldig.

Juny.

Van den 1 tot den 4 hadden wy N. wind. Van den 5 tot den 12 was de wind W. welke op den 13 en 14 O. waajde. Van den 15 tot den 19 N. en NW. wind. Den 20 O. Van den 21 tot den 24 NNO. Den 25 en 26 ZW. Den 27 N. Den 28 29 en 30 O. — Deze gehele maand door hadden wy buiten gewoon warm weer, zo dat de Thermometer op onderscheidene dagen te 2 uur na den middag op 90°—95° stond; den meesten tyd was de lugt droog en helder. Op den 7 een weinig regen. Den 20 regen met donder en bliksem en den 25 sterke regen.

De *febris biliosa* begon zig door de aanhoudende warmte meer te openbaren. Na dat de zieken eenige dagen geklaagd hadden over gebrek aan eetlust, wierden zy door zwaare pyn in het hoofd, de rug en lenden aangetast,

taſt, vergezeld met benaauwdheid en drukking omtrent de hartkolk, walging, geele en ſlymige tong, afwiſſelingen van koude en hitte, en hevige vermoeidheid in alle de leden. Wanneer in dezen toeſtand een braakmiddel wierd toegediend en daarna zagte laxeermiddelen, namen dezelve door het ontlaſten van veel taaye ſcherpe gal de ziekte meeſtal in eens weg. Indien men echter deze ontlaſtingen in den beginne verzuimde, wierd een gedeelte der galſtof in het bloed opgenomen, waarna de koortſige aanvallen ſterker wierden, vergezeld met een geele kleur in de huid, felle hette, hoog rood water, en een ondraaglyke pyn in de onderſte ledematen; veelen wierden in dezen toeſtand door een geweldig verzwakkende diarrhé aangevallen, waarby de tong rood en droog was. In deze gevallen, vooral wanneer er nog geen diarrhé plaats had, deed een braakmiddel uitſteekende dienſten, en kwam de diarrhé meeſttyds voor, ja zoms deed het dezelve ophouden; wanneer dus door de braking veel galáchtige ſtoffen waren ontlaſt, had ik veel nut van het toedienen van zuuren, als Tamarinde, Cremor tart. en diergelyken, met een weinig *tart. Emet.* gemengd; waardoor de buik opengehouden wierd en in weinige dagen een goede criſis wierd te weeg gebragt. Indien echter na een hoewel laat toegediend braakmiddel de diarrhé met groote zwakheid bleef aanhouden, vond ik veel nut by de *arnica*, deze ontbond de taye ſtof in de ingewanden, maakte dezelve beweeglyk, veroorzaakte een vogtige en beſlagene tong, en gaf ge-

gelegenheid, dat de ziektestof door zagte *emetica* na boven en beneden ontlast kon worden, waarna de *Cort. peruv.* met *serpent. virginian.* &c. de Lyders spoedig tot vorige gezondheid bragten.

Galcoliquen waren deze maand ook menigvuldig, ontstonden uit eene ophoping van galstoffen in de eerste wegen, en vorderden ontlastende middelen; het best voldeden in deze gevallen de *Ipecacuanna* en *Rhabarbar*, waar door de stoffen naar boven en beneden ontlast wierden. Dezulken, aan welke zure ontlastende middelen wierden toegediend, kregen meest hevige krimpingen in de ingewanden, en zware doorloopen, welke geen verligting te weeg bragten.

Parotides bleven nog vry algemeen in het begin der maand, tegen het einde der maand wierden dezelve weinig meer waargenomen.

By 2 Kinderen hier uit Holland aangebragt, wierden pokjes gezien, welke zeer goedaartig waren, en niets byzonders in haren loop hadden. Een Jongeling overleed deze maand aan de tering.

July.

Van den 1 tot den 22 hadden wy bestendig droog weêr, met felle zonneschyn en warmte; niet zelden zag ik op het warmste van den dag de Thermometer van Fharenheit tot 93 klimmen; de wind was gedurende dien tyd veran-

derlyk. Van den 1 tot den 3 was de wind W. Den 4 N. Wind. Den 5, 6 en 7 was de Wind O. extra warm. Den 8 en 9 W: en NW. Wind. Van den 10 tot den 12 N. Wind. Van den 13 tot den 17 was de Wind bestendig W. Den 18 en 19 hadden wy N. en NO. Winden. Van den 20 tot den 22 W. Den 23 was de Wind ZW. met regen en donder vergezeld. Den 24, 25, en 26 ZW. Wind met regen. Den 27 en 28 hadden wy bestendig W. Wind, met stormachtig weêr en regen. Den 29 W. Wind met goed weêr. Den 30 was de Wind ZO. met warm weêr, waarop s'avonds zwaare donder en blikfem met stortregen volgde. Den 31 hadden wy weder W. Wind met aangenaam warm weêr.

In deze maand hadden wy weinige zieken, allen waren zy van een galachtigen aart. Galcoliquen waren de meest heerschende ziekten; nu en dan wierden ook galachtige koorden waargenomen, dezen echter waren zelden zeer hevig, en genazen meest al door het toedienen van zagte clysteeren en verdunnende dranken; terwyl eindelyk zagte demulcentia en anodyna het lighaam geheel tot rust bragten.

De Galcoliquen, welke door eene verzameling van Galstoffen in de eerste wegen wierden veroorzaakt, vorderden ontlastende middelen, als Ipecacuanha en Rhabarber, waar door de stoffen spoedig naar boven en beneden ontlast wierden. Bittere Maagmiddelen met een weinig Rhabarber gemengd, beveiligden de herstelde Lyders voor een nieuwen aanval.

De Kinderziekte, welke zich in de voorgaande

de maand had beginnen te openbaren, bleef nog ſporadice graſſeeren; dezelve was van een zeer goeden aart, en had niets byzonders in haren loop.

Op de ſterflyſt vond ik een kind, aan de kinderziekte overleden.

Auguſtus.

Van den 1 tot den 6 hadden wy beſtendig W. wind, den 1 en 2 met aangenaam warm weêr, den 3 en 4 wind en regen; den 5 's morgens zware donder en blikſem, gevolgd van ſtormwind en felle plasregen: den 6 goed weêr. Den 7 was de wind veranderlyk, meeſt Z. W. met weinige regen. Den 8 en 9 was de wind N. en NO. met veel wind. Van den 10 tot den 14 hadden wy meeſt W. wind, met donker weêr. Op den 15 liep de wind O. en bleef tot den 19 O. verzeld met warmte, waarop den 19 's avonds felle donder en blikſem volgde met veel regen, terwyl de wind W. liep, en tot het einde der maand bleef aanhouden, den meeſten tyd verzeld met goed weêr; den 27 en 28 alleen hadden wy regen en ſtorm, gelyk ook den 30 en 31 een weinig regen.

De galachtige ongeſteldheid, welke zig in de beide jongſtverlopene maanden had beginnen te vertonen, kreeg meer en meer de overhand. Galkoliquen en boorden, St. Anthoniesvuur, baſtaard peripneumonien en Galkoortſen wierden veel waargenomen.

Bas-

Baſtaard peripneumonien, door de natte lugt en koude avonden veroorzaakt, waren van een galagtigen aart, hoe zeer zy het voorkomen hadden van een ware peripneumonie, dewyl er met de hoeſt meeſtal een volle pols en zware benaauwende ademhaling gepaard gingen. Aderlatingen bragten geen verligting toe, terwyl purgeermiddelen de benaauwdheden doorgaans vermeerderden; de tong, welke in het eerst zuiver was, wierd al ſpoedig geel en de ſmaak bitter: hier by kwam opgeſpannenheid der maag, met gedurige walging. Braakmiddelen in deze omſtandigheden tydig toegediend, ontlasſteden zo wel naar beneden als naar boven zeer veel galſtoffen, waardoor de hoest en benaauwdheden meeſtentyds geheel wierden weggenomen.

Galkoortſen begonnen met de gewone toevallen van hoofdpyn, duiſeling, walging, pyn in de lenden, benaauwdheden, afwiſſelende koude en hitte, vuil en geel beſlagen tong, met een bittere ſmaak, Door *Ipecac:* en daar na Rhabarber by tyds gebruikt wierden velen ſpoedig genezen: wanneer deze ontlaſtende middelen in den beginne verzuimd wierden, nam de ziekte ſpoedig toe, 'er kwamen yling, verzwakkende *diarrhé*, en by velen ſtuiptrekkingen by; in dezen toeſtand was het nodig na genoegzame ontlaſtingen de koortsbast met campher en wyn toetedienen, waar door de meeſten herſtelden.

Hier en daar zag ik ook intermitteerende koortſen, hoe zeer het lighaam genoegzaam gezuiverd was, was echter de koortsbast alleen niet in ſtaat dezelve wegtenemen, maar veroorzaakte dikwerf buikverſtoppingen en opſpanningen. Het

ſal

ſal *Ammoniac* en de Rhabarber by de koortsbast gevoegd voldeed in deze gevallen by uitſtek.

Scorbutique zweren in de mond by kinderen wierden deze maand menigvuldig waargenomen, en waren meeſt al met gal gepaard, braakmiddelen en openende Laxeermiddelen waren zeer dienſtig; mondſpoelingen met ſpir. ſalis deden mede veel nut.

De Pokjes begonnen in deze maand meer algemeen te worden meeſt alle lyders hadden onvermengde goede pokjes; — Een kind van 2 jaren overleed aan dezelve.

Er ſtierven deze maand 2 aan de tering.

September.

Den 1 en 2 hadden wy W. Wind, met goed weer. Den 3 en 4 veranderlyke O. Wind met regenachtig weer. Den 5 was de wind W. met warmte, Van den 6 tot den 10, hadden wy beſtendig O. Wind, den meeſten tyd met koude en regenachtig weer. Van den 11 tot den 14 was de Wind W. en NW. met goed weer, het welk tot den 18 bleef aanhouden, meest met Z. O. winden. Van den 19 tot het einde der maand, hadden wy meest ZW. W. en NW. winden, den 20 met ſtormwind en ſtortreegen, den 21 veel reegen, den 23 en 24 veel reegen met Blikſem en Donder: tot het einde der maand helder en koud.

De

De Maſelen begonnen zich in het begin der maand meest onder de Kinderen te openbaren, en namen daaglyks meer en meer de overhand, zy waaren zeer gereegeld en goedaartig. De zieken wierden eerst door alle tekenen van eene ligte verkoudheid aangevallen, welke by zommigen 4. 5, of 6 dagen aanhielden, by anderen weederom veel langer wierden waargenoomen; de uitbotting was meest al gereegeld, met weinig koorts verzeld: eerst openbaarden zich roode en weinig verheevene vlakken op het aangezicht en aan den hals, vergezeld met roode en traanende oogen, het heldere zonneligt, en de ſchyn van het vuur was onverdraagelyk voor de oogen, veroorzaakte ſteekende pynen en vermeerderde de roodheid der oogen; een geringe hoest ging algemeen met de zelve gepaart. Op den 2den dag was de uitſlag over het geheele lichaam algemeen, helder rood ſchynende, terwyl meestal op den derden dag de uitſlag zich reeds flaauwer vertoonde, en de hoest ſterker was; op den vierden dag verdweenen alle toevallen gewoonelyk, de lyders bevonden zich wel en binnen weinige dagen volgde eene gunſtige afſchilvering der huid. Dit ſoort van Maſelen vereischte genoegzaam geene geneesmiddelen, eene ruime toediening van warme verdunnende dranken, een goed dieet en matige warmte bragten ſpoedig de volkomen herſtelling te weeg.

De Pokjes, welke zich deze maand meer epidemisch begonnen te vertoonen, waren zeer goedaartig en hadden meestal een allergunſtigſten loop. Een kind, het welk zamen-

vloei-

vloeijende pokjes had, die reeds begonnen optedroogen, en waarby zich in het geheele beloop der ziekte geene nadelige toevallen vertoond hadden, kreeg zeer onverwacht eene hevige bezetting op de borst, vergezeld met ſtuiptrekkingen, waaraan het binnen een half uur overleed. Een Meisje van ruim vyf jaaren, 't welk ik omtrent drie jaaren te voren de pokjes had ingeënt, met dat gevolg, dat de plaatſen der inënting behoorlyk aangedaan wierden door ontſteeking ſuppuratie enz.; op den 10den dag openbaarden zich genoegzaame pokkoorts, agtervolgd van eenige weinige pokjes, hier en daar over het lighaam uitbottende, waarvan echter geene tot behoorlyke ſuppuratie kwamen, uitgezondert eene pok, welke zich eenige dagen laater op den beneden arm vertoonde, ongeveer twee handen breed onder de plaatſen der inënting; hierom oordeelde ik het kind genoegzaam beveilgd tegen eene nieuwe pokziekte. Dit zelfde kind wierd in deze maand door de natuurlyke kinderziekte aangetast, kreeg diſcrete pokjes, van een zeer goedaartig ſoort, vry menigvuldig over het gehele lighaam; de ziekte liep zeer regelmatig af, en het kind genas zonder behulp van eenig wezenlyk geneesmiddel.

De koortſen, galachtige coliquen en boorden van de vorige maand bleven met dezelve toevallen aanhouden, en vereiſchten eene gelyke behandeling.

Hier en daar zagen wy by kinderen doorlopen, welke dikwyls met perſingen gepaart en bloedig waren.

Bloed-

Bloedvloejingen by vrouwen waren in deze maand menigvuldiger dan gewoonlyk.

Een meisjen van 2 jaaren en een zoontjen van 9 jaaren overleden in deze maand aan de pokjes.

Twee ſtierven er deze maand aan de tering.

October.

Van den 1 tot den 4 hadden wy zeer veranderlyke winden, met een donkere nevelagtige lugt. Van den 5 tot den 10 was de wind meest W. met regen en ſtormachtig weer. Den 8 en 9 vergezeld met hagelbuyen. Den 11 en 12 was de wind Z, met helder weer. Van den 13 tot den 16 hadden wy O, en ZO. wind met zonneſchyn. Van den 17 tot den 21 ZZW. wind, den meesten tyd met goed weer; den 19 regen. Van den 22 tot den 25 hadden wy O wind, met goed weer, s'morgens zeer mistig. Den 26 NW. wind, met donkere lugt. Van den 27 tot den 30 ZW, wind met regen en ſtormwinden. Den 31 W. wind, droog en koud.

Het veranderlyke weer gaf hier en daar ziektens, welke of ontſteekingachtig of van een rheumatiquen aart waren. Roos, rheumatique pynen, heesheid en verkoudheden waren algemeen, waarby zich veele teekenen van een dik galachtig ſlym in de eerſte wegen. als een witte beſlagene tong, bittre ſmaak en dergelyke vertoonden; na het behoor-

hoorlyk zuiveren der eerfte weegen, deden uitwaasfeming bevorderende middelen als *Elix. guajac. vol. Pulv. Dov. &c.* uitneemende dienften.

De pokjes, welke in de voorige maand reeds epidemisch hadden begonnen te grasfeeren, waren deze maand zeer algemeen, en offchoon dezelve in het begin der maand goedaartig waren, ftierven er echter op het einde der maand, toen dezelve kwaadaartiger begonnen te worden, reedts 5 aan deze ziekte, waar van 3 Mans en 2 Vrouwen: als 3 van 1 tot 5 jaaren, 1 van 5 tot 10 jaaren, 1 van 25 tot 30 jaaren.

Ik had verfcheidene zieken aan goedaartige pokjes, welke allen regelmatig afliepen; by anderen was de uitbottings - koorts zeer hevig, vergezeld met braking, benaauwdheden, hoesten, niezen en tranende oogen; gewoonlyk gefchiede de uitbotting by deze lyders zeer traag, en duurde eenige dagen, de pokjes waren klein, en vielen zeer ligt in. In deeze gevallen deed een tydig toegediend braakmiddel zeer voordelige uitwerking, terwyl fpoedig aangelegde fpaanfchevliegplaafters aan de beenen, en het gebruik van de *fulph. aur. antim:* een meer geregeld beloop der ziekte te weeg bragten.

Een kind van 5 jaren, hetwelk zeer weinige pokjes had, die regelmatig afliepen, kreeg op den tyd der uitbotting eene hevige neusbloeding, welke reeds 12 uuren geduurd had, toen ik by het zelve wierd geroepen; het kind, welk te voren zeer fterk en gezond

H was

was geweeſt, was door het verlies van zo veel bloed zeer verzwakt, ik liet aanſtonds ſteekwieken in de beide neusgaten brengen, en gaf inwendig de *ſpir. vitr.* met eene aanmerkelyke hoeveelheid koud water gemengd; hier door bedaarde de neusbloeding. Des anderendaags vertoonde zich over het geheele lighaam *petechiæ*, waar van zommigen aanmerkelyk groot waren, ik liet met het gebruik van de *ſpir vitr.* aanhouden. Op den derden dag begon de neusbloedig op nieuws zeer hevig, terwyl het kind niet zeer ziek ſcheen, en de pokjes regelmatig afliepen; ik liet wederom ſteekwieken met *ſpir. vitrioli* nat gemaakt in de neusgaten brengen, waar door het bloeden ſpoedig bedaarde. Op den 5de. dag der ziekte waren de blaauwe vlakken meeſt allen verdweenen, het neusbloeden bleef geheel weg, het kind at matig, ſliep vry geruſt, en was binnen weinige dagen door het aanhoudend gebruik van de *ſpir. vitr.* geheel weder herſteld.

De Mazelen waren nog al vry algemeen, de meeſten waren goedaartig, en hadden de gewone toevallen van de vorige maand; anderen hadden veel pyn in de leden, brakingen en neusbloeding: —— wanneer de mazelen in haar volle kragt waren, was gewoonlyk de oogontſteeking en hoeſt, het hevigſt; meeſtal verdweenen deze toevallen te gelyk met de ziekte. Verdunnende warme dranken, en zomtyds een eenvoudig aftrekzel van vierbloemen bragt de ziekte-ſtof genoegzaam naar buiten; zagte *narcotica* deden den hoeſt bedaren, terwyl ik in enkele gevallen tot evordering der *ex*

pec-

pectoratie er een weinig *sulphur. aurat. antim.* liet ondermengen.

Een Kind overleed deze maand aan de mazelen.

Er ſtierven deze maand 4 aan de tering.

November.

Van den 1 tot den 4 hadden wy WZW. wind, met regen en ſtorm. Den 5 was de wind Z. met hevige ſtormwind en regenvlaagen. Den 6, 7 en 8 was de wind ZZO. met zonneſchyn Van den 9 tot den 12 hadden wy W. wind met veranderlyk weêr. Van den 13 tot den 16 was de wind NW. met aanhoudende regen. Den 17 liep de wind naar het Ooſten, en bleef in die hoek tot den 24. Van den 17 tot den 20 met vorſt en helder weêr; den 21, 22 en 23 miſtig, Van den 24 tot den 26 W. wind met miſt en regenagtig weêr. Van den 27 tot het einde der maand was de wind ZW. en W. met afwisſelend helder weêr en regenbuyen.

De Mazelen bleven deze maand ſporadice grasſeeren, waren zeer goedaartig, allen herſtelden er van.

De Pokjes wierden meer en meer algemeen, en waren minder gunſtig als in de vorige maand; de uitbottingskoorts was gewoonlyk zeer matig, de pokjes kwamen zeer langzaam op en bleven veel al lang neergedrukt; waren ledig, of met een dun ſcherp vogt gevuld,

 de

de pols klein; gewoonlyk ging er eene benaauwende hoest en schorheid mede gepaart; welke toevallen met het opklimmen der ziekte vermeerderden; by zommigen was de zwelling aanmerkelyk, by anderen zeer gering; by enkelden had eene overvloedige kwyling plaats, het geen meest altyd een gunstig teken was. De blaasen opgedroogd of afgewreeven zynde, wierd de huid in korte ogenblikken droog en hard, en na weinige uuren bruin: velen stierven op of omtrent den 13de dag; by anderen droogden de pokjes geheel op, terwyl er echter brand en hitte der huid, kortademigheid en kleine pols, dorst en droogte der mond overbleeven, en offchoon de kragten al eenigzints vermeerderden, stierven nogtans zommigen onverwagts op of na den 20sten dag met stuipen, wanneer zich by deze pokjes een diarrhé voegde, stierven de meesten spoedig. De koortsbast en zuuren deden in deze pokjes nadeel. —— Tydig aangelegde spaansche vliegen aan de beenen, *regul. antim. medicin*, *Sulph. antim. aurat.* en *Campher* waren zeer voordelig.

Ik wierd in deze maand by een elfjarige Lyder geroepen, welke *variolæ petechiales* had; op den 4den dag der ziekte waren reeds groote purpere vlakken boven de oogleden, het gehele lighaam bedekt met paarsche vlakken, waar van zommigen aanmerklyk groot waren; een menigte dun bloed liep uit de neus en mond, de ademhaling was zeer belemmerd, de borst vol en reutelende, de pols zeer snel en zwak, de lyder waterde by aanhoudenheid bloed, de pokjes waren niet zeer menigvuldig. Niet-

tegenstaande het spoedig aanwenden van nodige hulpmiddelen als *cort.*, *spir. vitr.*, *Camph.* &c. overleed de Jongeling de volgenden dag reedts.

Aan de Pokjes stierven deze maand 14, 7 Mans, 7 Vrouwen, waar van 9 van 1 tot 5 jaar. 3 van 5 tot 10 jaar. 1 van 25 tot 30 jaar. 1 van 30 tot 35.

Voor het overige hadden wy deze maand weinig ziektens, hier en daar wierden catarrhale vloeijingen, oog- en keels ontsteekingen, verkouwdheden en diergelyke waargenomen, welke op de gewone wyze behandeld spoedig wierden weggenomen.

Er overleed deze maand 1 aan de teering.

December.

Van den 1 tot den 4 hadden wy ZZW. wind, den 3 en 4 met helder weêr. Van den 5 tot den 28 hadden wy meest bestendig O. wind, nu en dan wat naar het Zuiden hellende. Den 5 en 6 met vorst; den 7 zware mist en dooy. Van den 8 tot den 11 helder met vorst, dog 's morgens meest mistig weêr. Van den 12 tot den 15 donker weêr. Den 16 begon de vorst strenger te worden met helder weêr. Den 24 de felste vorst, 5 graden boven 0. des morgens te 8 uuren. Den 25 en 27 sneeuw met sterke wind. Den 28 's avonds veranderde de wind en liep W. tot den 30, vergezeld met dooy weêr. Den 31 was de wind weder O. met vorst en dikke mist.

In enkele huisgezinnen wierden de Mazelen nog waar genomen.

De Pokjes bleven nog even menigvuldig aanhouden, en waren over het algemeen van denzelven aart als in de voorgaande maand. 15 Overleden aan dezelven, 3 Mans, 12 Vrouwen, waar van 1 beneden 1 jaar, 9 van 1 tot 5 jaar, 3 van 5 tot 10, 2 van 25 tot 30 jaar.

De ziektens waren wyders deze maand meest zinkingagtig; verkoudheden, rheumatique pynen, diarrhéen waren de meest heerschende ongesteldheden *Asthmatici* hadden deze maand veel te lyden, vooral gedurende het mistige weêr. Vele menschen hadden gedurende de koudste dagen een holle krampagtige hoest, welke zeer hardnekkig was.

LYST

L Y S T

DER GESTORVENEN EN GEBORENEN IN

MEPPEL,

in den Jaare 1794.

	Gestorven.	*Geboren.*
January	14.	9.
February	5.	9.
Maart	4.	6.
April	6.	4.
May	8.	11.
Juny	11.	8.
July	8.	10.
Augustus	8.	14.
September	13.	10.
October	17.	7.
November	24.	9.
December	20.	14.
Totaal	138.	111.

KORT VERHAAL

der in het najaar voorgekomene Ziektens by het Regiment

HOLLANDSCHE GARDES TE VOET,

door J. C. A. GENOUX.

Het Volk van voorſz. Regiment door de fatigues der Campagne afgemat, door het ſlegte en dikwils geheel ontbeerende voedzel, gedurige bivouaqueringen, bloodgeſteld aan de uitwerking eener guure, dan warme, dan excesſive koude en natte lucht, het leggen op eenen moerasſigen natten grond, de meeſten tyd zonder ſtroo en dikwils zonder eenige andere bedekking als hunne eigen korte rokken, moeſt natuurlyker wyze het zo veel te meer aan kwaadaartige en zonderlinge ziektens onderheevig doen zyn: terwyl alle deeze bovengemelde gelegenheids oorzaaken zaamenvloeiden.

De ſlimſte hier van vertoonde zig in de maanden September en October te *Beek* by *Breda*, en nog meer in 't Campement binnen de linien van *Waspik*; op de hevigſte en aanhoudenſte Rotkoortſen by *Breda* zeer gemeen, volgde te *Waspik* eene zoort van *Diarrhæa dyſenterica*, die by veele ſubjecten een effective *Dyſenteria* wierd; egter door de gewoone heelmiddelen zeer ſpoedig weer herſtelde, voornaamentlyk als hun na behoorlyk gebruik der *evacuantia* des avonds eene geringe doſis *opium* met *ipecacoanh.*, om de

uit

uitwaasseming te herstellen, toegedient wierd.

Kort voor het veranderen deezes Campements in een Cantonnement der omleggende dorpen, vertoonde zig eene andere heerschende Ziekte, die wegens haaren zonderbaaren aart en verschynzelen meer opmerkzaamheid dan de voorgaande verdiende. De Lyders hier van overvallen, waren niet alleen eenige zeer robusten en sanguinairen als meer zulke die van een phlegmatike en swakke Constitutie waren, zo veel ik hebbe konnen bemerken, zulke die in 't voorjaar met *icterus*, bezogt geweest, en in 't najaar, van de toen heerschende *Diarrhæa* waren bevryd gebleeven.

Deze ziekte die men met de naam van galachtige catarhale Zenuw Koorts zoude kunnen bestempelen, vertoonde zig door eene hevige prikkelinge in de neus, verzeld met zwaare hoofdpyn, dommelinge en suysen, of brommen in de ooren (by robuste Lyders vond zig hier by ook wel eene, egter niet zeer hevige pyn in de rechter zyde, onder de korte ribben, een vollen en harden pols, het uit de ader gelaten bloed van zulk een lyder, was zeer goed gemengd, van goede couleur en scheiding: de slegte gevolgen echter van deze latingen, waar door de kragten der lyders dadelyk verminderden, de smert vermeerderde, en de geheele loop zyner Ziekte hardnekkiger wierd, deeden my in 't vervolg ten eene maale van deze methode afzien) de tong was wit toch weinig aangeslagen, de smaak goed, of schoon by eenigen bitter (gegevene *emetica* in dit laatste geval

ren van weinig uitwerkzel en geen nut, maar wel van dat kwade gevolg, om de weinige krachten der lyders genoegzaam geheel te doen verliezen): Gewoonlyk 3, en by andere meer phlegmatike Lyders ook wel 12 uuren na deze eerfte verfchynfelen, verdween deze laftige kribbelinge in de neus, plaats makende aan eene doorgaans geele, by eenige citroen, by andere meer oranje kleurige verw des Vels; het wit der Oogen behield, (hetzelve wierd zomtyds wel iets blauwer,) gedurende den loop der ziekte deszelfs natuurlyke couleur; te gelyker tyd wierden de tong en lippen kool zwart, hard, geklooven, een zeer ftinkende en heete adem volgde, verfeld van eene convulfive beweging aller hals en dikwils ook gezigt fpieren en der tong; de lyders klaagden nooit over dorst, veele weigerden zelfs om te drinken, egter zonder affchuw daar voor te toonen, het geheele vel wierd na weinige uuren brandend hard, droog en ruuw, gewoonlyk begon 's anderdaags reeds de bovenhuit zig af te fchobben, egter zonder eenige uitwaasfeming.

De pols was van 't begin der ziekte tot dit tydftip en verder zeer irregulier, klein, gefpannen, niet zeer fchielyk, en intermitteerde zomtyds wel tot 12 a 14 flagen

De ftoelgangen waren met den eerften aanvang deezer ziekte zwart en geheel ftinkend, veranderden egter met de kouleur des vels en wierden grauwachtig en minder ftinkend.

Van het begin tot 't einde der ziekte behielden de lyders 't vrye gebruik haarer overige leden, behalven dat der tong en fpraak, die uit hoof-

den

den der monddroogte en convulſive bewegingingen der halsſpieren zeer gebrekkig wierd, de eetlust bleef hun min of meer by; echter wierden zy om dezelve oorzaak in het nuttigen van eenige ſpys zeer gehindert; alle behielden het volle gebruik huns verſtands, behalven eenige weinigen die op 't einde zeer zwak wierden, en vervielen in een *coma vigil & delirium tranquillum*; De byna gelyktydige totaale doofheid, (het eerſte zekere kenteeken hunner aanſtaande herſtelling) deed hun binnen weinige dagen deezen ſtaat met die van bewuſt zyn en vermindering huns lyden verwisſelen.

Daar de geneſing deezer ziekte eenen byzonderen aandagt op het temperament en corporeele geſteltenisſe van ieder individu vereiſchte, en dus ook kleine veranderingen in de keus en het gebruik der geneesmiddelen noodzakelyk werd: zo zy het my geoorloofd hier alleen bytevoegen, het geene ik in 't algemeen als reſultaat aangeven kan.

Daar alle evacuantia, zo als reeds gezegt is, eene nadeelige uitwerking voortbragten, zo was alles van zagt oplosſende, zweetdryvende, krampſtillende en tevens ſterkende middelen te verwagten: dit deeden dan in het eerſte tydſtip volmaakt wel de *Liquor digestiv. Boerh.*: in het tweeden, dezelve met een zwak *Decoct. cort. c ſerpentar.* en *ſal ſuccini*, waarby s'avonds gewoonlyk een *haustus* van *ſpir. Minder. camph.* en *Laud. Liq.* met voortreffelyk ſucces gegeven wierd. By een verregaande zwakte en *coma vigil* deed voorſz.

De-

Decoct. met vermeerderde *dosis* van *sal succini* en *Camph.*, verzeld met *Vesicat.* en afwasschingen van het Vel met wyn azyn en water van elk even veel, en lauw warm gebruykt, ogenschynlyke beteringe bewerken.

Voor ordinairen drank wierd water, zuiker en azyn lauwwarm toegediend, de geene die den *spir. vitriol.* neemen wilden, genees-den schielyker; tusschen beide, toch meer by 't einde der ziekte gaf men goede rhyn wyn met water. Den dikwils haperende afgang wierd door verwekende Lavementen onderhouden, by groote zwakte, gestremder afgang en buikpynen, verzeld met *meteorismus* maakte een *cataplasma* van *cort. gross.* met *flor. Cham.* in roode wyn gekookt en op de maag gelegd, als ook een *Lavement* van *Cham.* met *Mosch.* aanstonds verzagting.

By deze behandeling openbaarde zig gewoonlyk op de vyfde dag, by eenigen, 1 of 2 dagen later een totaale doofheid, het vel begon weeker te worden, de tong eenigzints vogtiger, de oogen traanend, de pols wierd weeker, gelyker en voller, de tong vogtig en minder zwart, de adem vogtiger en minder heet, de slaap geruster en aanhoudender, de *urin*, voorheen klaar en ligtgeel, wierd nu bruinagtig en troubel, tevens sterk van reuk, gewoonlyk 12 uuren laater volgde een zeer sterke klevige, zwavelagtig ruikende critique zweet, die 12 en meer uuren aanhield, en waar door allengs alle toevallen verdweenen.

Zagte, zuure en uitvoerende middelen vol-

voleinden dan de kuur, en herſtelden den Lyder ten eenemaalen, dog langzaam.

Dieet fouten veranderden dikwils, of veelmeer vertraagden en verſlimmerden den loop deezer ziekte. In dit geval deeden volgens indicatie, emetica enz. goede uitwerkingen.

EINDE.

